

H. TAMPERE

**EESTI
RAHVALAULE
VIISIDEGA**

III

E E S T I N S V
T E A D U S T E
A K A D E E M I A

FR. R. KREUTZWALDI
N I M E L I N E
K I R J A N D U S M U U S E U M

*Eesti rahvalaule
viisidega*

III

KOOSTANUD
H. TAMPERE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

KIRJANDUSMUSEUM
NIMELINE
P. K. KIVITÄÄLÄ

AKADEEMIA
Teaduste
Eesti Akadeemia

Eesti rahvalaule
viidid

III

2

Tartu Riikliku Unkoeli
Raamatukogu

42691

ESTONIAN ACADEMY OF SCIENCES
TARTU UNIVERSITY LIBRARY

EESSÕNA.

Käesolev eesti rahvalaulude valimiku III köide sisaldab näiteid vanemaist laulumängudest ja lastelauludest ühes mõnede neile lähedaste liikidega, nagu loodushäälendid ja lauldavate dialoogidega muinasjutud. Esitatud materjal omab seega suuremal või vähemal määral dramaatilist ilmet ning peaks niisugusena leidma ka kõige otsesemat ja laialdasemat praktilist kasutamist.

Senistes rahvamuusikalistes väljaannetes on lastelaulud väga nõrgalt esindatud, nende laulmise kohta pole olnud küllaldaselt määral andmeid ka meie folkloori arhiivides. Niisugust ühekülgset kogumistööd on püütud viimaseil aastail parandada. Seetõttu on käesolevas köites suhteliselt rohkesti säärast muusikalist materjali, mis on rahva suust hangitud alles teose koostamiskäigus. Siia kuuluvad kõigepealt laste mängitamislaulud (II B) ja lauldavate dialoogidega muinasjutud (II D). Võrdlemisi ühekülgised olid samuti olemasolevad laulumängude kirjapanekud. Vähe leidis selliseid näiteid, milles oli fikseeritud samaaegselt ja küllaldaselt ulatuses mängu tegevus, sõnaline ja muusikaline külg. Et anda siiski terviklikke mängukirjeldusi, tuli üsna sagedasti liita komponente eri teisendeist (need on aga alati näidatud andmestikus iga laulu lõpus). Valimiku käesolev köide tahab olla siis ühtlasi üleskutsekski kõigile kasutajaile, koguda laialdaselt täiendavat materjali esitatud liikide kohta.

Laulude esitamise ja redigeerimise põhimõtteid on selgitatud lähemalt I köite sissejuhatuses. Siin olgu korratud mõned tähtsamad momendid. Nimelt on kõik valimikus esitatud viisid ortograafiliselt ühtlustatud ning transponeeritud vastavalt sol-mažoori või mi-minoori helisuhetele. Kui on teada laulu esitamishelistik, näit. fonogrammide puhul, siis on viisi algusheli absoluutne kõrgus märgitud võtme alla. Setu kooris on eeslaulja partii ning seda jätkav madalam koorihääl («torrõ») kirjutatud alaspidiste, kõrgem koori-

hääli («killõ») aga ülespidiste noodivartega. Märgid + ja tähendavad vastavalt ebatäielikke, vähem kui pooletoonilisi kõrgendusi ja madaldusi. Ühtlustatud on ka taktimõõtude kasutamine. Normaalseks rütmiühikuks on võetud , mis vastab harilikult silbile

tekstis. Mõnede liittaktiliikide õige lugemise huvides on taktimõõte antud analüüsivalt, näit. $1+3$, $3+2$, $2+4$ jne.

Viisid on esitatud ühes jooksvate varieerumistega laulmise kestel, niipalju kui neid üleskirjutajad on noodistanud ja fonografeerinud või on neid kommentaaride ja muude andmete läbitöötamise põhjal teatava tõenäolisusega saadud restaureerida. Nootidealuses tekstis on seejuures värsinumbritega näidatud, missuguste värsside juurde kuulub antud viisivariant. Kui number puudub noodialuse värsi ees, tähendab see, et kogu laulu kestel või peale eraldi näidatud värsside viis ei muutunud.

Ka laulu- ja jututekstides on ühtlustatud ortograafiat, säilitades seejuures kõik murdelised jooned. Mõnedel juhtumitel on tulnud kasutada kehtivas kirjaväsis mittekasutatud grafeeme. Nii on larüngaalklusiil sõna lõpus märgitud ' -ga, palatalisatsioon, kui see on grammatiliselt või semantiliselt oluline, ' -ga ja helitud vokaalid ptiikirjas kõrgemal alusel. Trükitehnilistel põhjustel on peamiselt lõuna-eesi aladel esinevad ülipikad *e*- ja *i*-, *o*- ja *u*-, *õ*- ja *ü*-vahelised häälikud kirjutatud *ii*-, *uu*- ja *üü*-ga.

Setu lauludes, kus eeslaulja ja koori partiid on mõnikord tekstiliselt üsna tunduvalt lahkuminevad, esitatakse koori värsikordus taandreal. Vähemate erinevuste puhul on tekstiosad, mille koor jätab laulmata, asetatud sulgudesse.

Juhtumil, kui viisiga polnud kaasas sobivaid sõnu, on need võetud sama laulutüübi mõnest teisest variandist, kuid võimalikult samast kihelkonnast. Viisi alla on jäetud kas algupärandi värsid, kui need esinevad enam-vähem samal kujul ka juurdetoodud tekstis, või võetud viimasest ning asetatud nurksulgudesse. Nurksulgudes on mõned muudki valimiku koostaja poolsed lisandused. Mängukirjeldusi on sõnastuselt ja terminoloogiliselt ühtlustatud. Kui püsib aga üleskirjutaja sõnastus, siis on see antud «hanejalgades» (« »).

Andmed laulikute, nende vanuse, elukoha, laulu õppimispaiga, üleskirjutamisaja ja üleskirjutajate kohta on antud iga teksti järel. Samas on toodud ka käsikirjaliste ja trükiallikate signatuurid (vt. I köite sissejuhatus ja täielik allikate loend lõppköites).

Uhel kui teisel viisil on mulle oma kaasabi pakkunud kõik I köite sissejuhatuses nimetatud isikud. Käesoleva köite koostamisel on aga mind aidanud eriti minu kolleegid U. Kolk, K. Leichter, S. Lätt, O. Niinemägi, E. Normann ja minu abikaasa E. Tampere. Tõlked vene keelde on B. Pravdinilt. Palju tänu!

Herbert Tampere.

I

Laulumängud ja tantsulised laulud

Rahvamängud moodustasid eesti feodalismi-aegses rahvaloomingus peamise liigi dramaatilises žanris. Väga mitmekesiselt olid arenenud laulumängud (A), s. t. mängud, milles tege- laste dialoogid esitati kas terveni või osaliselt laulukujuliselt, ja mängud, milles koor lauldes juhtis tegevust või jutustas kaju- tatavat sündmustikku¹. Mängimine oli noorsoo kooskäimistel üheks tähtsamaks ajaveetmise vormiks. Tantsu osatähtsus oli kaugelt vähem, tõusis valitsevale kohale alles XIX saj. teisel pool- lel.

Mängudel oli mitmesuguseid ühisjooni tavandilise rahvaloo- minguga. Kui dramaatika iseloomulikemaid põhitunnuseid on mingi sündmuse esitamine tegevuse abil ja samuti sõnaline dia- loog, siis esines draama elemente õieti paljudes rahvaluuleliikides, mis säilitasid kunstide ürgset sünkretismi. Eriti rohkesti leidis sääraseid nähtusi aga kalendriliste ja perekondlike tavandite esi- tamisel. Nii kujutas kogu pulmatseremoniaal, samuti ka mardi- ja kadrisandis-käimine etendust, milles oli ette nähtud enam-vähem kindel tegevus, peamised tegelased ja seotud või sidumata kõnes repliigid. Kuid tavandilist tegevust ja sellega seotud kunstilisi kujundeid rakendati algselt enamasti otseste abinõuna looduse andide ja ühiskondliku elu mõjutamiseks ning kindlustamiseks. Tavandid olid seotud kindlate elusündmuste ja tähtpäevadega, nad olid neil puhkudel nõutavad ka siis, kui nende esialgne tähendus oli kadu- nud. Mäng seevastu, kuigi ta mõnikord arenes tavandeist, oli vaba kunstilise fantaasia produkt. Selle sisu ja organisatsioon kasvasid välja isiklikust initsiatiivist ning olid välja valitud mõnutunde pärast, mida nad valmistasid osavõtjaile.

Mängudes väljendus inimese vahetu suhtumine ümbritsevasse ellu, oma töösse ja ühiskondlikku korda. Neis leidsid aset tema reaalsed elamused, tunded ja mõtted. Oma loominguilise iseloomu ja emotsionaalsuse tõttu olid mängud tähtsaks ümbritseva maailma tunnetamise ning esteetilise, moraalse ja füüsilise kasvatuse vahendi- diks.

¹ Laulumängudele olid lähedased mängud sidumata kõnes dialoogidega, õieti ongi neid raske üksteisest eraldada. Omaette rühma moodustasid sportli- kud jõu- ja osavusmängud. — Rahvadraama kitsamas mõttes (kui lavakunst) puudus täiesti feodaalaja eesti rahvatraditsioonis.

Feodalismi-ajastule iseloomulike regivärsiliste laulumängude arenemine kestis palju sajandeid ning selle algus ulatus tagasi väga vanadesse aegadesse. Mitmete teemade ja liikumisvormide algmed näikse pärinevat sugukondliku korra aegadest, terve rea mängude tekkimist saab aga juba kindlasti dateerida varase feodalismi perioodiga. Samuti on igivanad need noorsoo kooskäimise vormid, mille puhul mängiti. Ka need on saanud oma alguse sugukondliku korra sätetest ning tihedalt seotud muistse agraarkalendriga. Laulumänge harrastati esmajoones talvisel perioodil, alates sügiseste välistööde lõppemisest kuni kevadtalveni. Mängimine aitas lõbusamaks muuta traditsioonilisi ühiseid tööõhtuid, kuid see võimaldas ka nimetatud aastaperioodi pühapäevi ja eriti aastavahetuse-pühi pidada rõõmsalt ja pidulikult.

Vanemaid teateid eesti rahvamängudest ja mängimisest on XVII saj. lõpust. Tolleaegseis dokumentides kõneldakse korduvalt Lääne-Eesti «mängutubadest», mida olevat peetud talvel² laupäeva õhtuti taludes ja kõrtsitubades. Noored poisid ja tüdrukud olevat kokku tulnud, söönud, joonud õlut, mänginud ja tantsinud torupilli saatel. Ettekäändel, et seejuures toimuvat ebamoraalseid «ulakusi» ja ebajumalateenistust (näit. õlgedest «metsiku»-kuju tegemist), keelati mängutubade pidamine Rootsi riigi- ja kirikuvoimude poolt ning osavõtjaid karistati. Salaja peeti neid muidugi edasi, nagu näeme hilisemaist teateist. Et mängutubades mängiti laulumänge, näitab üks juurdlusprotokoll 1680. aastast, milles on ära toodud esimene kirjapanek «nõelamängust»³.

Mängimisega seotud vanad kooskäimise vormid püsisid üldiselt kuni XIX sajandi keskpaigani, millal nad koos kapitalismi arenemisega külas võrdlemisi kiiresti kadusid ning asendusid tantsupidudega («simmanitega»). Saartel ja rannikualadel püsisid vanad traditsioonid pisut kauemini, eriti aga setude juures, kus nad peaaegu tänapäevani on säilitanud oma primaarse sisu ja kuju.

Setus oli peamiseks kollektiivsete tööõhtute perioodiks nn. «talsipüha paastu» aeg, mis kestis 6 nädalat enne jõulupühi. Õhtuti kogunes naised ja neiusid kuhugi ruumikamasse talutuppa

² Mängutubade pidamise aeg on antud mitmeti: kadripäevast kolmekuninga-järgse pühapäevani, jõulu viimasest pühast vastlapäevani, mihklipäevast vastlapäevani jne.

³

Nedko Nedko Negelcken
 Nedko Negle Neiziken
 Erra Nehlene Kaddi
 Nehla Eisz Kaddi tuckedisz [või tubedisz]
 Nehl Kaddi nehlodes
 Piszud raudine pihust.

[= Nõtku, nõtku, nõelakene, nõtku, nõela neitsikene! Ära nõelakene kadus. Nõel ei kadunud tukkudes (~tuppdest), nõel kadus nõeludes, pisike raudne pihust.]

Eeslauljaks oli olnud Audru talupoja Ralli Hansu tütar Ello, kes mängu oli õppinud Mihkli kihelkonnast.

ketrama ja kuduma. Igaüks tegi tööd endale. Need õhtud omasid suurt tähtsust kunstipäraste käsitööde õppimisel ja arendamisel. Töö juures jutustati muinasjutte, lauldi, mõistatati ning vahelduseks ja lõpuks mängiti mitmesuguseid lihtsamaid mängu, mis ei nõudnud suurt tegevusvälja. Mängude teemad olid harilikult võetud tööprotsessist või muist igapäevase elu sündmustest ja nähtustest. Neis mängudes puudusid tantsulised liikumised ja enamasti ka asetumised ruuminõudvais geomeetrilistes figuurides. Mängisid tüdrukud, kuid mõnd osa täitsid ka kohalolevad vanemad naised, poisid ja lapsed⁴.

Elavamängimisperiood oli paarinädalane «talsipühi» aeg, mis kestis 24. detsembri õhtust kuni 6. jaanuari õhtuni. Sel ajal ei tehtud õhtuti tööd. Mehed ja naised käisid enamasti külas vestlemas. Terve külakonna tüdrukud kogunesid aga teatavasse tallu, kus olid avaramad ruumid ning oli peremehega vastavalt kokku lepitud. Vahel veedeti õhtuid kord ühes, kord teises peres. Eelistati neid kohti, kust vanem rahvas oli külla läinud. Seepärast nimetati kohati sääraseid kokkutulekuid «kodohoitmisõ». Üldisemad olid siiski nimetused «viiristmise õdangu» (sest mängimisperiood kestis «viiristmise» päevani — 6. jaanuarini) ja «igrüssä» (vrd. vene играща). Õhtud saadeti mööda lauldes, tantsides, kõige rohkem aga laulumänge mängides («illa piteh»). Muudki külarahvast kogunes tüdrukute mängu pealt vaatama, eriti olid kohal poisid, kes kasutasid võimalust tutvuste ja suhete loomiseks tüdrukutega. Kuid mängijaiks olid ikka tüdrukud. Ainult harva osutus vajalikuks mõne osa täitjaks kutsuda pealtvaatajate hulgast poisse või vanemaid inimesi. Mängud olid mitmekesisemad kui enne jõulusel perioodil. Harrastati elavamaid, tantsulisema iseloomuga mängu, mille laiemalt arendatud liikumisfiguurid nõudsid avaramat ruumi. Samuti oli suurem osatähtsus kosjateemalistel mängudel⁵.

Jõuludele järgnes «lihasöögi-aeg», mis kestis võinädalani, s. t. keskmiselt paar kuud. See oli üldse lõbusaks argiperioodiks setu rahvakalendris. Erilist tähtsust omas nn. «istjaste» pidamine. Ka «istjatsed» kandsid kollektiivse töö iseloomu, kuid olid oma eesmärgilt ja organisatsioonilt erisugused. Peremees sõitis sugulaste juurde ja tõi noori tüdrukuid oma tallu kokku, kus nad «istusid» nädalapäevad, ning viidi siis jälle edasi teiste sugulaste juurde. Terve periood võis kesta niiviisi kuni 2 kuud. Kaasa võtsid tüdrukud mitmesuguseid käsitöid, eriti kedrust. Tööd tehti endale, kuid ülalpidamise eest hoolitsesid küllakutsujad. Istjaste peamiseks ülesandeks oli noorte inimeste seltskondlik kasvatamine ja naitumisealiste tüdrukute tutvustamine võimalikele kosilastele.

⁴ Paastuaegsete «talsipühi ilode» hulka kuulusid näiteks «kivijauhminõ» (nr. 1 ja 2), «ketsotaminõ» (nr. 3), «vüükudaminõ» (nr. 28), «leigotaminõ» (nr. 16), «nakri kaksaminõ» (vrd. nr. 7) jne.

⁵ Nende «ilode» hulka kuulusid «leigotaminõ» (nr. 16), «rikastaminõ» (nr. 37), «kul'otaminõ» (nr. 35), «mõrsja koolõtaminõ» (vrd. nr. 27), «neitsütamine» (nr. 34), «leikori» (vrd. nr. 32) jt.

Seepärast olid õhtud harilikult pühendatud laulmiseks, mängimiseks ja tantsimiseks. Mängud kandsid üldiselt sama iseloomu kui «talsipühi» ajal. Üsna tihti kogunesid mitme talu «istjad» kokku pidutsema. Tüdrukuid külastasid nende töödel ja pidutsemistel ümbruskonna ja isegi kaugemate külade poisid. Ja nii järgnesid sageli istjastele kosjasõidud.

Talvistest noorsoo kooskäimistest leidub andmeid ka teistelt maa-aladelt, kuigi enamasti oli valitsema pääsenud üks või teine vorm. Nii vastas setu ennejõuluseile tööõhtuile oma iseloomult Kuusalu ja Jõelähtme rannakülade «jäguehtute» pidamine, mis leidis aset novembri alguses kuni mardipäevani. Neid õhtuid kasutasid veel XIX saj. lõpul ja käesoleva saj. algul teenijatüdrukud endale töötamiseks. Ömmeldi käisekirju, kooti võid ja valmistati mitmesuguseid veimevakatarbeid. Koos käidi neljapäeviti ja mõnikord teistelgi päevadel. Kuid ka muu külarahvas, mehed ja naised, noored ja vanad, kogunesid taludesse, kus vanu jutte rääkides, mõistatades, naljatades ja mõnevõrra ka lauldes viideti aega. Et «jäguehtud» moodustasid osa hingede-aja traditsioonist, ei peetud siiski sobivaks mängida ja tantsida. Sügisest hingede-ajaga ja «jäguehtuid» tuleb lugeda eelperioodiks agraarse aastavahetuse või talve alguspühadele, mida muistsed eestlased nähtavasti vähemalt paiguti pidasid sügisel, pärastise mardipäeva paiku. Nii vastavad «jäguehtud» oma funktsioonilt setu «talsipühi paastule» ja selle kommeteale ning näitavad ka viimaste iidset, eelkristlikku algupära.

Talviseist tööõhtuist koos lõbutsemisega, mille hulgas oli tähtis koht mängimisel, on mälestusi veel teistestki paikadest. Siin võib nimetada Kihnu «üläljõstmisi», Puhja «kildsanna» pidamisi jne. Kohati oli neil salajane iseloom ning toimetati mitmesuguseid tavandeid. Alutaguse «subrikud» olid XIX saj. lõpul ainult noorte lõbutsemisõhtud, kus küll mängiti, aga ei töötatud. Kuid nagu nende koosviibimiste nimetuski näitab, pidid nad algselt olema ühised käsitööõhtud koos laulmise ja mängimisega (vrd. vene супрядки). Mängimist harrastati rohkesti Lääne-Eestis ühistel veimede valmistamisel ja tubastel talgutel (näit. villatalgutel), mida korraldati samuti talvel. Setu «istjastele» ei leidu otseseid vasteid, see näikse olevat kohalik nähtus, millel on vasteid vene traditsioonis.

Tähtsamaks spetsiaalseks mängimisajaks oli ülemaaliselt jõulude aeg. Oma iseloomult lähenesid setu «igrüssätele» ja «talsipühi ilodele» kõige rohkem mängimiskombed ja mängud Kagu-Eesti läänepiirkondades (Sangaste, Karula, Urvaste, Helme ja osalt nende naaberkihelkondades), põhjarannikul (eriti Kuusalus, Jõelähtmes ja Harju-Jaanis) ja mõnevõrra ka Lääne-Eesti aladel. Nendes paikades oli rikkalikult arenenud niisuguste laulumängude repertuaar, milles peale sündmuste dramaatilise esitamise arendati ka liikumisi tantsulistest figuurides või tantsulisi vaheosi. Kuusalu

jõulumängude mängimisest annab huvitava ülevaate rahvaluulekogu ja G. Vilberg (Vilbaste):

«Ida-Harjumaal, iseäranis randades, on teatud ringmängusid, nagu Lääne-maalgi, ainult jõulu ajal mängitud, ja sellepärast hüütud neid ka jõulumängudeks. Muul ajal neid mängusid ei ole mängitud, mispärast noored inimesed on suure igatsusega jõulusid oodanud.

Kõige rohkem on jõulumängusid mängitud teisel pühäl, siis veel kolmandal pühäl, uuel aastal, kolmekuninga-päeval ja vahel ka küünlapäeval, sest et viimane päev veel ka «jõulude» hulka arvati.

Ringmängude hulk, mis jõulumängude liiki kuulub, on kaunis suur. Enamasti on neid kõiki ühesugustes tingimustes mängitud, ja neil on ühised seadused, millest järgmist oleks tähele panna.

Jõulumängudeks kogutakse kuhugi suuremasse talusse, kus pererahvas sellega rohkem päri, vahel ka kõrtsi, viimasesse iseäranis maakülades. Valgustus, suuremalt jaolt lambarasva küünlad, on enamasti pererahva poolt, vahel ka mängijate poolt kaasa toodud. Mängijad koguvad peale lõunat kokku, — enne lõunat ei olnud viisiks. Liig varasel tulekul on Kolga rannas nokkivalt tähendatud: «Kas juba leigarit tulite mängima?»

Mängijad on enamasti tüdrukud ja tütarlapsed. Nooredmehed ei võta palju mängudest osa, need on «jõudevägi», «töövägi». Ainult mõnes mängus on poisikesed, 11—17-aastased, tegevad. Nooredmehed on kaudselt mängu hulgas, nad etendavad mängudes vahel ostjate, aia või laeva kõvaduse proovijate, pantide lunastamise kohtunikku jne. osa. Nendega paaritakse neidusid, neile püütakse mitmesuguste nimede andmise läbi lugupidamist või põlgust avaldada. Nad on alati mängude juures, kuid ei kuulu suuremas osas mängudes ringi või ritta.

Kõik jõulumängud on lauludega ühendatud. Kuid mitte kõik mängijad ei laula, vaid selleks on enamasti kaks lauljat, — naisterahvast, kel ilusam hääl, kes oskab «toonil» pidada ja kel laulu sõnad selged. Head lauljad on kuulsad ja neid käitakse vahel kodunt jõulumängudele toomas, sest tihti on laulja mängu hing. Teised mängijad võtavad ainult siis laulust osa, kui laul takti poolest kärmeks, kiireks kujuneb, kui viis enam regivärsi omadusi ei avalda. Siis täidavad teised mängijad nagu koori aset. Muidu laulavad ikka kaks lauljat: eeslaulja laulab rea ees, teine laulab iga rea lõpus paar silpi esimesega kaasa, teeb liegajust, nagu Kolga randades öeldakse, ja kordab sedasama rida omakorda; eeslaulja teeb rea lõpus jälle liegajust ja laulab siis uue rea, mida teine laulja jälle kordab jne.

Need on üleüldised tähendused mängude kohta. — — — Nimetada võiks veel, et mängude juures ka vanemad inimesed viibivad, kes nii ehk teisiti mängule kaasa aitavad.»

Teistes piirkondades, ja iseäranis sisemaal, oli mängimine jõuluajal piiratum. Jõule peeti rohkem vaiksete pühadena, milles oli silmapaistvalt muistse esivanemate kultuse ja agraarse maagia elemente. Üldine oli toa põranda õlgede või heintega katmise komme. Kõik see määras mängude iseloomu. Esikohale kerkisid sportlikud osavusmängud, mis toimusid kas põrandal õlgedel või partele kinnitatud köitel (passilöömine, kingsepa silma torkamine, tedrelaskmine, laevapööramine jne.). Need olid poiste mängud. Laulumängudest sobisid need, milles kujutati tööprotsesse või enamasti tööga seotud stseene elust, ja mille juures puudusid tantsulised liikumised⁶. Repertuaar oli siis üldjoontes sama, mis setu

⁶ Näit. «Laevamäng» (nr. 5 ja 6), «Naerimäng» (nr. 7), «Kullimäng» (nr. 8), «Lambamäng» (nr. 9—11), «Hobusemäng» (nr. 12 jj.), «Pajamäng» (nr. 19 ja 20), «Olletegemismäng» (nr. 21), «Kuningamäng» (nr. 23) jt.

«talsipühi paastu» ajal. Mängimine oli lubatud enamasti ainult paari päeva kestel ning see kujunes mitte ainult tüdrukute ettevõtteks. Suuremais peredes sai mängimist harrastada juba oma rahvaga ja väheste külalistega, kuid mõnikord kogunes mängijaid külast rohkemgi.

Suvisel perioodil mängiti mõnevõrra kiige ja jaanitule juures. Vabas looduses saadi arendada suuremat tegevusvälja nõudvaid jooksumänge⁷. Mitmesuguseid talviseid laulumänge kasutasid lapseed karjas ja külavainul koos olles.

Kokkuvõttes me nägime, et mängimisel oli mitmesuguseid funktsioone rahva elus ning mängu harrastati väga mitmesugustes tingimustes. Sellest sõltusid ka nende sisulised ja vormilised erinevused ning isegi üksikute mängude ja mängurühmade levimispiirkonnad.

Lihtsaimad mängud sisaldasid oma tegevuses ainult mingi töö imitatsiooni. Samuti oli nende sõnalises osas rakendatud otseseid töölaule. Siia kuuluvad näiteks Setus ja mõnevõrra mujalgi mängitud «kivijauhminõ» (nr. 1 ja 2) ja «ketsotaminõ» (nr. 3), milles kujutatakse käsikivil jahvatamist ja ketramist. Eriti tabavalt on vastavate tööde iseloom edasi antud muusikas, omapäraste rütmiliste ja meloodiliste võtete abil. Käsikivimängule on iseloomulik sujuv meloodiline liikumine, iga kivi ring vastab taktile, hoandmist on kujutatud nii dünaamilise kui kvantitatiivse rõhuga

takti keskel, millele eelneb paisutus ja järgneb kahandus ($2+3$).

). Ketramismängus seevastu toimub viisi liikumine kindlalt mõõdetud kaheosalises meetrumis, mis on koos-

kõlas voki tallamisliigutustega ($\frac{4}{8}$). Kindlat taktipärasust aitab veelgi markeerida teatav «kandilisuus» meloodilistes käikudes (rõhulisele helile järgneb samal kõrgusel rõhutu heli). Kirjeldatud laule võidi samal kujul kasutada niihästi tööd tehes kui tööd mänguliselt jäljendades. Niisuguseid töömänge mängiti kõige rohkem ühistöö-õhtutel, nagu setu enne jõulustel «ilodel», millal koostöötamist sageli alatigi «ketsotamisega». Mõnel puhul võisid töömängud omada ka tavandilist iseloomu, eesmärgiks sõna ja teo maagiliste vahenditega tuua kergendust samadele töödele tegelikkuses. Niisugust tähendust omasid tööimitatsioonid eriti setu võinädala naistepeo traditsioonis.

Mänguna on tööjäljendused harilikult juurde võtnud mitmesuguseid uusi jooni. Kasvasid välja uued mänguvormid. Töö kujutamise või isegi tegelik töö muutus sageli ainult sissejuhatuseks, millest arendati edasi mitmesuguste elusündmuste mängulisi kujutusi. Näiteks viidi setu «vöökudumises» (nr. 28)

⁷ Väga laialt tuntud mäng jaanitulel oli «Nukumäng» (nr. 26).

edasine tegevus kosjadele, mille taustal avati dialoogide ja liikumiste abil töötava inimese (vaese) ja kurnaja (rikka) klassiolemus ja maailmavaade ning anti kummalegi hinnang. Upsakas rikas tehti mõnikord täielikult naerualuseks. Nii dialoogides kui liikumistes etendas olulist osa koomika. Huumoril oli üldse rahvamängudes tähtis koht. Selle kaudu rahvas väljendas oma optimismi ja üleolevat suhtumist elu raskustele. Mõnikord aga on loodud üksikute tööprotsesside kujutamisest terveid kompositsioone, mis on lülitatud korduvate lauluosade ja kindlate asetus- või liikumisfiguuride raamidesse ning seotud isegi tantsuga (vt. nr. 4: «Linamäng») ⁸. — Nii näeme kahe põhilise mänguvormi kujunemist, olenevalt sellest, kas esile on tõstetud rohkem dramaatiline või figuralne ja tantsuline külge.

Ainet dramaatiliste stseenide loomiseks mängudes andsid esmajoones kõige tavalisemad tootmise ja koduse majapidamisega seotud sündmused ning ühiskondlikud vahekorrad. Feodalsmi tingimustes võeti mängude teemad peamiselt talupoja elust. Nende levik võis seetõttu takistamatult ulatuda üle maa. Kuid esinesid ka mõned rahva elu-olu erinevustest tingitud lokaalsed omapärasused. — Mängulise konflikti moodustas harilikult mingi toimunud või ähvardav õnnetus või äpardus: naerid varastatakse (nr. 7), kull püüab kanu tabada (nr. 8), hunt viib lambad (nr. 9—11), hobune on kadunud (nr. 12—16), tööriistad (nõel, pada või sõel) on kadunud või lagunened (nr. 17—20), «kuningas» tuleb makse riisuma (nr. 23) jne. Temaatilisel olid need mängud niisiis lähedased vanadele lüro-epilistele korduslauludele, mille aluseks olid samalaadsed või mõnikord otse samad sündmused.

Harilikult oli mängus kaks peategelast (näit. karjane ja hunt, peremees ja hobune, kukk ja kull, sõela või paja omanik ja laenaja, kuningas ja maksumaksja jne.). Intriigi nende vahel arendati kahekõne abil, mis toimus enamasti lühilaulustes proosarepliikides, harvem lauldes (näit. paja- ja sõelamängus). Teistel mängijatel (naerid, lambad, kanad, nõelad, sõelad jne.) oli mängu alguspoolel võrdlemisi passiivne osa, kuid seevastu tuli neil läbi viia lõplahendus, mis kujunes üsna pingeliseks ning nõudis suurt vastupidavust ja osavust. Mängu puänt oli harilikult sportlik. Oli kaalul, kas ahelrida suutis vastu pidada tõmmetele, kas viimane reasolija jõudis põgeneda või kõrvale põigelda püüdja eest, kas ringisolijal läks korda välja pääseda tugevast sõõrist jne. Oma lahendusviisilt lähenesid seega sedalaadi laulumängud jõu- ja osavusmängudele, millel, nagu nägime, oli samuti suur osa jõulude veetmise traditsioonis. Mõnedes mängudes nõudis lõplahendus

⁸ «Linamängu» allikaks on õieti samalaadne vene rahvamäng. Laulus on isegi refrään tõlkimatult üle võetud. — Üldse on rahvamängudes nagu tantsudes ja muinasjuttudeski väga palju rahvusvahelisi motiive. Kuid iga rahvas on need oma oludele kohandanud ja loominguliselt ümber töötanud. Eesti vanemal rahvamängudel on palju ühisjooni vene, valgevene, läti ja soome mängudega.

tunduvat vaimset pingutust. Nii tuli «Kuningamängus» (nr. 23) mõistatada, mis tähendasid ühed või teised ülesanded pandilunastamisel. Kui siia juurde arvata vajalik näitlemisosavus, mille abil tuli mõnikord kujutada üsna keerukaid hingelisi olukordi (näit. nr. 27: «Leinamäng»), siis võib ütelda, et mäng arendas kõigil osavõtjail väga mitmesuguseid vaimseid ja füüsilisi võimeid. «Igas heas mängus leidub kõigepealt töö- ja mõttepingutust», ütleb A. Makarenko.

Vähemal määral leidsid dramaatilist kujutamist kosjamotiivid (vt. nr. 28—33), millest setu «vöökudumist» vaatlesime juba eespool. Enamasti harrastati neid paikades, kus jõuluajal oli kombeks pidada ulatuslikumaid tüdrukute mänguõhtuid, näit. Setus, põhjarannikul ja Sangaste ümbruskonnas. Kosjamängudest on osa tunduvalt hilisema algupäraga kui eespool kirjeldatud mängud. Talumiljöö kõrvale kerkis juba linn oma tarbe- ja ehtekaupadega (vt. nr. 30 ja 31) ja tegelasteks isegi keskaegsed spiilmannid-leigarid (vt. nr. 32 ja 33)⁹. Mängud lõppesid kas paaride moodustamise või tantsuga.

Kirjeldatud dramaatilistes mängudes oli laulmisel mitmesugune osatähtsus ja ülesanne. Enamasti toimus laulmine mängu alguses. Koor (harvemini peategelane) andis lauldes kogu mängule ekspositsiooni või jutustas ette terve sündmuse käigu, mida hiljem kujutati uuesti mänguliselt. Esituslaad oli neil puhkudel eepiliselt rahulik ning samasugust ilmet kandsid ka laulude viisid. Ühe ja sama paikkonna eri mängude muusikas ei olnud põhilisi lahku-minekuid, s. t. puudus teksti ja viisi konstantsus. Erinevused olid aga laulupiirkondade vahel, mis tulenesid iga piirkonna rahvamuu-sika arengu spetsiifilisest teest. Nii valitses põhja- ja mõnevõrra ka lääne-eeesti mänguviisides jutustav-retsitatiivne stiil. Viisid olid enamasti kvardi-ulatusega, ühe- või harvem kaherealised ja sageli pikemalt väljapeetud lõppudega¹⁰. See stiil oli üldse omane lüro-eepilistele lauludele ja ka vanemaile tavandilauludele. Samuti oli lõuna-eeesti mängulauludele iseloomulik retsitatiivsus. Siin asetati iga värsi lõppu ja vahel ka keskele lühike refrään nagu tavandi-ja töölauludeski¹¹. Lääne-Eesti mandril ja saartel arenes mõnede mängulaulude nagu ka teiste laululiikide muusikaline külg kõige kaugemale. Enamik viise omandas juba laululise iseloomu, kus-juures meloodia ehitus näitab harmoonilise mõtlemise arenemist¹².

Suuremat muusikalist žanripärasust ja dramaatilist arendust leidub neis mängudes, milles koor saatis lauluga kogu mängu või

⁹ On tähelepanndav, et nende mängude lauludes juba feodalismi-ajastul hakkas kaduma regivärsiline vorm, igatahes varemini kui lüürilistes ja lüro-eepilistes lauludes, samuti kujunes teksti ja viisi konstantsus.

¹⁰ Vt. näit. viise Kuusalust ja Harju-Jaanist, ka Muhust (nr. 12, 13, 17, 23 ja 24). Nendele lähedaste iseloomujoontega on ka Kesk-Eesti viisinäited (nr. 5, 9—11).

¹¹ Vt. näit. nr. 15, 16, 20, 21 ja 26.

¹² Vt. näit. nr. 6 ja 14.

milles tegelased esitasid oma repliigid lauldes. Esimesel puhul võis dramaatilise pinge tõus mängu lõpupoole põhjustada rütmilist ja meloodilist elavnemist. Eepiline retsitatiiv vahetati enamasti mingi vana kolmeosalises taktis ja võrdlemisi laia heliliikumisega hüppetantsu-viisiga (vt. nr. 17 ja 27). Mõnes kosjamängus (näit. nr. 33: «Siimumäng») omandas terve mänguviis tantsulise iseloomu. Leidus ka teistsuguseid mängu käigust olenevaid dramaatilisi vaheldusj muusikas. Nii algas Karulast kirjapandud «Naerimäng» (nr. 7) $\frac{2}{4}$ -taktis mažoorse karakteriga ratsutuslauluga, mis aga peagi muutus rahulikumaks, kitsama ulatusega ja minoorseks linnast toodavate asjade loetluseks. Järgnev hoiatus naerivargale anti edasi algusviisiga, kuid siiski teatava rütmilise muutusega ($\frac{4}{8}$). Mäng lõppes valvuri hädahüüdega, mille erutatud viis liikus mažoori dominandilt alla toonikale. «Kullimängu» laulul (nr. 8) oli õrritav-pilkeline sisu, seda väljendati enamasti iseloomuliku langev-tõusva heliliikumisega ja eriti laskuvate järellöökidega. Rõngust üleskirjutatud «Pajamängus» (nr. 19) oli peamiseks eesmärgiks mitte niivõrd tegevuse kui kummagi tegelase erineva käitumise kujutamine. See teostati esmajoones muusikaliste vahenditega. Meloodiline liikumine oli kummalgi sama, erinev iseloom saadi aga tempo ja registri muutmise teel.

Tunduvalt uuemasse kihti kuulusid ka sellised mängud, mille sisu anti edasi kindla figuraalse või tantsulise liikumise kaudu. Valitses kaks peamist vormirühma. Ühes mängude rühmas toimus tegevus kahes vastakuti asetsevas viirus, mis vaheldumisi liikusid teineteise ette ja tagasi oma kohale, kusjuures harilikult lõpuks üks viirg arvuliselt kasvas, teine kahanes¹³. Teises rühmas toimus liikumine kinnises ringis ehk sõõris, mille keskel tantsiti vahelduvate paarilistega¹⁴. Oma vormilt sarnanesid need mängud kontratantsude ja XIX sajandil eriti laialt arenenud ja riimiliste laulude saatel mängitud ringmängudega. Ka neis mängudes kujutati mitmesuguseid sündmusi ja olukordi, näit. rikaste ja vaeste erinevat olemust, kosjaskäimist, viljalõikamisel haavatud sõrme mähkimist jne. Teiselt poolt esines tantsulis-figuraalsete mängude liikumiselemente neiski mängudes, milles kujutati dramaatilisel mitmesuguseid stseene elust. — Laul saatis mängu algusest lõpuni. Ringmängudes juhtis koor tantsijate tegevust ja paaride moodustamist. Viirgmängudes aga laulis kumbki rida vahelduvalt oma partiid, mille kestel harilikult liiguti teise viiru vastu ja tagasi oma kohale. Tekstis vaheldus küsimus vastusega või kumbki viirg laulis oma poole elu-olust. Viisid olid mitmesuguse iseloomuga, kuid üldiselt valitsesid liikumisele vastavad elavad ja kindlad rütmid. Setu «Rikka- ja vaesemängus» (nr. 37)

¹³ Viirgmängude näiteid vt. nr. 34—40.

¹⁴ Ringmängude näiteid vt. nr. 41—43.

oli kummagi poole liikumisel erinev iseloom: «rikkad» upsakalt ja uhkeldades, «vaesed» tagasihoidlikult. Sellele vastavalt oli ka erinevus tempos ja isegi heliliigis (mažoor — minoor). Niihästi muusikaliste kui tantsulis-miimiliste vahenditega näidati rikaste tühisust ning naeruväärsust ja vaeste lihtsat väärikust, kuigi nad olid sunnitud käituma alandlikult. — Ringmängud toimusid tantsuliste viiside saatel, mille hulgas oli jällegi esikohal vana hüppe-tants $\frac{3}{4}$ -taktis.

Eesti rahvamängud käisid feodalismi-ajastul läbi pika arenemistee. Rahva ühiskondliku elu kitsusest tingitult ei saanud see viia rahvadraama kujunemisele. Nagu teisteski rahvaloomingu liikides, taandus ajastu lõpupoolel järk-järgult mitmesuguste kunstiharude sünkretism, kusjuures mängust eraldus järjest enam tegevuse kujutamine. Mängud arenesid abstraheeritud liikumise, tantsu suunas. Protsess jõudis kiiresti lõpule XIX saj. teisel poolel kapitalismi arenemise tingimustes. Mäng asendus tantsuga ja selle kõrval esialgu ka laialt õitsele puhkenud ringmängulise vahevormiga. Endised laulumängud elasid pikemalt edasi veel laste repertuaaris.

*

Laulumängudele olid lähedased tantsulised laulud (B), s. t. niisugused laulud, mida esitati tantsulise liikumise saatel. Kumbki moment ei olnud seejuures teineteisega sisuliselt seotud. See on õieti igivana sünkreetilisuse nähtus, mis hiljem elas edasi peamiselt pikkade lüro-epiliste laulude laulmisel. Liikumine tegi nende käsitlemise elavamaks ja mõnusamaks. Lüro-epiliste ja samuti pulmalaulude laulmist ringis liikudes võib veel tänapäevalgi kohata Kihnus, leidub mälestusi ka mujalt. Omaette rahvaloomingu liigiks arenesid tantsulised laulud aga Setus. Üksikuid taolisi nähtusi pärineb ka nn. Mulgimaalt ja mujalt. Setus kujunes tantsuline laulmine õieti suviste välispidude — kirmaste — tingimustes, kusjuures teatavaks eeskujuks olid ka vene horovodid. Vähemal määral harrastati tantsulist laulmist talvistel tubastel pidutsemistel, kui «tarõ-ilo» (vt. nr. 2 ja 3, samuti ka nr. 10), ja võinädalal isegi väljas, «mäel» (nr. 7).

Kirmaste periood Setus algas lihavõttepühadega ning kestis terve suve kuni sügiseni. Neid peeti kindlais kohtades ja püsivail tähtpäevil. Enamasti olid nad seotud suuremate pühadega (näit. suvistepühad) ja kohalike kirikute nimepäevadega (näit. jüripäev, nigulapäev, nn. «päätuitsapäev» jne.). Tegelikult aga puudus kirmastel täiesti kiriklik sisu¹⁵. Nn. «ninnilaata» peeti juulikuus

¹⁵ Kirmaste pidamisest XVI sajandil ka mujal Eestis jutustab B. Russow oma kroonikas. Hilisemast ajast on teateid sedalaadi pidustustest väga vähesel määral. Nimetada võiks ainult suuremaid rahvakogunemisi ja pidutsemisi Kuusalus lauritsapäeval, mille traditsioon kestis veel XX saj. alguses.

koguni väljaspool Setumaa piire Rápina kihelkonda kuuluva Káhkva mõisa maal, kuhu kogunes nii Pihkva- kui Liivimaa eestlasi väga laialdaselt ning suurel hulgal. See ei olnud seotud kirikliku tähtpäevaga. Rahvast ilmus kirmastele sadade viisi, nende hulgas ka vanu ja alaealisi. Kogunemine toimus harilikult lõuna paiku, pidutsemine kestis hilisõhtuni. Kõik olid uutes riietes, erti tüdrukud kaunilt ehitud. Aktiivseiks tegutsejaiks olid siingi tüdrukud, kuna poisid ja muu rahvas olid rohkem pealtvaatajate osas. Kirmased olid tüdrukuile tähtsaks laulu- ja tantsuoskuse demonstreerimise kohaks. Noorel rahval oli tõeliselt vähe omavahelist kokupuutumist ja seetõttu kujunesid kirmased väga esinduslikuks. Pealtvaatajad nautisid mängu ja tantse tõsise huvi ja andumusega. Mõnesid «kergotamisi»¹⁶ (vt. nr. 5) laulsid nii kirmastel kui muudel pidupäevadel ka abielus naised.

Dr. M. Veske kirjeldab väga elavais värvides Meeksi külas 1875. aastal nähtud kirmast, kus 80 kuni 100 tüdrukut murul suures sõõris seistes laulnud pidulikku laulu ja tantsinud selle saatel erilist «pööräjuuskmist»: kaks lauljat liikusid käsikäes ja rahulike tantsusammudega mööda pikka ringi kuni nad jälle oma kohale jõudsid, mida seejärel järjekorras teised paarid kordasid. Umbes poole tunni kestel olid kõik osalised oma ülesande sooritanud. «Kaela ümber olid enamikul hõbedased ketid, mis rippusid üle rinna ning tantsimisel heledasti tärisesid vastu rinnasõlgi.» Sellele huvitavale liikumise- ja kuuldeefektile lisaks pakkunud pealtvaatajaile suurt naudingut ka tüdrukute laulude meeleolukas tundesisu, kusjuures ülistati endi nooruslikku kenadust ja vabadust enne raske abielu saabumist. Pärast laulude ja tantsude esitamist olnud poisid tüdrukuist seevõrra vaimustatud, et paljud haaranud oma väljavalitu käed pihku ja seisnud kaua õõtsutades teineteise kõrval. Säärastele «armuavaldustele» pidid tavaliselt kosjad järgnema.

Kirmaselaulude esitamisel ei omanud tantsuline liikumine ainult laulusaate funktsiooni, vaid see kujunes küllaltki mitmekesiseks ja vormirikkaks. Peale paaride tantsimise seisvas sõõris («pööräjuuskminõ») harrastati veel liikumisi hanereas («hannah kargaminõ»), mitmesuguseid kokku ja tagasi oma kohale tantsimisi poolsõõris («kergotaminõ» ja «karavuut») ja viirgudes («vastatside kargaminõ») jne. Laulude repertuaar oli samuti mitmekesine. Harilikult valiti pikad laulud, mille kestel saadi küllaldaselt arendada liikumist¹⁷. Esikohal olid niisugused jutustavad laulud, milles kujutati neude elu või perekondlikke suhteid (näit. «Luudaminek», «Marjaminek», «Nuttev tamm», «Saani tegemine», «Mõök merest», «Tütred vette», «Maielaul», «Toomalaul», «Kalmu-

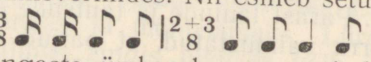
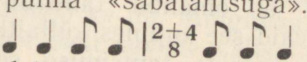
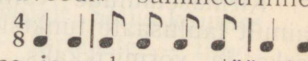
¹⁶ Nimetus tuleb omapärasest, Ida-Eestis laiemalt levinud suvistepühade või jaanipäeva kombest, mille kohaselt naised ratsutasid lauldes pinkidel (murdes *kerk* [*kergo*]).

¹⁷ Võib-olla, on Anne Vabarna lauldud pöörälaul (nr. 3) liialt paisutatud, kuid see näitab, missuguseid teemasid niisugusel puhul võidi üldse kasutada.

neiu», «Venna sõjalugu» jne.). Laulmist alustati aga erilise «alglaulu» või algusvärssidega, milles kutsuti neiusid kokku ilutsema:

Püürä, püürä, tsõõri, tsõõri,
tsõõri, tsõõrigu' sōsarō'!...
Kergotagō', veerätäge'
seo ilmal ilosal!...
Handa, handa, hahekōsō',
lukku, luigatsirgukōsō'!...
Kaegō' sedä kar'avuuta,
heitke' sedä heiko-leiko! jne.

Edasi kirjeldati kas pikemalt või lühemalt, kust neiid on saanud oma laulud, kuidas nad on kaua aega oodanud lõbusaid kirma-seid jne. Samasuguse ülesehitusega oli ka Mulgimaa «telu tegemine» (nr. 10), kus sissejuhatavaile värssidele järgnes mõni lüro-eepiline laul, kõige enam «Venna sõjalugu».

Tantsuliste laulude viisides ilmneb hoogsam ja rütmiliselt korrapärasem karakter kui samade laulude laulmisel teistes olukordades (tänaval jalutades, teed käies, kiikudes jne.). Liikumine ei nõudnud harilikult siiski mitte päris ranget tantsurütmi. Nii moodustab tantsuliste laulude muusikaline stiil õieti vaheastme ühelt poolt tavandiliste peolaulude ja lüro-eepiliste laulude viiside ja teiselt poolt tantsuviiside vahel. Setu kirmaselaulude muusikas võib näha silmapaistvalt omapäraselt arengut, kuid sel on ühisjooni ka muu Eesti-ala viiside repertuaariga, nagu see on selgesti nähtav samuti sõnalises osas ja liikumisvormides. Nii esineb setu «hannah kargamise» (nr. 8) rütm $\frac{3}{8}$ üsna laialdaselt Kagu-Eestis, eriti Sangaste ümbruskonnas, neiu- ja mehe elu kujutatavais lauludes ja pulmalauludes. Liikumisvormilt sarnaneb see ülemaaliselt tuntud pulma «sabatantsuga». «Karavoodi» sümmeetriline meetrum $\frac{4+2}{8}$ või $\frac{4}{8}$ on aga samal kujul väga iseloomulik vene ja valgevene töö- ja mängulauludele ning esineb nendes laululiikides Kagu-Eestis ka laiemalt. Karksi «telu tegemise» (nr. 10) viis tuleb ette ka varru-lauludes, tantsu- ja sarvelugudes ning omab mitmeid sarnasusi läti rahvaviisidega.

Kogu kirmaste traditsioon, selle organisatsiooniline ja kunstiline külg on seega välja kasvanud mitmesuguseist põhiliselt omapäraseist ja naaberrahvastelt juurde laenatud elementidest ning aegade jooksul kujundatud täiesti terviklikuks nähtuseks, millel oli rahva elus ja tema loomingu arenemises väga suur tähtsus. Setu spetsiifilistes ajaloolistes tingimustes elas see traditsioon edasi ka kapitalismi-ajastul ning on ulatunud mõnevõrra teisenedes meie päevini.

ПЕСЕННЫЕ ИГРЫ И ХОРОВОДЫ.

Народные игры представляют собой основной драматический жанр эстонского народного творчества эпохи феодализма. Весьма широкое развитие получили в это время т. н. песенные игры (А), т. е. игры, в которых диалоги действующих лиц имели полностью или частично форму песни, и игры, в которых хор, исполняя песню, руководил действием или рассказывал об изображаемых событиях¹. Игры были одной из основных форм развлечений молодежи, тогда как танцы далеко не имели в старину такого значения и заняли господствующее положение лишь во второй половине XIX века.

Играм были издавна свойственны разного рода общие черты с обрядовым народным творчеством. Если наиболее характерные, основные признаки драматического искусства — изображение какого-либо события в виде действия и словесный диалог, то элементы драмы встречались, собственно говоря, во многих жанрах народной поэзии, сохранявших следы первобытного синкретизма искусств. Однако особенно часто явления этого рода наблюдались при исполнении календарных и семейных обрядов. Так, весь свадебный церемониал, а также ряженье и хождение по дворам в Мартынов и Катеринин день являлись драматическими представлениями, в которых было предусмотрено более или менее определенное развитие действия, главные действующие лица и реплики в стихотворной или прозаической форме. Но обрядовые действия и связанные с ними художественные образы применялись первоначально большей частью для непосредственного воздействия на природу и общественную жизнь. Обряды были связаны с определенными событиями и датами и в этих случаях должны были исполняться даже тогда, когда их первоначальное значение было забыто. Игра же, наоборот, хотя она и развивалась иногда из обрядов, была порождением свободной художественной фантазии. Ее содержание, как и организация, вырастали из личной инициа-

¹ К песенным играм были близки игры с диалогами в прозе, и оба эти вида в сущности трудно отделить друг от друга. Особую группу представляли спортивные игры, связанные с испытанием силы и ловкости. Народная драма в более узком смысле (как сценическое искусство) совершенно отсутствовала в эстонской народной традиции феодального периода.

тивы и обуславливались тем чувством удовольствия, которое они доставляли участникам игры.

В играх выражалось непосредственное отношение человека к окружающей жизни, к своему труду и к общественному строю. В них отражались реальные переживания, чувства и мысли человека. Благодаря своему творческому характеру и эмоциональности игры были важным средством познания окружающего мира, а также эстетического, нравственного и физического воспитания.

Развитие характерных для эпохи феодализма песенных игр продолжалось на протяжении многих столетий, и их зарождение восходит к очень далеким временам. Зачатки многих тем и форм движения, по-видимому, относятся ко временам родового строя, тогда как возникновение целого ряда игр можно с уверенностью датировать периодом раннего феодализма. К глубокой древности относятся также и формы общения молодежи, сопровождавшиеся играми. Эти формы общения также зародились уже в условиях родового строя и были тесно связаны с древним земледельческим календарем. Песенные игры имели место главным образом в зимний период, начиная с завершения осенних полевых работ до конца зимы. Игры, с одной стороны, вносили элемент развлечения в традиционные вечера совместной работы, а, с другой стороны, они давали возможность более весело справлять праздники этого периода, в особенности связанные с проводами старого года и встречей нового.

Наиболее ранние сведения об эстонских народных играх восходят к концу XVII столетия. В документах того времени неоднократно говорится о западно-эстонских «игрищах» (*mängutoad*), которые устраивались зимой по субботним вечерам на хуторах и в корчмах. Собиравшиеся здесь парни и девушки ели, пили пиво, устраивали игры и танцевали под звуки волынки. Под тем предлогом, что при этом якобы допускались разного рода «бесчинства» и «служение идолам» (напр., приготовление из соломы изображения «метсика»), устройство «игрищ» было запрещено шведскими государственными и церковными властями, и их участники наказывались. Однако тайком от властей «игрища» устраивались, разумеется, и в дальнейшем, как это мы видим из более поздних источников. На тот факт, что во время «игрищ» устраивались песенные игры, указывает один следственный протокол 1680 г., в котором впервые сделана запись т. н. «игры в иглу».

Связанные с играми старые формы общения молодежи сохранялись в общем до середины XIX в., когда с развитием капиталистических отношений в деревне они сравнительно быстро исчезли и заменились танцевальными вечерами (т. н. «симманы»). На островах, а также на побережье старые традиции держались несколько дольше, в особенности же у сету, где они почти до настоящего времени сохранили свое первоначальное содержание и форму.

У сету главным периодом устройства вечеров для коллектив-

ной работы было время «филипповок» (*talsipühi paast*, т. е. пост перед «зимними праздниками»), которое продолжалось в течение шести недель перед рождеством. Женщины и девушки собирались по вечерам в более поместительной комнате одного из крестьянских дворов, где занимались прядением и вязанием, причем каждая работала для себя. Эти вечера имели большое значение как в деле обучения художественным рукоделиям, так и в деле их развития. Во время работы рассказывались сказки, пелись песни, загадывались загадки, а под конец устраивались несложные игры, не требовавшие много места. Темы игр брались обычно из трудового процесса или из различных событий и явлений обыденной жизни. В этих играх отсутствовали танцевальные движения, и участвующие обычно не располагались в виде требующих простора геометрических фигур. Играли девушки, но некоторые роли исполнялись и пожилыми женщинами, а также парнями и детьми².

Наиболее оживленный период игр падал на время святков (*talsipühi*, т. е. зимние праздники), считая от вечера 24 декабря до вечера 6 января. В этот период по вечерам не работали. Мужчины и женщины обычно ходили друг к другу в гости и проводили время за беседой. Девушки же со всей деревни собирались в какой-нибудь избе, где были более просторные помещения и имелось согласие дворохозяина. В некоторых случаях проводили вечера то на одном, то на другом дворе, причем предпочитались те дворы, где старшие уходили в гости. Поэтому такие собрания назывались местами «домовничанья» («*kodohoitmisõ*»). Более общим было все же название «крещенские вечера» («*viiristmise õdangu*»), так как период игр продолжался до крещения, т. е. до 6 января, и «*igrüssä*» (ср. русские «игрища»). Вечера проводили за пением и танцами, больше же всего играли в песенные игры. Жители деревни сходились посмотреть на игры девушек, в особенности молодые парни, которых привлекала возможность познакомиться и завязать отношения с девушками. Все же в играх участвовали главным образом девушки. Только в редких случаях оказывалось необходимым приглашать для исполнения определенной роли кого-нибудь из числа зрителей. Игры носили более разнообразный характер, чем в предрождественский период. Устраивали игры с более живым танцевальным характером, причем более развитые фигуры этих игр требовали и более просторного помещения. В то же время большее значение приобретали игры на темы сватовства³.

За святками следовал «мясоед», который продолжался до масленицы, т. е. примерно два месяца. Это был вообще веселый будничный период в народном календаре сету. В этот период особое значение имели т. н. «посиделки» («*istjatsed*»), которые также носили характер коллективной работы, но отличались как по своей

² См. игры № 1, 2, 3, 7, 16, 28 и т. д.

³ См. игры № 16, 27, 34, 35, 37 и т. д.

цели, так и по организации. Хозяин двора ездил к своим родственникам и свозил к себе молодых девушек, которые «сидели» у него в течение недели, после чего их отвозили на «посиделки» к другим родственникам. Девушки брали с собой при этом различные рукоделия, чаще всего пряжу. Работали они для себя, но об угощении заботились пригласившие их хозяева. Основной задачей «посиделок» было общественное воспитание молодежи, а также предоставление девушкам «на выданьи» возможности познакомиться с будущими женихами. Поэтому вечера были обычно посвящены пению, играм и танцам. Игры носили в общем тот же характер, что и во время святок. Весьма часто участницы «посиделок» нескольких крестьянских дворов сходились вместе. К девушкам во время их работ и увеселений приходили в гости парни из окрестных и даже более отдаленных деревень. Неудивительно, что за «посиделками» обычно следовали случаи сватовства.

Сведения о зимних собраниях молодежи имеются и из других местностей, где по большей части господствовала та или другая форма этих собраний. Так, преджудейским рабочим вечерам у сету соответствовали по своему характеру «*jäguehtud*» припрежных деревень Куусалу и Йыэляхтме, устраивавшиеся в начале ноября до Мартынова дня. Еще в конце XIX в. и в начале XX в. эти вечера использовались для работы на себя служанками (батрачками) крестьянских дворов. Здесь вышивались узоры для рукавов, вязались пояса и изготовлялись различные предметы приданого. Собирались по четвергам, а иногда и в другие дни недели. Но собирались и другие жители деревни, мужчины и женщины, старые и молодые, и проводили время за рассказами о старине, за решением загадок, а иногда и за пением песен. Поскольку «*jäguehtud*» составляли часть традиции, связанной с поминованием душ умерших, считалось неудобным устраивать в это время игры и танцевать.

О зимних рабочих вечерах, сопровождавшихся увеселениями, в числе которых важное место занимали игры, сохранились воспоминания и еще в некоторых местностях. Здесь можно назвать устройство «*üläljõstmisõd*» на о. Кихну, «*kildsann*» в Пухья и др. Местами эти вечера носили тайный характер и сопровождалась исполнением различных обрядов. Т. н. «субрики» (*subrikud*) в Алутагузе были в конце XIX в. лишь увеселительными вечерами для молодежи, на которых устраивались игры, но не производилось никаких работ. Однако, как показывает самое их название, эти собрания молодежи были первоначально вечерами, на которых совместно занимались рукоделием, а также пели и играли (ср. русское «супрядки»). В западной Эстонии игры часто устраивались на вечерах, посвященных коллективному изготовлению приданого и на домашних толоках (напр. шерстяная толока), которые имели место также зимой. Для «посиделок» сету не имеется непосредственных соответствий, — это, по-видимому, местное явление, связанное с русской народной традицией.

Важнейшим периодом устройства игр во всей стране было время святок. По своему характеру ближе всего к сетуским «игрищам» и святочным играм стояли связанные с играми обычаи и самые игры в западной части юго-восточной Эстонии (Сангасте, Карула, Урвасте, Хельме и отчасти соседние приходы), на северном морском побережье (особенно в Куусалу, Йыэляхтме и Хэрю-Яани), а также в известной мере в западной Эстонии. В этих местностях получил широкое распространение репертуар таких песенных игр, в ходе которых, помимо драматического изображения событий, применялись также движения в танцевальных фигурах или танцевальные интермедии.

В других местностях, особенно внутри страны, святочные игры носили более ограниченный характер. Святки справлялись здесь обычно как тихий праздник, в котором заметно сказывались элементы древнего культа предков и земледельческой магии. Повсюду был распространен обычай устилания пола соломой или сеном. Все это определяло и характер игр. На первое место выступали спортивные игры на ловкость, которые проводились либо на покрытом соломой полу, либо на прикрепленных к жердям канатах. Эти игры устраивались парнями. Из песенных же игр игрались те, в которых изображались трудовые процессы или связанные с работой сцены из жизни, игры, в которых отсутствовали танцевальные движения⁴. В общих чертах репертуар игр был тот же самый, что и у сету во время «филипповских» вечеров. Устройство игр в большинстве случаев разрешалось лишь в течение двух дней и в них участвовали не одни только девушки. В больших семьях игры организовались собственными силами или с участием лишь немногих гостей, но иногда собиралось и большее число участников.

В летний период игры устраивались обычно у качелей и у огня Ивановой ночи. В природных условиях развивались игры, связанные с беганием и требующие большего простора⁵. В различные зимние песенные игры играли дети, собираясь на пастбище или на выгоне близ деревни.

Таким образом мы видим, что игра имела разнообразные функции в жизни народа и что отдельные игры устраивались в весьма различных условиях. От этого зависели и их различия по содержанию и по форме и даже границы распространения отдельных игр и их групп.

Содержание наиболее простых игр представляло собой лишь имитацию какого-либо труда. В их словесном оформлении также непосредственно использовались трудовые песни. Сюда относятся, например, известные у сету и отчасти в других местах игры, в которых изображается, как мелют зерно на ручной мельнице (№ 1 и 2) и как прядут пряжу (№ 3). Характер соответствующих работ

⁴ Напр. игры № 5 и 6, 7, 8, 9—11, 12—16, 19—20, 21, 23 и т. д.

⁵ В Иванову ночь была широко распространена «игра в куклу» (№ 26).

особенно выразительно передан в музыке, с помощью своеобразных ритмических и мелодических приемов. Для «игры в мельницу» характерно плавное мелодическое движение, каждый оборот камня соответствует такту, размах выражен как динамическим, так и квантитативным ударением в середине такта, которому пред-

шествует усиление и за которым следует ослабление ($\overset{2+3}{8}$

). В игре «прядание пряжи» движение мелодии происходит, наоборот, в строго размеренном двухдольном метре, что

соответствует движениям прядки ($\frac{4}{8}$). Маркированию определенного такта способствует также известная «угловатость» в мелодических ходах (за акцентированным звуком следует на той же высоте неакцентированный звук). Вышеописанные песни могли в том же виде использоваться как при работе, так и при имитации работы в играх. Этого рода трудовые игры устраивались чаще всего на вечерах для совместных занятий рукоделием, каковы были предрождественские вечера у сету, где коллективную работу часто начинали «игрой в прядание пряжи». В некоторых случаях трудовые игры могли носить и обрядовый характер, имея целью магическими средствами слова и действия облегчить те же работы в действительности. Такое значение имели имитации труда, особенно в традиции масленичного женского праздника у сету.

К имитациям труда в играх обычно присоединялись различные новые черты. Таким образом вырастали новые формы игр. Изображение труда или даже действительный труд становились нередко лишь вступлением, из которого далее развивались игровые изображения различных жизненных событий. Так, например, в сетуской игре «вязание пояса» (№ 28) дальнейшее развитие действия сводилось к теме сватовства, и на этом фоне с помощью диалогов и движений раскрывались и подвергались оценке классовая сущность и мировоззрение трудового человека (бедняка) и эксплуататора (богача). Спесивый богач выставлялся на общее посмешище. Как в диалогах, так и в движениях существенную роль играл комический элемент. Вообще юмор занимал важное место в народных играх. Этим путем народ выражал свое оптимистическое отношение к жизни и ее трудностям. В некоторых же случаях на основе изображения отдельных трудовых процессов создавались целые композиции, которые помещались в рамки повторяющихся песенных частей и определенных фигур расположения и движения играющих и связывались даже с танцами (см. № 4: игра в лен). — Так, мы наблюдаем образование двух основных форм игр в зависимости от того, выдвигается ли на первый план преимущественно драматическая или же фигурная и танцевальная сторона.

Материал для создания драматических сцен в играх давали в первую очередь самые обычные события, связанные с производством и домашним хозяйством, и общественные отношения. В условиях феодализма темы игр брались главным образом из жизни крестьянина, вследствие чего эти игры беспрепятственно распространялись по всей стране. Конфликтом в игре служило обыкновенно какое-либо случившееся или угрожающее несчастье или неудача: здесь воруют репу (№ 7), ястреб пытается поймать кур (№ 8), волк уносит овец (№ 9—11), пропадает лошадь (№ 12—16), пропадают или приходят в негодность орудия труда (игла, котел, решето) (№ 17—20), «король» приезжает собирать подати (№ 23) и т. д. Таким образом, тематически эти игры были близки к старым лиро-эпическим песням, в основе которых лежали сходные, а иногда и совершенно такие же происшествия.

Обычно в игре было два главных действующих лица (напр., пастух и волк, хозяин и лошадь, петух и ястреб, владелец решета или котла и получающий эти предметы во временное пользование, король и плательщик подати и т. д.). Интрига развивалась с помощью диалога, который состоял чаще всего из коротких прозаических реплик, в более редких же случаях имел форму песни (напр., в игре в котел или в решето). Другие играющие (репы, овцы, куры, иглы, решето и т. д.) исполняли в начале игры сравнительно пассивную роль, но зато им приходилось активно участвовать в развязке, которая принимала весьма напряженный характер и требовала большой выдержки и ловкости. Игра сводилась фактически к спортивному соревнованию. Решался вопрос о том, сможет ли цепь играющих противостоять напору остальных участников игры, успеет ли последний в ряду ускользнуть от ловящего его, удастся ли находящемуся в тесном кругу играющих вырваться из него и т. д. Таким образом, по характеру своей развязки песенные игры этого рода приближались к играм-соревнованиям в силе и ловкости, которые, как мы видели, также играли большую роль в традиции святочных развлечений. В некоторых играх окончательная развязка требовала значительного умственного напряжения. Так, в «игре в короля» (№ 23) нужно было отгадать, что означали те или другие задачи при выкупе фантов. Если к этому присоединить актерское уменье, необходимое в некоторых случаях для изображения довольно сложных душевных состояний (напр. № 27: «Игра в траур»), то можно сказать, что игра развивала во всех ее участниках весьма различные духовные и физические способности. «В каждой хорошей игре есть прежде всего рабочее усилие и усилие мысли», говорит А. Макаренко.

В меньшей мере находили драматическое воплощение мотивы сватовства (см. № 28—33), один из которых мы уже отметили выше в «вязании пояса» у сету. Чаще всего эти мотивы использовались в местностях, где существовал обычай устраивать на святках вечера с играми девушек, напр., в Сетумаа, на северном побережье, а также в Сангасте с его окрестностями.

Часть игр на темы сватовства значительно более позднего происхождения, чем вышеописанные игры. Наряду с крестьянской средой уже возник город с его галантерейными и другими товарами (см. № 30 и 31), и действующими лицами становятся даже средневековые шпильманы (см. № 32 и 33). Эти игры заканчивались образованием пар или танцами.

В описанных нами драматических играх пение имело различное значение и различные задачи. Пели в большинстве случаев в начале игры. Хор (реже главное действующее лицо) давал в песне экспозицию всей игры или рассказывал весь ход событий, которые затем изображались в игре. Изложение в этих случаях отличалось эпическим спокойствием, такой же характер носили и мелодии песен. В музыке отдельных песен одной и той же местности не было существенных расхождений, т. е. отсутствовала константность текста и мелодии. Но различия наблюдались между отдельными районами песенного творчества, и эти различия были обусловлены специфическими путями развития народной музыки в каждом районе. Так, в мелодиях игр северной и в некоторой мере также западной Эстонии господствовал повествовательно-речитативный стиль. Мелодии были здесь по большей части в объеме кварты, охватывая один или реже два стиха, с нередко долго выдерживаемыми окончаниями⁶. Этот стиль вообще свойствен лиро-эпическим песням, а также и более старым обрядовым песням. Речитативность характерна и для южно-эстонских игровых песен. Здесь в конце каждого стиха, а иногда и в его середине имелся короткий припев, как в обрядовых и трудовых песнях⁷. В западной Эстонии и на островах музыкальная сторона некоторых игровых песен, как и других песенных жанров, получила наиболее полное развитие. Большинство напевов здесь уже приобрело песенный характер, причем построение мелодий указывает на развитие гармонического мышления.⁸

Большую музыкальную выразительность и драматическое развитие мы находим в тех играх, где хор сопровождал своим пением всю игру или где действующие лица подавали реплики в песенной форме. В первом случае подъем драматического напряжения к концу игры мог вызывать ритмическое и мелодическое оживление. Эпический речитатив сменялся по большей части какой-нибудь старой танцевальной мелодией в трехдольном такте и со сравнительно широким движением звуков (см. № 17 и 27). В некоторых играх на темы сватовства (напр., № 33) вся игра в целом приобретала танцевальный характер. В зависимости от хода игры наблюдались и другие драматические переходы в музыке. Так, записанная в Карула «игра в репу» (№ 7) начиналась песней

⁶ См. мелодии из Куусалу и Харью-Яани, также из Муху (№ 12, 13, 17, 23 и 24). К ним близки по своему характеру и образцы мелодий из центральной Эстонии (№ 5, 9—11).

⁷ См. № 15, 16, 20, 21 и 26.

⁸ См. № 6 и 14.

мажорного характера в двухдольном такте, которая однако вскоре переходила в более спокойное по ритму перечисление привозимых из города предметов в минорном ладе. Следующее затем предупреждение вору передавалось начальной мелодией, однако все же с некоторым ритмическим изменением ($\frac{4}{8}$). Игра заканчивалась восклицанием сторожа. Насмешливо-сатирическое содержание песни из «игры в ястреба» (№ 8) выражалось обычно характерными нисходяще-восходящими движениями в мелодии, в особенности частыми нисходящими «нахшлагами». Записанная в Рингу «игра в котел» (№ 19) была в основном направлена на изображение не столько действия, сколько различного поведения обоих действующих лиц, что осуществлялось, в первую очередь, музыкальными средствами. Движение мелодии было в обоих случаях одинаково, и выражение различия в характерах достигалось путем изменения темпа и регистра.

Более новыми являлись также и те игры, содержание которых находило выражение в определенном фигурном или танцевальном движении. В этом отношении можно различить две основных группы игр. В одной группе действие развивалось в двух противостоящих друг другу шеренгах играющих, которые попеременно двигались навстречу друг другу и затем назад на свое место, причем обычно к концу игры одна шеренга играющих численно возрастала, а другая уменьшалась⁹. В другой группе игр движение происходило в замкнутом кругу, внутри которого танцевали со сменяющимися партнерами¹⁰. По своей форме эти игры походили на контрдансы (кадрили) и на особенно широко распространенные в XIX в. круговые игры, сопровождавшиеся пением рифмованных песен. В этих играх также изображались различные события и положения, напр., различие в положении бедных и богатых, сватовство, завязывание порезанного во время жатвы пальца и т. д. С другой стороны, элементы движения танцевально-фигурных игр встречались и в тех играх, где драматически воспроизводились различные сцены из жизни. — Песня сопровождала игру от начала до конца. В круговых играх хор руководил действиями танцующих и образованием пар. В шереножных же играх оба ряда поочередно пели свою партию, причем каждый из них обычно двигался в это время навстречу другому и возвращался на свое место. В тексте песни при этом вопрос сменялся ответом или же каждая шеренга пела свою часть повествования. Мелодии имели различный характер, но в общем преобладали соответствующие движению живые и уверенные ритмы. Движения обеих сторон в сетуской «игре в богача и бедняка» (№ 37) носили различный характер: «богачи» выступали важно и спесиво, «бедняки» — сдержанно и скромно. В соответствии с этим наблюдалось различие и в темпе

⁹ См. образцы № 34—40.

¹⁰ См. образцы № 41—43.

и даже в ладе (мажор — минор). Как музыкальными, так и танцевально-мимическими средствами показывались ничтожество и смехотворность богачей и полная достоинства простота бедняков, хотя они и были вынуждены унижаться. — Круговые игры сопровождалась танцевальными мелодиями, среди которых опять-таки на первом месте был старей танец с трехдольным тактом.

В период феодализма эстонские народные игры прошли длинный путь развития. Однако в условиях крайне стесненной общественной жизни народа этот путь не мог привести к образованию народной драмы. Как и в других видах народного творчества, в конце этого периода синкретизм различных искусств постепенно распался, причем изображение действия мало-помалу отделилось от игры. Игры стали развиваться в направлении абстрагированного движения, в направлении танца. Этот процесс быстро завершился во второй половине XIX в., в условиях развития капитализма. Игры заменились танцами и, наряду с этим, широко распространившимися промежуточными формами в виде круговых игр. В то же время прежние песенные игры долго еще продолжали жить в детском репертуаре.

*

К песенным играм близко стояли хороводы (В), т. е. такие песни, исполнение которых сопровождалось танцевальными движениями. Оба момента не были при этом связаны друг с другом по содержанию. Это было в сущности древнейшее явление синкретизма, продолжавшее жить при исполнении длинных лиро-эпических песен. Движения придавали их исполнению живость и экспрессию. Исполнение лиро-эпических, а также свадебных песен при круговом движении можно еще встретить и в настоящее время на о. Кихну; указания на этот обычай имеются и из других мест. Но в особый жанр народного творчества хороводы развились в Сетумаа. Впрочем отдельные сходные явления наблюдались также в т. н. Мульгимаа и в других местах. В Сетумаа сопровождаемое танцем пение развивалось главным образом в условиях летних увеселений на открытом воздухе (т. н. *kirmased* — кирмаши), причем образцом служили в известной степени и русские хороводы. В меньшей мере пение в сопровождении танца практиковалось во время зимних комнатных увеселений („*tarõ-ilo*”, см. № 2, 3, а также № 10), а на масленице даже на открытом воздухе, на «горке» (№ 7).

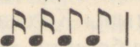
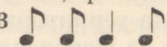
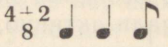
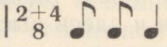
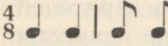
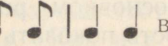
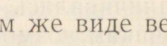
Период кирмашей в Сетумаа начинался с праздника пасхи и продолжался в течение всего лета. Кирмаши устраивались в определенных местах и в определенные календарные дни. По большей части они были связаны с важнейшими общими праздниками (напр., с троицей), а также с местными церковными праздниками. Однако фактически кирмаши были совершенно

лишены церковного содержания¹¹. Т. н. *ninnilaat* (ярмарка цветов) устраивалась в июле месяце даже за пределами Сетумаа, в Ряпинаском приходе, на территории мызы Кахква, куда съезжалось много эстонцев как из Псковской губернии, так и из Лифляндии. Эта «ярмарка» не была связана с церковным праздником. На кирмаши собирались сотни людей. Народ сходилась около полудня, и увеселения продолжались до позднего вечера. Все были в новой одежде, особенно нарядно были одеты девушки, которые и здесь выступали активно, тогда как парни и остальные присутствующие ограничивались в основном ролью зрителей. Кирмаши давали девушкам возможность показать свое искусство в области пения и танцев. Зрители всегда с большим интересом следили за играми и танцами. Некоторые «*kergotamised*» (см. № 5) распевались как на кирмашах, так и на других праздниках и замужними женщинами.

При исполнении песен кирмаша танцевальные движения, сопровождавшие пение, носили весьма разнообразный характер. Кроме танцев парами в замкнутом кругу («*pöörajuuskminõ*») были еще в ходу движения гуськом («*hannah kargaminõ*»), различные танцевальные движения навстречу друг другу и назад на свое место полукругом («*kergotaminõ*» и «*kar'avuut*») и шеренгами («*vastatside kargaminõ*») и т. д. Репертуар песен был также разнообразен. Обычно выбирались длинные песни, при исполнении которых имелась возможность широко развить танцевальные движения. Первое место занимали такие баллады, в которых изображалась жизнь девушек или семейные отношения. Пение начинали особой «песней-зачином» или начальными стихами, в которых созывали девушек веселиться. Далее следовал пространный или более сжатый рассказ о том, откуда девушки получили свои песни, как они долго ждали веселых кирмашей и т. д. Точно так же было построено и «*Telu tegemine*» в Мульгимаа (№ 10), где за вступительными словами следовала какая-нибудь лиро-эпическая песня, чаще всего «Военный поход брата».

Мелодии хороводов отличаются более стремительным и ритмически более правильным характером, чем при исполнении тех же песен в других случаях (во время прогулки, на качелях и т. д.). Движение обычно все же не требовало строгого танцевального ритма. Так, музыкальный стиль хороводов представляет в сущности переходную ступень между обрядовыми праздничными и лиро-эпическими песнями, с одной стороны, и танцевальными мелодиями — с другой. В музыке песен сетуских кирмашей можно ясно видеть элементы самобытного развития, но в то же время она имеет общие черты с репертуаром мелодий остальных

¹¹ Об устройстве кирмашей в XVI в. в других местах Эстонии рассказывает в своей хронике Б. Руссов. Однако более поздних сведений о празднествах этого рода имеется весьма мало. Можно назвать лишь народные увеселения в Куусалу в день Лаврентия, традиция которых еще держалась в начале XX в.

частей Эстонии, как это заметно также в словесном оформлении песен и в формах движения. Так, ритм сетуского «*hannah kargaminõ*» № 8: $\frac{3}{8}$ | $\frac{2+3}{8}$ широко распространен в юго-восточной Эстонии, особенно в окрестностях Сангасте, как в песнях, изображающих жизнь девушек, так и в свадебных песнях. По форме движения он напоминает известный во всей стране свадебный «*sabatants*» (т. е. «хвостовой танец»). А симметрический метр «каравода» $\frac{4+2}{8}$ | $\frac{2+4}{8}$ или $\frac{4}{8}$ | | в том же виде весьма характерен для русских и белорусских трудовых и игровых песен и встречается в этих песенных жанрах в различных местностях юго-восточной Эстонии. Мелодия бытующего в Каркси «*Telu tegemine*» (№ 10) встречается также в крестинных песнях, в плясках и наигрышах пастушеского рога и имеет черты сходства с латышскими народными мелодиями.

Вся традиция кирмашей, ее организационная и художественная стороны выросли, таким образом, из различных исконно самобытных, а также заимствованных у соседних народов элементов и с течением времени образовали вполне целостное явление, имеющее весьма большое значение в жизни народа и в развитии его творчества. В специфических исторических условиях Сетумаа эта традиция продолжала жить и в период капитализма и сохранилась с некоторыми изменениями до наших дней.

A. Laulumängud.

1. KÄSIKIVI.

Petseri.

re¹ MM ♩ = 208 MM ♩ = 184

1-2. Jah - va', jah - va' no. ki - vi - ke - ne.

Jah - va', jah - va', ki - vi - ke - ne, ki - vi - ke - ne,

MM ♩ = 208 rit. MM ♩ = 200.

ki - su', ki - vi no vit - sa - kõ - nõ,

ki - su', ki - vi vit - sa - kõ - nõ, vit - sa - kõ - nõ!

The musical score is written on a single treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). It consists of four lines of music. The first line begins with a tempo marking of MM ♩ = 208 and a 2+3/8 time signature. The second line continues with MM ♩ = 184. The third line returns to MM ♩ = 208 and includes a 'rit.' (ritardando) marking. The fourth line ends with MM ♩ = 200. The lyrics are in Estonian and describe the 'Käsi-kivi' (Handstone) prayer. The score includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings.

[Mängijad seisavad sõõris ja hoiavad parema käega kinni keskelt tala või parre külge kinnitatud kepit. Laulmise ajal liigutatakse kepi alumist otsa vastupäeva ringi, s. t. imiteeritakse käsi-kiviga jahvatamist.]

Jahva', jahva' (no), kivikene,
 kiso', kivi (no) vitsakõnõ!
 Kivi tuudu' (om) Kiiovasta,
 kivi vitsa' (küll) Vinnemaalta,
 5 kivipoolõ' (küll) Poolamaalta,
 kivi karits' (jal) kavvõdõsta.
 Jahva', jahva' (no), kivikene,
 kiso', kivi (jal) vitsakõnõ!
 Perek tahtsõ (õks) peenükeistä,
 10 esi tahtsõ (ma') ilosata,
 latsõ' tahtsõ' (jal) ladusida,
 sulasõ' küll (õks) sorõhida.
 Jahva', jahva' (no), kivikene,
 kiso', kivi (no) vitsakõnõ!

Laulnud Ivani Maarja ühes kooriga Petseri vallas, Säpina külas 1913. aastal. Viisi üles kirjutanud A. O. Väisänen (EUS X 964 (253) < ERA, Fon. 84-b). Sõnad kirjutanud J. Hurt Misso (Luhamaa) vallas, Hindsa külas 1886. aastal (H II 4, 487 (202)).

Märkus. Et tekst oli kirja pandud dikteerimise järgi, siis on laulmisel vajalikud lisasõnad ja täielikumad keelevormid esitatud valimiku koostaja poolt. Samuti juurde lisatud mängukirjeldus näitab kõige tavalisemat «kivijauhmisõ» tegevust Setus.

2. KÄSIKIVI.

Mäe.

1. Jau - ha', jau - ha', ki - vi - ke - ne,
 jau - ha', jau - ha', ki - vi - ke - ne. ki - vi - ke - ne!

Jauha', jauha', kivikene,
 kiso', kivi vitsakõnõ!
 Tulgõ', tulgõ' jauhõmahe!
 (Kel umma') sõrmõkundi' kuslapuudsõ,
 5 käevarrõ' vahtõrasõ',
 tuu tulgõ' jauhõmahe,
 tuu ümbre ajamahe.
 Kiso', kivi, kitä', kivi,
 suurõ naase suurmita,

Foto 1936. a.

«Kivijauhminõ» Setus.

10 jämme naase jahvatusta.
 Ammuks oodi sedä aigo,
 sedä tunni tulõvata,
 kuna (saa) üteh jauhõmahe,
 üteh tüüdä tegemähe.

Laulnud Maarja Aurik, 45 a. vana, ühes kooriga Mäe vallas, Suure-Rõsna külas 1948. aastal. Üles kirjutanud A. Garšnek ja E. Päss (TMM ja KKI).

3. KETRAMINE.

Meremäe.

MM ♩ = 208

1-6. Ke - rä', ke - rä', ket - so, va - la' vas - ki -
 lan - ga! Ü - le tii vaar' - ko - he,
 vaar' - kost söö - dü - le - söö - dü - ki - rä',
 ki - ho - si', hai - na - lad - va' la - he - si'.

Mängijad — tüdrukud — istuvad pingil ning imiteerivad jalaga vastu põrandat kõpsutades ketramist. Ise laulavad:

Kerä', kerä', ketso,
 vala' vaskilanga!
 Üle tii vaar'kohe,
 vaar'kost söödüle —
 5 söödükir'ä' kihosi',
 hainaladva' lahesi'.

Peio ütөл pedäjäst,
kaasa ütөл kadajäst:
«Kodo, kodo, neio nuuri!

10 Ime kotoh koolõnõs,
ese hingē hiidenes.»

Murõh, murõh imestä,
murõh, murõh esestä.

Esi tunnõ toimitsit,
15 esi lasõ labatsit,
meelest mehikuatsit.

Ketsotaminõ.

Laulnud Natalja Karro, 36 a. vana, ja Anastasia Karro, 27 a. vana, Meremäe vallas, Hiljakeste külas 1930. aastal. Ules kirjutanud E. Oja ja H. Tampere (ERA III 3, 73 (64) ja II 26, 285 (10)).

4. LINAMÄNG.

Järvesuu.

A.

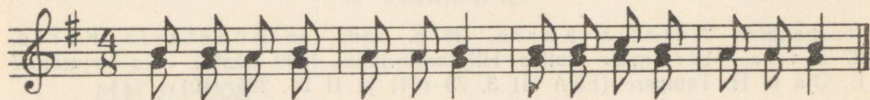

ja - ta - taak. pri - da - l'oo - na l'oo - na ,

G. l'oo - na pissi - rot - ki pee - lo , pee - lo .

Tril - la - la , tri - la - la - la , tril - la , tril - la , tril - la - la !

Lauljad seisavad sõõris («pööräh»). Üks mängijaid, harilikult poiss, on sõõri keskel ning näitab refräänide ajal, kuidas laulus esitatud töid tehakse.

Ütle_ks mullõ, velekene,
ütlet' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno külvetässe!
Vot taak, vot jaak,
votõ jatõ jatataak,
pridal'oonna l'oonna, l'oonna,
pissirotki peelo, peelo.

Ütle_ks mullõ, velekene,
ütlet' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno äestädäs!

Vot taak jne.

Ütle_ks mullõ, velekene,
ütlet' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno kakutassõ!

Vot taak jne.

Ütle_ks mullõ, velekene,
ütlet' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno suitassõ!

Vot taak jne.

Ütle_ks mullõ, velekene,
ütlet' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno likko viiäs!

Vot taak jne.

Ütle_ks mullõ, velekene,
ütlet' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno leost vöödas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno laotadas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno üles võõdas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno kodo tuvvas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno riihte pandas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno kolgitassõ!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno rabatassõ!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno suitassõ!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno kursti pandas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ noorõkõnõ,
kuis linno kuutslehe kakutas!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis linno prääditädäs!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis kangast koetassõ!

Vot taak jne.

Ütle_{ks} mullõ, velekene,
ütle' mullõ, noorõkõnõ,
kuis hamõht ummõldassõ!

Vot taak jne.

meister. — «Kas kõva on?» — «Kõva, kõva! Sõidab Inglanti, Ollandi (jne.),» kiidab meister. Kaptän haarab meistrist kinni, tõmbab laeva ja hüüab: «Mäda laev!» — «Kõva laev!» vastab meister. Istujad hoiavad üksteise ümbert kõvasti kinni, ja nii liigub laev kapteni ja madruste poolt veetuna uksest välja.

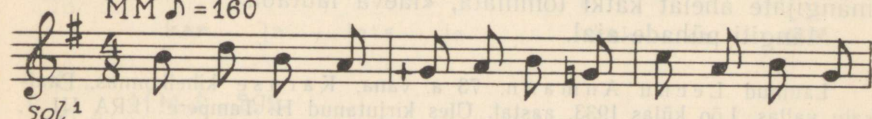
Mängiti harilikult kõrtsi juures rahva kogunemistel. Laevas oli kuni 20 inimest.

Laulnud Mari Lepp, 89 a. vana, Häädemeeste kihelkonnas, Orajõe vallas, Dreimani külas 1909. aastal. Ules kirjutanud A. Martin ja E. Juhan-son (EUS VI 427 (15) ja 482 (70)).

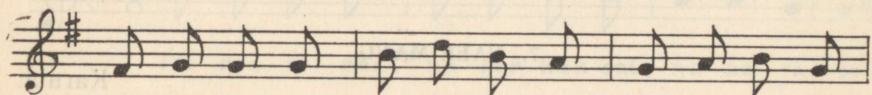
6. LAEVAMÄNG.

Karuse.

MM ♩ = 160

Sõu-a, lae-va, jõu-a, lae-va, sõu-a, lae-va,

sõn-na maa-le, kus need ku-ked kul-da joo-vad,

ku-ked kul-da, ka-nad kar-da, a-ned al-jas-ta

õ-be-dat, se-ad sel-ge-da ti-na-da,

va-res vas-ke-ra-ha-sii-da, va-res vaske-ra-hasiid.

Tul-ge lae-va la-u-ta-ma, lae-va pil-pud pil-lu-ta-ma!

Tüdrukud istuvad ridamisi põrandal üksteise sülle, hoiavad üksteise ümbert kõvasti kinni, õõtsutavad kahele poole ja laulavad:

Sõua, laeva, jõua, laeva,
 sõua, laeva, sõnna maale,
 kus need kuked kulda joovad,
 kuked kulda, kanad karda,
 5 aned aljasta õbedat,
 sead selgeda tinada,
 vares vaskerahasida!

Tulge laeva lautama,
 laeva pilpud pillutama!

Juuresolijad poisid võtavad kinni esimesest istujast ja püüavad mängijate ahelat katki tõmmata, «laeva lautada».

Mängiti pühade ajal.

Laulnud Leenu Aumann, 73 a. vana, Karuse kihelkonnas, Paatsalu vallas, Lõo külas 1933. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (ERA III 7. 91 (24) ja II 56, 271/2 (2) < ERA, Fon. 388-a).

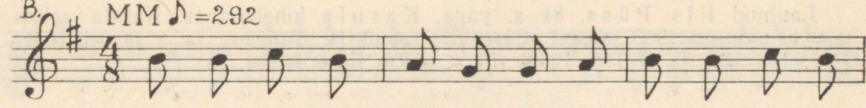
7. NAERIMÄNG.

Karula.

A. MM ♩ = 146

re¹ Ptruu Rii-ga rit-ku perrä! Lüü o-best, oi-a ki-näst,
 tuu pütt suu-la, kat's püt-tü kau-pa,
 lat-si-le sai-a, noo-ri-le
 nui-a, va-nu-le tu-ba-kut!

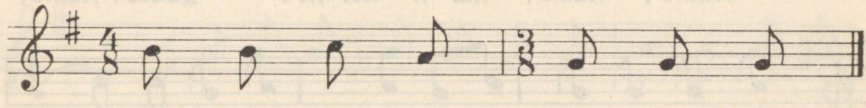
B. MM ♩ = 292

Sii om sin-nin see-me-na-kõr, sii om kir-riv

kee-di-na-kõr, to-hij va-ras jo va-ras-tõ,

kar - ja - lats jo kak - sa - dõ!

C. MM ♩ = 292

Tei-ras-tei-ras, na-kõr kak-sat, na-ba jä - tet!

Tüdrukud («naerid» või «rõikad») istuvad maas üksteise süles. Naerivaht istub juures, kuid uinub. Seejärel ratsutab kepi seljas naeriste juurde üks poiss. Mängijad laulavad:

Ptruu Riiga ritku perrä!
 Lüü obest, oia kinäst,
 tuu pütt suula,
 kats püttü kaupa,
 5 latsile saia,
 noorilõ nuia,
 vanule tubakut!

Poiss jääb naeriste juurde seisma ning tahab neist esimest üles tõmmata. Mängijad laulavad:

Sii om sinnin seemenakõr,
 sii om kirriv keedinakõr,
 10 tohi i varas jo varastõ,
 karjalats jo kaksadõ!

Naerivaras tõmbab esimest maasistujat, kuid kõik reas hoiavad üksteise ümbert kinni. Viimaks katkeb siiski ahel, poiss saab naeri kätte ja sõidab minema. Naerivaht ärkab, leiab, et naeris on varastatud ja hüüab ahastades: «Teiras-teiras, näkõr kaksat, naba jätet!» Mäng kordub, kuni kõik naerid on varastatud.

Laulnud Els Püss, 81 a. vana, Karula kihelkonnas, Karula vallas, Apja asunduses 1935. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere ja S. Kutti (ERA III 7, 143 (23) ja II 115, 178/9 (5) < ERA, Fon. 445-c).

8. KULLIMÄNG.

Paistu.

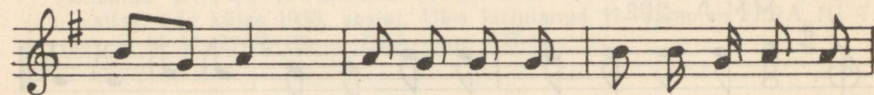
MM ♩ = 224

la¹ Kuut's, kuut's, kul-li - kei-ne, kuut's, kuut's,

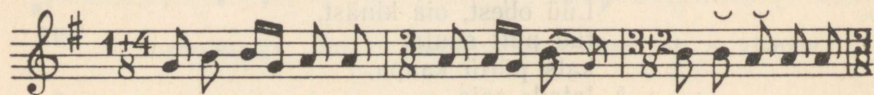
kul-li - kei-ne, naat's, naat's nab-ra-kei-ne,

naat's, naat's, nab-ra-kei-ne! Oh si-na ul - lu

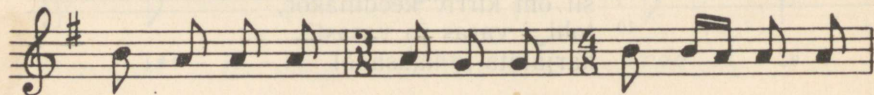
kul-li - kei-ne, oh si-na ul - lu kul-li - kei-ne

mistu-lid meie ta-lu - le, mistulid meie

ta - lu - le? Meil on ka-na kamme-rin-na,

meil on ka-na kamme-rin, ku - ke kul-la

kel-le-rin-na, ku-ke kul-la kel-le-rin-na.

Mi-ne tõisele ta-lu - le , mi-ne tõise-le

ta - lu - le , sääl on ka-na köl-gus-san-na ,

sääl on ka-na köl-gus-san-na , ku - ke kui-va

õr - re pea-le , ku - ke kui-va õr - re pea-le!

Üks mängijaid — «kull» — istub maas. Teised mängijad — esimene rea alguses «kukk», teised «kanad» — liiguvad üksteisest kinni hoides hanereas ümber kulli ning noomivad ja pilkavad teda lauldes:

Kuut's, kuut's, kullikeine,
naat's, naat's, nabrakeine!
Oh sina ullu kullikeine,
mis tulid meie talule?

⁵ Meil on kana kammerinna,
kuke kulla kellerinna.
Mine tõisele talule,
sääl on kana kõlgussanna,
kuke kuiva õrre peale!

¹⁰ Mianes oli kullikeine?
Kull kui einäkuhjakeine.
Miande kulli pääkene?
Nagu mõisa mõõduvakka.
Miande kulli silmäkeine?

¹⁵ Nagu õbe-elmekeine.
Miande kulli kõrvakeine?
Nagu õbelehekeine.
Miande kulli jalakeine?
Jala kui jänessa jala.

²⁰ Miande kulli küünekeine?

Nagu külä künnürauda,
 vallapoiste vaivarauda.
 Miande kulli ännakeine?
 Nagu tuuliluvvakeine.
 25 Miande kulli sulekene?
 Sule suitsukarvalise.

Viimaks jääb kukk kanade reaga seisma kulli ette, kes teeb nagu kaevaks maad. Nende vahel toimub järgmine kahekõne: «Tere-tere, kull! Mis sa tiid siin?» — «Auku kaeva.» — «Mis sa selle auguga tiid?» — «Paa pane pääle.» — «Mis sa selle paaga tiid?» — «Vii pane sissi.» — «Mis sa selle viiga tiid?» — «Kana-kuke karva võta.» — «Mis nii kana-kuke sulle kurja teiva?» — «Opmani ua ja neitsi läätsä ja isändi erne seivä ärä.» — «No kun sa esi olid?» — «All mäe tei aida.» — «No kui pikk sii aid oli?» — «Maast taevas.» — «Kui lai ta oli?» — «Kui kirve laba.» — «Ja kui tihe?» — «Jõhvisõgel.» — «Ja kui paks?» — «Pajoniin.» — «Ja kus nii naise-latse sul oliva?» — «Nii kandsiva teibid kätte.» — «Mis sa võletad! Kas ma_s näe, kui sa eilä sannalaval magasid: kärnäne pörss oli ammaste vahel ja leväpäts oli päetsen, koorekirn oli jalutsen ja võinapak oli naba otsan.»

Nüüd küsib kukk kullilt: «Kas sa kanu ka osta ta'ad?» — «Ta'as jah.» — «Mis sa paarist pakud?» — «Vana viis ja puultõist tagasi.» — «Kas sa seda kana ta'ad?» (Kukk osutab enda taga olevale kanale; see näitab kullile jalga). «Ei ta'a.» — «Aga seda?» (Kukk pakub järgmist kana). — «Ei ta'a.» — Nii jõutakse viimaks rea lõpus oleva kana juurde. Kukk pakub: «Seda?» — «Seda ta'as jah.» — Kull püüab viimast kana kätte saada, kukk aga kaitseb. Rida ei tohi seejuures katkeda.

Kuut'skulli-mäng. Lauliku lapsepõlves olnud see väga populaarne mäng.

Laulnud Mall Paulson, s. 1873. aastal, Paistu kihelkonnas, Holstre vallas, Pirmastu külas 1935. aastal. Üles kirjutanud R. Viidalepp ja O. Loorits (ERA III 7, 167/8 (7) ja II 115, 244/6 (7) < ERA, Fon. 454-c).

9. LAMBAMÄNG.

Suure-Jaani.

[Mi - na oi - an ee - de ut - te, mi - na kaetsen taa - di karja.]

Teen ai - da , te - ri - tan teivast , vaskne vits ja raudne roigas.

«Jõulupühade mäng «Lammas».

Lammad istuvad kõrbu ühes summas unnikus maas ja karjane käib nende ümber, kepp käes. Karjane laalab:

Mina oian eede utte,
mina kaetsen taadi karja.
Eit tiib mulle uue kuue,
taat tiib targame'e kasuka,
5 sinisiida sääresiida,
punasiida paelusiida,
kaleviida kapukiida!

Tiin aida, teritan teebast:
kuusne vits ja raudne teebas,
10 õbedane aiaroegas.

Sii tiin ma undimulgu.
Unt, tule metsest välja, uu!
Vii metsa minia lammas,
kisu ämma kierud silmad,
15 jäta jälle memme lammas!

Üks tuleb tua nurgast välja karjatse juurde — sii on unt. Unt ütleb: «Tere, tere, miis!» Karjane küsib: «Mis sa käid?» — «Ema kässis sind kodu tulla.» — «Mis ma kodu otsin?» — «Tema kässis uue kuue mõetu tulla andma.» — «Kis mu lammid oiab?» — «Jumal ja all koer, ma isi viil kolmas.»

Karjane akkab kodu puule minema. Unt tõmmab ühe lammas kinni ja lähab iki metsa poole. Karjane vaatab tagasi, näeb seda ja akkab urjutama: «Urjaa, unti! Urjaa, unti!» Siis võt'atab koera, iki: «Võta! Võta!» Üks tentsik juuseb kápukile undile järgi, üks jalg sel'las, sii on koer, saba sel'las, ja augub iki ühtepuhku ja juuseb undi puule, kui unt lammaga lähab. Unt viib lammas tua nurka, paneb ta sinna maha ja jäeb isi seisma.

Siis akatakse jälle otsest piiale ja tehasse nõnnakaua, kui lammad kõik kadund on. Siis akkab karjane lammid taga otsma ja unt lähab lammaste ette ja jäeb sinna seisma. Karjane küsib ühe ja teese vanema inimese käest, kis tuas on: «Kas oled mu lammid näend?» Niid ütlevad: «Ei ole näend.» Viimati lähab karjane undi ette ja küsib: «Kas sa mu lammid oled näend?» Unt ütleb kah: «Ei ole näend.» Karjane küsib: «Mis niid on, mis su sel'la taga on?» Unt ütleb: «Niid mud'u kibid, kánnud ja liuad, lusikad.» Karjane ütleb jälle: «Neil ju villad sel'las ja silmad pias.» Unt ütleb jälle vastu: «Niid mud'u puuabemed ja oksaaugud.»

Eks siis karjane küsib: «Kas luba ut'etada on?» Unt lubab ja siis karjane utetab. Siis lammad akkavad kõik määgima ja panevad iki: mää ja mää. Siis karjane küsib: «Kas luba katsuda on?» Unt siis lubab katsu, ja siis karjane katsub lammid ja ütleb: «Sii mu oma lammas! Sii mu oma lammas» jne.

Siis karjane võtab puu, laseb undi teesest otsest kinni võtta, isi

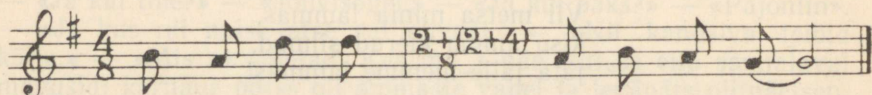
võtab teesest otsesest ja ütleb: «Katsume, kas lammad terbed on!» Eks siis lammad kargavad üle puu. Mõni kargab ilusti kahe jalaga üle, aga mõni on lombak, ei saa üle. Siis karjane ütleb undile ja tõreleb: «Näe, selle oled vigases teend.» Kui sedasi katsutud, siis on sii mäng otses.»

Viis saadud Mari Kõstnerilt Suure-Jaani kihelkonnast, Vastemõisa vallast, Põhjaka külast 1890.—1896. aastal. Üles kirjutanud T. Kõstner (H II 59, 512 (76)). — Sõnad ja mängukirjelduse kirja pannud H. Raid Suure-Jaani kihelkonnast 1894. aastal (H II 49, 627/30 (4)).

Märkus. Viisi rütmiline põhikuju 1. värsis on esitatud valimiku koostaja poolt.

10. LAMBAMÄNG.

Järva-Jaani.

Eit, tee kak - ku, ma läen kar - ja!

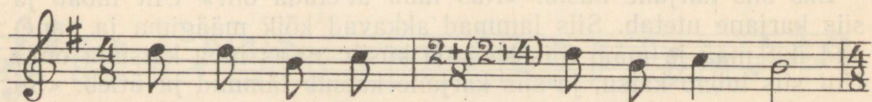
Lauldi skandeerides: jumala toia eessa; || jumala toia tagaie!

Eit, tee kakku, ma läen karja!
 Mina aga oian eide utte,
 kaitsen taadi kirju karja
 jumala toa eessa,
 5 jumala toa tagaie!
 Tuli aga susi suurest metsast,
 karu kõrvekuusikusta,
 viis metsa minija lamba,
 kiskus ämma kriimu talle.

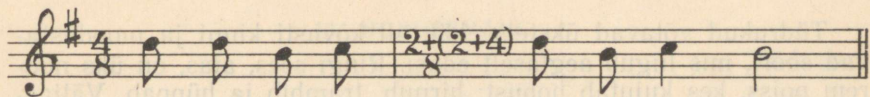
Lalunud Kai Kernauk, 90 a. vana, Ambla kihelkonnas, Ambla vallas, Prümli külas 1910. aastal. — Laul pärit lauliku sünnikohast Järva-Jaani kihelkonnast, Kuksema vallast, Roosna-Alliku mõisast. — Üles kirjutanud J. Välbe ja V. Rosenstrauch (EÜS VII 2568 (98) ja 2369 (186)).

11. LAMBAMÄNG.

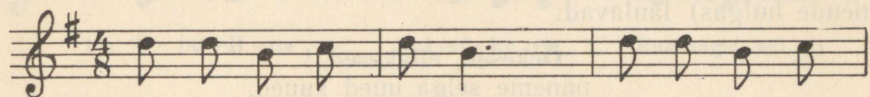
Kolga-Jaani.

Kar - ja mei - da saa - de - tas - se,

kep - pi kät - te löi - ga - tas - se.

Su - si, tu - le kar - ja, vii sa met - sa

mi - ni - ja lammas, jä - ta jä - rel memme u - te!

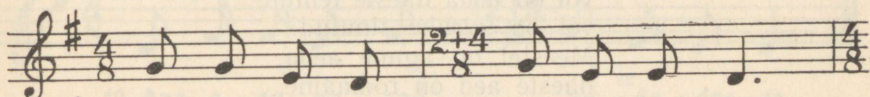
Karja meida saadetasse,
keppi kätte löigatasse.
Susi, tule karja,
vii sa metsa minija lammas,
5 jäta järel memme ute!

«Hundi ja lammaste mängu viis. Inimesed kujutavad hunti, lambaid, koeri ja karjuseid. Kui kõik lambad on hundi viidud, siis hakatakse neid tagasi tooma, kusjuures neid sunnitakse üle puu hüppama, et teada saada, kas lammas pole viga saanud. Kes üle ei hüppa, seda suitsutatakse ravitsemiseks öletulega ja pannakse uuesti hüppama.»

Laulnud Aleksander Välbe, 57 a. vana, Laiuse kihelkonnas 1908. aastal. — Laul pärit lauliku sünnikohast Kolga-Jaani kihelkonnast. — Üles kirjutanud J. Välbe (EÜS V 1188 (71)).

12. HOBUSEMÄNG.

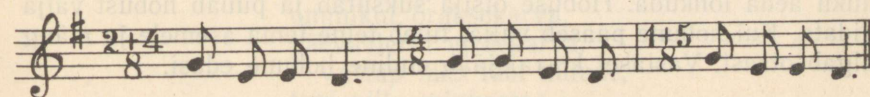
Harju-Jaani.

*re*² 1-4. õ - e - ke - sed, el - la - ke - sed,

pa - ne - me sel - ga uu - ed kuued, pä - he uu - ed

pär - ju - ke - sed, kät - te kroogi - tud kä - ik - sed.

4. värsi taoliselt lauldakse 8., 9., 12. jt. sarnased daktülo-trohheilised värsid.

Tüdrukud võtavad üksteise käe alt kõvasti kinni ja moodustavad sõõri, mis liigub aeglaselt edasi. Ringi sees, aias, on üks noorem poiss, kes kujutab hobust: hirnub, trambib ja hüppab. Väljaspool ringi on hobuse otsija, harilikult samuti poiss, kes käib mängijate ümber, suksutab ja vilistab. Sõõrilised (või erilised lauljad nende hulgas) laulavad:

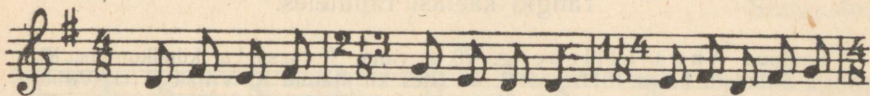
Õekesed, ellakesed,
paneme selga uued kuued,
pähe uued pärjukesed,
kätte kroogitud käiksed,
5 lähme oosta otsimaie!
Tuli aga vasta Iru poissi.
Tere, tere, Iru poissi!
Kas nägid minu oosta?
Mis karva sinu obune?
10 Ehti-aga-kõrbi, lehtilauku,
sõra-aga-silma, sõrmuslauku,
kõis oli kuldene järella,
vai oli vaskine seessa,
õbedaine ohelikku.
15 Läks ta läbi meie õue,
tõmbas me tõrre õluta,
raiskas ulga linnaksida.

Hobune hirnub aias ning otsib kohta, kust saaks välja tulla. Lauldakse:

Irnu, irnu, iie alli,
karju ju, kalevi kõrbi,
20 katsu, kas aeda tugeva!
Kas on aeda meeste tehtud,
või on aeda naeste tehtud,
või on tidruku tinutud?
Meestel on agune aeda,
25 naeste aed on roikaaine,
tidrukul tinutud aeda.
Üppa, alli, krõpsa, kõrvi,
katsu, kas aeda tugeva!

Sõõr jääb seisma, sõõrilised võtavad tugevamini üksteise käe alt kinni. Hobune hüppab tüdrukute kätele või katsub muul viisil auku aeda lõhkuda. Hobuse otsija suksutab ja püüab hobust välja aidata. Kui hobune pääseb välja, tuleb teine tema asemele ja mäng algab otsast. Vastasel korral jääb endine hobune edasi.

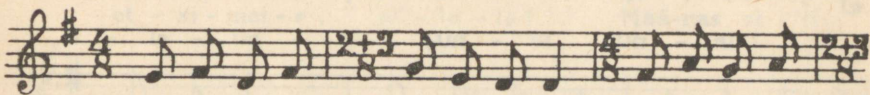
Laulnud Leenu Nikker, 62 a. vana, Harju-Jaani kihelkonnas, Peningi vallas, Kalesi külas 1913. aastal. Ules kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EÜS X 1837 (9) ja 1910/1 (90)).

1-6. O - bu - li - ne , poi - si - ke - ne , kas nägid mi - nu

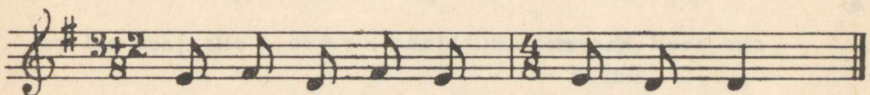
u - os - ta ? Mis karva si - nu o - bu - ne ?

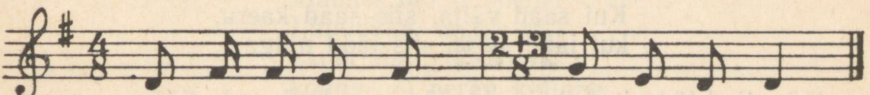
Lou - na a - jal lo - he - kar - va , kesk - päit - tel pä -

e - va - kar - va , om - mi - kul o - rak - se - kar - va .

8. Vas - tap läks lä - bi kü - la - - de .

12. Aas a - ga ae - sad ae - da - des - se .

Obuline, poisikene,
kas nägid minu uosta?

Mis karva sinu obune?

Louna-ajal lohekarva,

5 keskpäitel päevakarva,

ommikul oraksekarva,

päevavierul virdekarva.

Vastap läks läbi külade,

tegi pilla minnessa,

10 teise pilla tulleessa:

rikkus rangid, rikkus ruomad,

aas aga aedad aedadesse,
päitsed piasta püüriteles,
rangid kaelast raputeles.

Laulnud Anna Lilleberg, 70 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kiiu vallas, Salmistu külas 1911. aastal. — Üles kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EUS VIII 2506 (46) ja 1430/1 (9)).

14. HOBUSEMÄNG.

Kaarma.

ir - nu, ir - nu, ii - ru - al - li,

kat - su ae - da, kas saad väl - ja! Kui saad väl - ja,

siis saad kae - ru, kui jääd sis - se, siis jääd näl - ga.

Irnu, irnu, iiru-alli,
katsu aeda, kas saad välja!
Kui saad välja, siis saad kaeru,
kui jääd sisse, siis jääd nälga.

Mängijad-tüdrukud käivad sõoris ja laulavad. Sõori sees on noormees, kes mängib «iire-alli» (s. t. hobust) ning püüab kogu aja üle teiste käte sõorist välja hüpata, mida aga need püüavad takistada. Kui «hobune» suudab «aiast» välja hüpata, on ta võitnud ja saab tüdrukuilt «kaeru» (pähkleid).

Üles kirjutanud D. Jakson Kaarma kihelkonnas, Kaarma-Suure vallas, Vaivere külas 1888. aastal (EUS IV 695 (5)).

15. HOBUSEMÄNG.

Sangaste.

Lä - ki o - best, ol' - la - le,
 ot - si - mai - e, ol' - la - le! Mää - ras ol - li,
 ol' - la - le, tei - e o - bu, ol' - la - le?

Refrään iga värsi keskel ja lõpus.

Kuule, kulla kõrdsimeesi,
 ol'lale,

kördsinaine Kreetakõne,
 kas näiti mi obesta?
 Määnes ol'l ti obene?
 5 Linalakka, laukiotsa,
 kaputjalga, õrasilmä,
 köüds ol'l perän kullane,
 kammits kaalan karrane.
 Ollit külä orassen,
 10 tandsed külä tadrükun.
 Tule, susi, süü obene,
 murra maha musta määrrä!

««Rink» käib, tüdruk on ringis ja üks rätike käes, raputab seda ja hirnub nagu hobune. Poiss on väljaspool ringi ja püüab tüdrukut üle ringi. Viimase värsi aegu antakse tüdruk ringist välja poisi kätte. Mäng otsas.»

Viisi kirjutanud A. Kiiss Sangaste kihelkonnas 1909. aastal (EUS VI 209 (85)). — Teksti ja mängukirjelduse kirja pannud K. Gross Sangaste kihelkonnas, Laatre vallas 1889. aastal (H II 31, 821 (2)).

16. HOBUSEMÄNG.

Mäe.

1-2. Hiir - ro - kõ - nõ, hall - kõ - nõ, hei - ko,
 lei - ko, hiir - ro - kõ - nõ, hall - kõ - nõ,
 hei - ko, lei - ko, mus - ta - kõ - nõ,
 mu' ho - bõ - nõ, hei - ko, lei - ko,
 mus - ta - kõ - nõ, mu' ho - bõ - nõ, hei - ko, lei - ko!

Mängijad seisavad sõoris («pööräh»), käed kätes ja laulavad:

Hiir - ro - kõ - nõ, hall - kõ - nõ,
 hei - ko, lei - ko,

mustakõnõ, mu' hobõnõ!

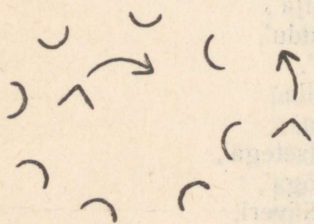
Ar'a kattõ ese hopõn,
 viidi vel'lo varsakõnõ.

5 Üü pikäli pümesi,
 taivas vasinõ valasi.
 Kedä aia' ot'smahe,
 kallist perrä kaemahe?

10 Ai õks orja otsmahe,
 kar'alasta kaemahe.
 Saa-as or'al otsitust,
 kar'alatsõl kaetust —

- ori otsõ or'amaida,
kar'alatsi kar'amaida,
15 otsõ põlda parõbit.
Miä tetä', kohe minnä'?
Minnä' eisi ot'smahe,
kaldu' eisi kaemahe!
Võti suitsõ' sullu päältä,
20 päitse' pääligu läveltä.
Üü õks pikäni pümesi,
taivas vasinõ valasi.
Hirokõnõ, hal'lkõnõ,
mustakõnõ, mu' hobõnõ!
25 Lätsi tuu mäe pääle,
keeri tuu kingo pääle,
koh oja' olt joosi,
kingo' keedi humalita,
hani' jal mänge mäe päälä —
30 säääl suitsit sulbahudi,
ummi päitsit pälmähüdi.
Hiiro tul'l mano hirnõnna,
musta mano muhaskõllõh.
«Hirokõnõ, hal'lkõnõ,
35 mustakõnõ, mu' hobõnõ!
Koh sa' olli, ku ma' otsõ,
koh sa' käke, ku ma' käve?
Kas sa' sõidi sõa alla,
veere Vinne väe alla?»
40 «Kuulõ', peenü peremiis!
Ega ma' sõida_s sõa alla,
veerä_s Vinne väe alla —
ma' õks sõidi saja alla,
veeri noorõ vele alla.
45 Ku ma' sõitnu' sõa alla,
haina' antu' ette halja',
puura' ette mul puhudu',
nisu' ette nessütedü'.
Ku ma' sõidi saja alla,
50 veeri noorõ vele alla,
päähä_ks pesti päidsetega',
suuhtõ pesti suidsõtõga',
pääst no_ks pesti pääveri,
suust pesti suuveri.
55 Aia_ks-nulka no aeti,
niidukäärdo kääneti,
haina' panti ette hal'ltõdu',
kubralehe' kobtõdu'.
Kuulõ_ks no, peenü peremiis!»

60 «Hirokōnō_ks, hal'lkōnō,
 mustakōnō, mu' hobōnō!
 Mis sullō_ks anti andis,
 poodōtigi' puutis?»
 «Kuulō_ks, peenü peremiis!
 65 Anti no hannalō hammō',
 anti lehele linige',
 anti puusōlō puutō',
 anti kabjolō kapuda'.»
 «Hirokōnō_ks, hal'lkōnō,
 70 mustakōnō, mu' hobōnō!
 Kelle_ks anni nuu' andō',
 kelle poodi nuu' puutō'?»
 «Kuulō_ks no, peenü peremiis!
 Naksi_ks no kodo tulōma,
 75 kallis kodo kalluma,
 vasta tul'l no vaenōlatsi,
 ilma imeldä' kananō,
 hamōh säläh käüssildä',
 rüüd õks pääl proimilda',
 80 vüü õks pääl päätildä',
 kapuda' jalah kundsōlda',
 kinda' käeh sōrmilda'.
 Kullō_ks no, peenü peremiis!
 Toolō_ks anni uma' andō',
 85 toolō poodi ma' puutō'.
 Miä tetä', kohe minnä'?»
 «Hirokōnō_ks, hal'lkōnō,
 mustakōnō, mu' hobōnō!
 Läämi_ks ar' kodo minemä,
 90 kallis kodo kalluma!
 Hirokōnō_ks, hal'lkōnō,
 ar' imp pakku paeku_i',
 talli taadō taaku_i'!»

Joon. 1.

Kui «pööräh saisja» lõpetavad lau-
 lu, algab mäng. Üks mängijaid läheb
 sõõri sisse «hobuseks», teine («pere-
 mees») jääb väljapoole. Kumbki liigub
 vastassuunas (vt. joon. 1.). Peremees
 küsib korrast iga mängija käest: «Tere,
 tere, miis! Kas näi mu' hobōst?» —
 «A mis su' hobōsōl tähti ol'l?» —
 «Hōrasilm, kaptjalg, kuralō poolō kul-
 lōl, hüäle poolō kai.» — Siis tõstab män-
 gija vasaku jala üles ja näitab pere-
 mehele, annab tunnistada, kas on tema hobune. Peremees sülitab
 maha: «Ptüi, ta olō-ōi' mu' uma!» Nii küsitleb peremees iga
 mängijat ja igaüks annab sama vastuse. Viimaks küsib peremees

hobuse käest, ja kui hobune näitab jalga, tunnistab peremees ta omaks ning hakkab kinni võtma. Mängijad ei lase peremeest «pöörä» sisse. Kui ta lõpuks vägisi pääseb sõori, püüab hobune sealt välja põgeneda. Lõpuks saab peremees hobuse kätte, paneb talle ohjad pääle ja hakkab tuba mööda sõitma. Sellega on üks järk mängu läbi ning hakatakse jälle uuesti otsast peale.

«Säntsit illa peeti vanast talsipühi paastu õga õdagu. Tsüra' ja tütreku' tul'l kokko ja mõnikörd poolõni üüni nal'atõdi.»

Laulnud Anni Orgmäe, s. 1919. a., ühes kooriga Mäe vallas, Suure-Rõsna külas 1948. aastal. Üles kirjutanud A. Garšnek (TMM). — Laulutekst ja mängukirjeldus on saadud Stepanida Linnalt Satserinna vallast 1929. aastal. Üles kirjutanud T. Haak (S 11101/8 (2)).

17. NÕELAMÄNG.

Kuusalu.

A.

1-2. Not - ku, not - ku, neu - lu - ka - ne,

not - ku, neu - la sil - mi - kä - ne!

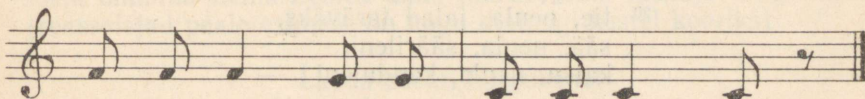
B.

19-22. Üp-pä, neu-la, ja karga, neu-la, tie, neu-la,

ja - lad te - rä - väks, sää, neu-la, ja sää - ri - ja - ni,

kat - su, neu - la, ja kam - pi - ja - ni!

Mängijad, enamasti tüdrukud, seisavad pikas reas üksteise selja taga ning hoiavad üksteise puusadest kinni. Rea eesotsas on kaks

o	}	— lauljad	lauljat, rea lõpus nōela otsija, nende vahel «nōelad» (vt. joon.). Mängijad seisavad ühel kohal, kuid kõigutavad end laulmise ajal kahele poole ning löövad jalgadega takti kaasa. Rea alguses asetsevad lauljad laulavad (kahekesi lauldes on üks eeslaulja, teine järellaulja):
o			
x	}	— nōelad	
x			
x			
x			
x			
x			
□		— nōela otsija	

Notku, notku, neulukane,
notku, neula silmikäne!

Ärap kadus neulukane,
ärap neula (ja) silmikäne.

⁵ Neul ei kadund maadessani,
kadus tüödä tehjessani,

ommelles udulinada,
paikajes vana palaka,
tehjes pienta peiusärki,

¹⁰ tittesärki tikkajessa,
lapsesärki lappijessa,
kääspihta kirjutajes,
uuta ruoka rakkendajes.

¹⁵ Kanermasse krap satiite,
sarapikkuje sadasi,
elksat iire-ernesesse,
nilksatas nisu-üässe,
sadi saिताiginasse.

Laulu järel tuleb nōela otsija rea lõpust, jääb lauljate ette seisma, nagu otsiks midagi. Esimene laulja küsib: «Mis sa etsid?» — «Etsin neula». — «Mis siel neula silmas oli?» — «Üks sinist, toine punast, kolmas kullakarvalist.» — «Mine vahi meie ukse iest seinast» (või: «Mine etsi meie ahju päält, peraseinast, kambri, nurgast, ukse korvast seinaraust» jne.). Sellepeale läheb nōela otsija rea lõppu nōela võtma. Nōel, viimne mängija reas, hakkab ümber mängijate jooksma ja püüab lauljate ette seisma jääda. Kuid nōela otsija ei lase seda, vaid ajab nōela taga ja püüab teda kätte saada. Sel ajal laulavad lauljad rõõmsamalt ja kiiremalt:

Üppa, neula, (ja) karga, neula,
²⁰ tie, neula, jalad terävaks,
sää, neula, säärileni,
katsu, neula, kanduleni¹ —

¹ Var.: sää, neula, (ja) säärijani, katsu, neula ja kampijani.

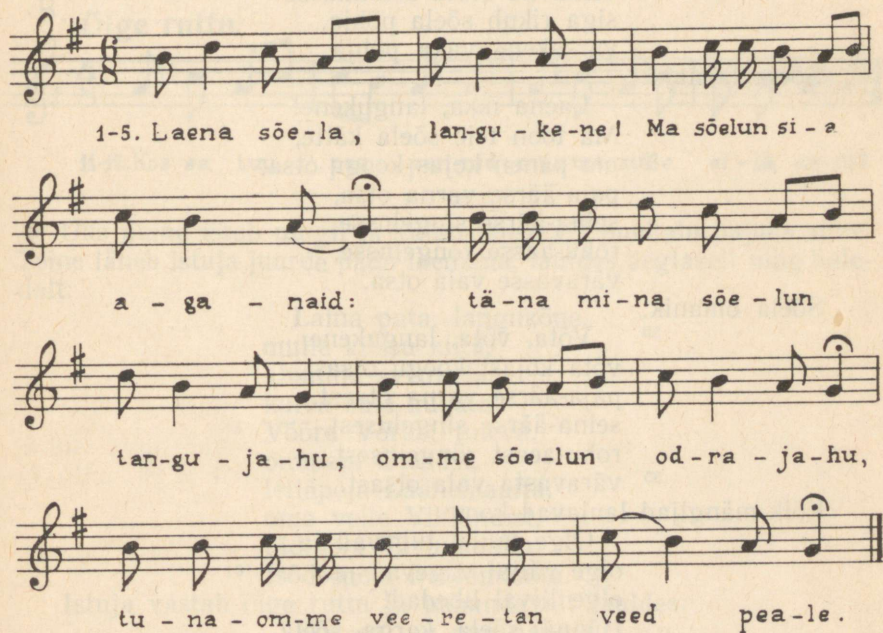
kas sie neul on säädñud sääred
ja teinud jalad terävaks!

Otsija ajab nõela niikaua taga, kuni ta kätte saab või laul lõpeb. Kummalgi puhul jääb nõel rea algusse, lauljate ette seisma. Vahel loetakse ka siis tagaajamine lõpetatuks, kui nõel saab lauljate ette ritta karata. Pärast seda läheb otsija jälle oma vanale kohale tagasi, lauljad hakkavad laulu otsast peale ning mäng kes- tab, kuni kõik nõelad läbi jooksevad.

Laulnud Mai Kravtsov, 68 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Tapurla külas 1913. aastal. Viisi kirjutanud A. O. Väisänen (EUS X 1121 (573—574) < ERA, Fon. 124-h). Sõnad ja mängukirjelduse kirja pannud G. Vilberg 1911. aastal (EUS VIII 1539 (22) ja EKirj. 1920, 49/50 (1)).

18. SÕELAMÄNG.

Risti.

1-5. Laena sõe-la, lan-gu - ke - ne! Ma sõelun si - a
a - ga - naid: tä-na mi-na sõe - lun
tan-gu - ja - hu, om-me sõe-lun od - ra - ja - hu,
tu - na - om-me vee - re - tan veed pea-le.

Mängijad seisavad reas üksteise selja taga, esimene neist on sõela omanik. Eemalt tuleb tema juurde sõela laenaja ning laulab (reasseisjad peale esimese on kogu dialoogi kestel kooriks):

Laena sõela, langukene!
Ma sõelun sia aganaid:
täna mina sõelun tangujahu,

omme sõelun odrajahu,
5 tuna-omme veeretan veed peale.

Minu vend läks eile sõjasse,
ta tuleb koidikul kodusse,
enne valged vainule —
sõja-aga-leivad sõtkumata,
10 Arju kakud kastemata,
Riia leivad ristimata,
Pärnu leivad pärmita.
Sõda on rikkund meie õue,
Roots meie rajatänavad ja
15 kuri küla kaevusid ja
vaenu meie väravad.

Sõela omanik vastab:

Ei või laenata, langukene!
Sul on suurelised sulased ja
ülemeelsed ümmardajad,
20 viskavad sõela sõnnikusse —
siga rikub sõela põhja,
varsakene vaka põhja.

Sõela laenaja:

Laena ikka, langukene!
Ma toon teie sõela kätte,
25 ma panen kojasa koogu otsa,
paja-äärse varna otsa,
seina-äärse singelusse,
rohu-aasse rõngelusse,
väravasse vaia otsa.

Sõela omanik:

30 Võta, võta, langukene,
võta kojast koogu otsast,
paja-äärse varna otsast,
seina-äärse singelusest,
rohu-aeast rõngelusest,
35 väravasta vaia otsast.

Kõik mängijad laulavad koos:

Olge tuulel tugevad ja
olge väljal vägevad ja
olge liival libedad!
Hüppä, sõela, karga, sõela,
40 tee sa teravaks sõela jalad —
nüüd tuleb kinnivõttemine!

Sõela laenaja astub omanikule ligemale ja teretab: «Tere, tere!» — See küsib: «Mis sa otsid?» — «Sõela.» — «Kust ta ära kadus?» — «Jahu-astjast.» — «Mis seal sees oli?» — «Tükk tangu, teine jahu, kolmas kes'a.» — Nüüd näitab peremees kõige viimasele reas ja küsib: «Kas see?» — «Jah, see.» — Tulija tahab vii-

mast mängijat kinni võtta, see aga põgeneb eest. Lõpuks siiski püütakse ta kinni ning viiakse rea ette seisma. Mäng kordub, kuni kõik «sõelad» on asetatud rea algusse.

Üles kirjutanud J. Truusmann Risti kihelkonnast, Nõva vallast 1888. aastal. (ERM 37, 65 (3)).

Märkus. Viisi variatsioon 5. värsis esitatud valimiku koostaja poolt.

19. PAJAMÄNG.

Rõngu.

A. Aeglaselt.

1-2. Lai-na pa-ta, lan-gu-kõ-ne, mul-le kiis-su kii-tä!

B. Õige ruttu.

11-12. Kos sa tuu paa pan-nid, mes ma sulle ei-lä an-ni?

Üks naine istub pingil ja võtab lapse või puuhalu pajaks sülle. Teine läheb istuja juurde pada laenama, lauldes aeglaselt ning haledalt:

Laina pata, langukõne,
mulle kiissu kiitä,
ahunide avvutada,
kuiva kala kupata!

5 Võõra Võrust tuleva,
onupoja Otepäst,
lelläpoja Läänemaalta,
oma velle Vil'ländist,
tädiipoja Tartumaalta,
10 tsõdsepoja Poolamaalta.

Istuja vastab õige ruttu ja pahandavalt lauldes:

Kos sa tuu paa pannid,
mes ma sulle eilä anni,
eilä anni, toona kinkse?
Mes sa tuled jälle otsma!

Paja paluja vabandab:

15 Panni paa murule,
murule muldre pääle.
Saks sõit saaniga,
maamiis maaniga,

poiss puuriiga,
20 kiltre kirivä litaga,
opman alli obesega —
leivä katski: kill-köll!

Paja omanik pahandab uuesti:

Mes sa_s kanna kammerisse,
viinu alla kellerisse,
25 mes sa jätid murule,
murule muldre pääle?!

Vastus:

Sinnä külm ärä külmet,
sinnä all ärä allit.

Paja omanik käsib nüüd:

Tuu tüki minu nätä,
30 paakõrva mu kõnelda,
paavang mu kaeda,
paapõhi mu tunnista!

Kuid neidki pole enam alles:

Kost saa tüki sinu nätä,
paakõrva su kõnelda,
35 paavang su kaeda,
paapõhi su tunnista —
varas na ärä varast,
kuri miis na ärä viis!

Lõpuks siiski laenatakse uus pada. Istuja annab oma sülest lapse või puuhalu paja palujale, kes nüüd laulab õige ruttu ja rõõmsalt:

Minu pada ää pada,
40 ää pada, elle pada,
elle pada, illus pada,
kiib külmä kivi pääl
ilma puida tõrvasida,
ilma nooriltä mihiltä.

Mäng kordub, kusjuures paja saaja istub nüüd pingile ja keegi teine läheb pada paluma.

Laulnud Linda Kurg Rõngu kihelkonnast, Aakre vallast, Pühaste külast 1904.—1905. aastal. Üles kirjutanud P. Kurg (EÜS II 12 (26) ja 52/4 (26)).

1-2. Mis te ol - lid oo - le - tu - me, kiis - ke, kaas-ke,

oo - le - tu - me, mee - le - tu - me, kiis - ke. kaas-ke!

Mis te ollid ooletume,

kiiske, kaaske,

ooletume, meeletume,

viisid paa vii pääle,

jätid paa järve pääle!

5 Tulli külm, külmets paa,

tulli all, allats paa.

Saks sõits saaniga,

maamiis maaniga,

kilter kirju korjuga,

10 olli pikk tal piidsavars,

olli lai tal laksivars,

pututs roosa-otsaga,

lask tema laksivarrega —

pada lõhki paugateli,

15 vitsa mõtsa viirateli,

tüki mõtsa tümateli.

Langukeise, linnukeise,

tooge tüki mede nätä,

paavangu me valate,

20 paavitsa me viliste,

paatüki me tühiste!

Võtke kuast, võtke koogust,

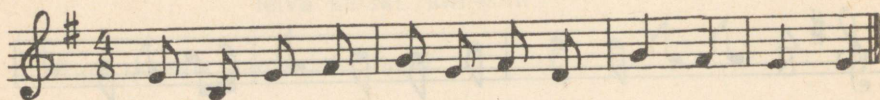
võtke aidast anksi otsast!

Nõnda sai ma paa pangilise.

Laulnud Ann Kukk, 61 a. vana, Karksi kihelkonnas 1908. aastal. Ules kirjutanud A. Martin ja P. Tatz (EÜS V 235 (71) ja 435/6 (124)).

21. ÕLLETEGEMISEMÄNG.

Helme.

Kü - lä ve - li, ü - vä ve - li, kii - ge, kaa - ge!

Külä memme, ää memme,
anna meile linnassid,
linnassid, umalid,
kesvi üvvi

5 meile pühis olles tetä,
kallis ajas anikes!

Aituma andemesta,
kalli oole kandemesta,
pikä oole pidämesta!

10 Tuhand tulgu sul jälile,
sada saagu asemele!

«Sedä mängu mängites nii: Üits näidudest võtt prundsi vai põllerüppü üles ja käü üte inemise mant tõse manu ja laulab edimest värssi palleja-tooniliselt. Ainult inemise nimi om muutlik, kelle käest ta küsüs: kas olgu külä memme, noorik, essä, veli vai näidu jne. Nii nimmat, kui inemine om.»

Viisi kirjutanud K. Ruut Helme kihelkonnast enne 1908. aastat (EOS V 1584 (7)). Sõnad ja mängukirjelduse kirja pannud K. Gross Sangaste kihelkonnast, Laatre vallast 1888. aastal (H II 31, 755 (1)).

22. VOULIMÄNG.

Kuusalu.

mi¹

Mi - na vou - li ja ri - kas vou - li ja

mi - na vou - li ja ri - kas vou - li.

Mängijad liiguvad rongis ja laulavad:

Mina vouli ja rikas vouli,
mul on rikkust ja rahada,
palju piendä penningida,
vana vasketaalderida,
⁵ viel on aidassa varada,
siasingid ja lambakambid.

Nüüd tuleb rongi eestvedaja juurde üks mees — kaupmees — ja ütleb: «Peremees, tere!» Peremees küsib, mis kaupmees soovib. See nimetab, mis kaupa tal tarvis on, näit. liha, herneid jne. Seejärel läheb rongi tagatipust üks mängija kaupmehele nõutud kaubaks. Seda (s. t. laulu ja kahekõnet) korratakse niikaua, kuni jääb ainult kaks mängijat järele. Need hakkavad nüüd laulma:

Mina vaene moisapoltaja,
moisapoltaja, taluhävitäjä,
äräp söin siasingid,
¹⁰ siasingid, lambakambid.
Tule üks mulle, tule üks mulle!

Nüüd võtavad nad endile ühe mängija juurde. Seda korratakse niikaua, kuni kõik mängijad jälle rongis on.

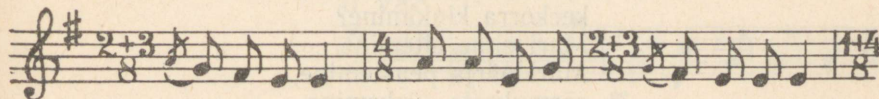
Laulnud Eva Velström, 51. a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Virve külas 1911. aastal. Viisi kirjutanud K. Viljak (EÜS VIII 2532 (156)). — Sõnad ja mängukirjeldus on saadud Eeva Aamanilt Krimmist, Sõrt-Karaktšora asendusest 1899. a., kuid põlvnevad Kuusalu kihelkonnast, Kolga vallast, Leesi külast. Kirja pannud K. Salström (H III 29, 748/50 (13)).

23. KUNINGAMÄNG.

Harju-Jaani.

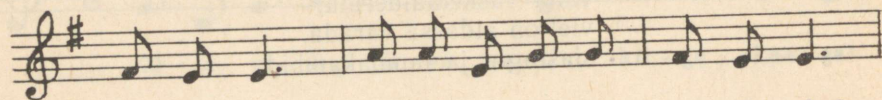
1-8. Oh, ku-ning, ku-nin-gu-ke-ne, miks sa mul-lu

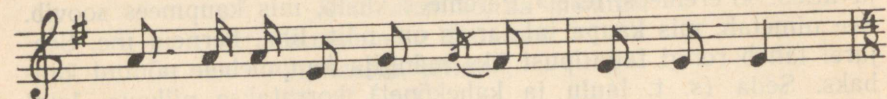
meil ei tul-nud, tu-na-mullu tul-nud meile,

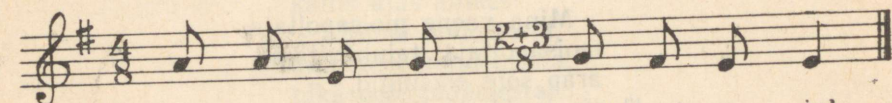
kui jooksid jõe-ed õ - lu - ta , väl-jad vir-re - ta

va - la - sid , mäed jo män-gi - sid mõ - du - da ?

Nüüd tu-lid al - val - la a - jal - la ,

ke - va - di - sel keh - val a - jal .

«Kuningas», meesterahvas, istub keset tuba järil. Teised mängivad, tüdrukud ja poisid, käivad läbisegamini tema ümber. Lauljad laulavad:

Oh kuning, kuningukene,
miks sa mullu meil ei tulnud,
tunamullu tulnud meile,
kui jooksid jõed õluta,
5 väljad virreta valasid,
mäed jo mängisid mõduda?
Nüüd tulid alvalla ajalla,
kevadisel kehval ajal —
nüüd sina riisud riideeida,
10 piast sina riisud pürgesida,
kaelast kaelakordesida,
sõrmest riisud sõrmuksida.

Kelle kord tuleb ette minna,
kelle elme eitemine,
15 kelle pärja peastemine,
sõrmuksete süskemine,
keekorra kinkimine?
Mari elme eitemine,
Mari pärja peastemine,
20 sõrmuksete süskemine,
keekorra kinkimine.

Kui lauldakse «Mari (või kelegi teise) elme eitemine» jne., siis peab nimetatud tüdruk (vahel ka poiss) mingi pandi andma. Niiviisi laulus tüdrukute (ja poiste) nimesid nimetades, võetakse kõigilt pandid. Seejärel tuleb pantide lunastamine. Pantide hoidja on kuningas. Pandi lunastaja läheb tema juurde ja teretab: «Tere, tere, aus kuningas!» — «Jumalime, armas laps! Mis sa tulid seie?» — «Oma panti ää lunastama.» — «Millal sa pandi panid seie?» — «Pühade (kadripäeva, mardipäeva jne.) aegu.» — «Mis pant sul oli?» — Pandi lunastaja seletab, seejuures tihti kaudselt, vastavate rahvalike ütlustega ja kõnekäändudega jutustades. — «Mis sa lubad selle eest teha?» — «Ükskõik, mis kuningas peale paneb.» — «Mine üüa oma peigmehe nime ahjust (too 25 valet ja 10 tõtt õuest; anna viie sulase palk; too nina otsas lund jne.)» Täidab pandi lunastaja nõutud ülesande, saab ta pandi kätte, ja kuningas hakkab teiste pantide eest «lunastushinda» määrama.

Laulnud Liisu Kuuse, 60 a. vana, Harju-Jaani kihelkonnas, Anija vallas, Kehra külas 1911. aastal. Ules kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EUS VIII 2494 (6) ja EKirj. 1920, 152/3 (22)).

24. KASSIMÄNG.

Muhu.

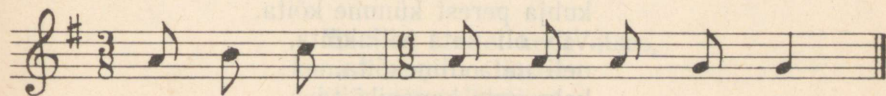
MM ♩ = 154

Tuli kiissu kii-lu-sil-ma ja tu-li kas-si

nõela-ända, viis muku-hid kui-ve-masta,

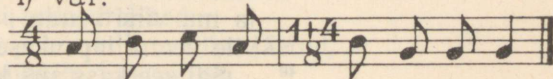
ra - su - sed ta - he - ne - mast ja ...

1) var.

kü-lal o-li vies-ta kah-ju.

1) var.

mies pe-rest ja köis kü-las-ta.

Mängiti jõulude ajal. Lauljad seisis ringis, kõvasti üksteise vastu. Torupill mängis. Üks mängija — vanamees — oli keskel kassiks, tegi kassihäält («kiub ja näub ühtejoont»), õllekapp piimamolliks ees. Kass kaapis ja tahtis kápuli teiste vahelt välja pugeda. Kes laskis kassi välja, seda hakkasid teised karvust kiskuma.

Lähme, lähme, köeme, köeme,
lähme mööda mölderida,
kaudu Tusti kamberida.
Mis Tustil tehtanese?

5 Tustil ärga tapetasse.
Ma sai kuid kulbitääve,
rasvasid ruandataäve.

Pannin kuid kuivama ja
rasvased taženema
10 keebade kibide peale,
palavate paade peale.

Tulli siis kiissu kiilusilma,
siis tulli kassi nõelaända,
viis mu kuid kuivemasta ja
15 rasvased taženemasta
keebade kibide pealta,
palavate paade pealta.

Ma lõi kassi kämbeliga —
kass es karda kämbelida;
20 siis tõin pinust pitka vitsa —
kass siis kartis pitka vitsa.
Kass läks karates kaose,
saba jäi salveste vahele.

Siis anti käsku külase:
25 mees külasta, kõis peresta,
kubja perest kümme kõita.
Viis oli uuta villakõita,
neli uuta niinekõita,
kaks uuta kanepikõita.
30 Siis akkasime kassi katkestama,
kassi aisu armastama.

Sai see kass siis kalda peale,
iirid tulid kassi irvitama,
rotinaised naerma kassi:

35 «See-see, see-see, kassikene,
see o sinule paras!

Kus sa mu isa, ema pannid
ja mu viisi venda pannid,
viie venna lapsukesed?!»

40 Sai see kass siis kalda peale,
siis akkasime aru pidama,
mis sest kassist suajanese.

Pea pealt saab peiukungad,
 nina pealt saab neiukungad,
 45 seljast suurest sõidusuapad,
 kõhu alt kõvasirihmu,
 sääreluust saab sängisambad,
 ännast ärjarahkemita.

Kelle küined peasenesse,
 50 selle karvad katkutasse.

Laulnud Irina Oidekivi, 77 a. vana, Muhu kihelkonnas, Muhu-Suurevallas, Kantsi külas 1949. aastal. Viisi kirja pannud H. Tampere (RKM/II 57, 82 (3)). — Sõnad ja mängukirjeldus saadud Ingel Väärtnõult, 82 a. vana, Muhu kihelkonnas, Muhu-Suurevallas, Soonda külas 1937. aastal. Üles kirjutanud R. Viidalepp (ERA II 130, 161/4 (4)).

25. ÄTSEMÄNG.

Kaarma.

1-2. Meil on kes - kel ke - na ät - ses,
 ke - na ät - ses, roo - si - ät - ses.

Enamik mängijaid liigub sõõris, üks on sõõri keskel, istub maas («ätsets»), kaks mängijat kõnnib väljaspool sõõri. Lauldakse:

Meil on keskel kena ätsets,
 kena ätsets, roosiätsets:
 sehest siiru-viiruline,
 päält ta kullakarvaline,
 5 vahelt vasevaaruline,
 alt ta õlisinine.
 Ein, rein, taane rein,
 see ei ole taane rein —
 sii on latist laotud,
 10 sii on kivist kojutud,
 sii on tehtud uusi aedu,
 uusi aedu, irsi-aedu,
 siia pole mullu mulku jäetud,
 tunamullu tutermulku.
 15 Ma tahan siia mulku võtta,
 mulku võtta, auku jätta.

Viimase kahe värsi ajal võtavad ümber sõori käijad sõorist kaks mängijat. Laul algab uuesti otsast ja kordub niikaua kui kõik sõorilised on eemaldatud. Nüüd tõuseb «ätses» üles ja püüab põgeneda.

Üles kirjutanud V. Jakson Kaarma kihelkonnas, Kaarma-Suure vallas, Vaivere külas 1889. aastal (EÜS IV 464 (32)).

26. NUKUMÄNG.

Paistu.

1. Va-a-ta-me Jaa-ni pää-le, jaa-ni-ku, jaa-ni-ku.

Jaanitule juures mängiti nukku. Tüdrukud võtsid üksteise käest kinni ja moodustasid ringi. Keskel olid kaks tüdrukut («nukud») ühe liniku all, kes pidid imiteerima ehtimist nagu laulus näidatud.

Vaatame Jaani pääle,
 jaaniku, jaaniku,
 ka Jaani silmä teräve,
 ka Jaani jala jämede,
 ka Jaani pää kahara!
 5 Kui Jaanil silmä teräve,
 sis Jaanil rüä terätse;
 kui Jaanil jala jämede,
 sis Jaanil odra jämede;
 kui Jaanil pää kahara,
 10 sis Jaanil kaara kahare.
 Ehi, ehi, nukukene,
 saa väest valmiessa!
 Aa selga ame linane,
 pääle pihta peenikene!
 15 Aa jalga suka sulitse,
 otsa pane kenga käbetse,
 seo pääle siidipaela!
 Pane rinda suure sõle,
 kui sii kuu taevaenna;
 20 sõrme liida sõrmusida,
 kui neid tähti taevaenna;
 kaala eida elmekõrra,
 kui kõrra kanamuneje!
 Ehi, ehi, nukukene!
 25 Joose versta Venemaale,
 sada versta Saksamaale!

Viimaste värsside puhul lasti ringis käed sealt kohalt lahti, kust poisid, kes olid väljaspool ringi, seisid kõige kaugemal. «Nukud» jooksid ringist välja, poisid neile järele kinni püüdma. Seni kui joosti, lauldi ringis edasi:

Tule kodu, nukukeine!
 Nukul kangas kammerinna,
 linane ligi lageda,
 30 peenikene peelte pääl,
 suga röögib surma, surma,
 niitsvarva vaeva, vaeva!
 Tule kodu, nukukeine!
 Peiu ikeb sul perana,
 35 kaasa ikeb kammerinna.
 Tule kodu, nukukene!

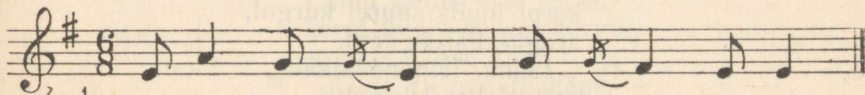
Kui «nukud» püütakse kinni ja tuuakse tagasi või nad ise jõuavad tagasi, valitakse uued «nukud», ja mäng algab uuesti otsast peale.

Viisi üles kirjutanud A. A. Borenius-Lähteenkorva Paistu kihelkonnast 1877. aastal (SKS, Lähteenkorva nr. 353). — Tekst saadud Liisu Mäelt Paistu kihelkonnast, Holstre vallast 1906. aastal. Üles kirjutanud J. Sakkeus (EÜS III 426/8 (109)). — Mängu kirjeldus J. Jungi kirjapaneku põhjal Halliste kihelkonnast, Abja vallast 1888. aastal (H II 22, 253/6).

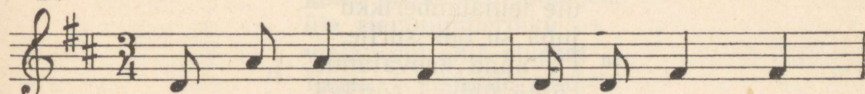
27. LEINAMÄNG.

A.

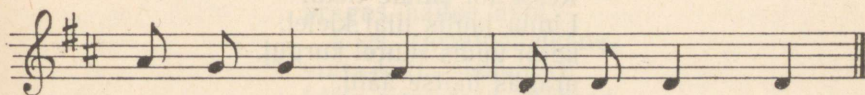
Kuusalu.

B. 1. Lei-na, lei - na - neit - si - kä - ne!

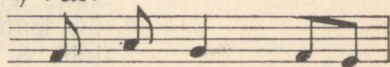

61. Ü - les, rie - mu - neit - si - kä - ne,

ü - les, rie - mu - neit - si - kä - ne!

4) var.

Mängijad (tüdrukud) moodustavad ringi. Keskel on üks tüdruk, rätik üle pea. Lauljad laulavad pikkamööda, haledasti. Seesolija nutab, kui lauldakse, et tal isa, ema jne. on surnud. Alguses on ta julgem, seisab sirgemalt. Kui aga edasi lauldakse, et õde, vend surnud, langeb ta ikka rohkem kokku, aga teate juures, et peiu surnud, langeb ta täiesti maha ning nutab suure häälega. Laulu sõnad on järgmised (A-viisil):

Leina, leinaneitsikäne,
votta kätte leinarätti,
kätte leinatsed käüksed,
üle leinaüंबरikku —

5 juba su isä surije!
Isä auda kaevatanne
süldä ühiksä sügävä,
viru küünär kümmeneksi.

Kesse toi sinule tietä?
10 Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

Leina, leinaneitsikäne,
votta kätte leinarätti,
15 kätte leinatsed käüksed,
üle leinaüंबरikku —
juba su emä surije.

Emä auda kaevatanne
20 süldä ühiksä sügävä,
viru küünär kümmeneksi.

Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

25 Leina, leinaneitsikäne,
votta kätte leinarätti,
kätte leinatsed käüksed,
üle leinaüंबरikku —
juba su ode surije.

30 Ue auda kaevatanne
süldä ühiksä sügävä,
viru küünär kümmeneksi.

Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
35 korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

Leina, leinaneitsikäne,
votta kätte leinarätti,
40 kätte leinatsed käüksed,
üle leinaüंबरikku —
juba su venda surije.

Venna auda kaevatanne
süldä ühiksä sügävä,
viru künär kümmeneksi.
45 Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

Leina, leinaneitsikäne,
50 votta kätte leinarätti,
kätte leinatsed käüksed,
üle leinaüंबरikku —
juba su peigu surije.
Peiu auda kaevatanne
55 süldä ühiksä sügävä,
viru künär kümmeneksi.
Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
60 aragas häitse ääni.

Kui juba kõik «surijad» lauldud ja neiu kõige suurema kurvas-
tuse — peiu surma on ära kannatanud, hakatakse talle laulma
(B-viisil):

Üles, riemuneitsikäne,
votta kätte riemurätti,
kätte riemutsed käüksed,
üle riemuüंबरikku —
65 vielap sul isä elussa!
Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

70 Üles, riemuneitsikäne,
votta kätte riemurätti,
kätte riemutsed käüksed,
üle riemuüंबरikku —
vielap sul emä elussa!
75 Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

80 Üles, riemuneitsikäne,
votta kätte riemurätti,
kätte riemutsed käüksed,
üle riemuüंबरikku —
vielap sul ode elussa!
Kesse toi sinule tietä?
85 Lindu laulis liial kielel,

korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

Üles, riemuneitsikäne,
votta kätte riemurätti,
90 kätte riemutsed käüksed,
üle riemuüंबरikku —
vielap sul venda elussa!
Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
95 korpi üüdis suurel kurgul,
aragas häitse ääni.

Üles, riemuneitsikäne,
votta kätte riemurätti,
kätte riemutsed käüksed,
100 üle riemuüंबरikku —
vielap sul peigu elussa!
Kesse toi sinule tietä?
Lindu laulis liial kielel,
korpi üüdis suurel kurgul,
105 aragas häitse ääni.

Iga elusolija puhul muutub neiu järjest röömsamaks, kuni peiu nimetamise juures ta hakkab otse tantsima ja hüppama. Ka laul muutub lauljaile sellekohaselt röömsamaks. On kõik «surnud ellu» lauldud, lõpeb mäng.

Mängu huvitavus seisab selles, kuidas seesolija oskab edasi anda oma tundmusi. Nende avaldamises on isegi «meistreid» olnud. On olnud juhtumeid, kus leinaja on nii südamest nutnud, et pisarad tilkusid silmist ning tegid teistelgi «südame kurvaks».

Laulnud Mai Kravtsov, 67 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Tapurla külas 1911. aastal. Üles kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EÜS VIII 2529 (143) ja EKirj. 1920, 91/2 (14)).

28. VÖÖKUDUMINE.

Meremäe.

MM ♩ = 168

Ku - a vüüd koo - gu - list,

haa-ra vüüd han-gu-list! I - mel pal'- lo

tü - te - rid , lii-ga li - na - hiu - sid.

«Ilo lihasöögi aigu.

Üts naistõrahvas um imä, kel tütre'. Timä istus, kuda vüüd ja laul:

Kua vüüd koogulist,
 haara vüüd hängulist.
 Imel pal'lo tütterit,
 um iks pal'lo, kohe panda',
 5 um liiga, kohe liitä'?
 Olõs kos'a' kost tulõsi',
 olõs viina' kost veeräsi',
 ärä üte ma annasi',
 kats tükkü kaalutasi',
 10 poolõl toobil ma müüsi',
 katõl klaasil kaotasi'.

Kos'a' tulõva', rikka' kos'a', joova' viina. Kosilanõ kõnõlõs: «Ma tulli tütärd kosima.» Imä küsüs: «Kuvva tütärd?» Kosilanõ kost: «Annõ nimelist.» Imä: «Midä tüüs annat?» Kosilanõ: «Panõ kirjo kirotamma ja pillu pilutamma.» Imä: «Midäs tälle süvvä annat?» Kosilanõ: «Säksa süüki süvvä' ja säksa juuki jüvva'.» Imä: «Kohes tiä magama panõt?» Kosilanõ: «Koti pääle ja pad'a pääle panõ magama.» — Nüüd ütles imä: «Mine' är! Anna-ai! Olõ-õ' mu tütre' nii harinu'.» — Imä võta-ai' rikast kosilast.

Imä laul jäl' niisama kui innegi. Tulõva' vaesõ' kos'a', joova' viina. Kosilanõ: «Ma tulli tütärd kosjollõ.» Imä: «Kuvva tütärd?» Kosilanõ: «Annõ nimelist.» Imä: «Midä tüüs annat?» Kosilanõ: «Panõ lambalauta laulatamma.» Imä: «Midäs tälle süvvä' annat?» Kosilanõ: «Kesvä kihukõist, kaara kahukõist.» Imä: «Kohes tiä magama panõt?» Kosilanõ: «Tsiapahta magama.» — Vaesõllõ and imä tütre' är ja ütles: «Mu tütar um tuud tüüd ja süüki harinu'.»

Rikka' läävä' pahameelega ja vannusõ', et kõik tütre' kodo jääsi':

Jäägu' kodo kuvvõs suvõs,
 viies suvõs velitsille!
 Jäägu' kodo kogonis ja
 15 velitsille viimätsis!

Imä kost vasta:

Jääki kodo ei sukugi,
mina anna viimädse'.

Tulõva' ka viil tõsõ', kolmada' jne. kos'a', niipal'lo ku imäl tütrit um, edimält iks rikka' kos'a', sõs vaesõ'. Ilokõrd ja laulusõna' umma' egäkõrd sääntse' sama' ku innegi. Kunagi anda-ai' tütärd rikkallõ kosilasõlõ, iks saa vaenõ. Kui viimäne tütär är um ant, um ilo otsah.»

Viisi kirjutatud A. O. Väisänen Meremäe vallas, Seretsova külas 1913. aastal (EÜS X 890 (80) < ERA, Fon. 68-c). Sõnad ja mängukirjeldus saadud Mihkali Matroilt Meremäe vallas, Obinitsa külas 1903. aastal. Ules kirjutatud J. Hurt (H, Setu 1903, 338 (7)).

29. KOSJAMÄNG.

Sangaste.

[1-2. Kos - ja läh - vä sii - ä ta - lu - le,
kos - ja o - le - mi, kos - ja o - le - mi,
sii - ä kor - gi - le ko - tu - si - le,
kos - ja o - le - mi, kos - ja o - le - mi.]

Isamees («annaraud») peigmehega laulavad väljas ukse taga ja paluvad sisse lasta:

Kosja lähvä siiä talule,
kosja ole mi, kosja ole mi,
siiä korgile kotusile.

Kosjasärgi meil sä'läne,
 kosjakinda meil käena,
 5 kosjakapute jalana,
 kosja-open meil iin,
 kosjasaan meil perän,
 kosjaluuk meil pääl.
 Lumi rikse loogakirja,
 10 sadu rikse saanikirja,
 vihm rikse vehmrekirja.
 Laske sisse varju ala!

Uks lastakse lahti. Peigmees tuleb karttikult koos isamehega mõrsja ema ette, nad teretavad ja avaldavad oma soovi:

Tere, puhas pruudiemä,
 tere, ninni neitsuemä!
 15 Kas sa panet oma tütärd?

Emä ütleb: «Ei pane, ei pane!» Seejärel käänavad kosilased kannapealt ümber ja hakkavad välja minema, lauldes:

Siiä jäät sa mustale murule,
 siiä mustale Murile,
 kirevile Kirepile,
 siiä ahale Armile.

Neiule aga on noormees meeldinud, ta hakkab emä paludes kaela ümbert kinni. Emal ongi tütest kahju ja ta ütleb nüüd: «Pane küll. Võta, võta!» Kosilased pöörduvad tagasi, kaup tehakse kindlaks ja juuakse kosjaviina (olgu tühjast pudelist või puupulgakesest).

Viisi kirjutanud A. Kiiss Sangaste kihelkonnas 1909. aastal (EÜS VI 208 (79)). — Teksti ja mängukirjelduse kirja pannud K. Gross Sangaste kihelkonnas, Laatre vallas 1889. aastal (H II 31, 825 (5)).

30. LINNAMÄNG.

Sangaste.

1. Lii - gu, - lii - gu, el - le - ro,
 lii - na - kö - ne, el - le - ro!

Refrään iga värsi keskel ja lõpus.

Kauplejad on kuskil nurgas ja laulavad linna ehitamislugu:

Liigu, liigu, liinakõne,
elleru,
liigu, liina peräkõnel
See-p ol' liina listas tettü,
perä pantu pakalista.
5 Siiä murdu Mustu sarve,
siiä lahku Laugi sarve,
katski kisku Kiudu sarve
siiä paindu Paadi sarve
ollevaati otseenna,
10 viinavaati vetteenna,
sedä kandsu kajutenna,
sedä liina tetteenna.

Seejärel kutsuvad kauplejad toasolevaid neiusid kaupa ostma. Igaüks, kes midagi saab, rõõmustab oma ostu üle.

Tulge sisse, noore näiu,
sedä kaupa ostemaie,
15 sedä kaupa kaemaie!
Mis liin seo liin?
Seo käpe kängäliin,
seo sorre sukaliin,
seo sirge siidiliin,
20 seo illus elmeliin,
seo sõõrik sõleliin.
Mis kaup seo kaup?
Seo illus kuldakert,
seo pal'lu prundsiliin,
25 seo ulga ündrükuliin jne.

Siis hüütakse noormehi («orje») ostma:

Kutske orju ostemaie!
Tulge sisse, nooremihe,
sedä kaupa ostemaie,
sedä kaupa kaemaie!
30 Mis liin seo liin?
Seo kallis kaubaliin.
Mis kaup seo kaup?
Seo verrev viinaliin,
seo ull olleliin,
35 seo sake saapaliin,
seo korge kübäreliin.

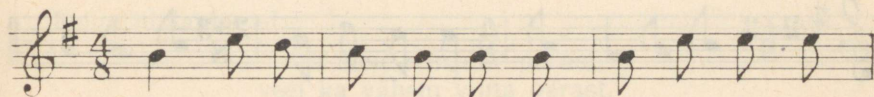
Kui neilgi saab ostetud, mis tarvis, kutsutakse noormehi uuesti mõrsjaehteid ostma. Iga noormees võtab enesega seejuures ühe neiu mõrsjaks kaasa.

Tulge sisse, nooremihe,
 mõrsjaehtmid ostemaie!
 Mõrsja alles ehtimede,
 40 pruudi pää pädimede.
 Mõrsjad tunnus ehtemista,
 pruut om proomipudsajista —
 pruut om proomilinnukõne.

Viisi kirjutanud A. Kiiss Sangaste kihelkonnas 1909. aastal (EÜS VI 208 (78)). — Teksti ja mängukirjelduse kirja pannud K. Gross Sangaste kihelkonnas, Laatre vallas 1889. aastal (H II 31, 823/4 (4)).

31. VANAEMAMÄNG.

Sangaste.

Lää sul-le sõl-ge tuu-ma, e-mä, e-mä

ar - mas, mi - na lää lii - na.

«Rink» käib ja laulab. «Vana naine» on ringis, kepp või «tapits» käes. Kui emale lubatakse midagi linnast tuua, siis on tal hea meel, naerab ja kopsib kepiga vastu maad. Nõnda võib laulda:

Ma lähä sulle rätti tuuma,
 emä, emä armas,
 mina lähä liina.

Ma lähä sulle mütsü tuuma...

Ma lähä sulle põlle tuuma...

Ma lähä sulle ündrikud tooma...
 jne.

Kui aga lauldakse

Ma lähä sulle miista tuuma...

pahandab see vanaema, ta ähvardab ja lööbki ringiskäijaid kepiga.

Laulnud Mari Kirschbaum, 75 a. vana, Sangaste kihelkonnas, Sangaste vallas, Tagula külas 1909. aastal. Viisi kirjutanud A. Kiiss (EÜS V 206 (64)). — Sõnad ja mängukirjelduse kirja pannud K. Gross Sangaste kihelkonnas, Laatre vallas 1889. aastal (H II 31, 820/1 (1)).

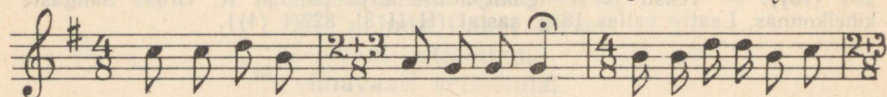
32. LEIGARIMÄNG.

Risti.

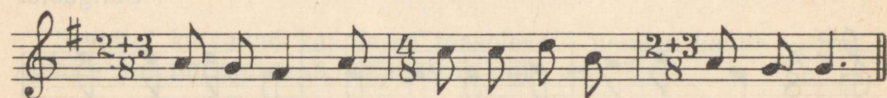
A.

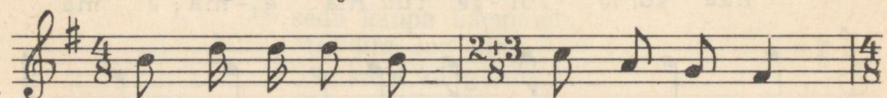
1-6. Siit tu - le - vad need lei - ga - rid ja

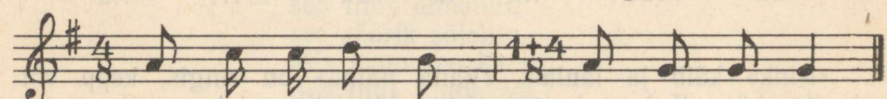
sei-e ne-mad lei-ku löö-vad. Vares o-li kaunis

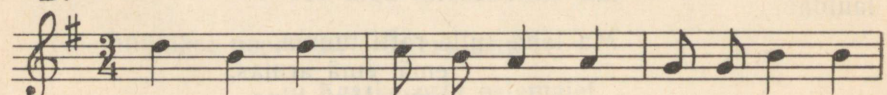
karga-des ja mei-e moorid mõi-sa-tes.

Mis mi-na an - nan lei - ga - ril - le ?

B. Ei o - le kul - da , ei õ - be - dad.

16-19 Sain, sain, sain sii - di - sör - me, sii - di - sör - me
21-22vöö - ku-du-ja, pa-be-ri - ti paa-gu - ta - ja,
kul-la-kan-ga ku-du-ja jalau lön - ga las - ke - ja,
lõu - et - lön - ga lõk - su - ta - ja.

Leigarimäng. Mängijad istuvad pingil. Nende ette tulevad kaks «leigarit», kes laulavad:

Siit tulevad need leigarid ja
seie nemad leiku löövad.
Vares oli kaunis kargades ja
meie moorid mõisates.¹

Pingil istujad laulavad vastu:

⁵ Mis mina annan leigarille?
Ei ole kulda, ei õbedad,
ei ole õlut veripunasta
ega pole armast annikesta.
Mis mina annan leigaril?

Leigarid laulavad:

¹⁰ Ei meie ooli õlle pärast,
veel ka vähem viina pärast,
ei meie ooli kulla pärast,
veel aga vähem õbedast —
¹⁵ me tahme noorta neidud saada
endile nooreks leigariks.

Seejärel läheb üks istujaist leigarite juurde, kes nüüd kolmekesi laulavad:

Sain, sain, sain siidisõrme,
siidisõrme vöökuduja,
paberiti paagutaja,
lau lõnga laskeja ja
²⁰ keeru lõnga kedraja,
kullakanga kuduja,
lõuetlõnga lõksutaja.

Mäng kordub, kuni kõik istujad on läinud leigarite juurde.

Ules kirjutanud J. Truusmann Risti kihelkonnas, Nõva vallas 1888. aastal (EÜS IV 817/9 (1); vrd. ERM 37, 63 (1)).

Märkus. Viis on rütmiliselt korraldatud valimiku koostaja poolt.

¹ Moonutatud värsid. Lähteredaktsioon arvatavasti: Vaari kaunis kardanus (s. t. mõisas) ja meie moori mõisates.

A.

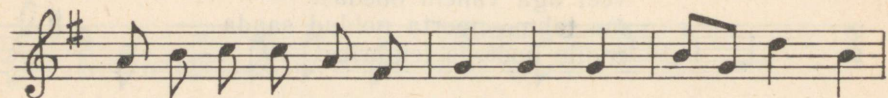
Siit tu-leb Siim, siit Siimu su-lane,

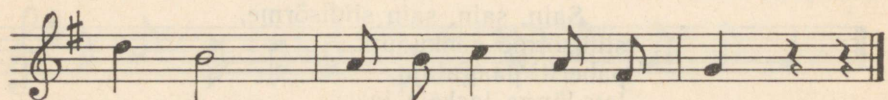
B. au-li-ne i-sand teiste kõi-ki-de seast.

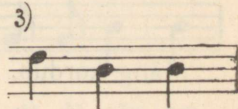
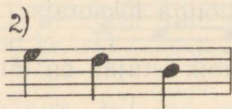
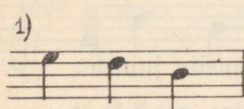
Nii vi-ha-ses-te, nii vi-ha-ses-te

tan-sib suu-re Siimu su-lane, au-li-ne

i-sand teis-te kõi-ki-de seast.

Mängijad seisavad pikas reas üksteise selja taga ja hoiavad kõvasti eelseisjate ümbert kinni. Rea alguses on kaks lauljat, ümber rea käivad, harilikult mööda päeva, kaks mängijat («Siim» ja «Siimu sulane»). Lauljad laulavad:

Siit tuleb Siim,
siit Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Mis tahab Siim,
mis Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast?

Pruuti tahab Siim,
pruuti Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Mõnikord Siimule ei lubata pruuti, vaid lauldakse:

Ei siit saa Siim,
ei siit Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Pruudi otsijad käivad nüüd kurvalt ja mahasurutult ümber rea,
kuna lauljad laulavad:

Nii vihaseste, nii vihaseste
tantsib suure Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Enamasti aga lubatakse Siimule pruut:

Jah, siit saab Siim,
siit Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Pruudi otsijad on rõõmsad ja tantsivad valsisammudega, kus-
juures lauljad laulavad:

Nii rõõmsast, nii rõõmsast
tantsib suure Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Lubatud pruut võetakse rea lõpust. Siim toob ta sealt ja asetab
rea algusse lauljate ette. Mäng kestab niikaua, kuni kõik mängi-
jad lauljate selja tagant on ära toodud. Siis võtab iga mängija
omale paarilise ning tantsitakse valssi, läbisegamini ja ühtlasi
lauldes:

Nii rõõmsast, nii rõõmsast
tantsib suure Siimu sulane,
auline isand
teiste kõikide seast.

Laulnud Kai Silberg, 70. a. vana., Harju-Jaani kihelkonnas,
Peningi vallas, Liivaaugu külas 1912. aastal. Üles kirjutanud K. Viljak ja
G. Vilberg (EÜS IX 835 (17) ja EKirj. 1920, 93/4 (17)).

34. VENNA OTSIMISE MÄNG.

Meremäe

A. MM ♩ = 160

mi b¹ Neit - sü lääb, sim - mōõ se - lee, neitsü lääb, accel.

hedroo se - lee, neit - sü lääb, simmōõs malos.

a tempo

Neit - sü tu - lõ, simmōõ se - lee, neitsü tu - lõ, accel.

hedroo se - lee, neitsü tu - lõ, simmōõs me - los.

Järvesuu.

B. [MM ♩ = 108]

Neit - sü lää - me, si - ni - ma - ni see - le,

neit - sü lää - me, pil - li - lil - li ää - le, 1)

neit - sü lää - me , tsõ - dsõ - pu - ja lee - lo .
1) var.
pil - li - lil - li ää - le .

«Vele otsmine. Mängitäs tarõh. Mängijet om suurõmp arv. Mängijä' jagonõsõ' kattõ ritta ja üts rida lät üte saina viirde, a tõõnõ jäl tõõsõ vastassaina viirde. Sis tulõ üts rida tõõsõ ria mano tasatsõl sammul ja laul:

Teele_{ks} lää, siimosele,
teele_{ks} lää, hetroos mälos,
teele_{ks} lää, siimosele.

Laulu aigo käävä nä' ar tõõsõl rial man ja tulõva ka ilosahe rindriah tasatsõl sammul säläga iih uma saina viirde tagase ka'. Ku laul saa otsa, sis piät nimä' ilosahe säälsamah saina veereh olõma, kost nä lätsiväge'. Sis tulõva jäl ilosahe riah, nigu edimänege rida kül g küle vasta tõõsõ şaina veerest tõõnõ rida tuu edimätse mano tasatsõl sammul ja laulva:

Midä otsõt, siimosele,
midä otsõt, hetroos mälos,
midä otsõt, siimosele?

Ku laul otsah, sis omma nimä' nigu edimänege rida ilosahe saina veereh tagase. Ja sis lät edimäne rida jäl tõõsõ mano nigu innege lauluga', sis tulõ jäl tõõnõ rida edimätse mano ja nii käävä' pääle ütstõõsõ man ja laulva', edimäne rida:

Veljä otsõ, siimosele,
veljä otsõ, hetroos mälos,
veljä otsõ, siimosele.

Tõõnõ rida:

Määnest veljä, siimosele,
määnest veljä, hetroos mälos,
määnest veljä, siimosele?

Edimäne rida:

Mit'sost veljä, siimosele,
Mit'sost veljä, hetroos mälos,
Mit'sost veljä, siimosele.

Nime ütles nä mäantse tahtva õnnõ, ega voori eismuudo.
Määne külät'sura nimi, kedä kotoh olõ-i'.

Tõõnõ rida:

Määnest Mit'sot, siimosele,
määnest Mit'sot, hetroos mälos,
määnest Mit'sot, siimosele?

Edimäne rida:

Lutsu Mit'sot¹, siimosele,
Lutsu Mit'sot, hetroos mälos,
Lutsu Mit'sot, siimosele.

Tõõnõ rida:

Kohe lätsi, siimosele,
kohe lätsi, hetroos mälos,
kohe lätsi, siimosele?

Edimäne rida:

Päärnähe², siimosele,
Päärnähe, hetroos mälos,
Päärnähe, siimosele.

Tõõnõ rida:

Midä tuuma, siimosele,
midä tuuma, hetroos mälos,
midä tuuma, siimosele?

Edimäne rida:

Koste³ tuuma, siimosele,
koste tuuma, hetroos mälos,
koste tuuma, siimosele.

Tõõnõ rida:

Kellele, siimosele,
kellele, hetroos mälos,
kellele, siimosele?

Edimäne rida:

Nastalõ⁴, siimosele,
Nastalõ, hetroos mälos,
Nastalõ, siimosele.

Sis tuu tõõsõ poolõ mängjä tegevä ruttu pöörä, juuskva pööräh
[vt. B. nr. 1—4: Pöörajooksmine].

Ar'a süü, sinnimanni seele, seele,
ar'a süü, pillililli leele, leele,
ar'a süü, tsõdsõpuja leelo, leelo.

¹ Tuu t'sura perekonna- vai esänimi, nigu oldas harino kutsma.

² Määnege liina, külä vai alõve nimi.

³ Rätte, põllõ, kleite.

⁴ Üte tõõsõ poolõ mängjä nimi.

A ku edimäne puul laul, ôt kleidi tõi, sis laulva nä pööräh, ôt:

Sälgä panõ, sinnimanni, seele, seele,
sälgä panõ, pillililli leele, leele,
sälgä panõ tsõdsõpuja leelo, leelo.

Ja egäkõrd laulva nä tuu järge, kui edimäne puul inne laul. A tuu edimäne puul sais nikavan riah ja kaes. Ku tõonõ puul ar laul pööräh, sis saistasõ nä' jal uma saina viirde ritta. Edimäne puul lät sis jäl lauluga tõosõ mano ja nii nakkasõ jäl mängo otsast pääle nisama mängmä. Nii mängvä nä mängo läbi niimito kõrda tahtva õnnõ. Setä mängo mängvä suurõ tütriku ja mängitu ka jo vanast.»

A-viisi laulnud tüdrukud Meremäe vallas, Seretsova külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 889 (71) < ERA, Fon. 68-b). — B-viisi laulnud Anne Vabarna, 71 a. vana, ühes kooriga Järvesuu vallas, Tonja külas 1949. aastal. Kirja pannud A. Garšnek (TMM). — Mängu teksti ja kirjelduse üles kirjutanud Aleksei Tubli oma tähelepanekute põhjal Järvesuu vallas, Podmotsa külas 1938. aastal (ERA II 175, 339/43 (18)).

35. KOSILASEMÄNG.

Petseri.

MM ♩ = 176

re¹

[1-2. Kas sa' tu-lõt mu' ve-le-le, ku-lõ,

ku-lõ, kas sa' tu-lõt mu' ve-le-le,

ku-lõ, ku-lõ? Lää-äi' ma' õks su' ve-le-le,

ku-lõ, ku-lõ, lää-äi' ma' õks su'

ve-le-le, ku-lõ, ku-lõ.]

Mängijad asetsevad kahes vastakuti viirus, käed kätēs. Üks viirg kujutab kosilasi, teine kositavat. Kumbki laulab vaheldumisi värsi, läheb selle kestel teise viiru ette, kummardab ja liigub tagasi oma kohale.

Kas sa' tulōt mu' velele,
kul'o, kul'o?

— Lää-äi' ma' ōks su' velele,
kul'o, kul'o.

Miä_ks vika mu' velele?

— Mitu_ks vika su' velele.

5 Olō_i' vika mu' velele.

— Om ōks vika su' velele.

Miä_ks vika mu' velele?

— Ommō katlapera-karvalinō.

Olō_i' katlapera-karvalinō.

10 — Ommō ahootsa-arvulinō.

Olō_i' ahootsa-arvulinō.

— Ommō kuusō-korgunō.

Olō_i' kuusō-korgunō.

— Ommō matal mar'akōnō.

15 Tulō_ks ar' sa' mu' velele!

— Lää-äi' ma' ōks su' velele.

Miä_ks vika mu' velele?

— Ommō virril viina pääle.

Olō_i' virril viina pääle.

20 — Om ōks kõvvōr kõrtsi pääle.

Tulō_ks ar' sa' mu' velele!

— Lää-äi' ma' ōks su' velele.

Miä_ks vika mu' velele?

— Om ōks väiko varsa pitäi.

25 Olō_i' ōks väiko varsa pitäi.

— Tunnō_i' timä toomōkirjä.

Tund ōks timä toomōkir'ä.

— Käu nigu kirvōkōnō.

Tulō_ks ar' sa' mu' velele!

30 — Lääki' ma' ōks su' velele.

Viimase värsi juures läheb üks neiu mōrsjaviirust kosilase viirgu. Mäng kordub niiviisi, kuni mōrsjaviirg on väheseks jäänud. Siis vahetatakse osad ja mängitakse edasi.

Laulnud Ando Nasta ühes kooriga Petseri vallas, Sāpina külas 1913. aastal. Viisi kirja pannud A. O. Väisänen (EÜS X 964 (251) < ERA, Fon. 84-a.). — Tekst pärit Anna Villemilt Meremāe vallast, Tiirhanna külast 1940. aastal. Ules kirjutanud N. Koplīmāgi (ERA II 286, 433/6 (2)).

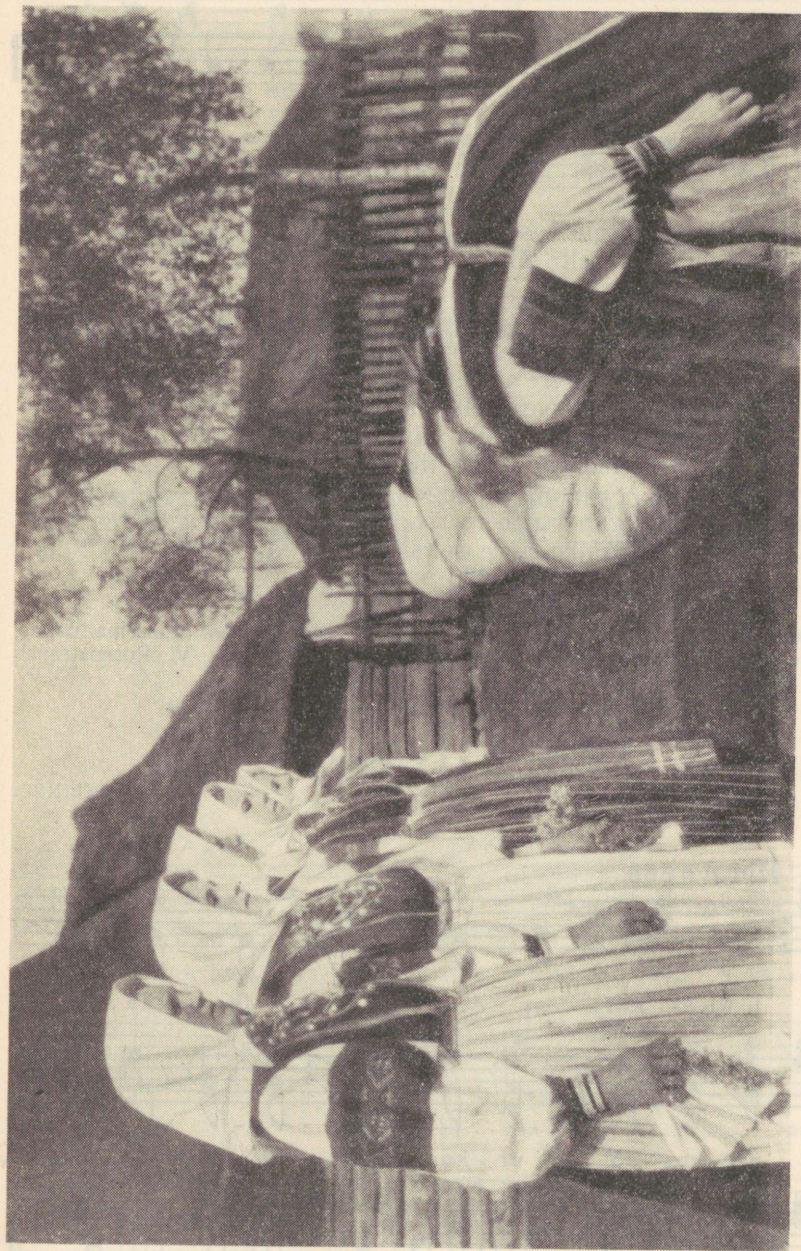

Foto 1913. a.

«Rikka- ja vaesemäng» Setus.

36. RIKKA- JA VAESEMÄNG.

Järva-Jaani.

Ri-kenpoo-gen, ri-kenpoogen, ru-pe ru-pe ree-roo.

Mängijad olid kahes salgas, alguses «vaeste» juures ainult üksainus. Laulukohaselt läksid aga «rikaste» hulgast kõik ükshaaval «vaeste» seltsi.

- Rikenpoogen, rikenpoogen,
 rupe rupe reeroo,
 eistvere pilli,
 tallasvere tantsu.
 5 Astke seltsist välja,
 meil on seltsi liiga!
 Vaene poogen, vaene poogen,
 rupe rupe reeroo.
 Astke meie seltsi,
 10 meil on seltsi vaaka!

Laulnud Liisa Kärnel Järva-Jaani kihelkonnas, Kuksema vallas, Kagavere külas 1909. aastal. Ules kirjutanud J. Välbe ja V. Rosenstrauch (EUS VI 1331 (13) ja 1603/4 (21)).

37. RIKKA- JA VAESEMÄNG.

Meremäe.

A. MM ♩ = 368

sol¹

1. Ri - kas o - lö, rin - da lää,

MM ♩ = 320

ri - kas - sõ, ri - kas - sõ, ri - kas o - lö,
 accel.

rin - da lää, ri - kas - sõ, ri - kas - sõ.

B. MM ♩ = 304

2) *sib*¹

2. Vae - nõ o - lõ, vas - ta võ - ta,
rit. MM ♩ = 232

vae - va - sõ, vae - va - sõ, vae - nõ o - lõ,
accel.

vas - ta võ - ta, vae - va - sõ, vae - va - sõ.

1) var.

[3. Ri - kas meil e - se]

2) var.

[8. Vaesõ' meil tsööri]

Järvesuu.

C. MM ♩ = 160

[Ri - kas, mis ma' hoo' - li! Mi' ta - ha
min - nä' lä - bi mö - nöst möt - sast.
Piir - ke' mee - le per - rä jne.]

Mängijad seisavad kahes viirus, ühes «rikkad» (vähem hulk), teises «vaesed» (rohkem). Esimese värsi juures liiguvad rikkad kergete jooksusammudega ja upsakalt vaeste viiru ette, teretavad kergelt pead noogutades ja lähevad samuti tagasi oma kohale. Teise värsi juures kordab sama vaeste viirg, kuid need liiguvad aeglasemalt ja tõsisemalt ning teevad rikastele sügava kummar-duse. Nii kordub kuni mängu esimese osa lõpuni.

- Rikas olõ, rinda lää,
rikassõ, rikassõ.
— Vaenõ olõ, vasta võta,
vaevasõ, vaevasõ.
Rikas (meil) ese, rikas ime.
— Vaenõ ese, vaenõ ime.
5 Rikka' vele' viie'-kuvvõ'.
— Vaesõ' vele' viie'-kuvvõ'.
Rikka' (meil) tsõõrigo' sõsara'.
— Vaesõ' (meil) tsõõrigo' sõsara'.
Rikka' (meil) linnu lellenaa-se'.
10 — Vaesõ' (meil) linnu lellenaa-se'.
Rikka' (meil) linnu lelläkese'.
— Vaesõ' (meil) linnu lelläkese'.
Rikka' omma' oigõ' uno'.
— Vaesõ' omma' oigõ' uno'. [— — —]
15 Rikas olõ, rinda lää.
— Vaenõ olõ, siske' elä.
Kümme hobõst kündemäh.
— Üts om hopõn kündemäh.
Sada äkle äestämäh.
20 — Üts ägil äestämäh.
Kümme niitjät niidü pääl.
— Üts niitjä niidü pääl.
Sada rihhä riibmah.
— Üts rihä riibmah.
25 Kümme põimjat põllu pääl.
— Üts põimja põllu pääl.
Viis om vihukäändjät.
— Olõ_i' vihukäändjät.
Kuus kokkokandjat.
30 — Olõ_i' kokkokandjat.
Kolm om aita morola.
— Üts ait om morola.
Täüs üts kesvi kelbäni'.
— Salvõ täüs samblit.
35 Tõõnõ kaaro katusõni'.
— Kotoh tuhatolmõ.
Kolmas rüki ruudjani'.
— Kolmandah salvõh kor'ado' terä'.

- Tsiga suluh, õõnõ soolah.
 40 — Susi suluh, tõõnõ soolah.
 Tsialappõ laeh.
 — Soelappõ laeh.
 Omma' murru' musta leibä.
 — Murru' omma' muialt tuudu'.
 45 Ommõ korv kolmahavvast.
 — Korv pal'lo kor'atuisse.
 Omma' kooba' kobidedü'.
 — Olõ_i' kooba' kobidedü'.
 Omma' haava' hallõla.
 50 — Olõ_i' haava' hallõla.
 Kõivo' pääle kollõtanu'.
 — Olõ_i' kõivo' kollõtanu'.
 Vahtra' omma' vanast lännõ'.
 — Olõ_i' vahtra vanast lännõ'.

Nüüd jooksevad «rikkad» hanereas ja mitmesuguseid käänakuid tehes mööda tuba ning laulavad:

- 55 Rikas, mis ma' hooli!
 Mi' taha minnä'
 läbi mõnõst mõtsast.
 Piirke' meele perrä,
 haarkõ' meele handa —
 60 meele seltsi vaja!

Rikaste viimase 4 värsi ajal jooksevad ka «vaesed» ning laulavad:

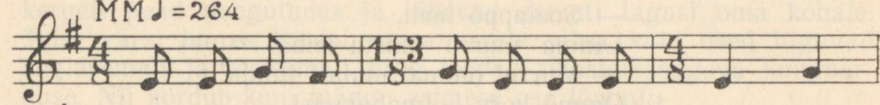
Vaesõ', mis mi' hooli!
 Mi' taha minnä'
 läbi mõnõst mõtsast.
 Olõ_i' seltsi vaja.

«Rikkad» tõmbavad «vaeste» reast ühe mängija oma ritta. Nüüd algab mäng jälle algusest ja kestab kuni «vaeste» rida on väheseks jäänud. Siis on mängul lõpp, või «rikkad» ja «vaesed» vahetavad osa ning algavad uuesti mängu.

AB-viisi järgi laulnud Kusma Palaga ja Mihkali Nasta, 21 a. vana, ühes kooridega Meremäe vallas, Seretsova külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 886 (75) < ERA, Fon. 67-c). — C-viisi laulnud Anne Vabarna, 58 a. vana, ühes kooriga Järvesuu vallas, Tonja külas 1936. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 105 (2)). Sel korral mängiti C-osa (hanereas jooksmist) omaette mänguna. — Teksti ning mängukirjelduse peajooned kirja pannud V. Laaneots Maria Laaneotsalt, 40 a. vana, Mäe vallas, Selise külas 1927. aastal (S 3388/92 (31)).

38. VÄRAVAMÄNG.

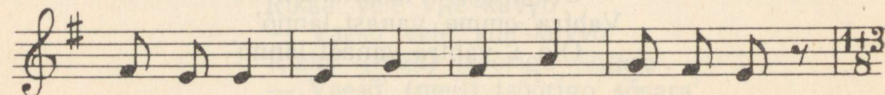
Karula.

MM $\text{♩} = 264$

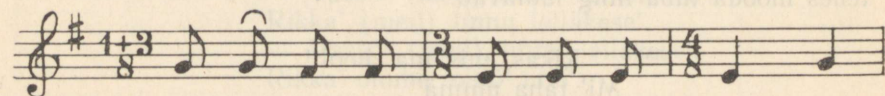
si
Mis ti san-di tan sai-sa-de, juu - li

kult - se vä - re - jä? Mi' sai - sa

vä - re - jen, juu - li kult - se vä - re - jä.

Teil vär-te jo la - o - nu, juu - li

kult - se vä - re - jä. Küll mi e - si

pa-ran-dõ-gi, juu - li kult - se vä - re - jä.

Min - gas ti pa - ran - dõt, juu - li

kult - se vä - re - jä? Si - gö - gi,

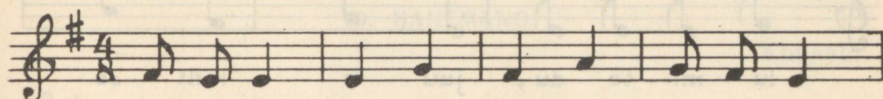
kul - la - gö, juu - li kult - se vä - re - jä.

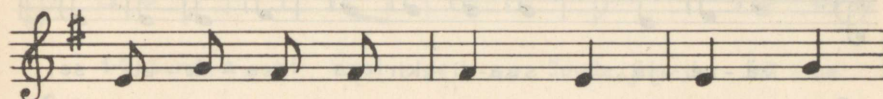
Kos - sa, sitt, sii saat, juu - li

kult - se vä - re - jä? Ve - li meil ii - lä

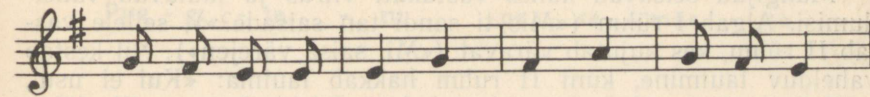
Rii - äst tull, juu - li kult - se vä - re - jä,

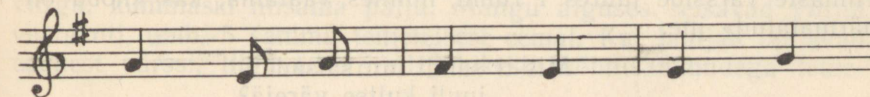
too - na pä - si Pär - näst, juu - li

kult - se vä - re - jä Õs teil ve - li

Rii - äst tu - lö, juu - li kult - se vä - re - jä,

õs pä - se Pär - nest, juu - li

kult - se vä - re - jä. Kui ei u - su,

tu - lõ' kae - ma , juu - li kult - se vä - re - jä :

o - bu meil ol - li är - mä - te - dü , juu - li

kult - se vä - re - jä , loo - ga - küü - dse

lu - mi - te - dü , juu - li kult se

vä - re - jä , saa - ni - kir - ja sa - de - et se .

juu - li kult - se vä - re - ja .

Mängijad seisavad kahes vastakuti viirus ja laulavad vaheldumisi. Algab I rühm («Mis ti sandi tan saisade?»), sellele vastab II rühm, kes kujutab värvavat («Mi' saisa värejen»). Nii kestab vahelduv laulmine, kuni II rühm hakkab laulma: «Kui ei usu', tulõ' kaema!» ja ühtlasi moodustab keskel kätevärvava, mille läbib viimaste värsside juures I rühm, minnes vaatama, kas «hobu on härmatatud» jne.

Mis ti sandi tan saisade,
juuli kultse värejä?

— Mi' saisa värejen,
juuli kultse väreja.

Teil värte jo laonu.

— Küll mi esi parandõgi.

⁵ Mingas ti parandõt?

— Siigõgi, kullagõ.

Kos sa, sitt, sii saat?
 — Veli meil iilä Riiäst tul'l,
 toona pässi Pärnäst.
 10 Õs teil veli Riiäst tulõ,
 õs päse Pärnest.
 — Kui ei usu', tulõ' kaema:
 obu meil olli ärmätedü,
 loogaküüdse lumitedü,
 15 saanikirjä sadeetse.

Jõulumäng.

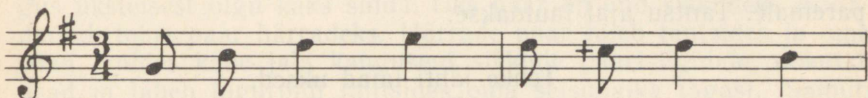
Laulnud Els Püss, 81 a. vana, Karula kihelkonnas, Karula vallas, Apja asunduses 1935. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere ja S. Kutti (ERA III 7, 147/9 (28) < ERA, Fon. 446-d; vt. ka ERA II 115, 176/7 (3)).

39. HANEMÄNG.

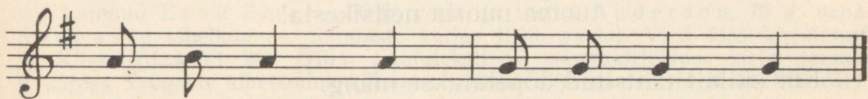
Kuusalu.

1-2. A-ni, a - ni val - ge! Joude, jou - de ül - be!

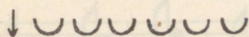

5-6. Mi - däs siel - ta te - ge - mas - ta?

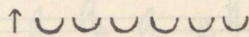

Pue - gr - ja - ni pe - se - mas - ta

Mängust võtavad osa ainult tüdrukud, kes jagunevad kahte viirgu, kummaski niisama palju. Mängu alguses seisavad viirud vastakuti, umb. 5 sammu teineteisest eemal. Kui lauljad laulavad esimest värssi, liiguvad viirud lühikeste kõnnisammudega teine-

Joon. 1.

Joon. 2.

teise vastu (joon. 1), taganedes järgmise värsi kestel uuesti endisele kohale (joon. 2). Nii kordub kuni laulu lõpuni. Laul kujutab hane ja luige kahekõnet:

Ani, ani valge!
Joude, joude ülbe!
Kust tuled, kuhus lähed?
Tulen mererannalt.
5 Midäs sielta tegemasta?
Puegijani pesemasta.
Peseksid minu pojad ka?
Külläp ubudan merepohja.
Külläp tiivad kannavad.
10 Külläp panen paululani.
Katkip panen pauladagi.
Külläp köidän köüsiläni.
Katkip kieran kierud köüed.
Külläp poldan valgijani.
15 Külläp viskan vettä pääle.

Seejärel võtavad mängijad üksteisel kätest kinni, moodustavad ühise sõõri ning hakkavad ringtantsu tantsima. Liikumine toimub valsisammudega ning kehakallutustega vahelduvalt vasakule ja paremale. Tantsu ajal lauldakse:

Tehke lahti laiad ukсед,
tommake Viru verävad
Turu tulla uude linna
tuoma nuorta neitsikesta!

Kui küllalt tantsitud, lõpetatakse mäng.

Laulnud Mai Kravtsov, 68 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Tapurla külas 1913. aastal. Viisi kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 1122 (575)). Teksti ja mängukirjelduse kirja pannud G. Vilberg (EKirj. 1920, 52/3 (3)).

40. SOKUMÄNG.

Sangaste.

Te - re , te - re , te - re , te - re , si - ku - ke - ne !

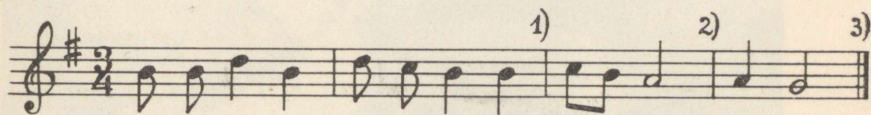
- Tere, tere, tere, tere, sikakõne!
 Jummal nimi, jummal nimi, ärräkõne!
 Kos sa kävvet, kos sa kävvet, sikakõne?
 Veskil, veskil, ärräkõne.
- 5 Mis sa püügid, mis sa püügid, sikakõne?
 Nisupüüglit, nisupüüglit, ärräkõne.
 Mis sa süüt, mis sa süüt, sikakõne?
 Silki, saia, silki, saia, ärräkõne.
- 10 Mis sa juut, mis sa juut, sikakõne?
 Mõdu, olut, mõdu, olut, ärräkõne.
 Kon sa makat, kon sa makat, sikakõne?
 Preili man, preili man, ärräkõne.
 Kas si preili sind ei pessä, sikakõne?
 Küll pessi, küll pessi, ärräkõne.
- 15 Kuis sa rüüksed, kuis sa rüüksed, sikakõne?
 Meku-meku, meku-meku, ärräkõne.
 Mis sul jalan, mis sul jalan, sikakõne?
 Kuldakängä, kuldakängä, ärräkõne.
 Kon sa tandsid, kon sa tandsid, sikakõne?
- 20 Kivi otsan, kivi otsan, ärräkõne.
 Maale satad, maale satad, sikakõne!
 Ei sata, ei sata, ärräkõne.

«Seda mängitakse kahe paariga. Mõlemate paaride vahe, kaugus üksteisest olgu kaks sülda. Üks paar on end sikkudeks moon-
 danud, teine paar härradeks. Härrade paar tuleb tantsides ja oma
 sõnu lauldes kahe jala kauguseni sikkude paari ligidale, nokutab
 pead ja läheb tagurpidi tantsides oma seisupaika tagasi. Samuti
 sikud vastu jne.»

Laulnud Eeva Emers, 60 a. vana, ja Lotja Anderson, 70 a. vana,
 Sangaste kihelkonnas, Sangaste vallas 1909. aastal. Viisi üles kirjutanud
 A. Kiiss (EÜS VI 208 (76)). Lauluteksti ja mängukirjelduse kirja pannud
 K. Gross Sangaste kihelkonnast, Laatre vallast 1889. aastal (H II 31, 822 (3)).

41. PAARIMÄNG.

Koeru.

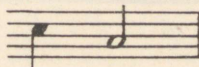

1. Kel-le lit-ter, kel-le lit-ter mak-sis leh-ma?

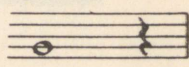
1) var.

2) var.

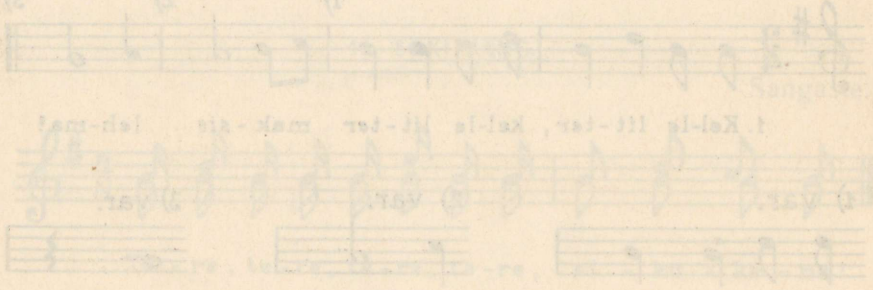
3) var.

«Ringi keskel on meeste- ja naisterahvas, hoiavad üksteise käest kinni ning tantsivad 3 korda ühtpidi ja 3 korda teistpidi. Kui lauldakse «Vahetage heada meesta», tuleb see paar keskelt ära ning uued astuvad asemele. Selle neu nime nimetatakse, kes mängu keskel on, ja mäng hakkab uuesti peale.»

- Kelle litter, kelle litter maksis lehma,
 kelle paater, kelle paater paari ärgi,
 kelle sõlge, kelle sõlge suure valla,
 kelle pärga, kelle pärga Pärnu linna?
- 5 Mari litter, Mari litter maksis lehma,
 Mari paater, Mari paater paari ärgi,
 Mari sõlge, Mari sõlge suure valla,
 Mari pärga, Mari pärga Pärnu linna,
 Mari ise, Mari ise ilma kõige.
- 10 Kis siidi, kis siidi, võta sülle,
 kis armas, kis armas, akka ümber,
 siidi-sammet, siidi-sammet, võta sülle.
 Mari armas, Mari armas, akka ümber,
 Mari siidi, Mari siidi, võta sülle,
- 15 Mari kallis, Mari kallis, karga kaela!
 Vahetage, vahetage eada meesta!
 Juuli armas, Juuli armas, akka ümber,
 Juuli kallis, Juuli kallis, karga kaela,
 Juuli siidi, Juuli siidi, võta sülle!

Laulnud Leena Leinberg, 77 a. vana, Laiuse kihelkonnas 1911. a. —
 Laul on pärit lauliku sünnikohast Koeru kihelkonnast. — Viisi kirjutanud
 K. Viljak (EÜS VIII 1149 (3)). — Sõnad ja mängukirjelduse kirja pannud
 M. Leppik Koeru kihelkonnas, Vao vallas 1887. aastal (EKS 4° 5, 423/5 (9)).

Sörve ringmång.

Foto 1922. a.

MM♩ = 144

do¹

1-6. Piis pik - ka pil - li - ro - ho mar - ja,
ve - ne vit - sa, ei - na - put - ke

Kis seal siis sõr - me löi - kas?
Kis kar - gas mäh - ki - ma?

Ann - neit - sit sõr - me löi - kas.
Kaal kar - gas mäh - ki - ma

Mängijad liiguvad sõõris. Tüdruk ja poiss, kelle nime nimetatakse, lähevad sõõri keskele ja tantsivad.

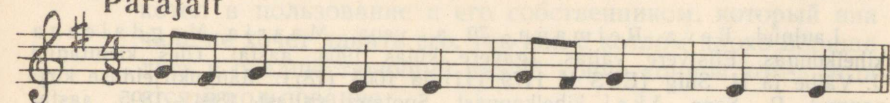
- Piis pikka pilliroho marja,
vene vitsa, einaputke.
Kis seal siis sõrme löikas?
Ann-neitsit sõrme löikas.
- ⁵ Kis kargas mähkima?
Kaal kargas mähkima.
Kaal, kallis peiukene,
tule muuga tantsima,
kahekesi kerima,
- ¹⁰ kibuvitsas veerema!

Mäng kestab niikaua, kui kõik poisid ja tüdrukud on tantsinud.

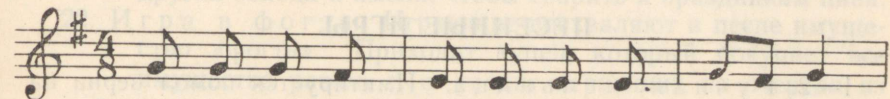
Laulnud Mari Viibus Vigala kihelkonnas, Vigala vallas, Paljasmaa külas 1929. aastal. Ules kirjutanud E. Oja ja E. Treu (ERA III 2, 289 (279) ja II 17, 802 (3) < ERA, Fon. 245-b).

Maarja-Magdaleena.

Parajalt

Ol - der - man - ni, vil - der - kä - ve!

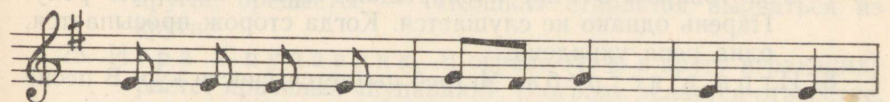
Ot - si, ot - si, ol - der - man - ni, vil - der -

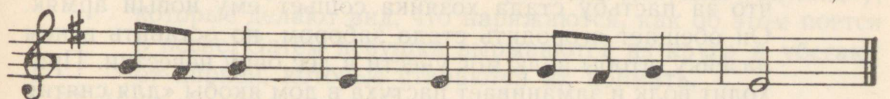
kä - ve, jun - ger proots!

Ot - si se - ast sir - ge - mai - da, va - li val - last

val - ge - mai - da, ol - der - man - ni,

vil - der - kä - ve, jun - ger proots!

Oldermanni, vilderkääve!

Otsi, otsi, oldermanni,
vilderkääve, junger proots!

Otsi seast sirgemida,
 5 vali vallast valgemida,
 oldermanni, vilderkääve,
 junger proots!

Mängijad käivad sõõris, mille keskel on üks noormehi. Kui lauldakse «otsi, otsi, oldermanni» võtab noormees sõõrist neuu

ja tantsib temaga. Laulu lõppedes läheb noormees sõõri ja neiu jääb keskele, kes nüüd laulu kordamisel valib tantsukaaslaseks kellegi noormehe jne.

Laulnud Eeva Reimann, 70 a. vana, Maarja-Magdaleena kihelkonnas, Elistvere vallas, Igavere külas 1908. aastal. Ules kirjutanud J. Välbe ja H. Sulg (EÜS V 1179 (11) ja 1065 (18)). Mängukirjelduse kirja pannud P. Sepp Äksi kihelkonnast, Sootaga vallast 1894.—1895. aastal (H II 56, 508/9 (58)).

ПЕСЕННЫЕ ИГРЫ.

- 1—2. Ручная мельница. Имитируется помол зерна на ручной мельнице в сопровождении соответствующей трудовой песни. Ср. Эстонские народные песни с мелодиями I 219/20 (13).
3. Прядение. Имитируется прядение пряжи, причем поется отрывок из какой-нибудь народной баллады.
4. Игра в лен. Имитируются работы от посева льна до изготовления новой рубашки.
- 5—6. Игра в корабль. Изображается плавание на корабле с галантерейными товарами, и испытывается прочность корабля.
7. Игра в репу. К сидящим на земле «репам» подъезжает на коне парень и пытается украсть их. Ему велят ехать за товаром в Ригу и запрещают брать семенную репу. Парень однако не слушается. Когда сторож просыпается, одна репа украдена.
8. Игра в ястреба. Ястреб пытается унести кур. В песне его высмеивают.
- 9—11. Игра в овец. Пастух ходит вокруг овец и поет о том, что за пастьбу стада хозяйка сошьет ему новый армяк. Он обещает огородить стадо забором, но оставить в нем лазейку, чтобы волк мог унести в лес овцу невестки. Приходит волк и заманивает пастуха в дом якобы «для снятия мерки», а сам в это время уносит овцу. Это повторяется до тех пор, пока не унесены все овцы. Пастух отправляется искать овец, и наконец находит их у волка.
- 12—16. Игра в лошадь. «Лошадь» находится в кругу играющих, ищущий ее ходит вне круга. В песне рассказывается о пропаже лошади, о том, как ее ищут и находят.
17. Игра в иглу. Играющие («иглы») выстраиваются в ряд. В песне поется о пропаже иглы во время шитья. Кто-нибудь начинает искать иглу и пытается схватить того, кто последний в ряду. Но этот убегает под пение остальных участников игры.
18. Игра в решето. Диалог между желающим получить решето в пользование и его собственником, который вначале не хочет давать решето из опасения, что с ним будут

- плохо обращаться. Желаящий получить решето и тут старается поймать стоящего последним в ряду (срв. № 17).
- 19—20. Иг р а в к о т е л. Диалог между желающим получить котел в пользование и его собственником, который вначале не хочет давать его, так как с котлом плохо обращались в предшествующий раз. В конце концов котел отдается в пользование.
21. Иг р а в в а р к у п и в а. Один из играющих просит у других солода и хмеля, чтобы сварить к праздникам пива.
22. Иг р а в ф о г т а. Играющие восхваляют в песне имущество «фогта». Приходит купец, который покупает все имущество разом, т. е. уводит играющих по очереди из ряда, пока не останутся двое-трое. Эти последние поют о бедности «поджигателя мыз» и возвращают по одному всех уведенных участников игры.
23. Иг р а в к о р о л я. У короля, который сидит посреди комнаты, спрашивают, почему он не приходил ранее, когда было пиво, а пришел теперь, в бедное время, последнее отбирать. Даются фанты, затем следует их выкуп.
24. Иг р а в к о ш к у. Играющие образуют круг, в котором находится «кошка». О ней рассказывается в песне, что она украла мясо и, опасаясь наказания, прыгнула в колодец. Вытаскивать кошку из колодца сходится вся деревня. Из кошачьей шкуры можно сделать башмаки и другие предметы. — «Кошка» старается вырваться из круга.
25. Иг р а в п у п а в н и к. В ограде (т. е. в кругу играющих) растет красивый «пупавник». В ограде делается отверстие, чтобы сорвать этот цветок.
26. Иг р а в к у к л у. Посреди круга две девушки («куклы»), которые делают вид, что наряжаются, как об этом поется в песне. Затем девушки вырываются из круга и убегают от парней, которые стараются их поймать.
27. Иг р а в т р а у р. Посреди круга стоит девушка, которая изображает свое горе по мере того, как в песне поется о смерти отца, матери, сестры, брата и жениха, и свою радость, когда поется о том, что все ее близкие живы.
28. В я з а н ь е п о я с а. Мать вяжет пояс и ждет женихов для дочерей. Богатым женихам отказывают, а бедных принимают.
29. Иг р а в с в а т о в с т в о. Изображается приход сватов.
30. Иг р а в г о р о д. Изображается покупка в городе украшений для невесты.
31. Иг р а в б а б у ш к у. В кругу играющих «бабушка», которой обещают привезти из города различные подарки. Это радует бабушку, но когда ей обещают привезти из города мужа, она сердится.

32. Иг р а в ш п и л ь м а н а. Шпильманы не хотят ни денег, ни вина, они хотят, чтобы молодая девушка стала их спутницей.
33. Иг р а в С и й м а. «Почтенный господин» Сийм ищет невесту. Если невесты ему не дают, он продолжает ходить печальный, а если дают, игра кончается танцем.
34. П о и с к и б р а т а. Играющие выстраиваются в две шеренги друг против друга и начинают петь. Ищут брата, который отправился в Пярну за подарками для одной из участвующих в игре девушек.
35. Иг р а в с в а т а. Играющие поют, образовав две шеренги, из которых одна представляет сватов, другая — девушку. В первой шеренге восхваляют «брата», во второй его порицают, пока, наконец, не соглашаются принять.
- 36—37. Иг р а в б о г а ч а и б е д н я к а. Поют две шеренги играющих: богатые и бедные, причем каждая сторона описывает свой образ жизни. Наконец, «богатые» принимают в свой ряд одного из «бедных». Это повторяется до тех пор, пока «бедных» не станет совсем мало. Затем роли меняются (37).
38. Иг р а в в о р о т а. Одна группа играющих образует ворота, другая хочет через них пройти, но говорит, что ворота развалились. Происходит спор о починке ворот.
39. Иг р а в г у с е й. Расположившись друг против друга, поют «гуси» и «лебеди». Игра заканчивается танцем.
40. Иг р а в к о з л а. В песне перекликаются козлик, который побывал на мельнице, и барич.
- 41—42. Иг р а в п а р ы. В кругу играющих танцует пара. — В песне восхваляются украшения танцующей девушки; девушка порезала себе палец, парень приходит забинтовать его и т. д.
43. Иг р а в д р у ж к у. Круговая игра с выбором партнера.

B. Tantsulised laulud

1. PÖÖRAJOOKSMINE.

Mäe.

MM ♩ = [2 2 0]

1. Tsöö-riks, tsööri , tsöö-ri nu, tsööri - gu' sō - sa - rō',

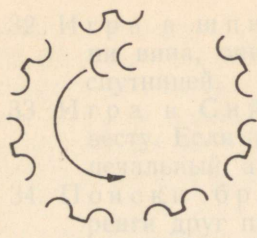
tsöö-riks, tsööri , tsöö-ri, tsööri gu' sō - sa - rō'!

22. Kuu-li ks kä - o , kuuli ma' kä - o ku - ku - va - ta,

kuu - li kä - o , kuu - li kä - o ku - ku - va - ta.

31. Ka - bö - hõt - söl , ka - bö - om - hõt - söl ka - si - na - he,

ka - bö - hõt - söl , ka - bö - hõt - söl ka - si - na - he.

Joon. 1.

J ü r i t s õ õ r. Jürিপäeval tehti «tsõõri». Lauljad seisid ringis, paarilised käsikäes. Kui mõni värss on lauldud, vallandab üks paar käevõtte ning paarilised liiguvad teineteise järel osalt jooksu-, osalt kargussammudega sõõri sees vastupäeva kuni oma kohale tagasi. Natukese aja pärast kordab seda järgmine paar jne. (vt. joon. 1).

- Tsõõri_ks, tsõõri-, tsõõri (nu), tsõõrigu' sõsarõ',
 pööra_ks puutõ', pööra_ks puutõ' (küll) pöörälise!
 Nakka_ks illo, nakka sis illo (mi') alostamma,
 nakka_ks laulu, nakka sis laulu (küll) laaditamma,
 5 esi_ks olõ, esi olõ (ma') ilo alostajja,
 olõ_ks laulu, olõ laulu (ma') laaditajja.
 Näio_ks-kõsõ', näio-(küll)-kõsõ', noorõkõsõ',
 olõ_s koolih, olõ-õs koolih (ma') opimanna,
 võnnu_ks sõnno, võnnu (ma') sõnno (küll) võtimanna —
 10 olli_ks mul ime, olli_ks ime (mul) iloline,
 olõ_ks latsi, olõ (ka) latsi laululine.
 Kui iks olli, kui iks (ma') olli väikokene,
 maah mar'a-, maah (ma') mar'akorukõnõ,
 kui ime, kui iks (mul) ime tüühü lätsi,
 (koor: ar'a ime, ar'a_ks ime tüühü lätsi),
 15 lätsi põldu, lätsi (kui) põldu (ta) põimõmahe,
 pilli_ks põllu, pilli põllu (küll) pinderehe,
 visas vil'ä, visas (küll) vil'ä virksehe.
 Iki_ks põllu, iki (ma') põllu (küll) pinderenna,
 viländ vil'ä, viländ (ma') vil'ä virksenna,
 20 kullõhõlli, kullõ-(sis)-hõlli kolmipoodi,
 kaiehõlli, kaie-(iks)-hõlli katsipoodi.
 Kuuli_ks käo, kuuli käo (ma') kukuvata,
 laanõ_ks linnu, laanõ (ma') linnu laulavata —
 säält iks sõsar, säält iks sõsar (ma') sõna' saie,
 25 säält iks latsi, säält iks latsi (ma') laulu löüse.
 Naasekõsõ', naase-(iks)-kõsõ', noorõkõsõ',
 linikpää, linik-(ti')-pää küll linnukõsõ',
 minost lugu, minost (küll) lugu (nüüd) lõpõnõssõ,
 tõnõ_ks armas, tõnõ (nüüd) armas (küll) alostagõ!
 30 Minol, viletsäl, minol (om), viletsäl, veidokõsõ,
 kabõhõtsõl, kabõ-(om)-hõtsõl kasinahe.

Laulnud Tat'o Sõmer, 50 a. vana, ühes kooriga Räpina rajoonis, Võõpsu I külanõukogus (= Mäe vallas, Varesmetsa külas) 1952. aastal. Üles kirjutanud A. Garšnek ja H. Tampere (RKM II 57, 107/11 (3)).

2. PÖÖRAJOOKSMINE.

Mäe.

1. Tsöö-reks, tsöö-re, tsöö-reks, tsöö-re no

püü-ra, püü-rä tsöö-re, tsöö-re,

tsöö-re, püü-rä, püü-rä, püü-rä!

Istöl ollöh.

Laulnud Anni Orgmäe, sünd. 1919. a., ühes kooriga Mäe vallas, Suure-Rõsna külas 1948. aastal. Ules kirjutanud A. Garšnek (TMM).

3. PÖÖRAJOOKSMINE.

Järvesuu.

MM ♩ = 210

1. Püü-räks, püü-rä, püü-rä no püü-rä,

tsöö-re, tsöö-re, püü-rä, püü-rä,

püü-rä jo püü-rä, tsöö-re, tsöö-re!

Püürä_ks, püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,
 tsõõre_ks, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo, tsõõrigo' sõsarõ',
 püürä_ks, puutõ', püürä no, puutõ' pöörelise',
 püürä, puutõ', püürä jo, puutõ' pöörelise'!
 Külä_ks näio', külä õks näio', mu sõsarõ',
 külä näio', külä jo näio', mu' sõsarõ',
 5 mino_ks meli-, mino õks melimar'akõsõ',
 mino meli-, mino jo melimar'akõsõ'!
 Sedä_ks aigo, sedä mi' aigo ammu oodi,
 sedä aigo, sedä jo aigo ammu oodi,
 ammu_ks oodi, ammu mi' oodi, kavva kaie,
 ammu oodi, ammu jo oodi, kavva kaie.
 Anna_ks teno, anna no teno jumalalõ,
 anna teno, anna jo teno jumalalõ,
 teno_ks maalõ, teno mi' maalõ Marijalõ,
 teno maalõ, teno jo maalõ Marijalõ,
 10 ammu_ks oodi, ammu mi' oodi, ar'a näie,
 ammu oodi, ammu jo oodi, ar'a näie,
 kavva_ks kaie, kavva mi' kaie, kätte saie,
 kavva kaie, kavva jo kaie, kätte saie,
 saamõ_ks tarrõ, saamõ' kui tarrõ tandso lüümä,
 saamõ' tarrõ, saamõ' jo tarrõ tandso lüümä,
 seohtõ_ks kodo, seohtõ kui kodo kul'ätama,
 seohtõ kodo, seohtõ jo kodo kul'ätama!
 Püürä_ks, püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,
 15 tsõõre_ks, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo, tsõõrigo' sõsarõ'!
 Külä_ks näio', külä ti' näio', noorõkõsõ',
 külä näio', külä jo näio', noorõkõsõ',
 mino_ks meli-, mino no melimar'akõsõ',
 mino meli-, mino jo melimar'akõsõ'!
 Om õks kullus, om õks no kullus kul'ätõlla',
 om õks kullus, om õks jo kullus kul'ätõlla',
 veiga veerüs, veiga om veerüs veerätellä',
 veiga veerüs, veiga jo veerüs veerätellä'.
 20 Selle_ks kullus, selle om kullus kul'ätõlla',
 selle kullus, selle jo kullus kul'ätõlla',
 selle_ks veerüs, selle om veerüs veerätellä',
 selle veerüs, selle jo veerüs veerätellä' —
 olõ_ks kulla', olõ mi' kulla' üteh kuuh,
 olõ kulla', olõ jo kulla' üteh kuuh,
 mar'a' tõõnõ-, mar'a' mi' tõõnõtõõsõ manna,
 mar'a' tõõnõ-, mar'a' jo tõõnõtõõsõ manna.
 Üteh kullus, üteh om kullus kul'ätõlla',
 üteh kullus, üteh jo kullus kul'ätõlla',

- 25 veiga_ks veerüs, veiga om veerüs veerätellä',
 veiga veerüs, veiga jo veerüs veerätellä',
 sõlg om rinnah, sõlg om mul rinnah tsõörkohe,
 sõlg om rinnah, sõlg om jo rinnah tsõörkohe,
 helme_ks kaalah, helme' om kaalah kaarkohe,
 helme' kaalah, helme' jo kaalah kaarkohe.
 Edo_ks minno, edo õks minno näiokõista,
 edo minno, edo jo minno näiokõista,
 minno_ks meli-, minno õks melimar'akõista,
 minno meli-, minno jo melimar'akõista!
- 30 Kitä_ks umma, kitä ma' umma velekeistä,
 kitä umma, kitä jo umma velekeistä,
 kallist ime-, kallist ma' imekanakõista,
 kallist ime-, kallist jo imekanakõista.
 Selle_ks kitä, selle ma' kitä velekeistä,
 selle kitä, selle jo kitä velekeistä,
 kallist ime-, kallist ma' imekanakõista,
 kallist ime-, kallist jo imekanakõista:
 vel'lo_ks osti, vel'lo os't suvõst suurõ sõlõ,
 vello osti, vel'lo os't suvõst suurõ sõlõ,
- 35 keväjästä, kevä-mul-jästä kitasnika,
 keväjästä, kevä-jo-jästä kitasnika.
 Teele_ks ütle, teele ma' ütle ne kõnõlõ,
 teele ütle, teele jo ütle ne kõnõlõ,
 meli_ks-mari, meli-ma'-mari manitsõllõ,
 melimari, meli-jo-mari manitsõllõ,
 kost tä_ks osti, kost osti suvõst suurõ sõlõ,
 kost tä osti, kost osti suvõst suurõ sõlõ,
 kost tä_ks osti, kost osti kallõ' kaaladsõ',
 kost tä osti, kost osti kallõ' kaaladsõ'.
- 40 Vel'lo_ks piire, vel'lo meil piire Pihkvahe,
 vel'lo piire, vel'lo jo piire Pihkvahe,
 muudsa_ks vel'lo, muudsa meil vel'lo Moskvahe,
 muudsa vel'lo, muudsa jo vel'lo Moskvahe,
 Pihkvast tõie, Pihkvast tä tõie pikä sõlõ,
 Pihkvast tõie, Pihkvast jo tõie pikä sõlõ,
 Moskvast tõie, Moskvast jo tõie moodolitse,
 Moskvast tõie, Moskvast jo tõie moodolitse,
 kor'as tuud, kor'as õks tuud kuldseppä,
 kor'as tuud, kor'as jo tuud kuldseppä,
- 45 vahvat hõpõ-, vahvat küll hõpõvalajata,
 vahvat hõpõ-, vahvat jo hõpõvalajata,
 kink õks kuld, kink õks ta kuld kumisõsõ,
 kink õks kuld, kink õks jo kuld kumisõsõ,
 kink õks hõpõ, kink õks ta hõpõ hõõhkasõ,
 kink õks hõpõ, kink õks jo hõpõ hõõhkasõ.
 Umma_ks vel'lot, umma mul vel'lot virvekeistä,
 umma vel'lot, umma jo vel'lot virvekeistä,

- kallist ime-, kallist õks imekanakõista,
 kallist ime-, kallist jo ime kanakõista,
 50 mullõ_ks osti, mullõ os't sõlõ sõglasuuru,
 mullõ osti, mullõ os't sõlõ sõglasuuru,
 tele viie, tele no viie tinga laiu,
 tele viie, tele jo viie tinga laiu!
 Seo_ks kuld, seo mul kuld kumisõsõ,
 seo kuld, seo jo kuld kumisõsõ,
 seo hõpõ, seo mul hõpõ hõõhkasõ,
 seo hõpõ, seo jo hõpõ hõõhkasõ.
 No_ks või näio, no või ma' näio laulo laulta',
 no või näio, no või jo näio laulo laulta',
 55 ime_ks-kana, ime-või-kana ilotada',
 imekana, ime-jo-kana ilotada',
 heidä_ks kättä, heidä ma' kättä, käänä päädä,
 heidä kättä, heidä jo kättä, käänä päädä,
 tõista_ks jalga, tõista no jalga tõrahuda,
 tõista jalga, tõista jo jalga tõrahuda.
 Selle_ks heidä, heidä ma' kättä, käänä päädä,
 heidä kättä, heidä jo kättä, käänä päädä,
 tõista_ks jalga, tõista ma' jalga tõrahuda,
 tõista jalga, tõista jo jalga tõrahuda —
 60 näiol õigus, näiol mul õigus hindä manna,
 näiol õigus, näiol jo õigus hindä manna,
 tervüs tõesõ-, tervüs om tõesõla käelä,
 tervüs tõesõ-, tervüs jo tõesõla käelä.
 Püürä_ks püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,
 tsõõre_ks tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo tsõõrigo' sõsarõ'!
 Ega_ks pelgä_i', ega ma' pelgä_i' naardjita,
 ega pelgä_i', ega jo pelgä_i' naardjita,
 65 katõ_ks keele, katõ küll keele kandjita,
 katõ keele, katõ jo keele kandjita.
 Selle_ks pelgä_i', selle ma' pelgä_i' naardjita,
 selle pelgä_i', selle jo pelgä_i' naardjita,
 katõ_ks keele, katõ küll keele kandjita,
 katõ keele, katõ jo keele kandjita —
 ega_ks naara_i', ega joht naara_i' naane tarka,
 ega naara_i', ega jo naara_i' naane tarka,
 ine_ks-mine, ine-no-mine mõistõlikku,
 inemine, ine-jo-mine mõistõlikku.
 70 Tuu_ks naane, tuu küll naane meidä naardi,
 tuu naane, tuu jo naane meidä naardi,
 ine_ks-mine, ine-no-mine imehtelles,
 inemine, ine-jo-minē imehtelles,
 kiä_ks eis ka, kiä_ks om eis ka naarõtava,
 kiä eis ka, kiä jo eis ka naarõtava,

- mustõ_ks muidõ, mustõ om muidõ kõnõldava,
 mustõ muidõ, mustõ jo muidõ kõnõldava,
 eis om lõüt tä, eis õks om lõüt tä liiva päältä,
 eis om lõüt tä, eis õks jo lõüt tä liiva päältä,
 75 kur'o_ks-taja, kur'o-no_ks-taja kuusikosta,
 kur'otaja, kur'o-jo-taja kuusikosta, [———]
 nuu_ks naardva', nuu_ks küll naardva' näiokõisi,
 nuu' naardva', nuu' jo naardva' näiokõisi,
 kur'o_ks-tasõ', kur'o-no_ks-tasõ' kullakõisi,
 kur'otasõ', kur'o-jo-tasõ' kullakõisi. [———]
 Püürä_ks, püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,
 tsõõre_ks, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo, tsõõrigo' sõsarõ'!
 80 Näiokõsõ', näio-no_ks-kõsõ', noorõkõsõ',
 näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
 kuldakossa, kulda-no-kossa kullakõsõ',
 kuldakossa, kulda-jo-kossa kullakõsõ',
 tee_ks üttele, tee_ks ma' üttele ne kõnõlõ,
 tee_ks üttele, tee_ks jo üttele ne kõnõlõ,
 meli_ks-mari, meli-ma'-mari manitsõllõ,
 melimari, meli-jo-mari manitsõllõ,
 tee_ks üttele, tee_ks ma' üttele üle hulga,
 tee_ks üttele, tee_ks jo üttele üle hulga,
 85 üle kõiki, üle no_ks kõiki ma' kõnõlõ,
 üle kõiki, üle jo kõiki ma' kõnõlõ:
 saisku_i' muidõ, saisku_i' ti' muidõ sälä takah,
 saisku_i' muidõ, saisku_i' jo muidõ sälä takah,
 olgu_i' muidõ, olgu_i' ti' muidõ olgõ nõal,
 olgu_i' muidõ, olgu_i' jo muidõ olgõ nõal!
 Edo_ks minno, edo õks minno, näiokõista,
 edo minno, edo jo minno, näiokõista,
 kalavuista, kala-no-vuista kabokõista,
 kalavuista, kala-jo-vuista kabokõista —
 90 saista_ks taha_i', saista' ma' muidõ sälä takah,
 saista' taha_i', saista' jo muidõ sälä takah,
 olla' tõistõ, olla' no_ks tõistõ olgõ nõal,
 olla' tõistõ, olla' jo tõistõ olgõ nõal.
 Selle_ks taha_i', selle ma' saista' sälä takah,
 selle taha_i', selle jo saista' sälä takah,
 olla' muidõ, olla' no_ks muidõ olgõ nõal,
 olla' muidõ, olla' jo muidõ olgõ nõal —
 süä_ks lasõ_i', lasõ_i' mul saista' sälä takah,
 süä lasõ_i', lasõ_i' jo saista' sälä takah,
 95 meeli_ks olla', meeli mul olla' olgõ nõal,
 meeli olla', meeli jo olla' olgõ nõal —
 süä käsk laulta', süä käsk mul laulta' süvva laulo,
 süä käsk laulta', süä käsk jo laulta' süvva laulo,

meeli_ks laulta', meeli käsk laulta' mitond laulo,
meeli laulta', meeli jo laulta' mitond laulo.
Selle_ks süä, süä käsk laulta' süvvä laulo,
selle süä, süä käsk laulta' süvvä laulo,
laulta_ks meeli, laulta' õks meeli mitond laulo,
laulta meeli, laulta' jo meeli mitond laulo:

100 Kae_ks kae, kae_ks jal kae meelestäni,
kae, kae, kae jo kae meelestäni,
uma_ks meele, uma no_ks meele poolõstani,
uma meele, uma jo meele poolõstani,
kua_ks kaes, kaes ka näio kavvõndõsta,
kua kaes, kaes jo näio kavvõndõsta,
vaht õks meidä, vaht no õks meidä vao takast,
vaht õks meidä, vaht jo õks meidä vao takast.

Sedä_ks tiiä, sedä ma' tiiä selgehe,
sedä tiiä, sedä jo tiiä selgehe,

105 kulla_ks tiiä, kulla tiiä kogone hõste,
kulla tiiä, kulla tiiä kogone hõste —
tuul lää-äi', lää_i' joht suuhtõ oaterä,
tuul lää-äi', lää_i' jo suuhtõ oaterä,
lähätü-ie', lähä-no_ks-tü-ie' läädsäterä,
lähätü-ie', lähä-jo-tü-ie' läädsäterä —
hoit õks umma, hoit õks tä umma huulõkõisi,
hoit õks umma, hoit õks jo umma huulõkõisi,
kiild õks umma, kiild õks tä umma keelekeistä,
kiild õks umma, kiilt õks jo umma

keelekeistä. [———]

110 Oo_ks minno, oo õks ka minno näiokõista,
oo minno, oo õks jo minno näiokõista,
minno_ks meli-, minno küll melimar'akõista,
minno meli-, minno jo melimar'akõista, [———]
ega_ks hoia_i', hoia_i' ma' ummi huulõkõisi,
ega hoia_i', hoia_i' jo ummi huulõkõisi,
keelä_i' umma, keelä_i' joht umma keelekeistä,
keelä_i' umma, keelä_i' jo umma keelekeistä —
kõõ õks haara, haara_ks ma illo iist üldä',
kõõ õks haara, haara jo illo iist üldä',

115 suurta_ks laulo, suurta no_ks laulu laaditõlla',
suurta laulu, suurta jo laulu laaditõlla'.

Selle_ks haara, haara ma' illo iist üldä',
selte haara, haara jo illo eest üldä',

haara_ks laulo, haara no laulo laaditõlla',
haara laulo, haara jo laulo laaditõlla' —

nakse_ks kotost, nakse kui kotost tulõmahe,
nakse kotost, nakse jo kotost tulõmahe,

kabokõnõ, kabo-no_ks-kõnõ kallumahe,
kabokõnõ, kabo-jo-kõnõ kallumahe,

120 käs'k õks ime, käs'k õks mul ime ilotada',

- käs'k õks ime, käsk õks jo ime ilotada',
 vana_ks naane, vana küll naane nal'adada',
 vana naane, vana jo naane nal'adada'.
- Käs'k õks sain, käsk õks ka sain mul vaike saista',
 käs'k õks sain, käsk õks jo sain mul vaike saista',
 käs'k õks tulp, käs'k õks ka tulp mul tuimah olla',
 käs'k õks tulp, käs'k õks jo tulp mul tuimah olla'.
- Näio_ks haari, haari_ks ma' sainalõ üteldä',
 näio haari, haari jo sainalõ üteldä',
- 125 tuvi_ks tulba-, tuvi ma' tulbaga' kõnõlda',
 tuvi tulba-, tuvi jo tulbaga' kõnõlda':
 «Olõ_ks tulp, olõ' sa', tulp, olõ' tuim,
 olõ tulp, olõ' jo, tulp, olõ' tuim,
 olõ_ks sain, olõ' sa', sain, saisa' vaike,
 olõ' sain, olõ' jo, sain, saisa' vaike!»
- Saa-ai' tunne, saa-ai' mul tunne tuimah olla',
 saa-ai' tunne, saa-ai' jo tunne tuimah olla',
 kullakõsõl, kulla-no-kõsõl kurvah olla',
 kullakõsõl, kulla-jo-kõsõl kurvah olla'.
- 130 Selle_ks saa-ai', saa-ai' mul tunne tuimah olla',
 selle saa-ai', saa-ai' jo tunne tuimah olla',
 kullakõsõl, kulla-küll-kõsõl kurvah olla',
 kullakõsõl, kulla-jo-kõsõl kurvah olla' —
 sõna_ks omma', sõna' mul omma' sõlõ alla,
 sõna' omma', sõna' mul omma' sõlõ alla,
 suurõ_ks hebo', suurõ' küll hebo' helme küleh,
 suurõ' hebo', suurõ' jo hebo' helme küleh.
- Näio_ks-kõsõ', näio-ti'-kõsõ', noorõkõsõ',
 näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
- 135 mino_ks meli-, mino küll melimar'akõsõ',
 mino meli-, mino jo melimar'akõsõ',
 teele_ks ütle, teele ma' ütle üle hulga,
 teele ütle, teele jo ütle üle hulga,
 üle_ks kõiki, üle no kõiki ma' kõnõlõ,
 üle kõiki, üle jo kõiki ma' kõnõlõ,
 kost õks saiva', saiva_ks mul sõna' sõlõ ala,
 kost õks saiva', saiva' jo sõna' sõlõ ala,
 suurõ' hebo', suurõ' küll hebo' helme külge,
 suurõ' hebo', suurõ' jo hebo' helme külge.
- 140 Suvõl mõsi, suvõl ma' mõsi suurta sõlgõ,
 suvõl mõsi, suvõl jo mõsi suurta sõlgõ,
 leotõlli, leo-no_ks-tõlli lak'o lehti,
 leotõlli, leo-jo-tõlli lak'o lehti.
- Kohe_ks panni, kohe ma' panni kuiomahe,
 kohe panni, kohe jo panni kuiomahe,
 laja_ks lehe', laja' küll lehe' laotõlli,
 laja' lehe', laja' jo lehe' laotõlli?

- Panni_ks uibo, panni ma' uibo ossa külge,
 panni uibo, panni jo uibo ossa külge,
 145 vislapuu, visla-no_ks-puu veere pääle,
 vislapuu, visla-jo-puu veere pääle.
 Uibo_ks laul' sis, uibo laul' ladõv lahehehe,
 uibo laul' sis, uibo jo ladõv lahehehe,
 vislapuu, visla-jal-puu veerüsähe,
 vislapuu, visla-jo-puu veerüsähe,
 uibos kut's sis, uibo kut's kokko kuus tsirko,
 uibo kut's sis, uibo kut's kokko kuus tsirko,
 vislapuu, visla-no_ks-puu viiskümmend,
 vislapuu, visla-jo-puu viiskümmend.
- 150 Kokko_ks juus'k sis, kokko juus'k kuus kullast tsirko,
 kokko juus'k, kokko jo kuus kullast tsirko,
 viiskümmend, viis-no_ks-kümmend virka lindo,
 viiskümmend, viis-jo-kümmend virka lindo,
 kokko_ks tulli, kokko tulli kärmä' käokõsõ',
 kokko tulli, kokko tulli kärmä' käokõsõ',
 linsi_ks selge', linsi no selge' siskakõsõ',
 linsi selge', linsi jo selge' siskakõsõ',
 sõlõ_ks mano, sõlõ joosi mano sõiratama,
 sõlõ mano, sõlõ jo mano sõiratama,
- 155 lehte_ks mano, lehte nä mano leelotama,
 lehte mano, lehte jo mano leelotama.
 Siskakõnõ, siska-ks-laul'-kõnõ selgehe,
 siskakõnõ, siska-jo-kõnõ selgehe,
 vana_ks kägo, vana sääl kägo kärmähe,
 vana kägo, vana jo kägo kärmähe.
 Näio_ks-kõsõ', näio-ti'-kõsõ, noorõkõsõ',
 näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
 kalle_ks ime-, kalle' no imekanakõsõ',
 kalle' ime-, kalle' jo imekanakõsõ',
- 160 selle_ks pelgä_i', selle ma' pelgä_i' laulõnna,
 selle pelgä_i', selle jo pelgä_i' laulõnna,
 pelgä_i' illo, pelgä_i' joht illo pitenedi,
 pelä_i' illo, pelgä_i' jo illo pitenedi —
 linnu_ks laulu', linnu om laulu' lillelitse',
 linnu laulu', linnu jo laulu' lillelitse',
 siskal siiro-, siskal kõik siiro-virolitse',
 siskal siiro-, siskal jo siiro-virolitse'! [———]
- Püürä_ks, püürä, püürä no, püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo, püürä, tsõõre, tsõõre,
 165 tsõõre_ks tsõõri-, tsõõre no, tsõõriigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo, tsõõriigo' sõsarõ'! [———]
- Näio_ks-kõsõ', näio-mi'-kõsõ, noorõkõsõ',
 näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
 auliina, au-no_ks-liina linnukõsõ',
 auliina, au-jo-liina linnukõsõ',

- kui_ks mi' laula, kui mi' no laula, näiokösõ',
 kui mi' laula, kui mi' jo laula, näiokösõ',
 kul'ätöllõ, kul'ä-no_ks-töllõ, kullakösõ',
 kul'ätöllõ, kul'ä-jo-töllõ, kullakösõ',
- 170 hot mi_ks laula, laula_ks mi' palja palo päälä,
 hot mi' laula, laula jo palja palo päälä,
 leelotamõ', leelo-no_ks-tamõ' liiva päälä,
 leelotamõ', leelo-jo-tamõ' liiva päälä,
 pal'lo_ks saasõ, saasõ sis marjo palo pääle,
 pal'lo saasõ, saasõ jo marjo palo pääle,
 linohvkita, linohv-no-kita liiva pääle,
 linohvkita, linohv-jo-kita liiva pääle. [———]
 Kui_ks mi' kuna, kui õks mi' kuna koh laula,
 kui mi' kuna, kui õks jo kuna koh laula,
- 175 linahiusõ', lina-küll-hiusõ' leelotöllõ,
 linahiusõ', lina-jo-hiusõ leelotöllõ, [———]
 mõnõ_ks laula, laula_ks kui kõrra mõtsa veereh,
 mõnõ laula, laula jo kõrra mõtsa veereh,
 kuus kõrda, kuus mi' õks kõrda kunnu alla,
 kuus kõrda, kuus mi' jo kõrda kunnu alla,
 mõtsa_ks panõ, mõtsa sis tsirgu' mõtlõma,
 mõtsa panõ, mõtsa jo tsirgu' mõtlõma,
 kunnu_ks linnu', kunnu mi' linnu' kullõma,
 kunnu linnu', kunnu jo linnu' kullõma. [———]
- 180 Meil õks hüvvi, meil õks om hüvvi häälekeisi,
 meil õks hüvvi, meil õks jo hüvvi häälekeisi,
 kumõhita, kumõ-küll-hita kumukõisi,
 kumõhita, kumõ-jo-hita kumukõisi!
 Püürä_ks, püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,
 tsõõre_ks, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo, tsõõrigo' sõsarõ'!
 Jätku_i' maalõ, jätku_i' ti' maalõ laulmista,
 jätku_i' maalõ, jätku_i' jo maalõ laulmista,
- 185 kullakösõ', kulla-no-kösõ' kuukmista,
 kullakösõ', kulla-jo-kösõ' kuukmista,
 teku_i' vahet, teku_i' joht vahet ti' ilolõ,
 teku_i' vahet, teku_i' jo vahet ti' ilolõ,
 teku_i' laulu-, teku_i' ti' laululõ lahengut,
 teku_i' laulu-, teku_i' jo laululõ lahengut!
 Selle_ks teku_i', teku_i' joht vahet ti' ilolõ,
 selle teku_i', teku_i' jo vahet ti' ilolõ,
 teku_i' laulu-, teku_i' jal laululõ lahengut,
 teku_i' laulu-, teku_i' jo laululõ lahengut. [———]
- 190 Teele_ks üttele, teelee ma' üttele ne kõnõlõ,
 teelee üttele, teelee jo üttele ne kõnõlõ,
 meli_ks-mari, meli-no-mari manitsõllõ,
 melimari, meli-jo-mari manitsõllõ —

- edo_ks hüvvä, edo õks hüvvä näio ello,
 edo hüvvä, edo jo hüvvä näio ello,
 kalõvuista, kalõ-küll-vuista kabo ello,
 kalõvuista, kalõ-jo-vuista kabo ello,
 olõ_ks uhjol-, olõ mi' uhjolda' hobõsõ',
 olõ uhjol-, olõ jo uhjolda' hobõsõ',
 195 valimilda', vali-no-milda' varsakõsõ',
 valimilda', vali-jo-milda' varsakõsõ'.
 Selle_ks olõ, olõ, mi' uhjolda' hobõsõ',
 selle olõ, olõ jo uhjolda' hobõsõ',
 valimilda', vali-küll-milda' varsakõsõ',
 valimilda', vali-jo-milda' varsakõsõ' —
 uma_ks elä, uma mi' elä ime ümbrel,
 uma elä, uma jo elä ime ümbrel,
 kalle_ks maama, kalle õks maama kaalalla,
 kalle maama, kalle jo maama kaalalla.
 200 Hot õks kiri, hot õks mi' kiri kikkani',
 hot õks kiri, hot õks jo kiri kikkani',
 valgõni', valõ-mi-gõni' vallatõllõ,
 valgõni', valõ-jo-gõni' vallatõllõ,
 ega_ks pelgä_i', pelgä_i' mi' perrä tulõjita,
 ega pelgä_i', pelgä_i' jo perrä tulõjita,
 varra_ks vaja, varra mi' vaja haardjita,
 varra vaja, varra jo vaja haardjita.
 Edo_ks mino, edo ka mino velekeistä,
 edo mino, edo jo mino velekeistä,
 205 mino_ks meli-, mino küll melimar'akõista,
 mino meli-, mino jo melimar'akõista!
 Vel'lo_ks tahtsõ, tahtsõ ka minno uhjol hoita',
 vel'lo tahtsõ, tahtsõ jo minno uhjol hoita',
 uhjol hoita', uhjol no hoita', kablol kaitsa',
 uhjol hoita', uhjol jo hoita', kablol kaitsa'.
 Näio_ks ütli, ütli ma' umalõ velele,
 näio ütli, ütli jo umalõ velele,
 ime_ks-kana-, ime-küll-kanalõ kõnõli,
 imekana-, ime-jo-kanalõ kõnõli:
 210 «Vel'lokõnõ, vel'lo_ks sa-kõnõ, virvekene,
 vel'lokõnõ, vel'lo-jo-kõnõ, virvekene,
 kallis ime-, kallis küll imekanakõnõ,
 kallis ime-, kallis jo imekanakõnõ!
 Sullõ_ks ütle, sullõ ma' ütle ne kõnõlõ,
 sullõ ütle, sullõ jo ütle ne kõnõlõ,
 vel'lolõgi, vel'lo-küll-lõgi veerätelle,
 vel'lo-lõgi, vel'lo-jo-lõgi veerätelle —
 sõsar olõ_i', olõ_i' sul uhjol hoiõtava,
 sõsar olõ_i', olõ_i' sul uhjol hoiõtava,
 215 näio_ks kablol, näio õks kablol kaidõõtava,
 näio kablol, näio jo kablol kaidõõtava!

- Vel'lo_ks-kõnõ, vel'lo-sa-kõnõ, virvekene,
 vel'lokõnõ, vel'lo-jo-kõnõ, virvekene,
 kalõvunõ, kalõ-sa-vunõ imekana,
 kalõvunõ, kalõ-jo-vunõ imekana —
 hopõn uhjol, hopõn om uhjol hoiõtava,
 hopõn uhjol, hopõn jo uhjol hoiõtava,
 ratso_ks kablol, ratso sul kablol kannõtava,
 ratso kablol, ratso jo kablol kannõtava!
 220 Om õks tallih, om õks sul tallih tark hopõn,
 om õks tallih, om õks jo tallih tark hopõn,
 suurõh laatreh, suurõh om laatreh linalakka,
 suurõh laatreh, suurõh jo laatreh linalakka,
 päitse_ks panõ', panõ' sa' päähä pääväkirja,
 päitse' panõ', panõ' jo päähä pääväkirja,
 suitsõ_ks päähä, suitsõ' jal päähä soomõkirja,
 suitsõ' päähä, suitsõ' jo päähä soomõkirja —
 tuud nakka', nakka' sis uhjol hoitmahe,
 tuud nakka', nakka' jo uhjol hoitmahe,
 225 nakka_ks kõüdsel, nakka' sa' kõüdsel kõütmähe.
 nakka' kõüdsel, nakka' jo kõüdsel kõütmähe!»
 Külä_ks näio', külä ti' näio', noorõkõsõ',
 külä näio', külä jo näio', noorõkõsõ',
 suurõ_ks suvi-, suurõ' küll suvidsõ' sõbra',
 suurõ' suvi-, suurõ' jo suvidsõ' sõbra',
 miä_ks viga, miä om viga veerätellä',
 miä viga, miä jo viga veerätellä',
 kua_ks viga, kua om viga kul'atõlla',
 kua viga, kua jo viga kul'atõlla'
 230 seoh elol, seoh õks elol ilosalla,
 seoh elol, seoh jo elol ilosalla,
 seoh palgõl, seoh õks palgõl pareballa.
 seoh palgõl, seoh jo palgõl pareballa!
 Käskvä_ks leenta', käskvä' meil leenta' leelotõlla',
 käskvä' leenta', käskvä' jo leenta' leelotõlla',
 vanigõ' õks, vani-meil-gõ' õks vallatõlla',
 vanigõ' õks, vani-jo-gõ' õks vallatõlla'.
 Meil om leenta, meil om et leenta liinast tuudu',
 meil oma leenta, meil om jo leenta liinast tuudu',
 235 om õks vanik, om õks meil vanik vaja päälä,
 om õks vanik, om õks jo vanik vaja päälä,
 olõ_i' vanik, olõ_i' viil vanik vanast lännü',
 olõ_i' vanik, olõ_i' jo vanik vanast lännü',
 leenta_ks liiva-, leenta joht liivanäolitsest,
 leenta liiva-, leenta jo liivanäolitsest.
 Mul om vanik, mul om õks vanik vahtsõkõnõ,
 mul om vanik, mul om jo vanik vahtsõkõnõ,
 leenta_ks lilli-, leenta ka lillinäoline,
 leenta lilli-, leenta jo lillinäoline,

- 240 mul käsk vanik, mul käsk õks vanik vallatõlla',
mul käsk vanik, mul käsk jo vanik vallatõlla',
käsk õks leenta, käsk õks viil leenta leelotõlla',
käsk õks leenta, käsk õks jo leenta leelotõlla'.
Selle_ks käsk mul, käsk mul õks vanik vallatõlla',
selle käsk mul, käsk mul jo vanik vallatõlla',
käsk õks leenta, käsk õks viil leenta leelotõlla',
käsk õks leenta, käsk õks jo leenta leelotõlla' —
näio_ks olõ, olõ et lilli-iäline,
näio olõ, olõ jo lilli-iäline,
- 245 halja_ks haina, halja ma' haina arvoline,
halja haina, halja jo haina arvoline.
Näio_ks-kõsõ', näio-õks-kõsõ', noorõkõsõ',
näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
noorõkõsõ', noorõ-küll-kõsõ', nõrgakõsõ',
noorõkõsõ', noorõ-jo-kõsõ', nõrgakõsõ',
selle_ks pelgä_i', selle_ks ma' pelgä_i' laulõnna,
selle pelgä_i', selle jo pelgä_i' laulõnna,
pelgä_i' illo, pelgä_i' joht illo pittennä,
pelgä_i' illo, pelgä_i' jo illo pittennä —
- 250 hius om hellä, hius om mul hellä ola päälä,
hius om hellä, hius om jo hellä ola päälä,
kandlõ_ks-kiili, kandlõ-õks-kiili kaala päälä,
kandlõkiili, kandlõ-jo-kiili kaala päälä.
Hius õks käsk mul, hius õks no käsk mul hellü tetä',
hius õks käsk mul, hius õks jo käsk mul hellü
tetä',
- vaha_ks-ladõv, vaha-küll-ladõv laulo lüvvä',
vahaladõv, vaha-jo-ladõv laulo lüvvä'.
Selle_ks käsk mul, käsk mul õks hius hellü tetä'.
selle käsk mul, käsk mul jo hius hellü tetä',
- 255 vaha_ks-ladõv, vaha-mul-ladõv laulo lüvvä',
vahaladõv, vaha-jo-ladõv laulo lüvvä' —
ega_ks olõ_i', olõ_i' viil pää palmikonna,
ega olõ_i', olõ_i' jo pää palmikonna,
hius hellä, hius õks hellä nõorikonna,
hius hellä, hius jo hellä nõorikonna.
Seni_ks heidä, heidä ma' kättä, käänä päädä,
seni heidä, heidä jo kättä, käänä päädä,
tõista_ks jalga, tõista küll jalga tõrahuda,
tõista jalga, tõista jo jalga tõrahuda,
- 260 kooni_ks pandas, pandas õks pää palmikohe,
kooni pandas, pandas jo pää palmikohe,
hius hellä, hius küll hellä nõorikohe,
hius hellä, hius jo hellä nõorikohe.
Sis imp käse_i', käse_i' imp hius ilotõlla',
sis imp käse_i', käse_i' jo hius ilotõlla',

- vaha_ks-ladõv, vaha-õks-ladõv laulo lüvvä',
vahaladõv, vaha-jo-ladõv laulo lüvvä' —
hius nakas, nakas sis hiirost minemähe,
hius nakas, nakas jo hiirost minemähe,
265 vaha_ks-ladõv, vaha-küll-ladõv valgõsta,
vahaladõv, vaha-jo-ladõv valgõsta.
Tuud ma_ks pelgä, tuud ma' õks pelgä, näiokõnõ,
tuud ma' pelgä, tuud ma' jo pelgä, näiokõnõ,
kalõvunõ, kalõ-õks-vunõ kabokõnõ,
kalõvunõ, kalõ-jo-vunõ kabokõnõ,
saa_i' imp vanal, saa-ai' imp vanal vallatõlla',
saa_i' imp vanal, saa-ai' jo vanal vallatõlla',
hirol päälä, hirol imp päälä ilotõlla',
hirol päälä, hirol jo päälä ilotõlla' —
270 vanah vaja, vanah om vaja vaike olla',
vanah vaja, vanah jo vaja vaike olla',
hirol päälä, hirol meil päälä hillä ellä',
hirol päälä, hirol jo päälä hillä ellä'.
Näio_ks-kõsõ', näio-õks-kõsõ', noorõkõsõ',
näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
au_ks-liina, au-küll-liina linnukõsõ',
auliina, au-jo-liina linnukõsõ',
teele_ks ütle, teele_ks ma' ütle ne kõnõlõ,
teele ütle, teele jo ütle ne kõnõlõ,
275 mar'a_ks-kõnõ, mar'a-õks-kõnõ manitsõllõ,
mar'akõnõ, mar'a-jo-kõnõ manitsõllõ —
teele_ks lauli, teele ma' lauli lainõ võrra,
teele lauli, teele jo lauli lainõ võrra,
vii_ks võrra, vii küll võrra veerätelli,
vii võrra, vii jo võrra veerätelli —
varste_ks minolt, minolt õks lugu lõpõnõsõ,
varste minolt, minolt jo lugu lõpõnõsõ,
ti' jal armas, ti' õks jal armas alostagõ',
ti' jal armas, ti' õks jo armas alostagõ'!
280 Näio_ks-kõsõ', näio-õks-kõsõ', noorõkõsõ',
näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
mino_ks meli-, mino küll melimar'akõsõ',
mino meli-, mino jo melimar'akõsõ',
teele_ks ütle, teele ma' ütle ne kõnõlõ,
teele ütle, teele jo ütle ne kõnõlõ,
meli_ks-mari, meli-jal-mari manitsõllõ,
melimari, meli-jo-mari manitsõllõ:
kost õks ilo, kost õks ti' ilo alostagõ',
kost õks ilo, kost õks jo ilo alostagõ',
285 suur õks laul, suur õks jal laul laaditagõ',
suur õks laul, suur õks jo laul laaditagõ'?
Säält õks ilo, säält õks ti' ilo alostagõ',
säält õks ilo, säält õks jo ilo alostagõ',

- suur õks laul, suur õks jal laul laaditagõ',
 suur õks laul, suur õks jo laul laaditagõ' —
 tinatsõsta, tina-no-tsõsta sõrmusõsta,
 tinatsõsta, tina-jo-tsõsta sõrmusõsta,
 vasitsõsta, vasi-jal-tsõsta vahelikust,
 vasitsõsta, vasi-jo-tsõsta vahelikust.
- 290 Sedä_ks tiiä, sedä ma' tiiä selgehe,
 sedä tiiä, sedä jo tiiä selgehe,
 tiiä_ks õkva, tiiä ma' õkva õigõhõ,
 tiiä õkva, tiiä jo õkva õigõhõ —
 sõrmusõl om, sõrmusõl omma' sõirasõna',
 sõrmusõl om, sõrmusõl omma' sõirasõna',
 vahelikul, vahe-jal-likul vadsasõna',
 vahelikul, vahe-jo-likul vadsasõna'.
- Püürä_ks, püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,
 295 tsõõre_ks, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ'!
 Kae_ks, kae, kae ma' kae meelestani,
 kae, kae, kae jo kae meelestani,
 uma_ks meele, uma küll meele poolõstani,
 uma meele, uma jo meele poolõstani,
 kae_ks tõisi, kae ma' tõisi näiokõisi,
 kae tõisi, kae jo tõisi näiokõisi,
 kalõvuidsi, kalõ-jal-vuidsi kabokõisi,
 kalõvuidsi, kalõ-jo-vuidsi kabokõisi.
- 300 Edo_ks minno, edo õks minno, näiokõista,
 edo minno, edo jo minno, näiokõista,
 minno_ks meli-, minno no melimar'akõista,
 minno meli-, minno jo melimar'akõista!
 Teele_ks kire, teele ma' kire kikkani',
 teele kire, teele jo kire kikkani',
 sõnno_ks poodi, poodi õks ma' poolõni' üüni',
 sõnno poodi, poodi õks jo poolõni' üüni'.
 Selle_ks kire, selle ma' kire kikkani',
 selle kire, selle jo kire kikkani',
- 305 armas ao, armas jal ao kistangoni',
 armas ao, armas jo ao kistangoni' —
 ullil sõna', ullil õks sõna' huulõ päälä,
 ullil sõna', ullil jo sõna' huulõ päälä,
 muudsal näiol, muudsal mul näiol moka päälä,
 muudsal näiol, muudsal jo näiol moka päälä.
 Targol omma', omma' õks kõik hammastõ takah,
 targol omma', omma' jo kõik hammastõ takah,
 kinöl keele, kinöl om keele keskennä,
 kinöl keele, kinöl jo keele keskennä.
- 310 Püürä_ks püürä, püürä no püürä, tsõõre, tsõõre,
 püürä, püürä, püürä jo püürä, tsõõre, tsõõre,

tsõõre_ks, tsõõri-, tsõõre no, tsõõrigo' sõsarõ',
 tsõõre, tsõõri-, tsõõre jo, tsõõrigo' sõsarõ'!
 Saimõ_ks kokko, saimõ' mi' kokko ne kul'ädi,
 saimõ' kokko, saimõ' jo kokko ne kul'ädi,
 saimõ_ks tsõõre, saimõ' küll tsõõre ne tsõõradi,
 saimõ' tsõõre, saimõ' jo tsõõre ne tsõõradi —
 tulõ_ks kohus, tulõ ar' kohus kodo minnä',
 tulõ kohus, tulõ jo kohus kodo minnä',
 315 paras aigo, paras meil aigo kodo asto',
 paras aigo, paras jo aigo kodo asto'.
 Näio_ks-kõsõ', näio-õks-kõsõ', noorõkõsõ',
 näiokõsõ', näio-jo-kõsõ', noorõkõsõ',
 mino_ks meli-, mino jal melimar'akõsõ',
 mino meli-, mino jo melimar'akõsõ',
 kavva_ks laula, kavva ma' laula lae alla,
 kavva laula, kavva jo laula lae alla,
 karga_ks alla, karga no alla katusidõ,
 karga alla, karga jo alla katusidõ —
 320 siin õks põrma-, siin õks mi' põrma-dõ' põroda,
 siin õks põrma-, siin õks jo põrma-dõ' põroda,
 pessä_ks tala', pessä mi' tala' tasatsõsta,
 pessä tala', pessä jo tala' tasatsõsta —
 meil õks kumu, meil õks siin kumu kohe kuulu_i',
 meil õks kumu, meil õks jo kumu kohe kuulu_i',
 helü_ks kohe, helü joht kohe heräne_i',
 helü kohe, helü jo kohe heräne_i'.
 Lääme_ks ussõ, lääme' mi' ussõ laulmahe,
 lääme' ussõ, lääme' jo ussõ laulmahe,
 325 kingo_ks pääle, kingo mi' pääle keerätämä,
 kingo pääle, kingo jo pääle keerätämä,
 laulma_ks lääme', lääme' mi' muudsa moro pääle,
 laulma lääme', lääme' jo muudsa moro pääle,
 laulma_ks halja, laulma küll halja haina pääle,
 laulma halja, laulma jo halja haina pääle —
 säääl õks laula, laula mi' haina haletama,
 säääl õks laula, laula jo haina haletama,
 laula_ks moro, laula mi' moro muhetama,
 laula moro, laula jo moro muhetama.
 330 Muudsa_ks laulta', muudsa om laulta' moro päälä,
 muudsa laulta', muudsa jo laulta' moro päälä,
 kinä_ks laulta', kinä küll laulta' kingo päälä,
 kinä laulta', kinä jo laulta' kingo päälä —
 olõ_ks kuuh, olõ säääl kuuh kui ubina',
 olõ kuuh, olõ jo kuuh kui ubina',
 saisa_ks tsäugah, saisa mi' tsäugah kui sibula',
 saisa tsäugah, saisa jo tsäugah kui sibula' —
 sis õks kuulus, kuulus õks kumu kuusipoodi,
 sis õks kuulus, kuulus jo kumu kuusipoodi,

335 veese_ks helü, veese jal helü viisipoodi,
veese helü, veese jo helü viisipoodi.

Mustinõ pöörälaul.

Laulnud Anne Vabarna, 71 a. vana, ühes kooriga Järvesuu val-
las, Tonja külas 1949. aastal. Viisi kirjutanud A. Garšnek (TMM). Tekst saa-
dud Anne Vabarnalt 1936. aastal. Kirja pannud M. Vabarna (S 121 814/33 (2)).

Märkus. Dikteeritud teksti viisile kohandanud valimiku koostaja.

4. PÖÖRAJOOKSMINE.

Vilo.

1. Püü - rä , püü - rä , tsöö - ri , tsöö - ri ,

püü-rä jo püü-rä , tsöö-ri , tsöö-ri , tsööri.

Pöörälaul.

Laulnud Maria Uibu, 45 a. vana, ühes kooriga Pihkva oblastis, Pet-
seri rajoonis (=Vilo vallas, Vilo külas) 1949. aastal. Üles kirjutanud
A. Garšnek (TMM).

5. KERGOTAMINE.

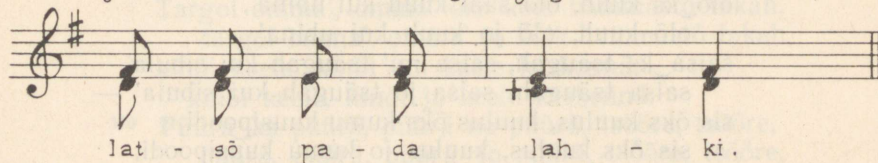
Satserinna.

Kes, kes ker-go-lö, kes ker-go

ja - la - lö? Ker-go jalg kats - ki ,

lat - sõ pa - da lah - ki .

1-3. Ku - la - ta - gö', vee-rä-tä-ge'! Kes, kes

ker - go - lö? Ker-go jalg kats - ki,

lat - sö pa - da lah - ki.

Se - o_ks il-mal i - lo - sal.} Kes, kes
Se - o_ks päe-väl va - lo - sal.}

ker - go - lö? Ker-go jalg kats - ki

lat - sö pa - da lah - ki.

jne.
Kes, kes ker-go - lö...

Tavalisesti alatakse laulu ja samuti iga uut laulujärku pikema, 4-realise refrääniga, kuna lühem, 3-realine refrään käib iga värsi järel.

«Kergotamist» mängivad harilikult naised suvistepühil, jaanipäeval ja peetripäeval väljas. Mängijad asetsevad kaares. Laulmise ajal joostakse kokku peaaegu sõõri ja tagurpidi uuesti endisele kohale (vt. joon. 1 ja 2).

Joon. 1.

Joon. 2.

Kes, kes kergolõ,
kes kergo jalalõ?
Kergo jalg katski,
latsõ pada lahki.

Kergotagõ', veerätäge'!

Kes, kes kergolõ?

Kergo jalg katski,

latsõ pada lahki.

Miä_{ks} viga veerätellä',
kua_{ks} meil viga kul'ätõlla' —
kolga_{ks} naase' kokko tulnu',
5 veere_{ks} naase' kokko viirnü'.
Kergo_{ks}-tagõ', veerätäge'!

Kes, kes kergolõ jne.

Kor'akõ_{ks} kokko kolmõ' tingä',

visakõ_{ks} kokko viie' tingä',

sis naka_{ks} mi' kerko säädma,

10 kergo_{ks} jalga jakkama!

Kergo_{ks}-tagõ', veerätäge'!

Kes, kes kergolõ jne.

Ammu mi_{ks} oodi sedä aigu,

kuna tulõ_{ks} suur suvisõ pühi,

kuna õks liigus leheaig.

Sis naksi! ma kõrtsi kõnõlõma,

15 viinä_{ks} mano viirdümmä.

Sinnä_{ks} mi' keerä kergotama,

sinnä_{ks} mi' veere veerätämä.

Kes, kes kergolõ jne.

Kolga_{ks} naase', kullakõsõ',

linik-õks pää' linnukõsõ'!

20 Kui õks mi' keeri kõrdsi mano,

kui õks mi' veeri viina mano,

juu-ui_{ks} poissa punga pääle,

juu-ui' mi' mehe meele pääle,
 juu-ui' kasa kaala pääle.
 Kes, kes kergolõ jne.

Seejärel pannakse omavahel raha kokku ning ostetakse jooke ja maiustusi.

Laulnud Mihali Kreepa, 39 a. vana, koos kooriga Satserinna vallas, Vedernika külas 1913. aastal. Viisi kirjutanud A. O. Väisänen (EUS X 971 (271) < ERA, Fon. 86-b). Sõnad saadud Mar'o Tõllimäelt, sünd. 1886. a., Järvesuu vallas, Lobodka külas 1928. aastal. Ules kirjutanud J. Ojavere (S 7457/9 (6)).

6. KERGOTAMINE.

Meremäe.

retsiteerivalt *laulvalt*

1-2. Ee-läksme helmi sal-li-dsi, kes ker-go-lõ,
 kes ker-go-lõ, kes ker-go-, ker-go-lõ?
 Too-na' sor-rõ so-ra-hõ-li, kes ker-go-lõ,
 kes ker-go-lõ, kes ker-go-, ker-go-lõ?

Eelä' eks helmi sallidsi,
 [Kes kergolõ, kes kergolõ,
 kes kergo, kergolõ?]
 toona' sorrõ sorahõli
 pedäjätse_{ks} pingi pääl,
 kadajätse kaase pääl.
⁵ Iste_{ks} ma' mere veere pääle,
 iste Piusa perve pääle —

helme_ks sis merde veerähtü',
sora' suurdõ vörõnguhe.

10 Kedä_ks ma' aie otsimahe,
otsimahe, leüdemähe?

Olli_ks mul ütsi väiko vel'lo,
kasvi ütsi imekana —
aie_ks ma vel'lot otsimahe,
otsimahe, leüdemähe.

15 Vel'lo_ks-keistä noorõkõista,
imelasta helläkeistä!

Lätsi_ks tuu vel'lo otsimahe,
otsimahe, leüdemähe,

20 karas õks ta kaalani' vette,
olõst saani' upunguhe.

Miä_ks täl pihta putusigi',
kua karas kan'delahe?

Mõõka_ks tal pihta putusigi',
kannus karas kan'delahe.

25 Kelle_ks ma' mõõga tõoda,
kualõ kulladsõ kannusõ?

Toolõ_ks ma' mõõga tõoda,
toolõ kulladsõ kannusõ,

30 kual eks om kõrda sõtta minnä',
kual veertä' Vinnemaalõ,

kiä_ks mõist mõõka mõskõ',
mõist kassi' kaalarauda',

saa_ks mõõka kui verega',
kaalarauda kui rasvaga'.

35 Näiokese_ks, noorõkõsõ',
mino meelimar'akõsõ'!

S'oo_ks mi' ilo lõpõtõlgõ',
tõõnõ armas alostagõ',

sõrmusõst tinatsõst,

40 vasitsõsta vitsakõsta.

Ütli_ks ollõv sõrmus tuu tinanõ,
ütli vaskivitsakõnõ,

ütli_ks sõrmus tuu sõast tuudu',

sõa_ks-meehte sõrmõluista,

45 uma_ks vel'lo olaluista,

ristivele rinnaluista.

Olõ_s õks sõrmus s'oo tinanõ,

olõ_s vaskivitsakõnõ —

kulda ol'l eks kuvvõkeerulinõ,

50 hõpõ' viievitsalinõ.

Kohe_ks ma' panõ suurõ kulla,
vana hõppõ vaotõlõ?

Ese_ks ma' aita orrõ pääle,

ime pad'apöörä pääle.

- 55 Esi_ks ma' tarrō tagasi,
tarōlävele lähesigi' —
takah õks patja palama lätsi,
linnarōiva' läüdähtügi'.
Lei eks ma kae kätte vasta,
60 lei peo peio vasta —
tahha_ks mul sulas suuri kulda,
tahha vaos vana hõpõ.

Pöörälaul (kergotaminõ), mängiti suvistepühadel.

Viisi üles kirjutanud S. Lindpere Meremäe vallast 1904. aastal (SKS, Lindpere 50 (9)). — Laulutekst on saadud Anne Kõivult, 40 a. vana, Meremäe vallas, Helbi külas 1927. aastal. Kirja pannud E. Põllula (S 552/5 (47)).

7. KARAVOOT.

Mäe.

MM ♩ = u. 200

1-2. Kae - ge_ks se - dä ka - r'ä - vuu - ta ,
kae - ge' se - dä ka - r'ä - vuu - ta ,
heit - ke_ks sii - nõ se - dä hei - ko - lei - ko ,
heit - ke' se - dä hei - ko - lei - ko! ...
Lee - lo_ks - kü - le - kõ - nõ , lau - lu - kõ - nõ ,

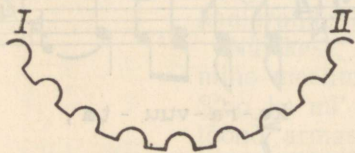

Lauljad moodustavad suure poolsõõri ja hoiavad käed kätes (vt. joon. 1). Eeslaulja, ühtlasi tantsu juht, asub harilikult poolsõõri vasakpoolses otsas (I). Liikumised toimuvad tampivate jooksusammudega.

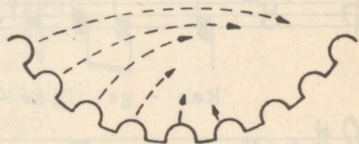
1. värsi ajal seisavad lauljad kohal, kuid 2. värsi eeslaulja-partii ajal liigub juht väikest kaart väljapoole tehes II otsa juurde, ühtlasi umb. pooli lauljaid järk-järgult kaasa tõmmates (vt. joon. 2). Kooripartii ajal liiguvad nad sissepoole kaart tehes tagurpidi oma kohale tagasi (vt. joon. 3). 3. värsi ajal seistakse kohal ja 4. värsi ajal korratakse sama tegevust. 5.—8. värsinil kordab poolsõõri II ots sama tegevust. 9. värsi kestel seisavad lauljad jälle kohal, kuid 10. värsi kestel jookseb tantsu juht väikest kaart väljapoole tehes viimase ja eelviimase laulja käte-värava alt läbi poolsõõri selja tagant ringi oma kohale tagasi, tõmmates kaasa ka teised lauljad (vt. joon. 4). — 11. ja 12. värsi ajal kordab II ots sama tegevust.

Nii kestab liikumine 12-värsilistes perioodides kuni laulu lõpuni.

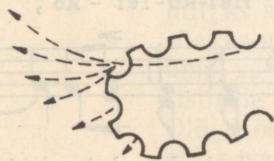
Kar'avuut.

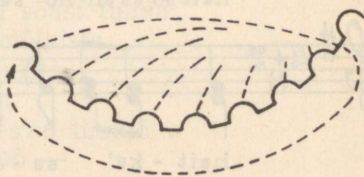
Joon. 1.

Joon. 2.

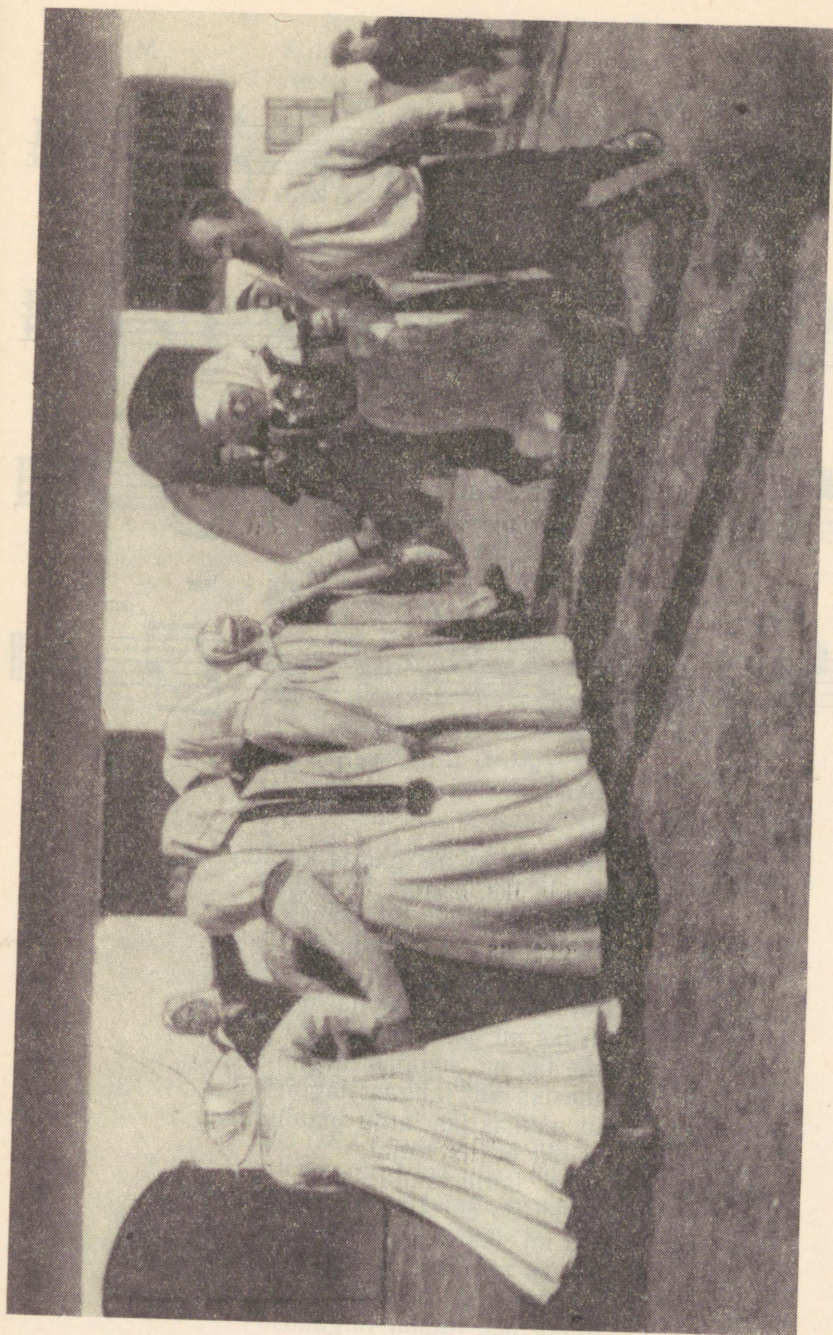

Joon. 3.

Joon. 4.

Laulnud ja demonstreerinud Ivan Lind ühes kooriga Mäe vallas, Mikitamäe külas 1936. aastal. Ules kirjutanud H. Tampere (ERA II 128, 554 (1) < ERA, Fon. 477-a).

Setu «kar'aviit.»

Foto 1936. a.

8. SABATANTS.

Meremäe.

MM ♩ = 176

sol 1

Han-da; han - da , ha - he - kö - sō',
MM ♩ = 144 *accel.*

han-da, han - da , ha - he - kö - sō',
MM ♩ = 176

luk-ku, lui - ga - tsir - gu - ka - sō',
MM ♩ = 144 *accel.*

luk-ku lui - ga - tsir - gu - ka - sō'!

- Kaegō' iks mi' handa karada'!
 Handa iks, handa, hahekōsō',
 luuka iks, luuka, luigakōsō'!
 Kaegō' iks mi' handa karada',
 5 kaegō' iks mi' valla' vastatsidō!
 Kui iks mi' handa harinō',
 kui iks mi' parki panōhu',
 inne iks mi' hannast argnō-ōi',
 inne iks mi' langast lagonō-ōi',
 10 kui nakkas iks laulu puudumma,
 ilo jää ei' iistvõtjat,
 jää ei' laulu laaditajat,
 jää ei' ilo ehitäjät —
 sōs mi' iks langast lagonō,
 15 sōs iks mi' hannast argnō.
 Handa iks, handa, hahekōsō',
 luuka iks, luuka, luigakōsō'!
 Lugu iks laulija käeh,
 ilo iks pidäjä peoh.

- 20 Neio-iks-kōisi, noorōkōisi!
 Kolga iks neio', kullakōsō',
 veere iks neio', virvekese!
 Tulli iks mi' kokko kolga neio',
 veeri iks mi' kokko veere neio',
- 25 ütte iks mi' kokko kogosi,
 ütte iks mi' parki panõhtu,
 ütte iks mi' lasō laulōma,
 isi iks mi' illo pidämä.
- Neio-iks mi' -kōsō', noorōkōsō',
- 30 lina-iks-hiusō' linnukōsō'!
 Vel'lo-iks-kōist, noorōkōist!
 Ol'l iks mul üt's väiko vel'lo,
 ol'l iks tiä väiko, olli välle,
 ol'l iks tiä til'lo, ol'l terräv.
- 35 Kae iks ma, kae meelestäni:
 ol'l iks kol' kullakōist,
 kat's iks imekanakōist,
 üt's ol'l iks kinä kiigalüüjä,
 tōne iks priski pillipuhkja,
- 40 kolmas iks kai kandlit.
 Kua ol'l no iks priski pillipuhkja,
 kua ol'l no iks kinä kiigalüüjä,
 kua ol'l no iks kallis kandlōlüüjä,
 vel'lo-iks-kōist, noorōkōist,
- 45 tek' iks tiä pilli pedajätse,
 tek' iks tiä sarvō sarapuidsō,
 tek' iks tiä lutu lodjapuidsō.
 Nakas pilli puhkma,
 nakas iks luttu lututama,
- 50 puhe iks tiä luttu loidapuust,
 aie iks tiä sarvō sarapuust.
 Tuu iks no kuuldu kavvõndōhe,
 vei iks tiä hellü Vinnemaalō,
 kallis kuuldu iks tuu helü kavvõndōhe.
- 55 Oo iks mu veljä noorōkōist,
 ime-iks-last helläkeist!
 Kōō iks tiä pille pideli,
 kōō iks tiä kan'd kandlit,
 esi iks jäl' hinele kōnōli,
- 60 mar'a iks tiä hinele manidsi,
 ütel iks ummi sōsarillō,
 kallis iks imekanasillō:
 «Kuulkō' iks, mu sirgō' sōsarō',
 mõistkō iks, meelimar'akōsō'!
- 65 Inne nakka-ai' ma naista naitma,
 uba-iks-suud ostma...»

Suvõ haari tiä tetä' suurt reke,
talvõ haari iks jalassit tahvida',
küle- haari tiä iks -laudo kirotada',
70 perä-iks-laudo pilutõlla',
ede-iks no-laudo ehitellä'.

Sai iks no ta saani valmist,
ede-sai iks-lavva' ehitetüst,
küle-iks-lavva' kirotõtust,
75 ärä iks tiä lausi meelestäni,
kutsi iks tiä kokko sõsarõ',
ai iks kokko arma',
ärä iks tiä haari küüsütellä':
«Kuulkõ' iks ti', mu' sirgõ' sõsarõ',
80 kuulkõ' iks, mu' oigõ' umadsõ'!
Kohe mul iks minnä' kosjollõ,
kohe mul iks veerdä' viinoga'?
Minnä' iks mul Riiga kosjollõ,
Võnnust iks naist võttõma?»

85 Vele-iks-keist, noorõköist!
Esi iks tiä hinele kõnõli:
«Minnä' iks mul merde kosjollõ,
Võnnust iks naist võttõma?»
Esi iks jäl' hinele kõnõli,
90 mar'a iks tiä hinele manidsi:
«Minnä' saa-ai' ma merde kosjollõ —
merel iks tütär mehele lännü',
kuival iks tütär ärä koolnu',
väinäl iks tütär väikene —
95 lää iks ma Riiga kosjollõ.»
Riiast iks võti rikka naase,
Võnnu iks võtindõ pidäjä,
Tarto iks taba kinnitäjä.
Kae iks ma, kae meelestäni,
100 kae iks ma meele poolõstani.
Oo no iks minno, neiokõist,
minno iks meelimar'akõist!

«Sedä laulu lauldõh astusõ' neio' üt'stõsõ taadõ, nigu hahe'
[= haned] üt'stõsõ handa, ja tandsva sõs. Tuuperäst umgi laalu
nimi «hannalaul».

Laulnud Hedota Al'ta, 50 a. vana, ühes kooriga Meremäe vallas,
Seretsova külas 1913. aastal. Viisi kirjutatud A. O. Väisänen (EUS X 885 (74)
< ERA, Fon. 67-b). Tekst saadud Miku Odelt Meremäe vallas Helbi
külas 1903. aastal. Kirja pannud J. Hurt (H, Setu 1903, 224 (108)).

Märkus. Tekst on kirjutatud etteütlemise järgi. Et seda kohandada antud
viisiga, tuleb sageli värsi alguspoolle ära jätta liigseid lisasõnu, lõpupoolle aga
mõnelede keelevormidele anda pikem, arhailisem kuju. Mõnikord on vaja ka
üht kui teist sõna ümber paigutada. Vrd. näit. värsse:

1. Kaegõ' handa mi' karada! ...
18. Lugu laulija käennä,
19. ilo pidäjä peonna ...
25. üttekokko mi' kogosi ...
31. Vel'lokõista, noorõkõista ...
69. külelaudo kirotanda ...

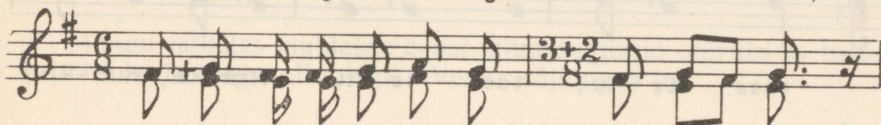
9. SABATANTS.

Petseri.

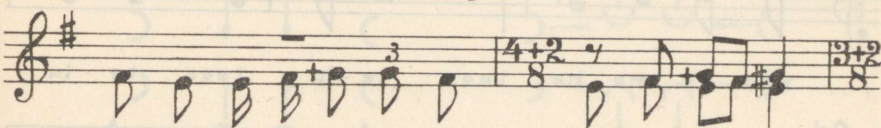
MM ♩ = 208

1-2. Kae-gõ', kae-gõ' han-na - ga' ka - ra - da',

kae-gõ', kae-gõ' han-na - ga' ka - ra - da',

kae-gõ', kae-gõ' val-la' ne vas-tat - si - dô,'

kae-gõ', kae-gõ', val-la' vas-tat - si - dô!'

Laulnud Martini Iro, 50 a. vana, ühes kooriga Petseri vallas, Kolo-
vinna külas 1913. aastal. Ules kirjutanud A. O. Väisänen (EUS X 955 (234)
< ERA, Fon. 81-f).

10. TELU TEGEMINE.

Karksi

MM ♩ = 128

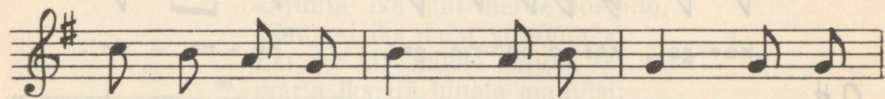
Lähme me te-lu te - ge - me , tees te - lu ,

tees te - lu , ki - pa - ka - pa kar - ga - mai - e ,

tees te - lu , tees te - lu ! Nur - ka , nur - ka ,

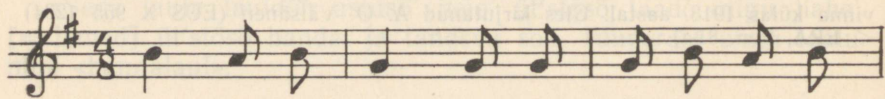
noo - re - me - he , tees te - lu , tees te - lu ,

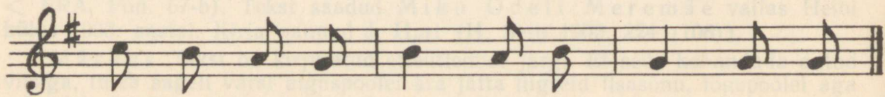
pim - me - sil - le , pii - bu - joo - ja , tees te - lu ,

tees te - lu , ta - lu - tü - tä - ri tu - le - ve ,

tees te - lu , tees te - lu , ken - gä ja - lan ,

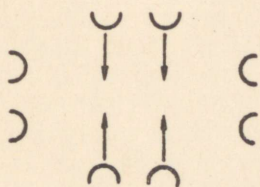

kee - di kaa - lan , tees te - lu , tees te - lu .

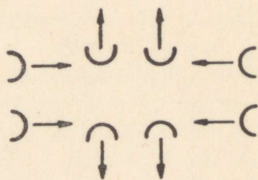
Mängust võtab osa 4 paari mängijaid — tüdrukuid, kes asetsevad nelinurkselt (toas iga seina ääres paar). Iga värsi kestel liiguvad kaks paari teineteisele vastu ja refrääni ajal tagasi oma kohale. Teised kaks paari seisavad 1. värsi ajal kohal (vt. joon. 1), liiguvad refrääni ajal vastamisi (vt. joon. 2) ja 2. värsi ajal oma kohale tagasi. Samal ajal liiguvad aga juba esimesed uuesti keskme poole. Nii kordub kuni mängu lõpuni. Liikumine toimub kahel jalal korraga hüpates (igal $\frac{1}{8}$ —1 hüpe).

Lähme me telu tegeme,
 tees telu, tees telu,
 kipa-kapa kargamaie!
 Nurka, nurka, nooremehe,
 pimmesille, piibujooja —
 5 talutütäri tuleve,
 kengä jalan, keedi kaalan.

Mängu jätkates lauldakse edasi mitmesuguseid lüürilisi ja lüro-eepilisi laule, nagu «Ilu-aeg», «Venna sõjalugu» jne.

Joon. 1.

Joon. 2.

Laulnud Mari Sarv, 51. a. vana, Karksi kihelkonnas, Karksi vallas, Karksi-Nuia alevis 1935. aastal. Üles kirjutatud ja fonografeerinud R. Viidalepp (ERA III 7, 188 (32) ja II 78, 531/2 (2) < ERA, Fon. 460—b). Mängukirjeldus M. Sarve kirjaneku põhjal (ERA II 96, 156/7 (3)).

ХОРОВОДЫ.

- 1—4. Круговой бег. Участники хоровода образуют круг; время от времени одна пара отделяется и танцует в кругу. — Слова песни различны: в ней говорится обычно о пении, об увеселениях девушек, или же поется какая-нибудь народная баллада.
- 5—6. «Керготамине». Основное положение участников — полукруг. — В песне говорится о долгожданном празднике тройцы, когда и замужние женщины веселятся

(№ 5). Поются также лиро-эпические песни, напр. баллада о найденном в море мече и горении золота (№ 6).

7. «К а р а в о о т». Основное положение — полукруг. В песне идет речь о пении и увеселениях девушек.
- 8—9. Хвостовой танец. Движение в колонне. Песня о сватовстве брата.
10. «Телу тегемине». Движение как в кадрили. За вступительными стихами следует какая-нибудь лиро-эпическая песня.

ХОРОВОЙ

Lastelaulu dekss laiemas mõttes loetakse mitte ainult neid laule, mida kasutavad lapsed ise, vaid ka niisuguseid, mida lauldakse lastele. Siia kuuluvad põlised rahvalaulu liigid, mis on tekkinud iidseil aegadel ning arenevad enamuses edasi ka tänapäeval ja tulevikus. Hoolimata temaatika ajaloolisest muutumisest säilitavad lastelaulud enamasti kunstilise loomingu lihtsaimaid vorme, mis vastavad nende laulude funktsioonile ja lapse kunstilise mõtlemise ning tajumise lihtsusele. Nende laulude muusika uurimisel on seetõttu suur teoreetiline ja praktiline tähtsus, sest see aitab oma analoogiatega selgitada muusika üldise arengu varasemaid, nüüd juba enamuses kadunud etappe ning pakub vajalikke juhtnööre heliloojale lapsepärase muusika loomiseks ja pedagoogile lapse muusikalise kasvatusaste-astmeliseks teostamiseks.

Lastelaule tuleb käsitleda lähtudes lapse füüsilise ja vaimse arenemise põhiastmetest.¹ Vastavalt lapse elutingimustele ja kasvatusetele laieneb järk-järgult tema tegevuse sisu (olgu selleks tegevuseks mäng, õppimine või töö), millega koos tugevnevad mõistus, osavus ja teadmised, arenevad võimed ja huvid. Kuid lapse psüühiliste omaduste kasvamine ei toimu ainult kvantitatiivselt, vaid ka kvalitatiivselt. Seetõttu vastab igale lapse eale oma eriline kunstiline loominki. Oluliselt erinevad oma sisult ja funktsioonilt juba hällilaulud, mida lauldakse imikut uinutades, mängitamislauludest, mis õpetavad nooremast väikelast täiskasvanu juhtimisel tundma ja jäljendama mitmesuguseid töid ja ümbritseva elu nähtusi. Täiesti uutal alustel hakkab kujunema vanema väikelapse-ea repertuaar, mida iseloomustab järjest suurenev iseseisvus ja kollektiivsus, kusjuures lihtne lauluga saadetud imitatsioon asendub ikka enam süžeelise mängu ja sõnamängulise lauluga. Hilisemas lapseas see arenemine jätkub, kuid kunstilised harrastused on seejuures juba suuremal määral tingitud ühiskondlik-majanduslikest oludest. Tänapäeva nõukogude ühiskonnas on see kooli-iga oma spetsiaalse loominguuga, kuid feodalismi- ja osalt ka kapitalismi-ajastul oli laps neis eluaastais juba kaasa tõmmatud tootmis-

¹ Lapse arenemise võib jagada järgmistesse perioodidesse:

1. imikuiga (kuni 1 aastani),
2. a) noorem väikelapse-iga (1—3 aastani),
b) vanem väikelapse-iga (3—7 aastani) ja
3. hilisem lapseiga (7—14 aastani).

protsessi ning mängulaulude kõrval omasid seetõttu kaaluva koha töölaulud (vt. näit. karjaselaule). — Vanemaid, feodaalajastu lastelaule võime niiviisi jagada järgmistesse alaliikidesse:

- 1) laulud, mida lastele lauldakse:
 - a) hällilaulud,
 - b) mängitamislaulud;
- 2) laulud, mida laulavad lapsed ise:
 - a) lastelaulud ja -mängud (kitsamas mõttes),
 - b) töölaulud².

Kõigis neis rühmades leiab kunstilist kujutamist lapse elu ja last ümbritsev tegelikkus, mitmesugused loodusnähtused, eriti kujud loomade maailmast. Kõiki neid nähtusi kujutatakse sageli muinasjutulise fantaasiaga. Väljenduslaad on peaaegu alati mänguline. «Mäng on laste tee maailma tunnetamiseks, milles nad elavad ja mida nad on kutsutud muutma», ütleb M. Gorki.

Hällilaulud (A) kuuluvad emade ja lapsehoidjate lauluarasse ning on loodud selleks, et õrna meloodia, rahulike sõnade ja kaasaskäivate rütmiliste äiutusliigutustega uinutada last. Ühtaegu leiavad neis kunstilist väljendust ema tunded ja elamused, tema lootused hällitatava suhtes. Niisuguseid laule iseloomustab lihtsus sõnas ja muusikas, kuid ühtlasi suur intiimsus ja südamlikkus.

Last äiutati kas süles, kätel või selleks otstarbeks kohandatud voodikeses — hällis ehk kätkis. Häll oli ehitatud nii, et seda võis õõtsuma panna kas vertikaalselt või horisontaalselt. Niisugune uinutamismeetod kasvas välja loomulikust emasüles äiutamisest (vt. kirjeldust nr. 3. juures). Emal ei jätkunud aga jõudu ja aega last alati süles hoida, ja nõnda võeti tarvitusele mehhaanilised vahendid. Eriti säärast hälli, mis oli riputatud painduva vibu otsa, võidi kerge vaevaga liigutada ka muu töö kõrval.

Esimesed ajaloolised teated hälli esinemise ja kasutamise kohta Eestis on pärit alles A. W. Hupelilt XVIII saj. teisest poolest, kuid keeleliste andmete valgusel näikse see olevat iidse eaga. Hälli rohkem põhjaestiline paralleelnimetus kätki on tuntud samas tähenduses ka paljudel teistel soome-ugri rahvastel. Hupeli kirjeldatud häll on vibuhäll, mida tulebki lugeda kõige vanemaks tüübiks. Seda võidi kitsas ja mustas rehetoaas kerge vaevaga riputada kuhugi vabasse nurka, enamasti vanemate sängi ette laetala külge kinnitatud vibu otsa. Suvel võeti häll kaasa ka heinamaale või põllule, kus kinnitati sageli noore puu, eeskätt kase allapainutatud latva, nagu sellest kõneleb rahvalaulgi:

Kun olli ällin ma äelmu?
Alla nii kuuse kumere,
alla nii kõjo kõvere,
alla nii lepä lünnäküli.

² Laste töölaulud ja laulumängud on siin vaadeldud koos täiskasvanute töölaulude ja mängudega, sest neis ei ole olulist erinevust.

Selline «tuulehäll» kiikus peaaegu automaatselt, oli «käo kiigutada» ja «suvelinnu liigutada».

Vanemat tüüpi vibuhällidel oli kereks kas riidest kott, mis mõnel puhul nõõridest punutisega täiendatud, või pirdudest ja pajuviits-test korv. Viimane oli tuntud peamiselt Kagu-Eestis. Tunduvalt uuemast ajast pärineb laudadest kastitaoline hällikere (kirjeldatud siiski juba Hupelil).

Hoopis uus hällitüüp on kastkerega jalashäll, mis asetseb põrandal ning kõigutatakse kumerail jalastel ühelt küljelt teisele. See sai tuttavaks tõenäoliselt alles XIX saj. teisel poolel, millal elamine hakkas siirduma muldpõrandaga rehetoast avaramaisse ja tasaste laudpõrandatega kambreisse. Jalashäll ilmus kõige enne ranniku-aladele, kust levis ka sisemaale ning tõrjus vibuhälli Põhja- ja Lääne-Eestis peatselt üsna kõrvale. Selle võrdlemisi kohmaka hällitüübi levimine põhjustas suurel määral ka hällilaulude spetsiifiliste omapärasuste, eelkõige rütmilise paindlikkuse kadumist.

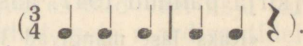
Uued arusaamad lastekasvatases, mis hakkasid kujunema paiguti juba läinud sajandi lõpul, õigustasid vähe hällitamist. Nii hakkasid paratamatult hällilauludki kaduma. Kõige kauemini ja seejuures enam-vähem esialgsel kujul püsisid nad Setumaal.

Hällilaul koosneb harilikult 3 komponendist: sõnast, muusikast ja rütmilisest liigutusest. Kuid vahel võib mõni neist osistest puududa. Nõnda lauldakse, õieti ümüsetakse last uinutades mõnikord ainult melodiat, kinnise suuga ja ilma sõnadeta (nr. 1). Üsna tihti koosneb hällilaulu tekst korduvaist või varieeruvaist äiutus-hüüdsõnadest (nagu äiu-äiu, kussu-kussu, t'suu-t'suu, l'uu-l'uu, eia puia jne.), millele lisatakse vahete-vahel juurde meelitussõnu ja enam-vähem improviseeritud lauseid (nr. 2—6). Need on hällilaulude lihtsamad ja tõenäoliselt ka vanemad kujud, milles tähtsaimal kohal seisab kiigutamislüigutustest tingitud rütm ning sellega kohanduv meloodia.

Laiemalt välja arendatud ja traditsioonilise tekstiga hällilaulude sisuks on kõigepealt ema elamused, huvid ja kavatsused, mis on tihedalt seotud lapse tulevase eluga, kuid neis kajastuvad ka lapse olevikulised vajadused, tema maailmakene. Kõige laiemalt on tuntud laulud, milles kutsutakse personifitseeritud und lapse silmale langema (nr. 16—18), jutustatakse sellest, kuidas isa ja ema lapse uinudes toovad linnasaia ja marju (nr. 15, 19—21), ning avaldatakse lootust, et lapsest suureks kasvades saab vanaemaile abiline — kündja, puuraiuja, karjahoidja jne. (nr. 24—33). Lauludes väljendub hällitaja hellus lapse vastu, tema lootused lapse õnnelikuks eluks. Seetõttu on hällilaulude toon põhiliselt optimistlik. Olukorda, mis last ümbritseb, kujutatakse enamasti helgena. Niisuguse hellusega seltsib rohkesti huumorit ja üsnagi ootamatuid koomilisi situatsioone (vt. näit. nr. 11—14). Kuid paljudes lauludes toodi siiski teravaid viipeid töötava inimese raskele elukorrale mõisniku ja peremehe sunni all — kõik see võis osaks

Nooremas väikelapse-eas tekivad ja laienevad lapse tegevusvõimalused väga kiiresti ja ulatuslikult. See toimub seoses kõne omandamise, käimise oskuse ja käte kasutamise täiustumisega. Esiolgu veel täiskasvanute juhtimisel õpib laps tundma ja praktiliselt käsitsemata asju ning samuti mänguliselt imiteerima mitmesuguseid töid ja ümbritseva elu nähtusi. Selle ealaste loominguks ongi tähtsal kohal mängitamislaulud (B). Need moodustavad otsese jätku hällilauludele, kuid nende peamiseks ülesandeks koos liigutusharjutustega on mitte enam lapse uinutamine, vaid hoopis lapse ergutamise, temale rõõmsa meeleolu loomine ja füüsilise tugevdamine. Kui hällilaulud on oma iseloomult lüürilised, siis mängitamislaulud on dramaatilised: kujutatakse nii sõnas, muusikas kui ka liikumises sündmusi ja nähtusi, mis on pärit lapse elu valdkonnast ja talle tuttavast ümbrusest. Sageli on nad seotud lapsele kõige vajalikumate toimingute õpetamisega ja lihtsamate loodusnähtuste tutvustamisega ning seletamisega.

Last mängitab ema või kasvataja enamasti süles, kusjuures ta juhivad alati oma kätega lapse liigutusi. Tema ülesandeks on ka laulmine või vähemalt selle algatamine ja juhtimine. Hällilauludele on üsna lähedased need laulud, mida lauldakse last põlvel hüpitades, söitmist või ratsutamist imiteerides (nr. 1—5; vrd. hällilaul nr. 12, 20—21). Neis jutustatakse nagu hällilauludeski enamasti lapsele maiustuste toomisest. Lapse osavõtt hüpitismängust on veel kaunis passiivne. Laulu saatel õpetatakse ka last kõndima (nr. 6, vrd. ka nr. 7), tutvustatakse teda loomade ja lindude liikumise ning käitumisega (nr. 8—10), toiduvalmistamise protseduuridega (nr. 11—13) jne. jne.⁷ Oma laadilt kuuluvad siia ka humoristlikud «arstimissõnad», millega lapse mõtted viidi eemale haigusest (nr. 14).

Mängitamislaulud on harva loodud regivärsile omases 8-silbilises trohheuses. Kõige enam kasutatakse kuussilbikut ($\frac{2}{4}$) või veelgi tantsulisemat viissilbikut ($\frac{3}{4}$). Hüpitamine ja kõnnitamine on toimunud harilikult püsivas tempos, enamiku mängitamiste juures on aga iseloomulik võrdlemisi aeglane algus, tavaliselt alanevate tertsikäikudega viisis, edasi järkjärguline või järsk kiirenemine ühes meloodia liikumisega tunduvalt kõrgemale, sageli hoopis teise helistikku. Laulmisele on ühtlasi omane retsiteeriv laad, ebakindlate helikõrguste ning mitmesuguste rütmiliste vabadustega.

Vanemast väikelapse-east alates kujunesid mängud ja üldse kunstilised harrastused juba täiskasvanuist sõltumatuks ning ühtlasi kollektiivseiks. Nagu nüüd, nii harrastati ka varasemal aegadel eriti palju sportlikku laadi peite- ja püüdmismänge, mis nõudsid suuremat osavõtjate hulka. Sõnakunsti sugemeid leidub aga

⁷ Mängituslaulude repertuaar on väga mitmekesine, kuid üleskirjutajad on siiani veel vähe tähele pannud nende viise ja saatvat tegevust.

nendes mängudes ainult alguses nn. liisklugemiste näol, mille abil määratakse kindlaks, kes jääb «lugejaks», «kulliks» jne. Liisklugemised on praegu ja olid ka varem suurelt osalt lauluvormis, näit.

1) Ents vei trei,
 esä mulle lei.
 Mesperäst tema sulle lei?
 Et ma pal'lu paksu putru sei.
 Kui pal'lu sina seid?
 Paatäis, pangitäis,
 til'lu-lil'lu livva täis.

2) Iisik-siisik
 sikkermaasik,
 kulte-kalte
 vabarna valte,
 tille tipe — poiss!

Neid laule ei esitata aga kunagi viisiga, vaid loetakse võimalikult ühetooniliselt ja kindlas rütmis, sõnarõhke iseäranis tugevasti markeerides.

Laste laulumängud, mida mängiti külavainul, karjamaal ja talvel talutubades, ühtisid põhijoontes täiskasvanute mängurepertuaariga (vt. I osa). Niisuguste traditsiooniliste mängude kõrval harrastati aga rohkesti ka improvisatsioonilisi, milles leidus samuti laulukesi või vähemalt üksikuid lauldud lauseid. Missugused olid improviseeritud mängud endistel aegadel, eriti feodalismi-ajastul (kust põlvneb enamik siin valimikus esitatud traditsioonilisi lastelaule ja -mänge), selle kohta puuduvad meil andmed. Oma vormi ja muusikalise keele poolest ei tohiks nad oluliselt erineda tänapäeva väikelaste improvisatsioonidest. Toome viimaseist näite (kirja pandud 1947. aastal):

«Kaks last mängivad liival. Üks neist on 5-aastane tüdruk, teine paar aastat noorem poiss. On ehitatud liivast taluhooned. Loomad on tehtud puust. Mängijad kuulevad ligidalolevast tõelisest tallist hobuse hirnumist. See äratub mängijate tähelepanu ning toob mängu teatava pöörde. Tüdruk hakkab laulma, korrates sama lauset mitu korda:

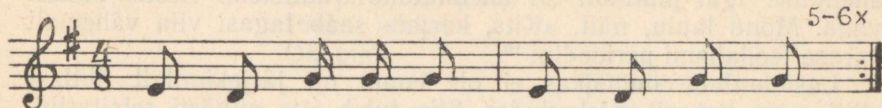

Kuu - le! O - bu - ne ta'ab süi - a.

Kuu - le! O - bu - ne ta'ab süi - a.

Lapsed otsustavad oma mänguhobustelegi heina teha. Nad lähevad murule ja katkuvad rohtu. Vanem lastest saab varsti oma peo täis. Ta rõõmustab suure saagi üle ning hüpleb lauldes:

Ma sain o - ma - le ter - ve pun - di .

Heinad viiakse koju, kus mäng areneb taas ilma lauludeta.»

Mis puutub lastelauludesse (C) kitsamas mõttes, s. t. niisugustesse lauludesse, mis ühelt poolt on laste eneste lauldud ja teiselt poolt pole seotud mängulise tegevusega, siis leiame neiski rohket improvisatsiooni, aga ka paljude iidsete ja ammuiganenud täiskasvanute laulude säilitamist. Mitmed vanad töö- ja tavandilaulud on meieni ulatunud ainult laste vahendusel, kuigi põhjalikult ümber mõtestatult⁸. — Lastelaulude hulgas on üsna rohkesti selliseid laule, milles kasutatakse tähenduseta, ainult kõlaefektidele rajatud keelt (nr. 2—3; eriti palju leidub sääraseid näiteid liisklugemiste hulgas). Nende kaudu võib laps oma fantaasiat väga mitmekülselt ja vabalt arendada. Ka vanadest töö- ja tavandilauludest on püsinud laste hulgas eeskätt niisugused sõnamängulised laulud, mille vorm võimaldab lastele huvitavat ja fantaasiarikast nähtuste ja sündmuste arendamist ja seostamist. Siia kuuluvad esmajoones ahellaulud (nr. 3—11). Ahellaul on üks vanemaid tavandilaulude vorme ning on olnud sellisena tuntud väga paljudele rahvastele. Algselt oli sel maagiline mõte — viia järkjärguliselt ja pikka teed mööda, sageli küsides ja vastates lõpuks selleni, mida taheti saavutada. Eesti laste ahellaulude hulgas tunne mitmeid laule, mis naaberrahvaste juures olid veel äsja tarvitatud tavandilauludena jõulude ajal, lauldud meie mardisantidele sarnaste jõulusantide poolt. Näiteks laialt tuntud eesti laulule «Kits, karja!» (vt. nr. 4—5) vastab vene koljadka «Попрыгала козка по бабьим по грядкам». «Hiir sõidab metsa» (nr. 6) oli hästi tuntud läti jõulusantidele — «budēlis'tele»⁹. Ka teistele eesti ahellauludele leidub lähemaid või kaugemaid vasteid naaberrahvaste jõulu- ja näärilaulude (koljadkade) hulgas. Säärastel koljadkadel oli viimati naljalaulude tähendus, erinev samal puhul lauldud ülistus- ja palvelaulude omast, mis pidid välja kutsuma soovitud tuleviku, vilja- ja karjaõnne. Nalja-koljadka ülesandeks oli eeskätt külastatavate perevanemate meelt lahutada, et nad soosuksid lauljaile andeid andma. Neid laule kasutasidki peamiselt

⁸ Näit. I köites toodud koduste tööde laulud (lüpsi-, võitegemise-, keetmiselaulud) on meie päevini püsinud enamasti laste repertuaaris. — Vt. ka ennustuslaulu lepatriinuga (nr. 1).

⁹ Vrd. läti rahvalaulu «Kur tu teci, tu pelīte?»

lapsed, kellest üks oli sagedasti maskeeritud kitseks või muuks loomaks. Ka Eestis tunti kohati jõulusantide või jõulu- ja näri-soku käimist. Ei ole aga teada, kas sel puhul lauldi nimetatud ahellaule. Igal juhtumil on ahellaulude traditsioon Eestis küllalt vana. Mõnd laulu, näit. «Kits, karjal!» saab tagasi viia vähemalt varase feodalismi perioodini¹⁰.

Lastelaulude muusikas ei ole enam nii järjekindlalt ühtlast stiili nagu mängitamislauludes. Siin tuleb ette niihästi retsitatiiv-seid kui laululisi viise, mis sageli ei erine täiskasvanute reper-tuaari kuuluvaist töö- ja tavandilauludest ja samuti lüürilistest lauludest. Rohkesti esineb ka meestelaule meenutavaid tralliviise. Kõik see näitab lastelaulude mitmesugust päritolu või mitmesugu-seid funktsioone.¹¹ Kuid terves reas lauludes leiame siiski laste-muusika spetsiifilisi jooni, mis esinesid ka mängitamislaulude juu-res. Võiks märkida lastelaulude kalduvust pentatoonikale, kuus-silbikule omast $\frac{2}{4}$ -takti (regivärsile iseloomuliku $\frac{4}{8}$ asemel), pai-guti liikumist alanevais tertsides jne.¹² Improvisatsioonides valit-seb eriti nooremate väikelaste juures peaaegu alati puhas penta-toonika, hoolimata sellest, kas viis on ulatuselt ja iseloomult retsi-tatiivne või laululine (vt. näiteid lk. 144/5)¹³. Lastelaulude viisid on enamasti plagaalsed, nagu üldse vanemad retsitatiivsed viisid. Sageli esineb kadentsis liikumist toonikale alumise dominandi kaudu. Niisugust juhttooni funktsioonides dominantit kasutatakse lastelauludes isegi laiemalt kui töö- ja tavandilauludes, kus see oli omane peamiselt Kagu-Eestile.

Uhe omapärasema rühma lasteluules moodustavad loo d u s - h ä ä l e n d i d (D nr. 1—5). Need on lõbusad sõnamängud, millega püütakse järele aimata ja mõtestada mitmesuguseid häälightsusi, mis elavas kui ka elutus looduses äratavad lapse (ja vahel ka täiskasvanu) erilist tähelepanu. Laulukujulisi loodushäälendeid on kujunenud kõige rohkem pääsukese, siis veel lõokese, ööbiku, peoleo ja mõne teise laululinnu häälightsusi imiteerides.

Ülemaalise populaarsusega on niisugused linnulaulutähendid:

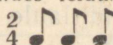
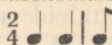
- 1) Midli-madli, kudli-kadli,
kudusin kangast, tegin riiet,
läksin metsa kännu otsa,
tõmbasin lõhki — sirts sirr!

(Pääsukeselaul.)

¹⁰ Sellele viitavad niisugused sõnad ja mõisted, nagu kalev, regu jt.

¹¹ Üsna tihti lauldakse lastelaule ka hällitamisel (vt. näit. märkusi nr. 12 ja 13. juures).

¹² Tüüpilisemaid väikelaste viise on nr. 2, 4, 5 ja 11.

¹³ Ka improvisatsioonides leidub alatasa kuussilbikuid ja sellele lähedasi rütmilis-meetrilisi kujusid: $\frac{2}{4}$; $\frac{2}{4}$ jne.

Kuigi niisugused viisikujud on eriti iseloomulikud vanadele vene töö- ja mängu-lauludele, ei saa neid lugeda alati sealt laenatuks. Nagu näitavad laste impro-visatsioonid, on tegemist enamasti iseseisva tekkimisega paljude rahvaste juures samadel tingimustel.

- 2) Kiriküüt, kiriküüt,
vaole, vaole!
Laisk tüdruk, laisk tüdruk,
too piits, too piits!
Plaks, plaks!
Öö pikk.

(Ööbikulaul.)

- 3) Peoleo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?
Päts piima, lass leiba,
kausiga kilet ka.

(Peoleolaul.)

Mitmed lühemate hääliitsustega linnud, loomad ja isegi esemed esinevad seevastu dialoogide või monoloogidega mitmesugustes lühijuttudes (näit. varesed omavahel, vares ja harakas, kuked omavahel, laadaleviidavad loomad, vankri rattad jne.). Jutu tuum peitub imitatsiooni koomikas. Niihästi laulu- kui jutukujuliste loodushäälendite esitamise juures on olulise tähtsusega meisterlikkus karakterse hääle liikumise ja tämbri väljatoomisel. Leidub kahe- sugust jäljendamisviisi ühes vaheastmetega: kas võimalikult täpselt imiteerides ja seejuures enamasti mittemuusikaliste intonatsioonidega, või enam-vähem muusikalises vormis ja mõtestuses. Valimikus on esitatud näiteid viimastest (nr. 1—5). Niisuguseil loodushäälendiril on tunduvald ühisjooni mängitamis- ja lastelauludega: korduvad alaspidised intervallid, $\frac{2}{4}$ -taktid, mõnikord kiirenevad või aeglustuvad tempod¹⁴ jne.

Loodushäälendiril on teatavaid sisulisi ja vormilisi sarnasusi loomamuinasjuttudega (nr. 6—10). Viimaseis on üheks iseloomulikuks kompositsioonivõtteks just sündmuse esitamine dialoogide abil, olgu need sidumata või seotud kõnes (vt. näit. nr. 9). Kuid muinasjuttudes ei ole kõneluste ülesandeks enam vastavate loomtegelaste hääliitsusi karakteriseerida, vaid teha jutustust konkreetsemaks, elavamaks ja kujukamaks. Mõnd laulukujulist repliiki korratakse muinasjutu kestel mitu korda, enamasti kolmel korral. Nõnda laulab rebane kukele kolmel päeval teda toast välja meelitades:

«Kuku kikas, kulla kikas,
tulõ' maalõ mässämä,
sibistämmä, libistämmä!»

Niisamapalju kordi hüüab kukk värssides kassi appi, kui rebane

¹⁴ Esemete häälendirite koomika ongi õieti üles ehitatud tempo muutustele ja ühes sellega heli siirdumistele kas kõrgemaisse või madalamaisse registreisse.

viib teda ära (vrd. nr. 8, kus aga tegevus erandlikult toimub ilma kordamisteta). — Kits laulab harilikult kolmel päeval ukse taga, kui ta tuleb koju oma poegi imetama (muinasjutus «Hunt ja kitsetalled»):

«Laskõ' sisse, latsõkõsõ'
Nisa' tävve', nännä' tävve',
nisa' tävve' kui nitsevarba',
utar täüs kui ugrits.»

Hunt laulab emisele pidevalt üht ning sama laulu, temalt põrsaid nurudes (nr. 7). — Rebane laulab oma karjalaulu algul katseks ja siis kolmel päeval karja minnes (nr. 9). Ja nõnda paljudes muinasjuttudes.

Mõnikord liidab jutustaja loomamuinasjuttu peale proosadioloogide ja laulukeste ka otseseid loomade hääletsuste järeleaimamisi, samuti iseloomustab tegelasi ja sündmusi mitmesuguste liigutuste, žestide ja miimikaga. Kõik need võtted suurendavad ettekande elavust ning muudavad selle küllaltki teatraalseks. Eriti setu loomamuinasjutte võib lugeda mitte niivõrd jutustavaks kui jutustavdramaatiliseks žanriks. Imemuinasjutud on rohkem rahuliku eepilise iseloomuga. Kuid peamiselt Ida-Eestis (eriti Setumaal ja end. Põhja-Tartumaal Peipsi lähikonnas, ka Lutsi maarahva juures Latgales) on terve rida imemuinasjuttegi varustatud laulurepliikidega (nr. 11—17). Kõige laialdasemat populaarsust omab neist muinasjutt «Vaenelaps käöks» (vt. nr. 12—13). Selles esinev käo laul elab vahel koguni iseseisvat elu väljaspool muinasjuttu.

Lauludega muinasjutud on tuntud ka teistel, eriti aga Ida-Euroopa rahvastel (näit. venelastel, valgevenelastel, leedulastel, mordvalastel jne.). Täiesti ilmne on eesti traditsiooni geneetiline side vene ja valgevene omaga. Kuid tuleb märkida, et laululised dialoogid eesti juttudes on oma tekstilt ja muusikalt regivärsilised ning on säilitanud väga vanu töö- ja tavandilauludele omaseid motiive ja muusikalisi vorme. Ka setu juttudes on need täiesti eestipärased ega moodusta erinevat stiili, nagu sageli teiste laululiikide juures¹⁵. See näitab traditsiooni suurt vanust ja sügavat loomingulist ümbertöötamist.

Muinasjutulaulud on suuremalt osalt hüüdelise iseloomuga, mida muusikas väljendavad kvardi ja isegi seksti ulatusega ülenevad hüpped, refräänid värsi lõpus jne. (nr. 8—9, 12—16). Rohkem jutustavat laadi dialoogides kasutatakse harilikult asteastmelise meloodiakäiguga ja refräänituid retsitatiivseid viise (nr. 6—7, 10—11, 15 B, 17). Vastaspooltel on sageli oma viisid, mille abil

¹⁵ Niisuguseid vana tüüpi viise võib Setus kohata veel harukordselt mõne väga vana inimese mälus säilinud töö- ja tavandilaulude juures. Rohkem on neid «konserveeritud» laste- ja mängulauludes. Oma muusikalise vormi ja meloodika poolest lähenevad setu muinasjutulaulud kõige rohkem Kesk-Eesti töö- ja tavandilauludele.

tõstetakse reljeefsemalt välja kummagi tegelase erinevat iseloomu, meeoleolu ja tundmuse (nr. 6—7, 15).

Oma hilisemas arenemisjärgus kuulusid muinasjutud peamiselt laste repertuaari, neid jutustasid lapsed ise üksteisele või neid jutustati lastele. Enamik loomajutte on liikunud laste seas juba ammudest aegadest saadik, kuna ime- ja novellilised muinasjutud, naljandid ja legendid varemalt rahuldasi siiski rohkem täiskasvanute kunstilisi vajadusi.

Eestis ei olnud tõenäoliselt selliseid poolelukutselisi jutustajaid nagu idamaadel, kuid vanemate meeste ja naiste, rehepappide, vooriliste, hiljem erusõdurite ja teiste laiemalt liikunud inimeste hulgas leidis küllalt osavaid jutumehi, kes suutsid oma vestmiskusega paeluda teiste tähelepanu ja nendele pakkuda kunstilist naudingut. Niisugune jutustamiskeskus sai paljudel kindla aluse juba lapsepõlves, kuulates hoidjate ja teiste vanemate inimeste jutustamist, kuid samuti ka ise seda harjutades. — Peamine jutustamisaeg oli sügistalvisel perioodil, põhjarannikul näiteks «jägüehtute»-aegseil kooskäimistel, Setus jõulupaastu ajal jne. Neil õhtuil kogunes kokku vahel mitme pere rahvast, et koos tööd tehes, mängides, naljatades ja vesteldes aega mööda saata. Setus toimusid veel äsja niisugused kooskäimised enam-vähem vanuserühmade kaupa: lapsed omaette, noorrahvas omaette ja vanemad inimesed omaette. Lapsed veetsid neid õhtuid kõige enam jutustades, ka mängides ja lauldes. Pärast jõule ei peetud enam sobivaks jutte vesta, niisama kui mõistatadagi.

Lapsele oli muinasjutt suure tähtsusega kunstilise ja moraalse kasvatuse vahendiks. Siin näidati väga ilmekate tüüpiliste kujude abil — olid need siis looma- või inimesekujulised — vastandite võitlust, näidati, et elus on otsustava tähtsusega töökogemustes omandatud arukus ja kollektiivne tegevus, mitte toores jõud ega rikkus. Lapse esteetilist meelt aga kasvasid kõige paremini ning jätsid temasse sügavaima mulje need jutud, milles oli oma koht jutustamisel, dramaatilisel kujutamisel kui ka laulmisel.

ДЕТСКИЕ ПЕСНИ И СКАЗКИ.

Детскими песнями в широком смысле слова считаются не только те песни, которые поют сами дети, но также и те, которые поются детям. Сюда относятся исконные жанры народных песен, которые возникли в древнейшие времена и в большинстве случаев продолжают развиваться и в настоящее время. Несмотря на исторические изменения их тематики, детские песни сохраняют по большей части простейшие формы художественного творчества, соответствующие функции этих песен, простоте художественного мышления и восприятий ребенка. Изучение музыки этих песен имеет большое теоретическое и практическое значение, так как оно помогает нам выяснить наиболее ранние, теперь уже в большинстве забытые этапы общего развития музыки, и дает необходимые указания композиторам в деле создания музыки для детей, а также педагогам — в деле музыкального воспитания ребенка.

При рассмотрении детских песен следует исходить из основных этапов физического и духовного развития ребенка. В соответствии с условиями жизни и воспитанием ребенка содержание его деятельности постепенно расширяется (будь это игра, учение или работа); а вместе с тем возрастают его знания и ловкость, развиваются способности и интересы. Однако развитие психики ребенка происходит не только в количественном, но и в качественном отношении. Поэтому каждому возрасту ребенка соответствует и особое художественное творчество. Существенно отличаются как по содержанию, так и по своей функции уже колыбельные песни, которыми убаюкивают грудного младенца, от песен-забавок, с помощью которых дети младшего возраста под руководством старших знакомятся с различными видами труда и явлениями окружающей жизни. На совершенно новых основах формируется репертуар песен и игр среднего детского возраста, который характеризуется постепенно возрастающей самостоятельностью и коллективностью, причем простая, сопровождаемая пением имитация все чаще заменяется сюжетной игрой и построенной на игре словами песней. В старшем детском возрасте это развитие продолжается, но художественная самостоятельность детей при этом уже в большей мере обусловлена общественно-экономической обстановкой. В современном советском обществе это

школьный возраст с его специфическим творчеством, однако в период феодализма, и отчасти также при капитализме, ребенок в эти годы своей жизни уже вовлекался в производственный процесс, и поэтому, наряду с игровыми песнями, важное место занимали трудовые песни (см., например, пастушеские песни). — Таким образом, старые детские песни периода феодализма мы можем подразделить на следующие разряды:

- 1) песни, которые поются детям:
 - а) колыбельные песни,
 - б) песни-забавки;
- 2) песни, которые поются самими детьми:
 - а) детские песни и игры (в более узком смысле),
 - б) трудовые песни¹.

Во всех этих группах песен находят художественное отображение жизнь ребенка и окружающая его действительность, различные явления природы и в особенности образы из мира животных. Все эти явления нередко изображаются со сказочной фантазией. Способ выражения носит почти всегда игровой характер. «Игра — путь детей к познанию мира, в котором они живут и который призваны изменить», говорит М. Горький.

Колыбельные песни (А) входят в репертуар матерей и нянь и создаются для того, чтобы нежной мелодией, успокаивающими словами и ритмическими движениями усыплять ребенка. В то же время в них находят художественное выражение чувства и переживания матери, ее надежды, связанные с ребенком. Эти песни характеризует простота слов и музыки, а также большая интимность и сердечность.

Ребенка убаюкивали на руках или в колыбели. Колыбель, подвешенную на конце гибкой жерди, было особенно легко приводить в движение, занимаясь в то же время другой работой. В тесной и грязной жилой риге такую колыбель можно было подвесить где-нибудь в свободном углу, у постели родителей, на конце жерди, прикрепленной к потолочной балке. Летом брали колыбель с собой на сенокос или полевые работы, где часто прикрепляли ее к пригнутой верхушке какого-либо молодого дерева, обычно березы.

Кузовом этих колыбелей старого типа служил либо матерчатый мешок, в некоторых случаях дополненный веревочной сеткой, либо корзина, сплетенная из лучины или ивовых прутьев. Значительно более позднего происхождения колыбельный кузов, сколоченный из досок наподобие ящика.

Совершенно новый тип представляет собой колыбель с ящичным кузовом на изогнутых полосьях, стоящая на полу и раскачиваемая в продольном направлении. Этот тип колыбели стал из-

¹ Детские трудовые песни и песенные игры рассматриваются здесь вместе с трудовыми песнями и играми взрослых, так как между ними нет существенных различий.

вестен, по-видимому, лишь во второй половине XIX в., когда крестьяне стали переселяться из жилой риги с её земляным полом в более просторные помещения с дощатыми полами. Колыбель на полозьях вошла в употребление прежде всего на морском побережье, откуда она распространилась вглубь страны и вскоре вытеснила старый тип подвешиваемой колыбели как в северной, так и в западной Эстонии. Распространением этого нового, сравнительно неуклюжего типа колыбели было в значительной мере обусловлено и отмирание некоторых специфических особенностей, прежде всего ритмической гибкости колыбельных песен.

Новые взгляды в деле воспитания детей, начавшие распространяться местами уже в конце прошлого века, отвергали целесообразность укачивания ребенка в колыбели. В связи с этим стали, естественным образом, исчезать и колыбельные песни. Дольше всего и притом в более или менее первоначальном виде они сохранялись в Сетумаа.

Колыбельная песня слагается обычно из 3 компонентов: слов, музыки и ритмических движений. Однако, в некоторых случаях один из этих компонентов может отсутствовать. Так, ребенка иногда убаюкивают, напевая лишь мелодию без слов, с закрытым ртом (№ 1). Весьма часто текст колыбельной песни состоит из повторяющихся или варьирующих междометий, служащих для убаюкивания (напр. *äiu-äiu*, *kussu-kussu*, *t'suu-t'suu*, *l'uu-l'uu*, *eia-riia* и т. д.), которые сопровождаются время от времени ласкательными словами и более или менее импровизированными фразами (№ 2—6). Таковы наиболее простые и, по-видимому, наиболее старые формы колыбельных песен, в которых важнейшую роль играл обусловленный качательными движениями ритм и приспособленная к нему мелодия.

Содержанием более развитых колыбельных песен с традиционным текстом являются в первую очередь переживания, интересы и чаяния матери, тесно связанные с будущей жизнью ребенка, но в них отражаются и его насущные потребности, весь его маленький мирок. Наиболее широко известны песни, в которых олицетворенный сон призывается сойти на глаза ребенка (№ 16—18), рассказывается о том, как отец и мать во время сна ребенка привозят ему городскую булку и ягоды (№ 15, 19—21), и выражается надежда, что из ребенка вырастет помощник родителям — пахарь, дровосек, пастух и т. д. (№ 24—33). В песнях находят выражение нежные чувства матери, ее надежды на счастливую жизнь ребенка. В связи с этим тон колыбельных песен в основном оптимистичен. Окружающая ребенка обстановка изображается светлыми красками. Все это нередко сочетается с юмором и изображением неожиданных комических ситуаций (см., напр., № 11—14). Однако во многих песнях имелись прямые указания на тяжелую жизнь трудового человека под гнетом помещика и дворохозяина, которая могла стать уделом и укачиваемого в колыбели ребенка (№ 14, 23 и 26). В исключительно трудных усло-

виях жизни крепостного крестьянства возникали иногда даже такие песни, в которых мать желала ребенку смерти (№ 24).

Колыбельные песни пелись на мелодии весьма различного характера в соответствии с широким диапазоном чувств матери и в еще большей мере с «потребностями» ребенка, которые могли изменяться и во время его укачивания в колыбели. Вследствие этого часто приходилось варьировать ритм и мелодии или переходить на совсем другие мелодии, во всяком случае вообще много импровизировать. Специфические особенности колыбельных песен заключаются, прежде всего, в их ритме. В колыбельных песнях, исполняемых протяжно, с плавными движениями, встречаются форшлаги, синкопы (♩; ♩₃; ♩. и т. д.) и долгие выдержки

вания окончаний мотива ($2+3$ ♩ ♩ ♩; $2+4$ ♩ ♩ ♩. и т. д. — особенно в песнях о Муху). Музыкальная фраза в большинстве случаев резко обрывается: последний безударный слог либо вовсе не поется, либо поется очень тихо.² В колыбельных песнях, исполняемых быстрее, с порывистыми движениями, такие ритмические особенности, за исключением пропуска конечного слога, встречаются реже. По своему характеру эти мелодии приближаются до известной степени к забавкам и даже танцевальным песням.³ В соответствии с этим и движение мелодии носит здесь более скачкообразный характер, чем в протяжных песнях. В юго-восточной Эстонии таким песням нередко свойственны мелодии, построенные на тоническом квартсекстаккорде минора (реже мажора), причем в конце фразы мелодия спадает в тонику через нижнюю доминанту. Вообще в колыбельных песнях весьма часто встречаются повторяющиеся нисходящие малые терции.

В соответствии с содержанием и функцией колыбельных песен для них особенно характерны речитативность и минорный лад. Импровизационное развитие мелодии не только обуславливает изменения в ритме и общем движении мелодии, но иногда вызывает даже колебания в тональности (напр. № 4). В некоторых случаях каждая мысль получает особое музыкальное выражение (см. № 12—13, 27, 29—30). Это явление находит дальнейшее развитие и в новых, уже строфических колыбельных песнях, где возникают, таким образом, зачатки многочастной песенной формы (ср. № 25).

В колыбельных песнях наблюдается и песенное развитие мелодии⁴. С одной стороны, это — новое явление, с другой же стороны, оно характерно для таких колыбельных песен, исполнение которых не сопровождается ритмическими движениями. Вслед-

² Наиболее характерными образцами этих протяжных колыбельных песен являются № 2, 5, 11, 14, 16, 17 и 26.

³ См. например: № 3—4, 10, 12—13, 24 и 33.

⁴ См. мелодии № 6—9, 15, 18—21, 25, 28 — по большей части мажорные

ствии этого такие мелодии приближаются к мелодиям обычных лирических песен.

В младшем детском возрасте весьма быстро расширяется поле деятельности ребенка. Это происходит по мере того, как ребенок овладевает речью, начинает ходить и более свободно владеть руками. На первых порах еще под руководством старших он знакомится с различными предметами, учится обращаться с ними и в то же время имитировать в своих играх разного рода работы и воспроизводить явления окружающей жизни.

В детском творчестве этого возраста важное место занимают забавки (В). Эти игровые песни представляют собой непосредственное продолжение колыбельных песен, однако их основной задачей является уже не усыпление ребенка, а, наоборот, они имеют целью пробуждать и развивать его способности, развлекать его, а также укреплять физически путем упражнений в различных движениях. Если колыбельные песни по своему характеру лиричны, то забавки носят драматический характер: с помощью слов, музыки, а также движений здесь изображаются события и явления из жизни ребенка и знакомого ему окружения. Эти песни часто имеют задачей научить ребенка самым необходимым действиям, а также познакомить его с простейшими явлениями природы и дать их объяснение.

Мать или воспитательница обычно занимает игрой ребенка, держа его у себя на коленях и направляя движения ребенка своими руками. При этом она нередко поет или, по крайней мере, начинает песню и затем руководит пением ребенка. К колыбельным песням весьма близки те песни, пение которых сопровождается подбрасыванием ребенка на колене, т. е. имитацией езды вообще, или верховой езды (№ 1—5; ср. колыбельные песни № 12, 20—21). Как и в колыбельных песнях, здесь говорится по большей части о привозимых ребенку лакомствах. Участие ребенка в этой игре носит еще довольно пассивный характер. В сопровождении песни ребенка учат ходить (№ 6, ср. и № 7), знакомят его с движениями и поведением животных и птиц (№ 8—10), с приготовлением кушаний (№ 11—13) и т. д. По своему характеру сюда относятся также юмористические «лечебные слова», с помощью которых мысли ребенка отвлекались от болезни (№ 14).

В забавках редко встречается восьмисложный стих, характерный для старых народных песен. Чаще всего здесь используется шестисложный стих $(\frac{2}{4} \text{ ♩ } \text{ ♪ } \text{ ♪ } \text{ ♪ } | \text{ ♪ } \text{ ♪ })$ или носящий еще более танцевальный характер пятисложный стих $(\frac{3}{4} \text{ ♩ } \text{ ♪ } \text{ ♪ } | \text{ ♪ } \text{ ♪ } \text{ ♪ })$. Подпрыгивание на колене и обучение ходьбе происходили обычно в одном определенном темпе, однако для большинства забавок характерно сравнительно медленное по темпу начало, обыкновенно на мотив с нисходящими терциями, а затем постепенное или

внезапное ускорение с переходом мелодии в значительно более высокий регистр, нередко даже в совершенно другую тональность. Вместе с тем пению присущ вообще речитативный характер, с неопределенной высотой звука и различными ритмическими вольтностями.

Начиная со среднего детского возраста, игры и вообще художественное творчество ребят становятся уже независимыми от взрослых и вместе с тем коллективными. Как теперь, так и в старые времена особенно были в ходу многочисленные игры спортивного характера, в которых нужно было прятаться или ловить друг друга и которые требовали бóльшего числа участников. Элементы словесного творчества встречаются в этих играх лишь в виде т. н. считалок. Эти стихи никогда не поются, их читают по возможности однотонно, с соблюдением определенного ритма и особенно четким выделением ударяемых слогов.

Песенные игры, в которые дети играли на деревенском лугу, на пастбище и зимою в комнатах, совпадали в основных чертах с репертуаром игр взрослых (см. I часть). Наряду с такими традиционными играми широко практиковались однако импровизационные игры, в ходе которых также исполнялись песенки или, по крайней мере, пелись отдельные фразы. О том, каковы были эти импровизированные игры в старое время, у нас не имеется никаких данных. По своей форме и музыкальному оформлению они вряд ли существенно отличались от импровизаций современных детей того же возраста. Вот образец такой импровизируемой игры (запись сделана в 1947 году):

«Двое детей играют на песке, — пятилетняя девочка и мальчик года на два моложе. Они соорудили из песка деревенские постройки. Животные сделаны из дерева. Вдруг играющие слышат ржание лошади из находящейся вблизи настоящей конюшни. Это привлекает их внимание и вызывает определенный поворот в игре. Девочка начинает петь, повторяя несколько раз одну и ту же фразу:

Kuu - le ! O - bu - ne ta'ab süi - a.

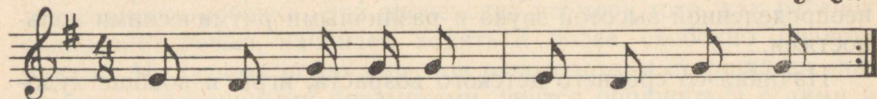

Kuu - le ! O - bu - ne ta'ab süi - a.

[= Слушай! Лошадка хочет есть. Слушай! Лошадка хочет есть.]

Дети решают собрать сена и для своих игрушечных лошадей. Они отправляются на лужайку и рвут траву. Скоро у девочки в руках целая пригоршня «сена». Она радуется большой добыче и прыгает, напевая:

5-6x

Ma sain o - ma - le ter - ve pun - di .

[= Я получила целый пучок.]

Сено приносят домой, после чего игра продолжается без пения.»

Что касается детских песен (С) в узком смысле, т. е. таких песен, которые, с одной стороны, поются самими детьми и, с другой стороны, не связаны с играми, то и в них мы находим много импровизаций, но в то же время немало элементов весьма старых, отживших свой век песен взрослых. Целый ряд старинных трудовых и обрядовых песен дошел до нас лишь через посредство детских песен, хотя и в основательно переосмысленном виде⁵. Среди детских песен имеется довольно много таких, в которых используется не имеющий конкретного значения, построенный лишь на звуковых эффектах язык (№ 2—3); особенно часто мы находим образцы такого языка в считалках. Эти песни дают ребенку возможность всесторонне развивать свою фантазию. Из числа старых трудовых и обрядовых песен в детском репертуаре также сохранились, в первую очередь, такие построенные на игре слов песни, форма которых дает детям возможность развивать и связывать по воле фантазии различные события и явления. Сюда относятся прежде всего т. н. цепные песни (№ 3—11). Цепная песня является одной из старейших форм обрядовых песен и как таковая была известна у весьма многих народов. Первоначально в ее основе лежал магический прием, состоявший в том, чтобы мало-помалу, путем частых вопросов и ответов, привести к тому, чего желали достигнуть. Среди эстонских детских цепных песен мы знаем ряд таких, которые у соседних народов еще недавно бытовали в качестве рождественских обрядовых песен. Так, например, широко известной эстонской песне о козе (см. № 4—5) соответствует русская колядка «Попрыгала козка по бабьим по грядкам». Песня «Мышь едет в лес» (№ 6) была хорошо известна рождественским ряженым в Латвии.⁶ Равным образом и другие эстонские цепные песни имеют более или менее близкие соответствия в рождественских и новогодних песнях (колядках) соседних народов. Такие колядки приобрели под конец значение шу-

⁵ Например, приведенные в I томе песни, связанные с домашними работами (доение, приготовление масла, варка пищи), сохранились до наших дней по большей части в детском репертуаре.

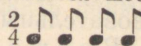
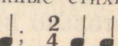
⁶ Ср. латышскую народную песню «*Kur tu teci, tu pelīte?*»

точных песен. Задачей шуточных колядок было, в первую очередь, доставить развлечение дворохозяевам, чтобы они не отказали в подарках, пришедшим к ним колядующим. Эти песни пелись главным образом детьми, из которых кто-нибудь обычно был наряжен козой или другим животным. Также в Эстонии был известен местами обычай хождения ряженных по дворам на рождестве и под Новый год. Мы не знаем однако, исполнялись ли при этом цепные песни. Во всяком случае традиция этих песен в Эстонии является весьма древней. Некоторые из них, например, песня о козе, могут быть отнесены к периоду раннего феодализма.

В музыке детских песен в узком смысле уже нет того единого, определенного стиля, который свойствен забавкам. Здесь встречаются как речитативные, так и песенные мелодии, которые часто не отличаются от мелодий трудовых и обрядовых, а также лирических песен, входящих в репертуар взрослых. Здесь обильно представлены и близкие к мужским песням стремительные мелодии. Все это указывает как на различное происхождение, так и на различные функции детских песен. Однако в целом ряде этих песен мы все же находим специфические черты детской музыки, которые характерны и для детских забавок. Так, можно отметить тенденцию детских песен к пентатонике, присущий шестисложному стиху двухдольный такт ($\frac{2}{4}$), местами движения в нисходящих терциях и т. д.⁷ В импровизациях, особенно у детей младшего возраста, господствует чистая пентатоника независимо от того, является ли мелодия по своему характеру речитативной или песенной (см. примеры на стр. 155/6)⁸. Мелодии детских песен в большинстве случаев плагальные, как и вообще более старые речитативные мелодии. В каденции часто встречается переход в тонику через нижнюю доминанту.

Весьма своеобразную группу произведений детского творчества образуют подражания голосам природы (D № 1—5). Это звукоподражательные сочетания слов, представляющие собой попытку воспроизвести и осмыслить различные голоса, которые обращают на себя внимание детей (а иногда и взрослых), как в живой, так и в неживой природе. Большая часть этих поэтических произведений, близких по форме к песням, является подражанием голосам ласточки, жаворонка, соловья, иволги и некоторых других певчих птиц.

⁷ Наиболее типичные мелодии песен детей — № 2, 4, 5 и 11.

⁸ В импровизациях также постоянно встречаются шестисложные стихи и близкие к ним ритмико-метрические формы: $\frac{2}{4}$; $\frac{2}{4}$ и т. д. Хотя такие формы мелодии весьма характерны для старинных русских трудовых и игровых песен, их все же не всегда можно считать заимствованными. Как это показывают детские импровизации, мы имеем здесь дело по большей части с самостоятельным возникновением тех же форм у многих народов в одинаковых условиях.

Многие другие птицы и животные, и даже неодушевленные предметы выступают в различных коротких рассказах с диалогами и монологами (напр., вороны между собой, ворона и сорока, петухи между собой, отправляемые на ярмарку животные, колеса телеги и т. д.). Главное в этих рассказах сводится к комизму имитацией. При исполнении подражаний голосам природы существенное значение имеет мастерство в передаче характерных модуляций голоса и тембра. При этом имеются два основных способа подражания с рядом промежуточных ступеней: это, с одной стороны, возможно точная имитация, лишенная в большинстве случаев музыкальных интонаций, а, с другой стороны, имитация в более или менее музыкальной форме и осмыслении. В нашем сборнике представлены образцы последней (№ 1—5). Такого рода подражания голосам природы имеют ряд общих черт с забавками и детскими песнями: повторяющиеся нисходящие интервалы, двухдольные ($\frac{2}{4}$) такты, иногда ускоряющиеся или замедляющиеся темпы⁹) и т. д.

Подражания голосам природы как по содержанию, так и по форме имеют известное сходство со сказками о животных (№ 6—10). В этих последних одним из характерных приемов композиции является именно изображение событий с помощью диалогов в прозаической или стихотворной форме (см., напр. № 9). Однако в сказках задачей диалогов уже не является имитирование голосов персонажей-животных, — они имеют целью придать рассказу конкретность, живость и образность. Некоторые реплики в песенной форме повторяются в сказке неоднократно, обычно три раза. Так, лисица трижды поет петуху, выманивая его на двор. Столько же раз петух в стихотворной форме призывает на помощь кошку, когда его уносит лисица (ср. № 8, где однако действие в виде исключения развивается без повторений). Коза обычно также поет трижды за дверью, когда она приходит домой кормить своих детенышей (в сказке «Волк и козлята»). Волк несколько раз поет свинье одну и ту же песню, выпрашивая у нее поросят (№ 7). Лисица поет в начале сказки свою пастушескую песню на пробу и затем повторяет ее три раза, подходя к стаду (№ 9). Этот прием характерен для многих сказок.

В некоторых случаях рассказчик, помимо прозаических диалогов и песенок, непосредственно подражает голосам животных, а также характеризует действующих лиц сказки различными жестами и мимикой. Все эти приемы усиливают живость исполнения и придают ему в известной мере театральный характер. В особенности сетуские сказки о животных можно считать не столько повествовательным, сколько повествовательно-драматическим жанром. Волшебные сказки носят более спокой-

⁹ Комизм подражаний различным звукам (напр., скрипу телеги) и построен в сущности на изменениях темпа, наряду с переходами в более высокие или более низкие регистры.

ный эпический характер. Однако, главным образом в восточной Эстонии (особенно в Сетумаа и вблизи Чудского озера в северной части бывш. уезда Тартумаа, а также у населения Лутси в Латгалии), в целом ряде волшебных сказок встречаются песенные реплики (№ 11—17). Из числа этих сказок особенно широкой популярностью пользуется сказка «Сирота-кукушка» (см. № 12—13). Встречающаяся в ней «песня кукушки» живет до сих пор и самостоятельной жизнью, вне сказки.

Сказки со включенными в них песнями известны и другим народам, в особенности однако народам Восточной Европы (они встречаются, например, у русских, белоруссов, литовцев, мордвы и т. д.). Совершенно очевидна генетическая связь эстонской традиции с русской и белорусской. Следует, однако, отметить, что песенные диалоги в эстонских сказках по своим текстам и музыке тесно связаны с аллитерационным стихом и сохранили в себе весьма старые мотивы и музыкальные формы, свойственные трудовым и обрядовым песням. В сетуских сказках эти элементы являются также исконно эстонскими и не образуют особого стиля, как это часто наблюдается в отношении других видов песен¹⁰. Это указывает на большую древность традиции и ее глубокую творческую переработку.

Песни в сказках носят по большей части восклицательный характер, что в музыке выражается восходящими скачками в объеме кварты и даже сексты, припевами в конце стиха и т. д. (№ 8—9, 12—16). В диалогах повествовательного характера используются обычно речитативные мелодии с ступенчатым движением и без припевов (№ 6—7, 10—11, 15 В, 17). При этом представители двух противостоящих сторон имеют свои мелодии, с помощью которых рельефнее выделяются различия в характере, настроении и чувствах персонажей (№ 6—7, 15).

На позднейшем этапе своего развития сказки вошли главным образом в детский репертуар: их рассказывали сами дети друг другу, или же они рассказывались детям взрослыми. Большинство сказок о животных бытовали в детской среде уже с древнейших времен, тогда как волшебные и новеллистические сказки, анекдоты и легенды удовлетворяли в основном эстетические потребности взрослых.

В Эстонии, по-видимому, не было полупрофессиональных рассказчиков, как они существовали в восточных странах, однако среди мужчин и женщин старшего поколения, надсмотрщиков при молотье, обозников, а позднее среди отставных солдат и других бывалых людей имелось немало опытных рассказчиков, которые своим искусством умели привлекать внимание слушате-

¹⁰ Эти мелодии, будучи связаны с трудовыми и обрядовыми песнями, сохранились в Сетумаа лишь в памяти немногих, очень старых людей, но они чаще встречаются в детских и игровых песнях. По своей форме и мелодике песни сетуских сказок ближе всего к трудовым и обрядовым песням центральной Эстонии.

лей и доставлять им эстетическое наслаждение. У многих из них это искусство рассказывать приобрело прочную основу уже в детстве, когда они сами прислушивались к рассказам старших, и развивалось в дальнейшем путем упражнений на практике. — Сказки рассказывались главным образом в осенне-зимний период, на северном побережье, например, во время т. н. *jägu-ehtud*, в Сетумаа в течение филипповского поста. Здесь собирались иногда члены нескольких семейств, чтобы скоротать время за совместной работой, играми и беседой. В Сетумаа еще недавно такие собрания происходили по возрастным группам: дети, молодежь и представители старшего поколения собирались отдельно. Дети проводили эти вечера главным образом за рассказами, а также за играми и пением песен. После святок рассказывать сказки и загадывать загадки уже не было в обычае.

Сказка была весьма важным средством нравственного и эстетического воспитания ребенка. С помощью ярких типических образов людей и животных в сказке показывалась борьба противоположностей, показывалось, что решающее значение в жизни имеют приобретенный трудовым опытом человеческий ум и деятельность коллектива, а не грубая сила и не богатство. В эстетическом же отношении наиболее глубокое впечатление производили на детей такие сказки, в которых повествовательные и драматические элементы гармонически сочетались с пением.

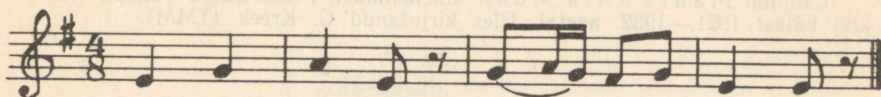
A. Hällilaulud.

1. ÄIUTUS.

Jõelähtme.

Mm - - - - -

Mm - - - - -

Mm - - - - -

Mm - - - - -

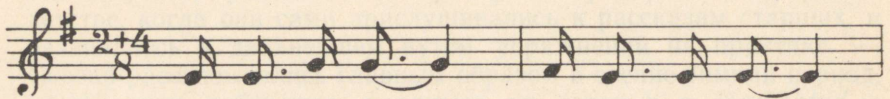
Mm - - - - -

Kiigulaul.

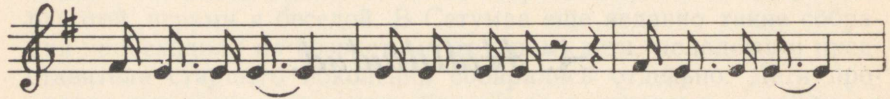
Laulnud Rosalie-Maria Ots, 29 a. vana, Jõelähtme kihelkonnas, Jõelähtme vallas, Ihasalu külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 1065 (473—475)).

2. AIUTUS.

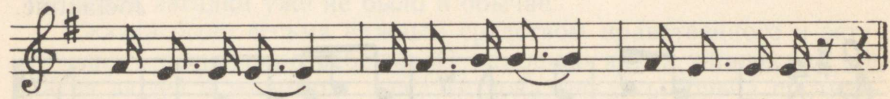
Muhu.

Äi - u - äi - u , äi - u - äi - u ,

äi - u - äi - u , äi - u - äi - u ; äi - u - äi - u ,

äi - u - äi - u , äi - u - äi - u , äi - u - äi - u !

Laulnud Madis Küla Muhu kihelkonnast, Muhu-Suure vallast, Rebas-
kivi külast 1921.—1932. aastal. Üles kirjutanud C. Kreek (TMM).

3. AIUTUS.

Rõngu.

Ää - ää , ää - äh , tsuu - tsuu , tsuu - tsuh !

«Lapse magamapaneku laul. Ema võtab lapse sülle, paneb endal ühe jala teise peale, lapse suu oma suu juurde. Üks käsi on lapse pea juures, teine all jalgade juures. Liigutab ennast ühes lapsega pingi peal istudes, teist jalga vastu põrandat lüües.»

Üles kirjutanud P. Kurg Rõngu kihelkonnast, Aakre vallast, Pühaste külast 1906. aastal (EUS III 37 (29)).

4. ÄIUTUS.

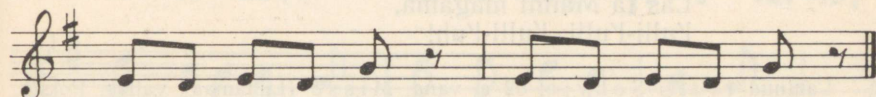
Satserinna.

Ää - äh, ää - ää - äh,

l'uu - l'uu - l'uh, t'suu - t'suu - tsuh,

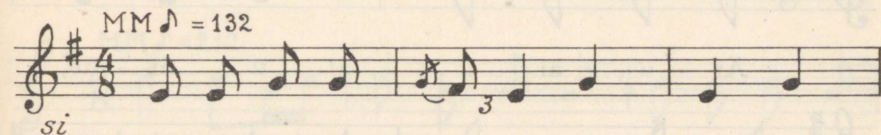
ää - ää - äh, tee - tee - teh!

Ää-äh,
 ää-ää-äh,
 l'uu-l'uu-l'uh,
 t'suu-t'suu-t'suh,
 5 ää-ää-äh,
 tee-tee-teh!

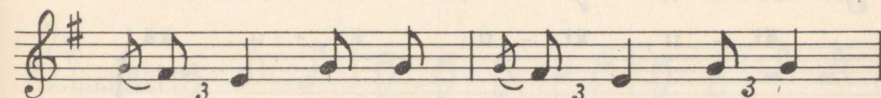
Laulnud Hedota Ann, 19 a. vana, Satserinna vallas, Säpina külas
 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 967 (261) < ERA,
 Fon. 85-b).

5. ÄIUTUS.

Misso-Luhamaa.

L'ul-liks l'ul-li l'ul-li - l'uu, l'uu - l'uu!

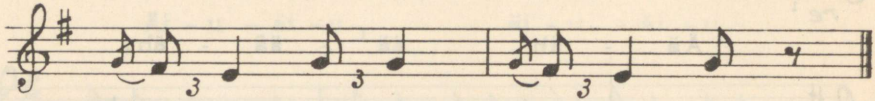

Man - ni - ke - ne, l'ul - li - l'ul - li,

MM ♩ = 152

lul - li - luh! Las ta Man-ni ma-ga - ma,

lul - li - lul - li, lul - li - luh!

L'ulli_ks lulli, lulli-l'uu, l'uu-l'uu!
Mannikene, lulli-l'ulli, l'ulli-l'uh!
Las ta Manni magama,
lulli-l'ulli, l'ulli-l'uh!

Laulnud I v a n i S o h v j a, 62 a. vana, Misso (Luhamaa) vallas, Põrste külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 1036 (416) < ERA, Fon. 101-a).

6. AIUTUS.

Krimm.

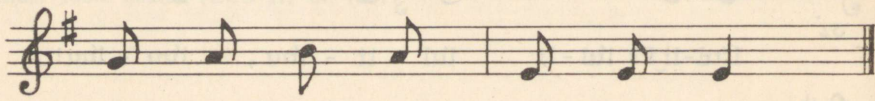
Äi - u, äi - u, äi - u, äi - u,

äi - u, äi - u, äi - u, ää!

Äi - u, äi - u, äi - u, äi - u,

äi - u, äi - u, äi - u, ää!

Hällilaul.

Üles kirjutanud R. Kõhelik Krimmi eesti asundustest 1912. aastal (EÜS IX 59 (32)).

7. KIIGÜ, KIIGEKENE!

Pärnu-Jaagupi.

Kii - gu, kii - gu, kii - ge - ke - ne,

al - le - aa, al - le - aa, jä - e tut - tu,

lap - su - ke - ne, al - le - aa, al - le - aa!

Kiigu, kiigu, kiigekene,
alleaa, alleaa,
jäe tuttu, lapsukene,
alleaa, alleaa!

Hällilaul.

Üles kirjutanud A. Leppik Pärnu-Jaagupi kihelkonnas 1920. aastal (E 50909).

8. LAULAN LAPSELE.

Kuusalu.

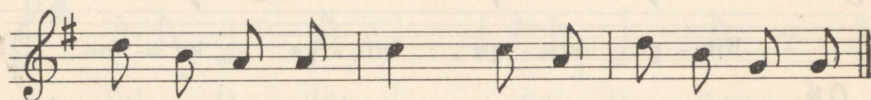
MM ♩ = 210
tuu, tuu, ei - ä, ei - ä! Mi - na lau - lan

lap - sel - le - ni na - gu par - ti po - jal - le - ni

e - ma - tet - re hel - lal - le - ni , suo - kur - ge

kul - lal - le - ni , suo - kur - ge kul - lal - le - ni

Tuu, tuu, eiä, eiä!
Mina laulan lapselleni
nagu parti pojalleni,
ematetre hellalleni,
5 suokurgen kullalleni.

Laulnud Eits Junkvist, 80 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Tammistu külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 1098 (538) < ERA. Fon. 118-b).

9. KIIGUTAJA.

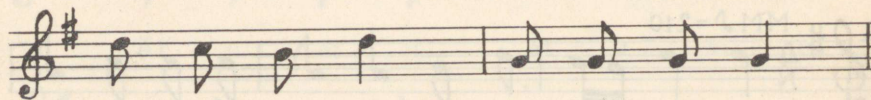
Muhu.

Äi - u - püi - u , püksid jal - gas , kii - gu - ta - jal

kin - gad jal - gas , i - lus val - ge särk tal sel - gas ,

i - lus val - ge särk tal sel - gas .

Äiu-püüu, püksid jalgas,
kiigutajal kingad jalgas,
ilus valge särk tal selgas!

Laulnud Georg Kipper Muhu kihelkonnas, Hellamaa vallas, Lalli külas 1925.—1927. aastal. Üles kirjutanud C. Kreek (TMM).

10. KITSE LAPSED.

Meremäe.

Tsim-tsim-tsim, ptrum-ptum-ptum! E - si mi-na is - tu

ai - a pääl, kii - ga ja - la' ki - vi pääl.

Kit - se lat-sõ', tul-gõ' sii - ä', tee - le an - na

uv - võ' kängä', pi - lu põl - vi - ni' ka - pu - da'!

Tsim-tsim-tsim, ptrum-ptum-ptum!

Esi mina istu aia pääl,

kiiga jala' kivi pääl.

Kitse latsõ', tulgõ' siiä',

5 teele anna uuvõ' kängä',

pilu põlvini' kapuda'!

«Ta om mus'tinõ latsõhällütämise laul.»

Laulnud Hemmo Mast, 54 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitza külanõukogus [= Meremäe vallas, Obinitza külas] 1953. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 29 (6)).

11. LASE KIIK KÄIA!

Jõelähtme.

MM ♩ = 138

do²

Ei - a, pui - a, la-se kii-gu

käi - a, ei - a, pui - a,

la - se kii-gu käi - a ü - le me-re

met - sa, ta-ga väl-ja ot - sa!

Eia, puia,
lase kiigu käia
üle mere metsa,
taga välja otsa!

Laulnud Liisa Sepp, 41 a. vana, Jõelähtme kihelkonnas, Jõelähtme vallas, Lajakivi külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EUS X 1060 (461) < ERA, Fon. 107-e).

12. LASE KIIK KÄIA!

Ambla.

Sõit, sõit sin - na, sealt saa-me sai - a,

pi-ka put-ke pii - ma, lai-a laastu lei - ba!

Äi - a , tui - a , ki - bi - kä - bi
 nui - a , la - se kii - ge käi - a
 ü - le uk - se õu - e , ta - ha väl - ja
 ot - sa , ku - ker - pal - li kraa - vi !

Sõit, sõit sinna,
 sealt saame saia,
 pika putke piima,
 laia laastu leiba!

5 Äia, tuia,
 kibi-käbi nuia,
 lase kiige käia
 üle ukse õue,
 10 taha välja otsa,
 kukerpalli kraavi!

Hällilaul.

Laulnud Joosep Freimann Ambla kihelkonnas. Lehtse vallas, Põriki külas 1910. aastal. Üles kirjutanud J. Välbe (EÜS VII 2545 (33)).

13. LASE KIIK KÄIA!

Kuusalu.

MM ♩ = 180

Ei - a , tui - a , la - se kii - ke

käi - a , ei - a , tui - a ,
 la - se kii - ke käi - a ! Ää - tul - la
 las - ta ! Tu - li Mu - ri vas - ta .
 Ää - tul - la las - ta ! Mu - ri tu - li
 vas - ta , kep - pi kääs , kot - ti sel - jas ,
 suu - red tos - sud ja - las , kep - pi kääs ,
 kot - ti sel - jas , suu - red tos - sud ja - las .
 Ää - tul - la las - ta ! Mu - ri tu - li vas - ta ,
 kep - pi kääs , kot - ti sel - jas , suured tossud ja - las .

Eia, tuia,
 lase kiike käia!
 Ää-tulla lasta!
 Tuli Muri vasta,
 5 keppi kääs, kotti seljas,
 suured tossud jalas.

Laulnud Anna Paalberg, 64 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Tapurla külas 1938. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (ERA, Pl. 82 A2).

14. ÄRGE KURJASTI KIIGUTAGE!

Kihnu.

1-3. Kii-gu-ta-gõ, kõe-gu-ta-gõ, är-ge te-dä kurjast

kii-gu-ta-gõ, vi-ha-pä-räst vint-su-ta-gõ!

Kiigutagõ, kõegutagõ,
 ärge tedä kurjast kiigutagõ,
 vihapäräst vintsutagõ!

Laala, laala, lambatallõ,
 5 kiigu, kiigu, kitsetallõ,
 äiu, äiu, äbäriki!

Olõks aga minu olõminõ,
 teeseks minu tegemine,
 ma laolaks lapsõd lambaeksi,
 10 sarvõd pähä oinamuksi!
 Küll mia tiäksin, mis mia tieksin —
 ma panõks ärräd äästamaiõ,
 prõuad põldu rullimaiõ.

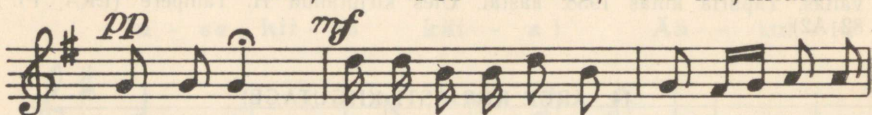
Maga magusta unõkõst!
 15 Uni ei anna uuta kuubõ,
 magaminõ maani särki.

Kiigulaul.

Laulnud Liis Alas, 76 a. vana, Kihnu kihelkonnas, Kihnu vallas, Lemi külas 1926. aastal. Üles kirjutanud O. Puurmann ja K. Mihhels (E 58408 (3)).

1-8. Ää - ää, tsuu - tsuu, ma-ka, mem-me

lat-se-ke! Panni mi-na kii-gu ken-gu pääle,

äl-li mä-e vee-re pää-le, panni mina pää-su

äl-li-tä-mä, lõ-o-lin-nu lii-gu-ta-ma.

Ää - ää tsuu - tsuu, ma-ka, mem-me lat-se-ke!

- Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!
 Panni mina kiigu kengu pääle,
 älli mäe veere pääle,
 5 panni mina pääsu ällitämä,
 lõolinnu liigutama.
 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!
 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 10 maga, memme latseke!
 Pääsukõsel olli pal'lu laule,
 lõolinnul liiga laule —
 opossiva latsi lauluga,
 laulma linnu-äälega.

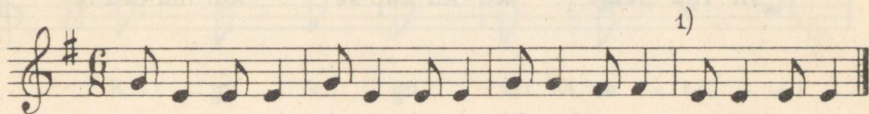
15 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!
 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!
 Laula, laula, latsekene,
 20 latsel kerge keelekene,
 mesiläse meelege,
 äniläse ääleke!
 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!
 25 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!
 Kiigu, kiigu, kitsevuuna!
 Memm läits mõtsa mammu tuuma,
 kadajadse kipiga,
 30 õige suure korviga.
 Ää-ää, tsuu-tsuu,
 maga, memme latseke!

Latseällitamise laul.

Üles kirjutanud P. Kurg Rõngu kihelkonnast, Aakre vallast, Pühaste külast 1906. aastal (EÜS II 10 (13) ja 35/6 (13)).

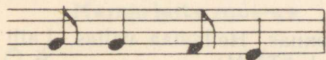
16 UNI, TULE SILMA PEALE!

Kose.

1-2.U-ni, tu-le uk-sest sisse, as-tu sisse a-ke-nas-ta!

1) var.

Uni, tule uksest sisse,
 astu sisse akenasta,
 kuku lapse silma peale,
 lase lapse lau peale!

5 Laps oli kuri kukkumaie,
 vihaleht oli vintsumaie,
 kaseleht oli kargamaie,
 kuuseokas oigamaie.

Lastele kiigu juures.

Laulnud Mari Kotka's, 80 a. vana, Harju-Jaani kihelkonnas, Peningi vallas, Kiviloo külas 1912. aastal. — Laul pärit lauliku sünnikohast Kose kihelkonnast, Alavere vallast, Rookla külast. — Üles kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EÜS IX 834 (14) ja 878 (65-b)).

17. UNI, TULE SILMA PEALE!

Muhu.

U - ne Liis - u, tu - le li - pa - tes ja

ü - le a - ja ü - pa - tes, tu - le lap - se

sil - ma peale, ku - ku lap - se kul - mu pea - le!

Une Liisu, tule lipates ja
üle aja üpates,
tule lapse silma peale,
kuku lapse kulmu peale!

Laulnud Georg Kipper Muhu kihelkonnas, Hellamaa vallas, Lalli külas 1925.—1927. aastal. Üles kirjutanud C. Kreek (TMM).

18. UNI, TULE SILMA PEALE!

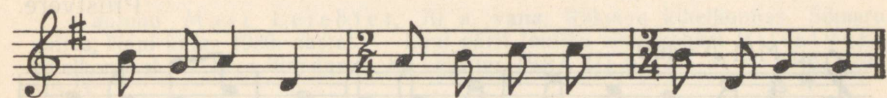
Kärla.

U - ni, u - ni, tu - le rut - tu, tu - le Ju - ku

sil - ma pea - le ! Tu - le . tu - le ,

tuu-du-u - ni , võ - ta Ju - ku kais-su tuu-tu !

Uni, uni, tule ruttu,
tule Juku silma peale!
Tule, tule, tuudu-uni,
võta Juku kaissu tuutu!

Üles kirjutanud K. Loiken Kärla kihelkonnas 1899. aastal (SKS, Niemi II nr. 345).

19. MEMM LÄKS MARJU TOOMA.

Rannu.

MM ♩ = 138

Kii - gu , kii - gu , kit - se - tal - le !

Memmläits mõt-sa mar-ju ot's-ma: tuub suu-re

su - ka - täv-ve , ka - da - jat - se kan-nu - täv-ve.

Kiigu, kiigu, kitsetalle!
Memm läits mõtsa marju ot'sma:
tuub suure sukatäve,
kadajitse kannu täve.

Hällilaul.

20. TULE KOJU, ISAKENE!

Pilistvere.

MM $\text{♩} = 160$

do#1
Tu - le ko - ju, i - sa - ke - ne, too sai - ad
sar - vi li - sed, too õu - nad õr - ni li - sed,
me - si lei - vad mee - le - li - sed, ka - kud ka - he -
koo - re - li - sed! Tu - le a - ga, tu - le tuule peal - ta,
kee - ri - ta ki - ri - ku peal - ta, la - se lar - a
väl - ja peal - ta, la - se a - ga liu - gu lin - na peal - ta!

Tule koju, isakene,
too said sarvilised,
too õunad õrnilised,
mesileivad mee!elised,
5 kakud kahekoorelised.

Tule aga, tule tuule pealta,
 keerita kiriku pealta,
 lase laia välja pealta,
 lase aga liugu linna pealta!

Laulnud Mari Leichter, 70 a. vana, Rakvere kihelkonnas, Sõmeru vallas, Näpi külas 1930. aastal. — Laul pärit lauliku sünnikohast Piliistvere kihelkonnast. — Üles kirjutanud K. Leichter (ERA III 6, 136 (5) < ERA, Fon. 313-e).

21. TILLUKE LINNUKE.

Halliste.

MM $\text{♩} = 136$

re¹

Til - lu ke lin - nu - ke tiik - se pääl,
 tu - tu - ke lii - gub pääk - se pääl, e - si te - mä lau - lab
 ii - de - ti - de. Vii - ge te - mä Ve - ne - maa - le,
 saat - ke te - mä Sak - sa - maa - le! Säält saab sar - vi -
 sai - a - kest ja pi - par - koo - gi vee - re - kest.

Til'luke linnuke tiikse pääl,
 tutuke liigub pääkse pääl,
 esi temä laulab iide-tiide.
 Viige temä Venemaale,

⁵ saatke temä Saksamaale!
Säält saab sarvisaiakest ja
piparkoogi veerekest.

Hällilaul.

Laulnud Liisa Kutti, 76 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. — Laul
õpitud sünnikohas Halliste kihelkonnas, Uue-Kariste vallas. — Üles kirju-
tanud H. Tampere (RKM II 57, 31 (7)).

22. MARJAL AEGA MAGADA.

Räpina.

MM ♩ = 116

mi¹

Ma - ka , ma - ka . mar - ja - ken!

5. Ku - nas sii ku - do ko - do tu - lö?

Maka, maka, marjaken,
uinu, uinu, ul'liken!¹⁾
Marjal aigu magada,
ul'lil aigu uinuda.²⁾

⁵ Kunas sii kud'u kodo tulõ,
kunas sii tibu tüüle lät,
kunas sii mari magama jääs,
kunas sii ul'li uinus jo?

Hällilaul.

Var.: 1) tud'o, tud'o, tuviken! 2) *tuvil aigu tud'oda.

Laulnud Ann Varusk, u. 50 a. vana, Räpina kihelkonnas, Räpina
vallas, Võõpsu alevis 1912. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen ja R. Tamm
(EUS IX 1332 (224) < ERA, Fon. 20-f ja EUS IX 1470 (60)).

23. MARJAL AEGA MAGADA.

Räpina.

MM ♩ = 174

la¹.

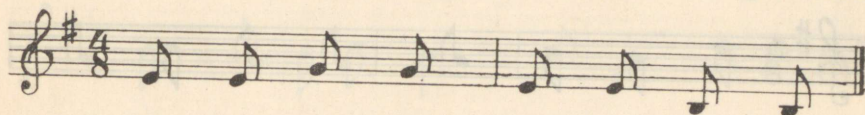
1. Ui - nu , ui - nu , ul' - li - ke - ne!
= 2, 5-6

Uinu, uinu, ul'likene,
 maka, maka, mar'akene!
 Marjal aigu magada,
 ul'lil aigu uinuda.
 5 Tulõva sul tõsõ' päävä',
 tõsõ' päävä', mitme' vaiva':
 pandas õütsi uikumahe,
 päivä karja kaitsemahe.
 Maka, maka, mar'akene,
 10 uinu, uinu, ul'likene!
 Kenä lina küle all,
 teki' tettu triibulise'.

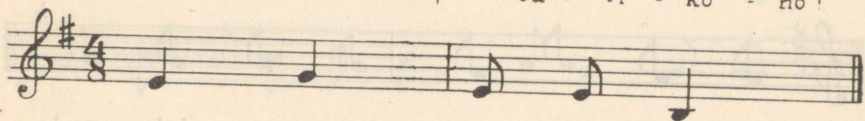
Laulnud Aliide Holsting, u. 60 a. vana, Räpina kihelkonnas, Meeksi vallas, Mehikoorma külas 1912. aastal. Ules kirjutanud A. O. Väisänen ja R. Tamm (EÜS IX 1364 (273) < ERA, Fon. 41-g ja EÜS IX 1514 (109)).

24. KASVA KUNDJAKS!

Mäe.

1. Tu - to' tu - to', tu - vi - kö - nõ!

3. T'suu, t'suu, suu - röm - bast!

Tut'o', tut'o', tuvikõnõ,
 maka', maka', mar'akõnõ!

T'suu, t'suu, suurõmbast,
 pisukõsõ pikembast,
 5 raasakõsõ rassõmbast,
 kündijäst ja külviäst,
 musta mulla pöörijäst,
 siimne sisse sekäjäst!

Latsõhälltämise laul. Nii lauldi poisile. Tütarlapsele lauldi:
 (v. 1—5 ja) Kasu' kar'asaatjast, vinnü' vitsa võtijast! — Kui oli raske elu ja
 lapsi palju, lauldi mõnikõrd hällitades:

T'suu, t'suu, surma poolõ,
 jala' musta mulla poolõ,
 jala' valgõ valli poolõ,
 kondsakõsõ' Kul'pna poolõ!

Laulnud Tat'o Sõmer, 50 a. vana, Röpina rajoonis, Vööpsu I külanõukogus [= Mäe vallas, Varesmäe külas] 1952. aastal. Üles kirjutanud A. Garšnek ja H. Tampere (RKM II 57, 33 (8)).

25. KASVA PUURAIUJAKS!

Karuse.

MM ♩ = 168

Kas - va , kas - va , Ju - ku - kei - ne,
kas - va ik - ka kan - ge - mak - se!
7. Kõ - va puu kõ - lis - ta - jak - se,
kõ - va puu kõ - lis - ta - jak - se!

Kasva, kasva, Jukukeine,
kasva ikka kangemakse,
raasukeine raskemakse,
tangukeine targemakse,
⁵ eidel eina niitejakse,
taadil tamme raiujakse,
kõva puu kõlistajakse!

Laulnud Aadu Aumann, 78 a. vana, Karuse kihelkonnas, Paatsalu vallas, Lõo külas 1933. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (ERA III 7, 90 (22)).

MM ♩ = 144

*la*¹

Ki - ku, ki - ku Kri - os - sel - le!

7 Siis si-nuss suab üks kar-jus - si - ke - ne

8. Töö - seb töö - ras - se a - ja - ja

9. Met - sä - ne leh - mä lem - mo - ta - ja .

11. Ei lä - hä õit - si han - ni - vak - ka .

13. Õit - si lä - häb äl - lin oi - e - ta - va .

Kiku, kiku Kriosselle,
üle aia Ötsaralle,
pitkä tiidä Piiburalle,
vahess arvass Vaenaralle!

5 Soesu, soesu, suad suuress,
maga kavva, kasvad pitkäss,
siis sinuss suab üks karjussikene,
tööseb töörasse ajaja,
metsäne lehmä lemmotaja,

10 kaugel karjan kepsotaja!
 Ei lähä õitsi hannivakka
 egä karja kangaspakku —
 õitsi lähäb ällin oietava,
 karja süülen kannetava.

Laulnud Anna Lindvere, 60 a. vana, Mustvee linnas 1938. aastal. —
 Laul pärit lauliku sünnikohast Kodavere kihelkonnast, Ranna vallast,
 Sääritsa külast. — Ules kirjutatud H. Tampere (ERA, Pl. 89 B 2).

27. KASVA KARJASEKS!

Hargla.

MM ♩ = 216

Ää - ää, til' - lu - kõ - ne, jää, väi - ku,
 ma - ga - mõ - de! Ka - suks pi - a ka - rús - sös,
 pi - kä vit - sa ve - dä - jäs, suu - re ko - ti
 kand - jas! Ää - ää, til' - lu - kõ!

Ää-ää, til'lukõne,
 jää, väiku, magamõde!
 Kasu_ks pia kar'ussõs,
 pikä vitsa vedäjäs,
 6 suure koti kandjas!
 Ää-ää, til'lukõ!

Laulnud Leena Karh, 78 a. vana, Hargla kihelkonnas, Taheva val-
 las 1935. aastal. Ules kirjutatud H. Tampere ja S. Kutti (ERA III 7, 138 (16)
 ja II 115, 160 (3) < ERA, Fon. 444-b).

28. KASVA KARJASEKS!

Hargla.

MM ♩ = 136

la¹ Aä - ää, äi - ö ää,
 ää, äi - ö - ää! Ka - su, lat - se,
 ka - rü - ses, kar - ja - vit - sa kan - di - jas!

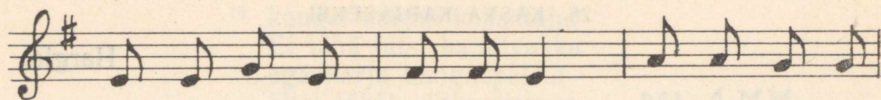
Ää-ää, äiö ää,
 ää, äiö ää!
 Kasu, latse, kar'uses,
 karjavitsa kandijas!

Laulnud Pauliine Pihlak, 44 a. vana, Hargla kihelkonnas, Mõniste vallas 1930. aastal. Ules kirjutanud E. Oja ja H. Tampere (ERA III 3, 157 (155) ja II 26, 117 (4) < ERA, Fon. 280-b).

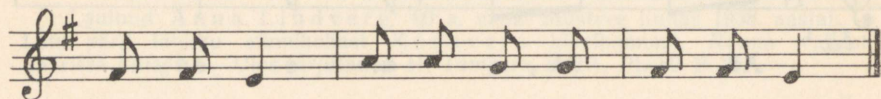
29. KASVA KARJASEKS!

Rõuge.

Ää - äh, t'suu - t'suh, ää - äh,
 t'suu - t'suh! Ka - su, po - ja, ka - rü - sös,

pi - kä vit - sa võ - ti - jas , ka - r' a mõt - sa

a - ja - jas , maa - sik - ma - r' a kor - ja - jas !

Ää-äh, t'suu-t'suh!
Kasu, poja, kar'usõs,
pikä vitsa võtijas,
kar'a mõtsa ajajas,
5 maasikmar'a korjajas!

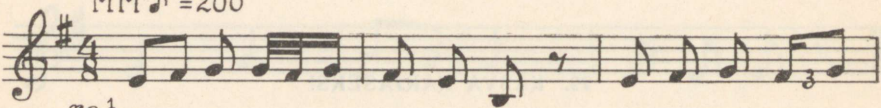
Lauldakse «latsi hällüteh».

Üles kirjutanud J. Orav Rõuge kihelkonnas 1905. aastal (EÜS I 108 (2)).

30. KASVA KARJASEKS!

Meremäe.

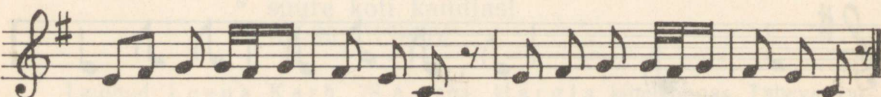
MM ♩ = 200

T'suu, las - ta , suu - r' om - bast , ka - su' , las - ta ,

ka - r' us - sõst , vin - nü' vit - sa võt - ti - jast !

T'suu, las - ta , suu - r' ombast , ka - su' , las - ta , ka - r' ussõst !

T'suu, lasta, suurõmbast,
 kasu', lasta, kar'ussõst,
 vinnü' vitsa võttijast!
 T'suu, lasta, suurõmbast,
 5 kasu', lasta, kar'ussõst!

Laulnud Trossi Mat'ro, 62 a. vana, Meremäe vallas, Seretsova külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 877 (51) < ERA, Fon. 64-b).

31. KASVA KARJASEKS!

Meremäe.

MM ♩ = 216

T'suu, las - ta, l'uu, las - ta,
 ka - su', las - ta, ka - rüs - sõst, vin - nü' vit - sa
 võt - ti - jast! T'suu - t'suu, l'uu - l'uu!

T'suu, lasta, l'uu, lasta,
 kasu', lasta, kar'ussõst,
 vinnü' vitsa võttijast!
 T'suu-t'suu, l'uu-l'uu!

Laulnud Tepo Kati Meremäe vallas, Tupleva külas 1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 904 (115) < ERA, Fon. 71-h).

32. KASVA MARJATOOJAKS!

Meremäe.

T'suu, las - ta, l'uu, las - ta,

ka - su', las - ta, ka - r'us - s'öst, ko - do mar - ju

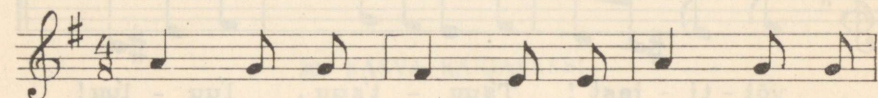
tuu - ma, ka - r'ast marju kan - d'õ - ma!

T'suu, lasta, l'uu, lasta,
kasu', lasta, kar'uss'öst,
kodo marju tuuma,
kar'ast marju kandõma!

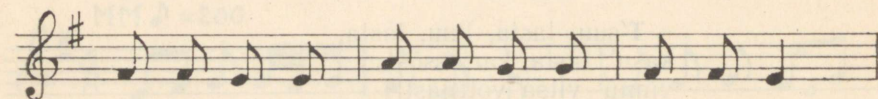
Laulnud Treiali Ode, 70 a. vana, Meremäe vallas, Treiali külas
1913. aastal. Üles kirjutanud A. O. Väisänen (EÜS X 939 (199)).

33. KASVA, KARUPOEGI!

Meremäe.

T'suu, las - ta, l'uu, las - ta, t'suu, las - ta

ka - ru - poi - ga me - si - puu - he mi - ne - jäst ;

ta - ro - lav - va lah - ki - jast!

T'suu, lasta, l'uu, lasta,
t'suu, lasta karupoiga
mesipuuhe minejäst,
tarolavva lahkijast!

КОЛЫБЕЛЬНЫЕ ПЕСНИ.

- 1—6. Убаюкивания.
7. Качайся, колыбелька!
8. Пою ребенку как птица птенцу.
9. Качающая колыбель. У качающей башмаки и красивая рубашка.
10. Козлята. Козлят выманивают на двор. (Песня восходит по-видимому к какой-то сказке, где волк пением выманивает козлят).
- 11—13. Айда, колыбель! Юмористически описывается, как колыбель выходит из дома и кто попадаетея ей навстречу.
14. Не качайте небрежно! (Содержит и другие мотивы).
15. Детство певца (певицы). Мать ставит колыбель на холмик, чтобы птицы убаюкивали ребенка. Птицы учат ребенка петь. — Ему легко поется. — Мать ушла в лес по ягоды.
- 16—18. Сон, сойди на глаза!
19. Мать пошла по ягоды.
20. Иди домой, батюшка! Принеси сыночку (дочурке) булки и других лакомств!
21. Крошечная птичка. Птичка поет на дороге. Унесите ее в Россию и в Германию, где можно получить лакомства.
- 22—23. Ягодке пора спать. Когда ребенок вырастет, его отправят пасти стадо.
24. Вырасти пахарем!
25. Вырасти дровосеком!
- 26—31. Вырасти пастухом!
32. Вырасти собирательницей ягод!
33. Вырасти, медвежонок!

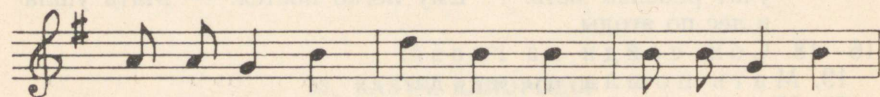
B. Mängitamislaulud.

1. PÜKSID JALGA!

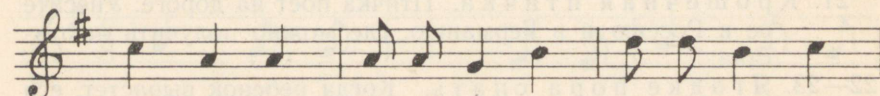
Muhu.

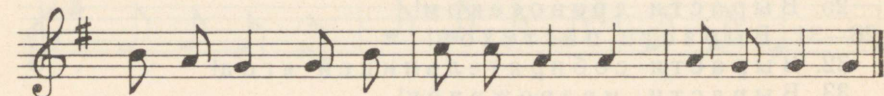
Põu-põu-põu, pük-sid jal-ga, kau-kau-kau,

kap-sid jal-ga, sönk-sönk-sönk, Sõr-ve poo-le,

kapp-kapp-kapp Karja poo-le! Sõrvest säält saab

al-li vat-ti ja a-bu pää-le tur-sa-kot-ti.

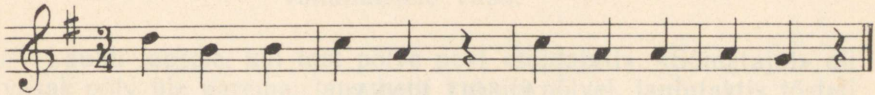
Põu-põu-põu, püksid jalga,
kau-kau-kau, kapsid jalga,
sönk-sönk-sönk Sõrve poole,
kapp-kapp-kapp Karja poole!

⁵ Sõrvest säält saab alli vatti ja
abu pääle tursakotti.

Laulnud Madis Kõla Muhu kihelkonnast, Muhu-Suure vallast, Rebaskivi külast 1921.—1932. aastal. Üles kirjutanud C. Kreek (TMM).

2. SÕIT LINNA.

Audru.

1-2. Sõit, sõit, sõit Rii-ga , taas Tal'na lin-na!

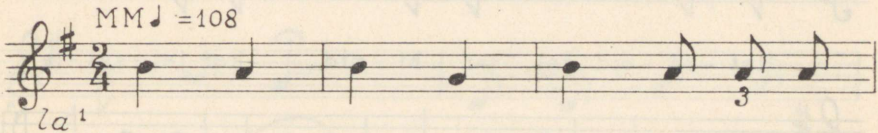
Sõit, sõit, sõit Riiga,
taas Tal'na linna,
too lapsel saia,
teistel külma piitsa!

Lauldakse lapsele ka kiigu juures, magama kiigutamise ajal.

Laulnud Anna Viljak, 45 a. vana, Audru kihelkonnas 1906. aastal.
Üles kirjutanud K. Viljak (EÜS VIII 153 (9)).

3. SÕIT LINNA.

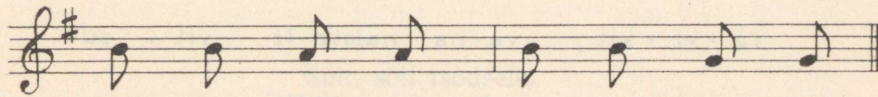
Tori.

Sõit, sõit Rii-ga, too lap-se-le

sai - a! Sai-ad sa-ja - sar-vi - li - sed,

koo - gid kol - me - kan - di - li - sed.

Sõit, sõit, Riiga,
too lapsele saia!
Saiad sajasarvilised,
koogid kolmekandilised.

Last hüpitati põlvel.

Laulnud Erna Normann, 48 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. —
Laul õpitud emalt, kes oli pärit Tori kihelkonnast, Sindi alevist. — Üles
kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 37 (10)).

4. SÖIT LINNA.

Paistu.

MM ♩ = 120

Ptruu, söi - da Riig - a , tä - ku , tant - si
Te - li - nas - se , tuu lat - sel sai - a ,
lat - se - oid - jal u - bi - nid , kar - jat - sel - le
ka - ni - kit , pois - te - le puid , tüd - ru - ki - le
tü - vi - kit , va - na - naiste - le vit - su !

«Läheb ühe tooniga, viisi ei ole.»

Ptruu, sõida Riiga,
täku, tantsi Talinasse,
tuu latsel saia,
latseoidjal ubinid,
⁵ karjatselle kanikit,

poistele puid,
tüdrukile tüvikit,
vananaistele vitsu!

Lauldi lapsele, kui last põlve peal «sõidatati». «Sõidatajal» oli vasak põlv üle parema, laps hoiti kaksiti põlvel, laulutaktis tõsteti ja langetati parema jala kanda.

Lainud Mall Paulson, s. 1873 a., Paistu kihelkonnas, Holstre vallas, Pirmastu külas 1935. aastal. Fonografeerinud R. Viidalepp (ERA III 7, 184 (28) < ERA, Fon. 459-c). «Sõidatamise» kirjeldus lisatud S. Läti seletuse järgi Paistust.

5. SÖIT SÖTSELE.

Rõngu.

Sõit, sõit tsõ-dse - le, sõit, sõit
tsõ - dse - le, lä - bi laa - ne
lan - gu - le, lä - bi laa - ne lan - gu - le!

Sõit, sõit tsõdsele,
läbi laane langule,
üle tii tädile,
üle oja onule,
5 läbi lep'ku lelläle!

Last põlvel kiigutades.

Ules kirjutanud P. Kurg Rõngu kihelkonnast 1904.—1905. aastal (EUS II 11 (20)).

6. TAMMU, TAADIPOEG!

Kaarma.

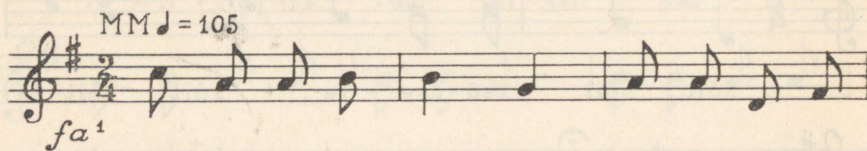
Tam-mu, tammu, taadi-poe-ga, ei-da jal-ga, em-me-las-ta!

Tammu, tammu, taadipoega,
eida jalga, emme lasta!

Üles kirjutanud D. Jakson Kaarma kihelkonnas, Kaarma-Suure val-
las, Vaivere külas 1889. aastal (EÜS IV 463 (25)).

7. TULE MEILE!

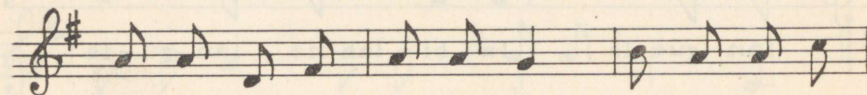
Pöide.

Tim - mu, tam-mu tei - le, tu - le om - me

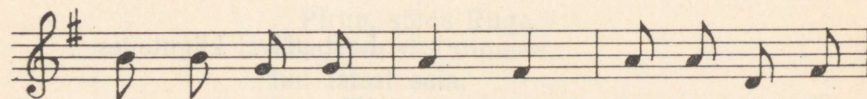
mei - le! Meil on om - me oa - tants,

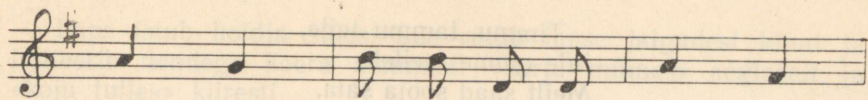
ka - he ka - na - mu - na tants, vii - e vi - ha -

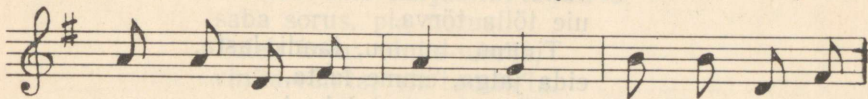
le - he tants, kui - e od - ra - üik - se tants.

Tim - mu, tam-mu tei - le, tu - le om - me

mei - le! Meilt saad. soo-ja sai - a ,

pit - ka put - ku pii - ma , va - na rat - ta

ras - va , ui - e töl - la tőr - va .

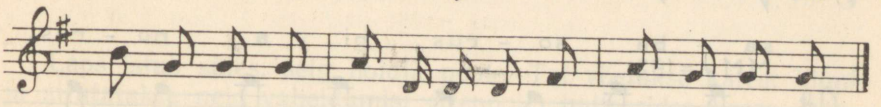
Tim - mu , tam - mu , taa - di las - ta , ei - da jal - ga ,

em - me las - ta , ei - del ei - na nii - ti - jaks ja

taa - dil tamme rai - u - jaks ! Eit o - li ei - na

lin - nu - ke ja taat o - li tamme kšn - nu - ke - ne .

Timmu, tammu teile,
tule omme meile!
Meil on omme oatants,
kahe kanamuna tants,
5 viie vihalehe tants,
kuie odraüikse tants.

Timmu, tammu teile,
tule omme meile!

Meilt saad sooja saia,
10 pitka putku piima,
vana ratta rasva,
uie tõlla tõrva.

Timmu, tammu, taadi lasta,
eida jalga, emme lasta,
15 taadil tamme raiujaks ja
emmel eina niitijaks.
Eit oli einalinnukene,
taat oli tammekännukene.

Emma kiigutab last oma põlvede vahel, kallutades last ühelt jalalt teisele.

Laulnud Leida Ränk, 32 a. vana, Orissaare rajoonis, Põide külanõukogus (= Põide kihelkonnas, Maasi vallas, Orinõmme külas) 1956. aastal. Ules kirjutanud H. Tampere ja O. Jõegever (RKM II 57, 553/4 (291) ja RKM, Mgn. II 91-c).

8. KOER LÄHEB KARJA.

Retsiteerides.

Tori.

MM♩ = 69

la¹ Kut's läeb kar- ja : lin' - ta - lon' - ta ,

sa - ba so - rus, pi - a no - rus.

MM♩ = 192

Tu - leb ko - ju : vin' - ta - vän' - ta ,

vin' - ta - vän' - ta , vin' - ta - vän' - ta.

Laps istub hoidja süles. See võtab lapse jalgadest kinni ja imiteerib nendega koera astumist: «karja minnes» aeglaselt ja «koju tulles» kiiresti.

Kut's läeb karja: lin'ta-lon'ta,
saba sorus, pia norus.
Tuleb koju: vin'ta-vän'ta,
vin'ta-vän'ta, vin'ta-vän'ta.

Laulnud Erna Normann, 48 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. —
Laulu kuulnud emalt, kes oli pärit Tori kihelkonnast, Sindi alevist. Üles
kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 35 (9)).

9. KOER LÄHEB KARJA.

Retsiteerides.

Halliste.

MM \downarrow = 72

Laulnud Selma Lätt, 43 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. — Laul õpitud lapsepõlves Halliste kihelkonnas. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 113 (4)).

10. TIHANE.

Retsiteerides.

Halliste.

MM $\text{♩} = 112$

Tii - tii, ti - ha - ne, vaa - vaa,
 varb - la - ne, len - da ü - le u - a - ai - a,
 kar - ga ü - le kap - sa - ai - a, ü - le met - sa,
 ü - le met - sa vurr!

Ema võttis väikse lapse sülle ja hoidis kätega lapse randmeist kinni. Laulu rõhulistel kohtadel liigutati lapse käsi kokku- ja ühtlasi allapoole, rõhutuul aga laiali. «Vurr» — ajal aga viidi lapse käed kaugemale kõrvale ning raputati. Niiviisi imiteeriti linnu lendamist. — Veidi suuremate lastega mängiti teistmoodi. Lapse väljasirutatud käe seljast võttis ema või teine laps oma pöidla ja esimese sõrmega kinni, laps omakorda samal moel teise käe sõrmedega ema käeseljast ja nii vahelduvalt edasi (võis mängida ka mitmekesi). Laulu rõhulistel kohtadel tõsteti käsi ülespoole, rõhutuul allapoole ja «vurr» — ajal viidi lahtilastud käed raputades üles laiali.

Tii-tii, tihane,
 vaa-va, varblane,
 lenda üle ua-aia,
 karga üle kapsa-aia,
 5 üle metsa, üle metsa — vurr!

Laulnud Selma Lätt, 43 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. — Laul õpitud lapsepõlves Halliste kihelkonnas. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 115/7 (5)).

11. HIIREKE, TOO VETT!

Retsiteerides.

Maarja-Magdaleena.

MM ♩ = 96

li - re - ke , ii - re - ke , tuu vett ,

kas-si-ke, kas-si-ke, kas-ta sai-a, lõ-o-ke, lõ-o-ke,

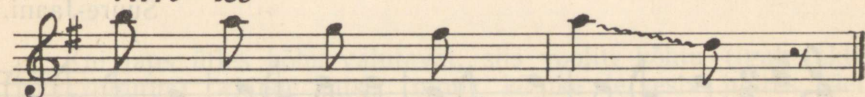
lõ - hu puid , ti - ha - ne , ti - ha - ne , tii tu - li põ - le - ma!

MM ♩ = 112

Kust poolt tii, kust poolt tii? Siit poolt, siit poolt,

MM ♩ = 185

siit , siit , siit , siit , sirr !

Hoidja võtab lapse põlvele ning kõditab sõrmega ringe tehes lapse peopesa. Alates sõnast «siitpoolt» aga veab sõrmega käevart mööda kuni kaenla alla ja viib siis oma käe üles kõrgele, justkui linnu lendamist imiteerides («sirr!»).

Iireke, iireke, tuu vett,
kassike, kassike, kasta saia,
lõoke, lõoke, lõhu puid,
tihane, tihane, tii tuli põlema!

⁵ Kustpoolt tii, kustpoolt tii?

Siitpoolt, siitpoolt, siit, siit, siit, siit — sirr!

Laulnud Aliide Michelson, sünd. 1892. aastal, Tartu linnas 1953. aastal. — Laulu õppinud sünnikohas Maarja-Magdaleena kihelkonnas, Saare vallas, Saare mõisas. — Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 119 (6)).

12. KAKUTEGEMINE.

Retsiteerides.

Rõuge.

Lüü kok-ku, kas-ta kak-ku, tsil-gu-da

tsi-a-li-ha-ga, kar-gu-da ka-na-mu-na-ga!

Hoidja võtab lapse käed ja lööb neid taktis kokku.

Lüü kokku, kasta kakku,
tsilguda tsialihaga,
karguda kanamunaga!

Laulnud Jaan Gutves, 63 a. vana, Rõuge kihelkonnas, Haanja val-
las, Kokemäe külas 1930. aastal. Üles kirjutatud E. Oja ja H. Tampere (ERA
III 3, 57 (50) ja II 26, 51 (32)).

13. KAKUTEGEMINE.

Suure-Jaani.

1-2. Tee pätsi päi-li-sel, kas-ta kak-ku kar-jat-sel-le!

Tee pätsi päilisel,
kasta kakku karjatselle,
siilitse sialihada,
kaalitse kanamunada,
⁵ veere, veere ahju,
ahjust jälle välja!
Kukulullu, nämm-nämm, kunksti!

Laulu leelutatakse lastele ja näidatakse ühtlasi kätega laulus
esitatud tegevust. Kui seda elavalt tehakse, saab nutja laps kohe
rõõmsaks.

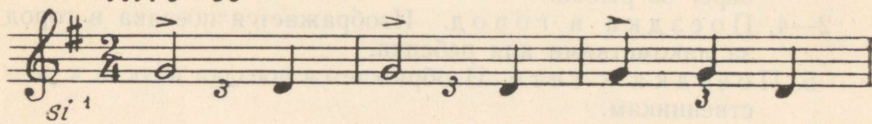
Üles kirjutatud T. Köstner Suure-Jaani kihelkonnas 1890.—1896.
aastal (EÜS III 30 (72)).

14. VARESELE VALU!

Retsiteerides.

Halliste.

MM ♩ = 96

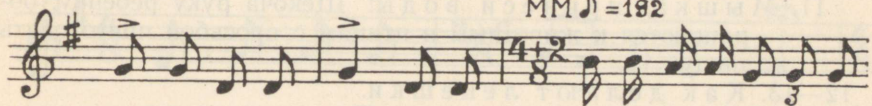

Kiir - mus, kaar - mus, a - ra - kul

ai - gus, va - re - sel va - lu,

MM ♩ = 192

mus-ta lin-nul muu tõ-bi! Me-de A-nu kõ-tu-ke
accel.

ter - ves! Tirt, tirt, tirt, tirt, tirt!

Kui laps ütles kõhu valutavat, siis vooliti kõhtu (igas taktis üks liigutus). «Mede latse (nimi) kõtuke terves!» juures jäeti käed kõhule ja siis kõditati õrnalt («Tirt, tirt...»), et last lõbus-tada ja valu unustama panna.

Kiirmus, kaarmus,
arakul aigus,
varesel valu,
musta linnul muu tõbi!
Mede Anu kõtuke terves!
Tirt, tirt, tirt, tirt, tirt!

Laulnud Selma Lätt, 43 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. — Laul õpitud lapsepõlves Halliste kihelkonnas. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 123 (7)).

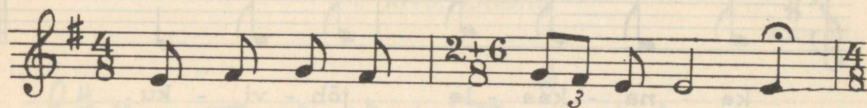
ПЕСНИ-ЗАБАВКИ.

1. Надевай штаны! Изображается поездка на морской берег за рыбой.
- 2—4. Поездка в город. Изображается поездка в город за лакомствами для ребенка.
5. Поездка к тете. Изображается поездка в гости к родственникам.
6. Толай, сыночек!
7. Приходи к нам! Юмористическое приглашение в гости (Толай, сыночек!)
- 8—9. Собака идет пасти стадо. Изображается, как собака направляется к стаду (медленно и неохотно) и как она возвращается домой (быстро и весело).
10. Синица. Показывается, как птица летает.
11. Мышка, принеси воды! Щекоча руку ребенку, обращаются к животным и птицам с просьбой приготовить пищу.
- 12—13. Как делают лепешки.
14. Иди, боль, к вороне! Поется над больным местом у ребенка.

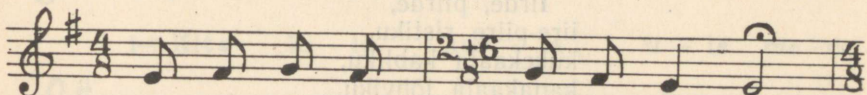
C. Lastelaulud.

1. LEPATRIINU.

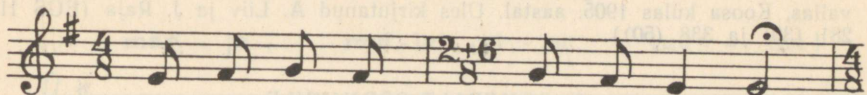
Kagu-Eesti.

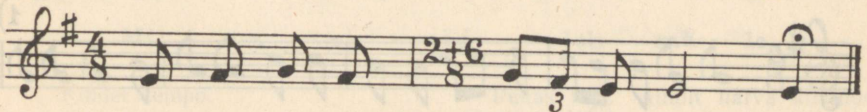
Kä - o - kir - jäs , len - du , len - du !

Len - da sin - na le - pis - tik - ku ,

kar - ga sin - na kan - nes - tik - ku !

Kä - o - kir - jäs , len - du , len - du !

Mööda kätt ronivale lepatriinule lauldakse:

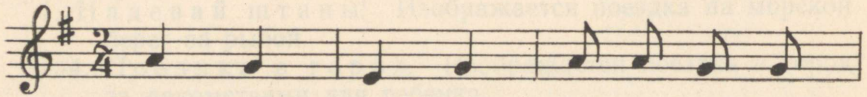
Käokirjäs, lendu, lendu!
Lenda sinna lepestikku,
karga sinna kannestikku!
Käokirjäs, lendu, lendu!

Üles kirjutanud A. Winter Võnnu (Cēšise) linnas 1886. aastal. Laul põlvneb Kagu-Eestist üleskirjutaja lapsepõlvest (OES, SK 607, 7/8 ja 10 (3)).

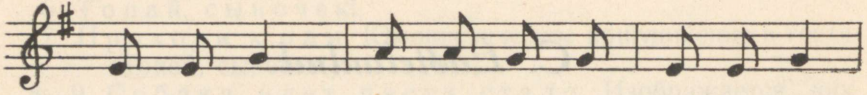
2. IIRDE-PIIRDE.

Kergelt.

Kodavere.

iir - de , piir - de , ii - re pii - re

ris - ti - ku , ku - ke - kaa - la kab - li - ku ,

ka - na - kaa - la jöh - vi - ku .

Iirde, piirde,
iire-piire ristiku,
kukekaala kabliku,
kanakaala jöhviku.

Laulnud Mari Poks, 66 a. vana, Kodavere kihelkonnas, Kavastu vallas, Koosa külas 1905. aastal. Üles kirjutanud A. Liiv ja J. Raja (EÜS II 281 (30) ja 338 (50)).

3. SÖMERALT SÖRMIKULE.

Haljala.

Sõ - meralt sain Sõr - mi - kul - le , Sõrmikult sain Narmikul - le .

4. Naa - da - pöi - dalt sain Pü - ga - la .

= 6, 8

1) var.

Võttis lõpus kaunis tihti sol asemel re.

Sõmeralt sain Sõrmikulle,
 Sõrmikult sain Narmikulle,
 Narmikult sain Naadapõida,
 Naadapõidalt sain Püjala,
 5 Pügalast sain Põidaristi,
 Põidaristist sain Rimula,
 Rimulast sain Rõngassuoni,
 Rõngassuonilt sain Sõmera.

Viimaselt värsilt minnakse harilikult jälle üle algusele.

Laulnud Viilip Klaas, 50 a. vana, Haljala kihelkonnas, Vihula vallas, Kõldu külas 1913. aastal. Üles kirjutanud K. Viljak (EUS X 1445 (29)).

4. KITS, KARJA!

Kuusalu.

1-4. Kits ki - lu kar - ja , ü - le me - re

mar - ja , mul - le ei - ni tuo - ma!

Mi - na ei - näd leh - mä - le.

Kindel tempo.

* Puhas fa#. Ainult harva kuuldus pisut madalam.

Kits kilu karja,
 üle mere marja,
 mulle eini tuoma!
 Mina einäd lehmäle,
 5 lehm mulle piimä.
 Mina piimä porsale,
 porsas mulle külgi.
 Mina külid ämmäle,
 ämm mulle kakku.
 10 Mina kakku kalevile,
 kalev mulle kulda.

Mina kulla tammele,
 tamm mulle lehti.
 Mina lihed lambale,
 15 lammas mulle villa.
 Mina villad viipsipuisse —
 sielt kuon kuuekase,
 vanutelen vaibakase.
 Siis saab karjatse kasuka,
 20 sulaselle suured sukkad,
 perepojal pikkad püksid,
 vabadikkule varugad,
 talupojale tallugad,
 enesele einämütsü.

Lapsele lauldud.

Laulnud Ann Katmuk, 77 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga
 vallas, Kiiu-Aabla külas 1911. aastal. Ules kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg
 (EÜS VIII 2521 (105) ja 1967/8 (232)).

5. KITS, KARJA!

Kursi.

1-4. Kits, ki - du kar - ja , ü - le me - re met - sa ,

too mul - le ei - na! Mi - na ei - na leh - ma - le .

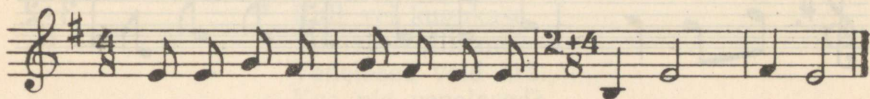
Kits, kidu karja,
 üle mere metsa,
 too mulle eina!
 Mina eina lehmale,
 5 lehm mulle piima.
 Mina piima pörsale,
 pörsas mulle külge.
 Mina külge ämmale,
 ämm mulle kakku.
 10 Mina kakku reole,
 reo mulle kulda.
 Mina kulda tammele,
 tamm mulle lehte.

Mina lehte lambale,
 15 lammas mulle villa.
 Mina villad veerikule —
 sulasele suured sukad,
 enesele einamütsi,
 20 karjalapsele kapukida,
 perepojale pikad püksid.

Laulnud Madli Saeale, 82 a. vana, Kursi kihelkonnas, Puurmanni vallas, Ruupa külas 1911. aastal. Üles kirjutanud J. ja M. Kärt (EÜS VIII 290 (20) ja 235 (23)).

6. HIIR SÕIDAB METSA.

Sangaste.

1. Kos sa sõi-dat , ii-re-ke-ne , tsir-ku , nir-ku?

Kos sa sõidat, iirekene,
 tsirku, nirku?

Mõtsa puid ragume.
 Agu puu pähä satas?
 Ma karga kannu ala.

5 Vaist sa sinna ärä külmät?
 Ma tii til'le tulõkõsõ.
 Vaist kõtt ärä kõrbes?
 Mina võia võismagõ.

Kost sa tühi või saad?
 10 Noorõ naisõ nurmikust,
 vana naisõ vaksikust.

Laulnud Eva Emers, 60 a. vana, ja Lotta Anderson, 70 a. vana, Sangaste kihelkonnas, Sangaste vallas 1909. aastal. Üles kirjutanud A. Kiiss, A. Mõttus ja J. Sossi (EÜS VI 208 (77) ja 332 (15)).

7. LIIRI-LOORI.

Kuusalu.

1-6. Lier - lier lin - nu - ka - ne , kus si - nu

pe - si - kä - ne? Kui - va - ne kuu - se tut - ka - mes - sa .

Kus sie kuiv kuusk? Va - na - mies

rai - us sen ma - ha . Kus sie va - na - mies?

13-14. Ki - vi - puus - sa kii - ku - mas - sa ,

ja - hu - puus - sa jah - va - mas - sa .

Lier-lier linnukane,
 kus sinu pesikäne?
 Kuivane kuuse tutkamessa.
 Kus sie kuiv kuusk?
 5 Vanamies raius sen maha.
 Kus sie vanamies?
 Suri pellupiendra pääle.
 Kus sie pellupienar?
 Karputkid kasvid pääle.

- 10 Kus nie karuputkid?
Nuor neits niitis maha.
Kus sie nuor neits?
Kivipuussa kiikumassa,
jahupuussa jahvamassa.
- 15 Kus sie kivipuu,
kus sie jahupuu?
Vesi vei nie ala.
Kus sie viekäne?
Must ärg rüüpäs viekase.
- 20 Kus sie ärjäkäne?
Madu naulas ärjäkäse.
Kus sie maukane?
Kukk sie nogas maukase.
Kus sie kugukane?
- 25 Kull vei kugukase.
Kus sie kullikane?
Venelased veid ärä.
Kus nie venelased?
Kümmene külä taga,
- 30 seitsmäne mere taga.

Karjalapse laul.

Laulnud Ann Katmuk, 77 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Kiiu-Aabla külas 1911. aastal. Üles kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EÜS VIII 2521 (106) ja 1968/9 (233)).

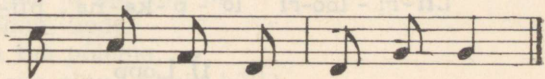
8. LIIRI-LÕÖRI.

Pärnu-Jaagupi.

1-2. Lii-ri - lõõ-ri lõ - o - ke-ne , piiri-pääri pääsu-ke-ne

1) Lõpp

28. ka - da - ri - ku kait-se - jaks

Liiri-lõõri lõokene,
piiri-pääri pääsukene,
kus su kulla pesakene?
Metsas märja mäna otsas.

- 5 Kus see märga mänd on jäänud?
Vanamees on maha raiund.
Kus see vanamees on jäänud?
Vanamees on ära surnud.
Kus see vanamees on maetud?
- 10 Pikka põllupeenaresse.
Kus see põllupeenar jäänud?
Mustad ärjad peenra künnud.
Kus need mustad ärjad jäänud?
Karu murdnud mustad ärjad.
- 15 Kus see karu oli jäänud?
Karu pilliroogu läinud.
Kus see pilliroog on jäänud?
Vikat pilliroo on niitnud.
Kus see vikat ise jäänud?
- 20 Kõvasi vikati kulutand.
Kus see kõvas ise jäänud?
Kanad siblind sõnnikusse.
Kus need kanad ise jäänud?
Kull viind kanad taeva alla.
- 25 Lööme kokku kolmed köied,
lähme kulli otsimaie
meie metsa oidijaks ja
kadariku kaitsejaks.

Laulnud Katariina Lõo, 64 a. vana, Pärnu-Jaagupi kihelkonnas, Enge vallas 1929. aastal. Üles kirjutanud E. Oja ja E. Treu (ERA III 2, 65 (57) ja II 17, 168/9 (118)).

9. LIIRI-LÖÖRI.

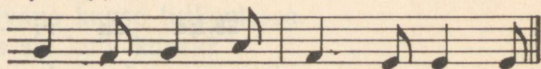
Pärnu-Jaagupi.

sol

Lii-ri - lõõ-ri lõ - o - ke - ne , pii-ri - pää ri pää-su-ke-ne.

1) Lõpp

Laulnud Jaan Madisson, 58 a. vana, Pärnu-Jaagupi kihelkonnas, Are vallas, Eapere külas 1929. aastal. Üles kirjutanud E. Oja (ERA III 2, 9 (2) < ERA, Fon. 210-b).

10. KUIDAS KAPSAD KASVASID?

Kuusalu.

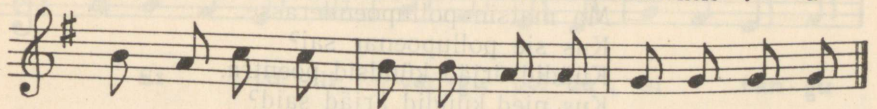
16. Te-re , te-re , Ki-le-ve-re Kaarel! Kas nief kap-sad

kas - vid teil? Jah nief kap-sad kas - vid meil

Eks siis ol - nud i - a küll Jaa mis i - a

sie küll o - li - kits läks ai - da . rais-kas kap-sad.

- Tere, tere, Kilevere Kaarel!
 Kas nief kapsad kasvid teil?
 — Jah nief kapsad kasvid meil.
 Eks siis olnud ia küll?
 5 — Jaa mis ia sie küll oli —
 kits läks aida, raiskas kapsad.
 Eks siis olnud kahju küll?
 — Jaa mis kahju sie küll oli —
 ma tapsin sügise kitse ära,
 10 liha panin kerikselle.
 Eks siis olnud ia küll?
 — Jaa mis ia sie küll oli —
 rasva tilkus liede,
 pani mu tua põlema.
 15 Eks siis olnud kahju küll?
 — Jaa mis kahju sie küll oli —
 ma akkasin tuba tegema,
 tuba tegema, koda koguma,
 teist aga palki siademaie.
 20 [Eks siis olnud ia küll?
 — Jaa mis ia sie küll oli —]
 palk aga kukkus naise pähe.

Eks siis olnud kahju küll?
— Jaa mis kahju sie küll oli —
25 ma sain uue ja parema,
läksin kiriku kihlrama.

Eks siis olnud ia küll?
— Jaa mis ia sie küll oli —
papp aga naeris naise ära.

30 Eks siis olnud kahju küll?
— Jaa mis kahju sie küll oli —
papp andis mulle paatäie raha.

Eks siis olnud ia küll?
— Jaa mis ia sie küll oli —
35 ma panin oue aupinu otsa,
varas varastas selle ära.

Eks siis olnud kahju küll?
— Jaa mis kahju sie küll oli —
ma lõin selle varga maha.

40 Kus sa teda maha matsid?
— Ma matsin pollupoenderasse.
Kus sie pollupoenar sai?
— Kүүüdid ärjäd kündsid poentra.

Kus nied kүүüdid ärjäd said?
— 45 Karu murdis kүүüdid ärjäd.
Kus sie karu ise sai?

— Karu läks pika pilliruogu.
Kus sie pilliruogu sai?
— Vikkat niitis pilliruogu.

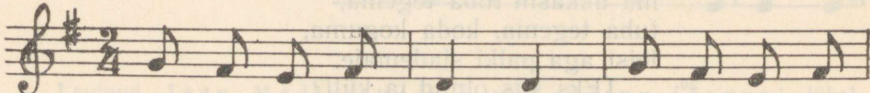
50 Kus sie vikkat ise sai?
— Luisku rikkus vikkatimme.
Kus sie luisku ise sai?
— Luisk jäi metsä kannu otsa.

Laulnud Joosep Kilström, 59 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Pedaspää külas 1911. aastal. Üles kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EÜS VIII 2513 (65) ja 1726/7 (85)).

11. KITS EI LÄHE KOJU.

Kuusalu.

A.

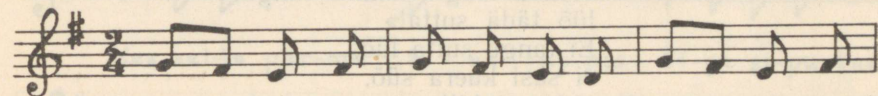
B. kans . Tu - li tu - li vas - ta .

„Hü - vä tu - li, kau - nis tu - li,

C. pol - da tä - mä tan - gu!“

Ei tu - li tan-gu pol-da , ei tan-gu

sut - ta lüö , ei su - si kue-ra süö ,

ei kue-ra ki - li au - gu , ei ki - li

ko - di me - ne il - ma suo - ni kan - da - ma - ta .

Uhaltoodud viis vastab kumulatiivse ahellaulu viimasele salmle. Igas eelmises salmis lõpust arvates on C-osa ühe värsi võrra lühem.

Meni suoni mettä,
meni kili kans.
Tuli kuera vasta.
«Hüvä kuera, kaunis kuera,

5 augu täda kili!»
Ei kuera kili augu,
ei kili kodi mene
ilma suoni kandamata.
Meni suoni mettä,
10 meni kili kans.
Tuli susi vasta.
«Hüvä susi, kaunis susi,
süö tämä koeral»
Ei susi kuera süö,
15 ei kuera kili augu,
ei kili kodi mene
ilma suoni kandamata.
Meni suoni mettä,
meni kili kans.
20 Tuli tangu vasta.
«Hüvä tangu, kaunis tangu,
löö täda suttal»
Ei tangu suttal löö,
ei susi kuera süö,
25 ei kuera kili augu,
ei kili kodi mene
ilma suoni kandamata.
Meni suoni mettä,
meni kili kans.
30 Tuli tuli vasta.
«Hüvä tuli, kaunis tuli,
polda tämä tangul»
Ei tuli tangu polda,
ei tangu suttal löö,
35 ei susi kuera süö,
ei kuera kili augu,
ei kili kodi mene
ilma suoni kandamata.

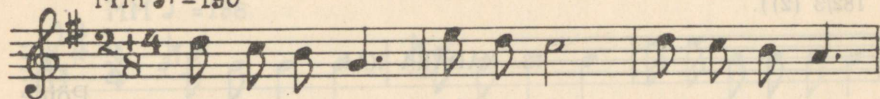
Suome laul.

Laulnud Gustav Einstruk, 60 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Hara külas 1911. aastal. Ules kirjutanud K. Viljak ja G. Vilberg (EÜS VIII 2535 (170) ja 1708 (54)).

12. PARMU MATUS.

Pöide.

MM ♩ = 190

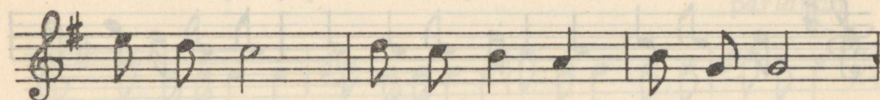
Te - re , te - re , tõl - bi - ke ! Kus sa lä - hed ,

lü - hi - ke ? Ma läe par - mu ma - tu - se - le .

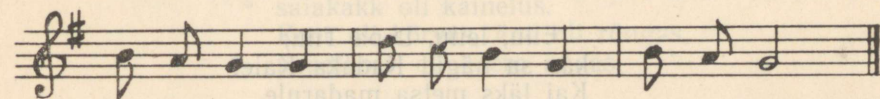
Kes sel - le par - mu ä - ra tap - pis . Si - ga si - pu - tas

sõ - ra - ga , lam - mas lai - a änn - a - ga ,

o - bu umb - se rau - a - ga , va - si - kas o - ma

va - sa - ri - ga , le - hem le - he - a - ga - ga .

Tere, tere, tõlbike!

Kus sa lähed, lühike?

• Ma läe parmu matusele.

• Kes selle parmu ära tappis?

5 Siga siputas sõraga,

lammas laia ännaga,

obu umbse rauaga,

vasikas oma vasariga,

lehem lehe-agaga.

Lauldi last süles kiigutades.

Laulnud Anna Kivi, 71 a. vana, Orissaare rajoonis, Laimjala külanõukogus (=Põide kihelkonnas, Laimjala vallas, Asva külas) 1956. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere ja O. Niinemägi (RKM II 54, 534/5 (10) ja 182/3 (2)).

13. KADAKA KAI.

Põide.

MM ♩ = 172

Ei - lu, lei - lu, Le - pa Tii - u, kas sa nä - gid

Ka - da - ka Kai - e? Kai läks met - sa ma - da - ru - le,

ma - da - ru - le, rot - si - ku - le, koer o - li kõr - vas,

änd o - li rön - gas, tu - ba - ka - kott o - li koe - ra än - das.

Eilu, leilu, Lepa Tiiu,
kas sa nägid Kadaka Kaie?
Kai läks metsa madarule,
madarule, rotsikule,
5 koer oli kõrvas, änd oli rõngas,
tubakakott oli koera ändas.

Last kiigutades.

Laulnud Anna Kivi, 71 a. vana, Orissaare rajoonis, Laimjala külanõukogus (=Põide kihelkonnas, Laimjala vallas, Asva külas) 1956. aastal. Üles kirjutanud H. ja E. Tampere (RKM II 54, 531 (1) ja 388/9 (2)).

14. KADAKA KAI.

Põide.

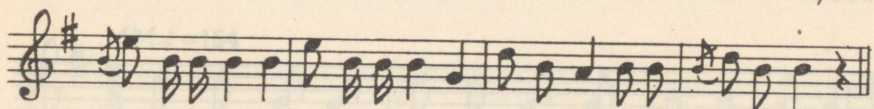
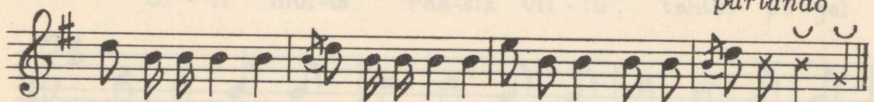
MM ♩ = 158

Ei-lu, lei-lu, Le-pa Trii-nu, o-led sa Kada-ka

Kai-e näi-nud? Kai läks muiste ma-da-rui-le,

üll o-li peas ja pill o-li suus ja sai-a-kakk o-li kaine-lus.
parlando

Koer o-li kõrvas, änd o-li rõngas, pandikorv o-li koe-ra ändas.

Eilu, leilu, Lepa Triinu,
 oled sa Kadaka Kaie näinud?
 Kai läks muiste madaruile,
 üll oli peas ja pill oli suus ja
 5 saiakakk oli kainelus.
 Koer oli kõrvas, änd oli rõngas,
 pandikorv oli koera ändas.

Laulis istudes, laps süles. Õõtsutas ülakeha ette- ja tahapoole.

Laulnud Liini Ränk, 53 a. vana, Orissaare rajoonis, Põide külanõukogus (= Põide kihelkonnas, Maasi vallas, Orinõmme külas) 1956. aastal. Ules kirjutanud H. Tampere ja O. Niinemägi (RKM, Mgn. II 18-e).

ДЕТСКИЕ ПЕСНИ.

1. Божья коровка. Поется ползущей по руке божьей коровке, чтобы она полетела.
2. Ийрде-пийрде (Игра слов).
3. С Сымера на Сырмик. (Цепная песня с фантастической топонимикой).

4—5. Иди, коза, пастись! (Цепная песня).

6. Мышь едет в лес. (Цепная песня).

7—9. Лийри-лыири. (Цепная песня).

10. Как росла капуста? (Цепная песня, ср. Н. П. Андреев, Указатель сказочных сюжетов. Ленинград, 1929, № 2014: Хорошо да худо).

11. Коза не идет домой. (Кумулятивная песня, ср. Андреев, Указатель № 2015: Козу гнать).

12. Похороны овода. Рассказывается о том, как животные убили овода.

13—14. Кадака Кай. Юмористическая песня о Кай, которая идет в лес собирать подмаренник.

The image shows a musical score for the song 'Кадака Кай' (Kadaka Kai). It consists of four staves of music. The first staff is the vocal line, and the subsequent three staves are for the piano accompaniment. The lyrics are written below the vocal line. The music is in a simple, folk-like style with a clear melody and accompaniment. The lyrics are in Russian and describe a girl named Kadaka Kai going to the forest to pick marjoram.

Ка-да-ка Кай-е! Кай-е! Кай-е!
Кай-е! Кай-е! Кай-е!
Кай-е! Кай-е! Кай-е!
Кай-е! Кай-е! Кай-е!

D. Loodushäälendid ja muinasjutud.

1. PÄÄSUKESLAUL.

Karksi.

MM♩ = 154

si¹

O - li mul-la raa-sik vil-lu, tahtsi po-jal

kuu-be te-tä, pan-ni ah-ju ot-sa pää-le,

put'-tev tul-le, pal-liv ä-rä kui särr!

Olli mulla raasik villu,
tahtsi pojalt kuube tetä,
panni ahju otsa pääle,
put'tev tulle, palliv ärä kui särr!

Laulnud Mari Sarv, 54 a. vana, Karksi kihelkonnas, Karksi val-
las, Nuia alevikus 1938. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (ERA, Pl. 96 B 1).

2. KASSILAUL.

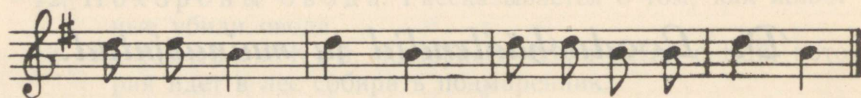
Rannu.

MM ♩ = 80

mi

Kur - da , kar - da , sa-ra-puu sar - da ,

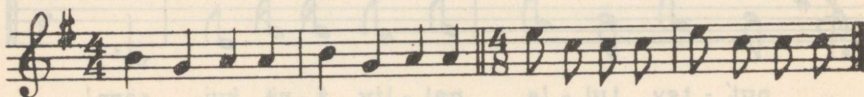
va - bar-na var - si , er-ne ö - le - kör - si .

Kurda, karda,
sarapuu sarda,
vabarna varsi,
erne ölekõrsi.

Üles kirjutanud Herbert Tampere, 43 a. vana, Tartu linnas 1953. aastal. — Opitud lapsepõlves Rannu kihelkonnas, Rannu vallas, Unikülas. — (RKM II 57, 121 (8)).

3. VANKRILAUL.

Vändra.

Kimper, Kamper, Kimper, Kamper! Kel-le Kamper, kel-le Kamper?

Piis - ta Kam - per , Piis - ta Kam - per !

Vanasti olevat Piista Jürissoni maast ilma peremehe loata väike teerada läbi aetud, kust mõned ka vankriga sõitnud, et otsemini ja kiiremini sihtkohta jõuda. Kui peremees, keda rahva seas kutsuti «Kamperiks», seda näinud, hakanud ta hirmsasti sõimama. Kord tahtnud keegi jälle sealt salaja läbi sõita. Puuassidega vanker «laulnud» ettevaatlikult ja aeglaselt: «Kimper, Kamper, Kimper, Kamper!» Aga siis näinud «küüdimees», et peremees tuleb ja haka-

nud hobust kiiremale käigule sundima. Vanker laulnud kiiremalt: «Kelle Kamper, kelle Kamper?» Kui aga hobune päris sõitma läinud, karjunud vanker juba täie häälega ja õige kiiresti: «Piista Kamper, Piista Kamper!»

Jutustanud ja laulnud Kadri Ounapuu, s. 1858. a., Vändra kihelkonnas, Vana-Vändra vallas, Aluste külas 1937. aastal. Üles kirjutanud A. Ounapuu (ERA II 138, 46/7 (15)).

4. VANKRILAUL.

Vändra.

Siit ei to-hi lä-bi minna, siit ei to-hi lä-bi minna!

Kas ma_i ü - tend, kas ma_i ü - tend!

Kui teinekord jälle üks teine sama teed [üle Piista põllu — vt. eelmine «Vankrilaul»] läinud, karjunud tema vanker algul õige aeglaselt ja hoiatavalt:

Siit ei tohi läbi minna,
siit ei tohi läbi minna!

Kui peremees tulnud, «luiganud» vanker põgenedes õige kiiresti:

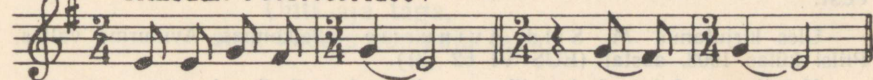
Kas ma_i ütend,
kas ma_i ütend!

Jutustanud ja laulnud Kadri Ounapuu, s. 1858. a., Vändra kihelkonnas, Vana-Vändra vallas, Aluste külas 1937. aastal. Üles kirjutanud A. Ounapuu (ERA II 138, 47 (16)).

5. LOOMAD VIIAKSE LAADALE.

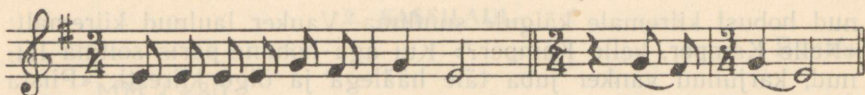
Avinurme.

Haledalt retsiteerides.

Lin-na vii-ak - se!

Mind ka!

Ä-ra seal mind tape - tak-se! Mind ka!

Ju - mal saa-gu mind ai - ta - ma!

Trill - trall, trill - trall, trill - trall, trill - trall!

[Peremees hakanud linna minema loomi müüma. Vankrile pandud kukk, lehm ja oinas. Kukk laulnud:]

Linna viiakse!

[Lehm ammunud vastuseks:]

Mind ka!

[Kukk laulnud jälle:]

Ära seal mind tapetakse!

[Lehm omakorda:]

Mind ka!

[Oinas määginud:]

Jumal saagu mind aitama!

[Sõit aga läinud linna poole:]

Trill-trall, trill-trall,
trill-trall, trill-trall!

Vanaaegne laste nutulaul. Lauldud Avinurmes umb. 50 aasta eest.

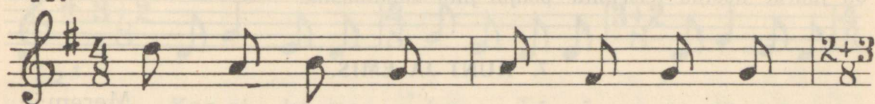
Ules kirjutanud M. Sild Avinurme kihelkonnas, Avinurme vallas, Piisli külas 1908. aastal (EÜS VI 62 (3)).

Märkus. Jutu sündmustiku on lisanud valimiku koostaja teisendite põhjal.

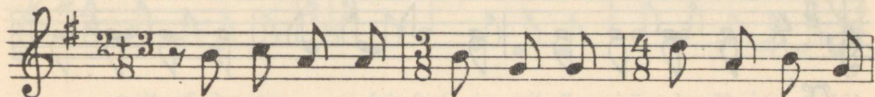
6. HUNT JA HANI.

Tõstamaa.

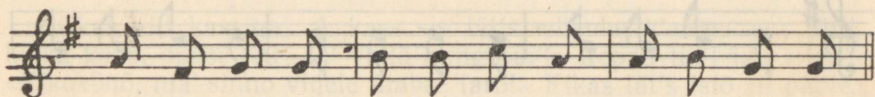
A.

„Te - re , tii - pa - lii - pa - jal - ga !

Kas koo-nu-kas ko-du on? Kä-si kärssa

B.

käi-ma tul-la - va - der val - mis a - ja ta - ga !

Un - ti a - ja ta - ga ,

si - ga köö - gis su - pi - pa - ja ta - ga !

[Hunt tahtnud kesal siga ära süüa. Siga kutsunud hundi endaga koju, lubanud talle seal põrsad anda, sest need on pehmemad süüa. Hunt tulnud ka seaga kaasa ja jäänud värava taha ootama, kuna siga enese suvikööki ära peitnud. Pärast pikka ootamist ütelnud hunt õues kõndivale hanele:]

Tere, tiipa-liipajalga!

Kas koonukas kodu on?

Käsi kärssa käima tulla —

vader valmis aja taga!

[Hani hakanud kisendama:]

Unti aja taga,

siga köögis supipaja taga!

[Seda kuulnud koer («koonukas»), tormanud hundi kallale ja kihitanud ta veriste külgedega minema.]

Laulnud Aleksei Rea, 51 a. vana, Muhu kihelkonnas 1907. aastal. — Muinasjutu-laulu kuulnud arvatavasti sünnikohas Tõstamaa kihelkonnas, Seliste vallas. — Üles kirjutatud M. Pehka (EÜS IV 1479 (53)).

Märkus. Viis on rütmiliselt korraldatud valimiku koostaja poolt, samuti on juurde lisatud teisendite põhjal jutu sündmustik.

7. HUNT JA EMIS.

Meremäe.

A. MM ♩ = 240

re¹

Tsun-gi', tsungi', im - mo - kõ - nõ, lun-di', lun-di',

kõr - va - kõ - nõ, hõö-rü', hõö-rü', han-na - kõ - nõ,

B. MM ♩ = 120

Ei an - na'! Lau - la' viil!

Im's ol' poigõga' mõtsah. Susi lät's ka' mano. Tuu üt'el im'se sele niiviisi, õt: «Anna' mullõ üt's poig ar'!» A' im's üt'el: «Anna-ai' muido! Laula'!» Susi nakas laulma, õt:

«Tsungi', tsungi', immokõnõ,
lundi', lund'i', kõrvakõnõ,
hõörü', hõörü', hannakõnõ,
nipsi', näpsi', nännäkene!
Anna' mullõ üt's pujakõnõ!»

A' im's üt'el vasta: «Ei anna'! Laula' viil!» Astõ õks es' mõnõ sammukõsõ kodo poolõ. Nikani las'k laulda', mito vuuri, ku sai hindä pettä' minemä pujakõistõga'.

Jutustanud Hemmo Mast, 54 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitsa külanõukogus [= Meremäe vallas, Obinitsa külas] 1953. aastal. Üles kirjutatud H. Tampere (RKM II 127/8 (1)).

8. KUKK JA KASS.

Meremäe.

MM ♩ = 156

la¹

Kas-si - kö-ne, ka-sa-kö-nõ, ne-li - jal-ga

neit-sü-ke-ne, ki-kot jo vii-äs ü - le Mer'ste mäki!

Kikas elli kassiga'. A kass sis lät's edikohe k'auma ar', jät't kikka kodo, opas: «Ar' sa' vällä mingu-ui!» Repän tu'l jal' riiga'. «Kikokõnõ, ma' sinno videle ümbre tarõ!» Kikas lät's istõ rii pääle, ni repän arki' vei kikka. A kikas tänit:

«Kassikõnõ, kasakõnõ,
nelijalga neitsükene,
kikot jo viiäs üle Mer'ste mäki!»

Kuna kass joudsõ takah minnä', sis ol'l rebäsel kikas jo' ar' tapõt, paah kei jo'. A repän olõ-õs es' kotoh. Sis kass võt't tuu liha vällä ar' paast, sei ar' ni las'k suurõ hunigu patta kikka iist.

Jutustanud Nasta Rebane, umb. 70 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitza külanõukogus [= Meremäe vallas, Obinitza külas] 1953. aastal. Ules kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 128/9 (2)).

9. REBANE HANEKARJAS.

Meremäe.

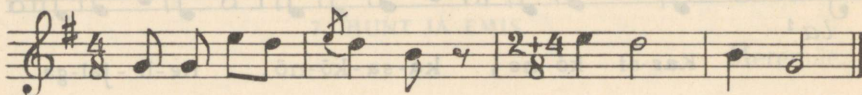
MM ♩ = 176

do^{#2} Til - lõ, tal - lõ!

Mer-de süümä, ruu-gu juu-ma, til-lõ, tal-lõ!

E si mängi mäe pääl, tillõ, tal-lõ,

ka-ri süü kal-dõh, tillõ, tal-lõ.

Paaba lät's hanikar'ust otsma. Puttu jänes vasta, küsüs: «Tereh, tereh, vanaimä! Kohes läät?» — «Hanikar'ust lää otsma.» — «A võta' minnu.» — «A kas õllõta' mõistat?» — «Mõista k'ul'.» — «A kuis sa' õllõtat?» — «Uh-huu!» — «Ei võta'. Sa' hirm'at mu' hani' ar'.»

No lät's jal' paaba minemä. Puttu susi vasta. Susi jal' küssi: «Tereh, vanaimä! Kohes läät?» — «Hanikar'ust lää otsma.» — «Võta' minnu.» — «A kas õllõta' mõistat?» — «Mõista k'ul'.» — «Kuis õllõtat?» — «Au-au!» — «Ei võta'. Sa' hirm'at mu' hani' ar'.»

Lät's vanaeit jal' minemä. Puttu kahr vasta. Tuu jal' küssi: «Tereh, vanaimä! Kohes läät?» — «Hanikar'ust otsma.» — «Võta' minnu.» — «Õllõta' mõistat?» — «Mõista k'ul'.» — «Kuis õllõtat?» — «Mäh-mäh!» — «Ei võta'. Hani' hirm'at ar'.»

Lät's vanaeit jal' minemä. Puttu repän vasta. Repän jal' küssi: «Vanaimä, kohes läät?» — «Hanikar'ust otsma.» — «Võta' minnu.» — «Õllõta' mõistat?» — «Mõista k'ul'.» — «A kuis õllõtat?»

«Tillõ, tallõ!

Merde süümä, ruugu juuma,
tillõ, tallõ!

Esi mängi mäe pääl,
tillõ, tallõ,
kari süü kaldõh,
tillõ, tallõ.»

Paabal sai hüä miil, võt't rebäse hanikarja. Vei kodo, an'd süvvä, sääd asema ja pan'd magama kar'usõ. Hummogu jal' kar'usõlõ süvvä, rõiva' sälgä, leib puuhu, saat hannõga' karja. Kar'us lät's õnnõ:

«Tillõ, tallõ!

Merde süümä, ruugu juuma,
tillõ, tallõ!

Esi mängi mäe pääl,

tillõ, tallõ,
kari süü kaldõh,
tillõ, tallõ.»

Tul'l õdagu kodo — ütte hanni olõki-õs. Vanaimä küsse: «Kos hani om?» — «Või, vanaimäkene, merde jäi süüma, ruugu juuma. Hummõn lää, arki' tuu!»

Õdagu ravid, hummogu lät's jalki' karja, õllõdi:

«Tillõ, tallõ!
Merde süüma, ruugu juuma,
tillõ, tallõ!
Esi mängi mäe pääl,
tillõ, tallõ,
kari süü kaldõh,
tillõ, tallõ.»

Tul'l tõsõ õdagu kodo jo' üte haniga'. Vanaimä küsse: «Kos hani' omma'?» — «Või, vanaimäkene, merde jäi' süüma, ruugu juuma. Hummõn lää, arki' tuu!»

Vanaimä õks an'd õdagu süvvä, pan'd magama. Hummogu jal' rōivilõ, an'd süvvä, leib puuhu. Lät's jo' üte haniga' õnnõ karja. Lät's ja õllõdi:

«Tillõ, tallõ!
Merde süüma, ruugu juuma,
tillõ, tallõ!
Esi mängi mäe pääl,
tillõ, tallõ,
kari süü kaldõh,
tillõ, tallõ.»

Tul'l õdagu kodo — olõ-õs inäp üttegi' hanni. Vanaimä lät's jo kur'alt vasta: «Kos hani' omma'?» — «Või, vanaimäkene, merde jäi' süüma, ruugu juuma. Hummõn lää, arki' tuu!»

Õdagu õks anti süvvä, panti kar'us magama. No tul'l hummok, ni pühke tarrõ, vei tarõ asku vällä. Tul'l tagasi ni üteli: «Või, vanaimäkene, minnu kutsudi üleiaia vadõris.» Vanaimäkene an'd viil kuklikõsõ leibä ja saat vadõris. Tul'l kodo, küsse vanaimä: «Mis sis nimes ka sai?» Tä üteli: «Alon'g.»

Sai tõnõ hummok, tul'l üles, jal' pühk tarrõ, vei jälle asku vällä. Tul'l tagasi: «Või, vanaimäkene, jal' kutsudi üleiaia vadõris.» Vanaimä an'd jälle kukli leibä ja saat vadõris. Tul'l õdagu kodo, jal' vanaimä küsse: «Mis nimest sai?» — «Poolõng».

Tul'l jal' kolmas hummok. Tul'l üles, jal' pühke tarrõ, vei jal' asku vällä. Tul'l tarrõ: «Või, vanaimäkene, minnu kutsudi jal' üleiaia vadõrist.» Vanaimä jal' saat vadõrist, an'd jal' kuklikõsõ leibä. Tul'l kodo. Jal' vanaimä küsse: «Mis nimest sai?» Üteli: «Lõpõng.»

Hummogult jal' tul'l üles — kar'usõl väiga' kõtt haigõ. Vana-

imä küt't sanna, küt't sanna ja vei kar'usökösõ sanna. Pan'd kar'usökösõ labalõ, nakas vihtma. Lei voori vihaga' — karas hani vällä. Naas vanaimä jo' inäbä pesmä, õt sa' olõt mu' hani' ar' söönü'. A rebäsekene sannast vällä, üle aia mõtsa ja — mint. Peräh lät's vanaimä võidu võtma tarõ pääle — olõ-õs olõmahki'. Nii sei repän hani' ni sei võiu — ni sai hõste elet.

Jutustanud Anna Järv, 75 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitsa külanõukogus [= Meremäe vallas, Härma külas] 1953. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 130/5 (3)).

10. REBASE JA HUNDI KALAPÜÜK.

Meremäe

MM ♩ = 210

re 1 3

Tõ - bi - nõ kand kand ter - veht kan - du .

Elli susi rebäsega'. Repän lät's vällä k'aua. Kalamiis sõit tiid pite. Timä hiit hindä tii viirde maaha, tek' hindä nigu ar' koolnu'. Kalamiis lei jalaga' — ar' lõpnu'. Võt't handa pite kinni, hiit kalakuurma pääle. Es'hindäst kõnõli nii: «Naasel olõki-õi' kasuga kraed — seost saa hüä kasuga krae.» A repän pil'l kalamehel kõik kala' kuurmast maaha tii viirde, peräst karas es' ka maaha. Tagasi minneh kor'as nuu' kala' kõik üles ümbre hanna, ja kõttu sei. Lät's sinnä umma kortõri tagasi, kos susi ol'l. Susi üteli: «Või, repän reinuvadõrikõnõ, kost sa' niipal'lo kallo olt saanu'?» Repän üteli: «Külä kaivo tsusksi hanna, ni kala' es'ki' tull' hanna külge.» Susi üteli: «Või, ma' ka lää panõ uma hanna kaivo. Vadõrikõne, tul' sa' ka üteli!»

Lät's susi, pan'd timä sis külä kaivo hanna. Pidä — üteli: «Ei olõ' viil midä.» Liigut — «kerge viil om.» Repän üteli: «Piä_ks piä'! Kas na niiruttu tulõva'! Lasõ' hand sügävämpä!» Liigutas jal' handa — «Om jo' veidokõsõ rasõ.» Repän üteli: «Piä_ks piä'! Piä_ks piä' viil!» Tä las'k terve üü pitä' kaoh handa, nikani ku külmi hand iä külgi kinni. Susi üteli: «Kallo om vist liiga pal'lo — jovva-ai' handa kergütägi' inäp.» A repän nakas tänni: «Võe, kulla küläkene! Susi situs külä kaivo.» Külänaase' tull', kua tul'l kooguga', kua tul'l paa-argiga', kua tul'l aholuvvaga', kua tul'l kannipuuga'. Naksi' sutt pesmä. Pessi' soe kõik veritsest ja susi kaksi hanna ar'.

Tuuvaehtõ siseh, ku naase' sutt nuhkli', käve repän küläh. Käve leeväkohetusõ siseh, mäari hindä leeväkohetusõga' kõik kokko ja visas hindä mõtsa viirde maaha. Susi ka pagõsi mõtsa poolõ, sai

rebäse mano, ütөл rebäsele: «Vadōrikōnō, vii' no' minno sālāgä' kodo, ma' olō väegä' haigō!» A repän ütles: «Sa' no' määne haigō! Ta verine haigō määne haigō.» Öt «ma' olō haigō — ma' olō mädänü'» Susi võt't sis rebäse sälgä, lät's kodo poolō minemä. Timä laul sāläh:

«Tōbinō kand kand terveht kandu,
tōbinō kand kand terveht kandu.¹»

Susi ütöl: «Mis sa' tah laulat?» — «Na mul vana' kar'a lōi-gusō'» — Otsah.

Jutustanud Hemmo Mast, 54 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitsa külanõukogus [= Meremäe vallas, Obinitsa külas], 1953. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 135/8 (4)).

11. PÕIALPOISS.

Mäe.

MM ♩ = 100

do¹ Tsorr-tsorr, nüs-sä' leh-mä, tsorr-tsorr, nüs-sä' leh-mä!

Teeda paabaga' ellivä'. Teeda lät's nurmō kündmä, paaba nakas kotoh pliine küdsämä. Lät's lihha lōikama ja lōigas päkä otsa maaha. Mähke närdsuga' kinni, visas aho pääle. Küdsä pliine ja es' kōnōlas: «Olōs mul ka' pujakōnō olōva, saadas ka' teedalō pliinel!» A päkä otsakōnō ütles aho päält: «Imä, ma' lää!» — «Kulla pujakōnō, kost sa' saidō sinna aho pääle?» — «Imäkene, ma' su päkäst sai.»

Pan'd sis imä pliini' tassi pääle ja lät's poig viimä. A poig saa-as muidu viiä', ku pan'd pää otsa tassiga' pliini'. Lät's sis nurmō teeda mano ja an'd joudu teedalō. Teeda kaes, öt näe-i' kohki', joudu and, a näe-i' kohki'. Tul'l, kaes, öt tass pliinega' ja tassi all poiskōnō. Teeda nakas sis pliine süümä, a poig ütöl: «Esä, ma' künnä.» Esä ütles: «Pujakōnō, kas sa' no' saadō kündä', sa' olt jo veiga' väikokōnō?» Poig ütles, öt: «Esä, ma' künnä.»

Poig las'k kat's kõrra üle põllu adraga', ja lät's kat's miist müüdä, kaes, et hopōn künd, a miist adra taga näe-ei'. Tulliva' lähkombahe — päkäpiku' poiskōnō künd. Mehe' ütlivä' teedalō, öt: «Müü' ar' ta poig meele!» Teeda ütles: «Mul es'ki' sai ta poig, öt sis ma' mööge' ar' teele.» A tuu poig ütöl: «Esä, esä, möö' ar' — ma' jalki' tulō tagasi!» Esä möi ar' sis kalli raha iist tuu puja.

¹ = «Tōbine känd kannab tervet kändu.»

Veivä' mehe' ar' tuu puja ni lätsivä' tuu pujaga' vargilõ. Lät-sivä' üte talomihe aita. Lasiva' poiskõsõ ussõpilost sisse ja tuu las'k ussõ vallalõ. Säält sis poig ai pal'lo kraami vällä. Päse-es koheki', kui kästi. Tä ol'l til'lokõnõ, sai sisse egäst pilost, a joudu täl olli. A johtu tuu peremiis aida mano ja lõüs, et kraam kõik vällä aet. Pan'd ussõ kinni ja nakas vargit taga ajama. Poig pagõsi aidadst vällä ussõpilost, pagõsi moro pääle hainatuusti ala. Tul'l kari kodo, lehm haard hainatuusti suuhtõ ja sei arki' tuu puja hainatuustiga'.

Lät's tütrik lõunõst lehmä nüsmä. Poig tek' lehmä kõtust:

Tsorr-tsorr, nüssä' lehmä,
tsorr-tsorr, nüssä' lehmä!»

Lätt sis tütrik tarõ mano ja perenaasele seletäs, et ei tiia', mis lehmä kõtuh om, õt sedäviisi kõtust kõnõli. Pernaane ütles: «Mis sis saa? Sis tulõ lehm är' tappa' ja kaia', mis lehmä kõtuh om.» Tapiva' lehmä ar' ja lätsivä' sis lumbi viirde sool'kit mõskma. Üt's kot's ol'l sool'kit jämme ja tuu visksiva' kõrvalõ. Tul'l susi mõtsast ja sei ar' tuu sooligu õtsa. Saigi' sis tuu poiskõnõ soe kõttu.

Lätt susi külä kar'a mano minemä. Poiskõnõ naas kõtust tänni: «Küläkar'usõ', küläkar'usõ', susi lätt kar'a mano!» Saa-as tuul soel kar'a man midä kurja tetä', tul'l ar' kodo. Ütles sis susi: «Min' ar' kõtust vällä!» A tuu poiskõnõ üteli: «Kõst ma' lää?» Susi üteli: «Min'e suust!» A poiskõnõ üteli: «A sa' süüt ar'.» — «A mine' silmäst!» — «A sa' näet.» — «A min' kõrvast!» — «A sa' kuulõt.» Jäi niisaantõ sis. Susi iks lätt jal' külä kar'a mano. A poiskõnõ jalki' täntäs: «Küläkar'usõ', küläkar'usõ', susi lätt kar'a mano!» Ni susi jalki' ütles tälle: «Min' ar' vällä!» Poiskõnõ ütles: «Vii' minno uma esä läve pääle!» Susi sis vei poiskõsõ uma esä läve pääle — sääll poiskõnõ lät's vällä, lipsti tarrõ. Sis poiskõnõ üteli uma esäle: «Saidõ sa' kalli raha ja tulli ma' kodo ka' sullõ pujast ar'.»

Jutustanud Anna Härm, 70 a. vana, Elva rajoonis, Sangla külanõukogus 1953. aastal. — Jutt on pärit Mäe vallast, Selise külast, kust jutustaja umb. 15 a. tagasi tulnud. — Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 138/41 (5)).

12. VAENELAPS KÄOKS.

Meremäe.

MM ♩ = 160

re¹ Kuu-ku, kuu-ku!

Äm-mäk tapp mi-no-kö-sö, kuu-ku, kuu-ku,

e-se sei mi-no li-ha, kuu-ku, kuu-ku,

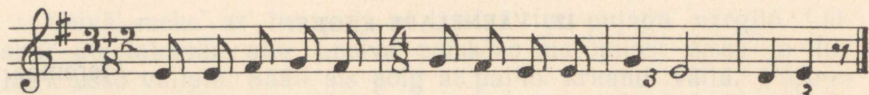
vel'-lo jei mi-no ve-re, kuu-ku, kuu-ku.

Sö-sar ko-rás luu' kok-ko, kuu-ku, kuu-ku,

pañd öks s'ol-ga - rä-ti sis-se, kuu-ku, kuu-ku,

pañd si-ni - sii-di sis-se, kuu-ku, kuu-ku,

vei mu' tammõ oo-sõ-kõis-tõ, kuu-ku, kuu-ku,

säält üks sai il - los kä - o - kö - nō , kuu - ku , kuu - ku .

Imä ol'l ja esä, ja sōsari' olli' ja veli ol'l. Imä kuuli ar', esä võt't tōsō naase — tuu ol'l halv. Esä lät's velega' tüühü ar', linno rabama lät's. A ütél sōsarōkōsōl ol'l verevä poolōga' upin kirstuh. Tuu lät's võtma, ni ämmäk tougas kirstu kaasō päähä, tap'p ärki'. Pää satte kirstu, kihä satte kirstu veere ala maaha. Pan'd ämmäk . . . , ragi ärä ja pan'd kiimä, kiit tuu liha är'. Hiit kaussi ja kut's esä ja vele süümä. Tul'l esä velega' süümä. Esä ütél toist tütärd, öt mis tuu tulō-oi' ka' süümä. Sōsar näk', kuis tuu ämmäk sōsarō är' tap'p. Tuu es taha', öt sōsarō liha. A ämmäk ütél, öt ta tän'täs kõttu haigōs, selle tulō-oi' süümä. No esä velega' sei, no tuu sōsarōkōnō kor'as luu' kokko, pan'd s'olgarāti sisse ja sinisiidi sisse, vei tammō oosōkōistō — säält sai illos käokōnō.

No tul'l hummog, linnas käokōnō kultsiba katusō otsa, sääl kuuk' nii:

«Kuuku, kuuku!

Ämmäk tap'p minokōsō,
kuuku, kuuku,

ese sei mino liha,

vel'lo jei mino vere.

Sōsar kor'as luu' kokko,

pan'd üks s'olgarāti sisse,

pan'd sinisiidi sisse,

vei mu' tammō oosōkōistō —

säält üks sai illos käokōnō.»

Kultsip ütél: «Oi tiia', kas tulō ilma ots vai mis! Säänist kägo viil oi olō' kuuldnu'.» Võt't sōlō ja visas sōlō k'aolō. Kägo võt't sōlō ar', linnas sinna, koh saapit ummōldi, saposniga mano. Nakas jälle kuukma:

«Kuuku, kuuku!

Ämmäk tap'p minokōsō,
kuuku, kuuku,

ese sei mino liha,

vel'lo jei mino vere.

Sōsar kor'as luu' kokko,

pan'd üks s'olgarāti sisse,

pan'd sinisiidi sisse,

vei mu' tammō oosōkōistō —

säält üks sai illos käokōnō.»

Tuu saposnik lät's vällä. «Ei säänest kägo ilmahki' õi olõ kuuldnu'.» Võt't saapa', visas paari saapit käolõ. Kägo võt't saapa' ar', linnas sinna, koh kaaba tetti, koh ol'l kaotegijä. Jalki' kuuk':

«Kuuku, kuuku!
Ämmäk tap'p minokõsõ,
kuuku, kuuku,
ese sei mino liha,
vel'lo jei mino vere.
Sõsar kor'as luu' kokko,
pan'd õks s'olgaräti sisse,
pan'd sinisiidi sisse,
vei mu' tammõ oosõkõistõ —
säält õks sai illos käokõnõ.»

Tul'l kaotegijä vällä. «Kõst sääne kägo om tulnu'? Säänest kägo olõ-õi' ilmahki' kuuldnu'! Tiiä-äi', mis tulõ.» Visas kao käolõ. Võt't tuu kao ar' ja linnas sinna, koh kivipuuli tetti. Jalki' kuuk':

«Kuuku, kuuku!
Ämmäk tap'p minokõsõ,
kuuku, kuuku,
ese sei mino liha,
vel'lo jei mino vere.
Sõsar kor'as luu' kokko,
pan'd õks s'olgaräti sisse,
pan'd sinisiidi sisse,
vei mu' tammõ oosõkõistõ —
säält õks sai illos käokõnõ.»

Kivitsakai ütles: «Õi tiiä', mis sii ilmah tulõ! Sedä olõ-õi' kohki' kuuldnu'.» Võt't kivipoolõ, visas käolõ. Võt't tuu kivipoolõ ar' ja linnas umma kodo, uma esä tarõ katusõ otsa. Sääl naas kuukma:

«Kuuku, kuuku!
Ämmäk tap'p minokõsõ,
kuuku, kuuku,
ese sei mino liha,
vel'lo jei mino vere.
Sõsar kor'as luu' kokko,
pan'd õks s'olgaräti sisse,
pan'd sinisiidi sisse,
vei mu' tammõ oosõkõistõ —
säält õks sai illos käokõnõ.»

Sõsar lät's rutfu vällä kaema — visas sõsarõlõ sõlõ. Lät's veli vällä kaema, kes tah kuuk. Velele visas saapa'. Lät's esä ka vällä kaema. Esäle visas kao king'itüses. A es' õks kuuk':

sõ - sar mi-nu luud kor-jas , kuk - ku , kuk - ku .

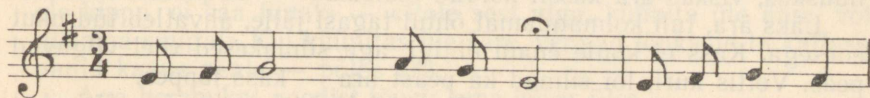
Kägu on vaenelaps. Isä on ära tapnud oma lapse. Sõsar pani luud siidirätti ja vei metsa kannu õtsa [kus neist sai kägu] — nagu meile ikke öeldi. Kui karjas õlime, siis ikke laalime, kui kägu kukkus:

Isa mu ära tappis,
kukku, kukku,
veli mu vere valas,
sõsar minu luud korjas,
pani siidiräti sisse,
5 viis metsa kannu õtsa.
Ega kägu mulle kuku,
kägu kukub karjusselle,
laalab lapseoidijalle.

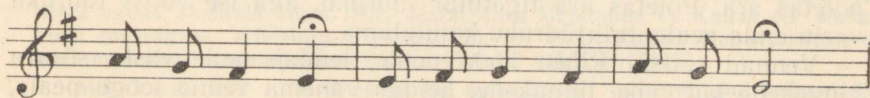
Laulnud Leena Mänd, 90 a. vana, Torma kihelkonnas, Mustvee alevis 1930. aastal. Üles kirjutanud K. Leichter ja P. Ariste (ERA III 6, 34 (49) ja II 30, 72/3 (13)).

14. ÖDE JA TIGETÜTAR.

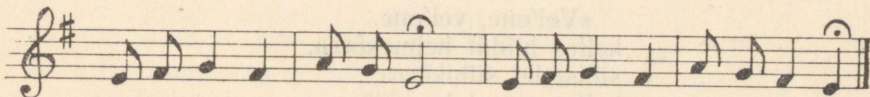
Lutsi.

Sõs-se - ne , sõs - se - ne , ä - rä min - gu ,

ä - rä min - gu ! Kuu - ma ' ki - vi ' lä - vi all ,

külmä ' kal - mu ' jal - gu all — lähäd sin - na , sis - se tou - kes !

[Samal viisil lauldi arvatavasti ka teist laulu: «Vel'one, vel'one!»]

Elas ennemuiste ema isaga, oli neil tütar, oli kolm poega. Jumal kutsus vanemad ära, lapsed jäid järele. Elased nad, elased, sõitsid pojad Riiga kaupa tooma, sõsar jäi üksinda koju. Tuli *tikõttütär*, *eihüü*, tahtis ära viia sõsara enesega, ahvatles, meelitles: «Tule minuga, tüdruk, saad hea elu peale! Ma sulle pliini küpsetan, häid paremaid ette panen.» Oli tüdrukul kass, see laulab:

«Sõssene, sõssene,
ärä mingu', ärä mingu'
Kuuma' kivi' lävi all,
külmä' kalmu' jalgu all —
lähäd sinna, sisse toukas!»

Tigetütar nuuskas korra, viskas, lõi kassil jalad ära alt, ise läheb minema. Tüdruk nutma, palub kassi, et see teda ära ei laseks viia.

Kui tuli teine õhtu, juba ongi tighetütar toas. Jälle meelitleb: «Tulõ' mu' manu, mul süvvä'-juvva' viländ! Lämme' vatska', pihme' bliini', lämmehn tarõhn prädäim — vele' sul pia kuu' tulõva'!» Hakkas kassikene jälle laulma:

«Sõssene, sõssene,
ärä mingu', ärä mingu'
Kuuma' kivi' lävi all',
külmä' kalmu' jalgu all —
lähäd sinna, sisse toukas!»

«Ah sa padakonn, mis sa seal nurgas nurised!» karjus tighetütar, nuuskas, viskas ära kassil kõrvad mõlemad — ise pühkis minema.

Läks ära, tuli kolmandamal õhtul tagasi jälle, ahvatleb tüdrukut enesega. Kass ei kuule enam ühtigi, aga silmakesed veel vilguvad peas. Võttis kuri, lõi silmad ka peast ära — kass lõppes.

Sai õhtu, tuli kuri tagasi. Ei nüüd kedagi enam, kes tüdrukut oleks keelanud, kaitsnud. Võttis kuri tüdruku, viis ära, tõukas hauda, põletas ära. Põletas ära tighetütar tüdruku, aga ise võttis tüdruku varju enda peale, tuli tüdruku koju elama.

Vennad sõitsid Riist kodu poole, lendab neile vastu sõsara hingekene kui väike linnukene, heidab vanema venna looga peale, laulab haleda häälega:

«Vel'one, vel'one,
kelles hiidät helmekõrra,
sibistelet siibikõrra,
kelles annat karali'?»

«Ah, mäne tsirk säääl laul!» pahandab vanem vend. Kui võtab piitsa, lööb linnu järele. Lind lendab ära teise venna looga peale, laulab:

«Vel'one, vel'one,
kelles hiidät helmekõrra,
sibistelet siibikõrra,
kelles annat karali'?»

Teine vend niisama kui vanemgi vihastab, kohutab ära linnukese. Lind heidab noorema venna loogale. Ei noorem vend peleta lindu, kuuleb, mõtleb: «Mis imeline laul see?» Lind ikka istub noorema venna looga peal, kuni said koju väravani, tuli ühes õue pealegi.

Tulevad vennad koju, astub neile vastu tigetütär: «Ah, ma' teid ammu oodi, ammu oodi, kava kai! Kon te' olit niikava? Ma' kõõ tüü ütsindä är' tei, vaiva pal'lu näi.» Vennad vaatavad: «Mis ime see? Meil jäi hea, lahke sõsar koju, nüüd haugub, toriseb — ei see meie sõsar olla või!»

Mis teha? Noorem vend jookseb arbulööja juurde, läheb *tiidäjält* abi küsima. See kostab: «Tigetütär ära põletas teie sõsara, võttis tema varju enda peale, aga linnukene, kes teie loogal laulis, see on teie sõsar. Võtke linnukene kinni, pidage hästi! Ta käänab ennast ära ussikeseks, sisalikuks, karuks, hundiks, ärge lahti laske! Kui saab kedervarreks, siis pange ära voodisse, heitke rist ette, siis saate sõsara kätte! Aga tighetütrelle tehke saunas õlut, kütke katel kuumaks, lükake ta sisse, põletage ära!»

Tuli vend koju, võttis linnu kinni. Kui hakkas lind käänama, kui hakkas muutuma! Sai ussiks, sai sisalikuks, karuks, hundiks, kõigeiks, mis aga maa peal liigub — ei vend lasknud lahti. Kui sai kedervarreks, pani vend ta voodisse, tegi ristikese ette.

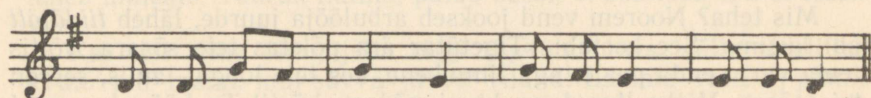
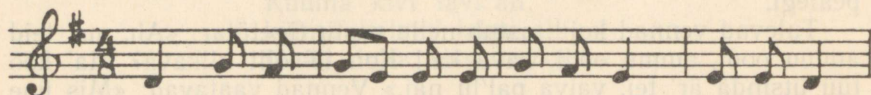
Siis kütsid sauna kuumaks, tegid õlut hobuse jugadest, lina-luist, kõiksugu kontsast. Petsid tighetütrelle sauna, pakkusid õlut. «Ei ole kippu, ei saa juua!» — «Pole sest viga, küünita üle ääre, võta niisama suuga!» Kui küünitas üle ääre, vennad tõukasid ta katlasse, panid kaane peale — põles ära.

Aga hommikul voodist tõusis oma sõsar üles.

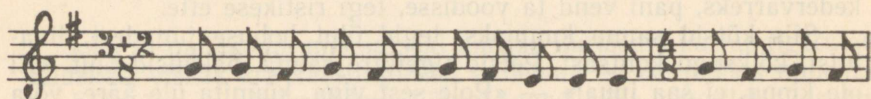
Jutustanud Agata Leitseva, 50 a. vana, L u d z a (Lutsi) maakonnas, Nirza vallas, Poddubi külas 1893. aastal. Üles kirjutanud O. Kallas (O. Kallas, Lutsi maarahvas. «Helsingi 1894, lk. 123, nr. 4; O. Kallas, Kaheksakümmend lutsi maarahva muinasjuttu». Tartu 1900, lk. 345/7, nr. 44).

Märkus. Viis v. 3—5 jaoks on meloodiliselt ja rütmiliselt kohandatud valimiku koostaja poolt.

A. MM ♩ = 224

B. MM ♩ = 180

Kat's veljä ol' ja üt's sõsar. Kat's velenaist ka olli. Nuu' vele' käve' mõtsa tüühü. Velenaase' ütli' umilõ mehile, õt taad sõsard om jo' viländ, vaia' mõtsa ar' häödä'. Vele' olli' mõtsah tüüh, ja käve' na süüki viimä. Lät's inne üt's velenaane, perän lät's tōnō naane jal' viimä. Velenaase' sis ütli' noilõ velile niiviisi, õt hummõn saadamõ' sõsarõ, õt ajagõ' timä hauda, ar' lasku-ui' kodo. Vele' kaibi' havva mõtsa. Saadi' nuu velenaase' sis timä söögiga' mõtsa. Tuu sis lät's sinna mõtsa ja vele' hiidi' hauda ja kati' kaasõ pääle ja kaasõ pääle maa. Lätsi' kodogi' ar', õt ar' sai hauda aetus.

A velil lät's hallōst uma sōsard peräst. Naksi' vele' sis väega' murōhtama: «Ol' meil üt's sōsar, tuugi' ai' hauda. Inneb annu' timä mehele, sis olnu' hüä kostmagi' kutsu'.» Naksi' väega' naiste pääle kur'a' olōma, ot mis ti' käsi' sōsard hauda aia'. Vanōb velenaane ütles sis noorōbalō velenaasele, ot: «Kütke' sann, kutskō' timä vaest sanna tulōma!» Vanōb velenaane küt't sanna ja tek' sanna kōik valmist, haud' viha ja tek' vii kōik lämmäle. Ja kut's sōsard sis sanna, laul' nii:

«Natoni, natoni!
Sann kütet, sau saadōt,
natoni, natoni,
vesi tuud, viht haut,
natoni, natoni!»

Sōsar jal' ütēl vasta mōtsast:

«Saa-ai' ma' veerdä', velenaane,
saa-ai' ma' sōuda' sōsarōkōnō —
haud om kinni kimmähe,
us's pääl umbōhe.»

Tōnō, noorōb velenaane ütēl: «Ma' lää es' kütä sanna. «Vast sis tulō, ku ma' kutsu.» Küt't ka sanna, tōi vii ja haud viha ja ... Tuu ka sis kut's niisama:

«Natoni, natoni!
Sann kütet, sau saadōt,
natoni, natoni,
vesi tuud, viht haut,
natoni, natoni!»

Sōsar jal' vasta:

«Saa-ai' ma' veerdä', velenaane,
saa-ai' ma' sōuda' sōsarōkōnō —
haud om kinni kimmähe,
us's pääl umbōhe.»

Kasvi sinna havva pääle pihlapuu ja pihlapuulō kasvi' mar'a' külge, suur tsäuk. Mōtsa seeh olli üt's väike talokōnō, sääl elli esä pujaga', käve' mōtsah tüüh. Tulli' oḁagu kodo pihlapuust müüdä ni poig vōt't arki' tuu tsäuga, vei kodo, visas kōlg'ssōhe haino pääle. Tōsō hummogu lätsi' jal' mōtsa. Lätsi' minemä: «Tagasi tulō', sis kütä' aho, tii' sōogi ja pūhi' tarō.» A tuu mar'atsäuk iske hindä tütrigus, lät's sisse sinna tarrō, küt't aho, tei sōogi ni pūh'k tarōgi' ar'. Tek' ar' ni iske hindä mar'atsäugast ja lät's ar' kōlg'ssehe. Ni tulōva' nä kodo ja imehtäse', ot ahi kütet, süük tett ja tarōgi' pūhit. Tōsō päävä lätsi' jal' mōtsa, ot: «Naka-ai' tegemä midägi'. Ku tagasi tulō, sis kütä' aho, tii' sōogi ni pūhi' tarō.» Tulōva' kodo

ja imehtäse', öt jalki' ah'i kütet, süük tett ni tarōgi' pūhit. «Kes siia piät k'auma?»

Lät's poig targa poolō. «Targalō lää kōnōla.» Tark ütēl, öt: «Teele k'au tūtrik, kes isk hindä pihlapuu mar'a tsäugast. Ti' hummogult kōnōlgō', öt mi' lää' mötsa, naça-ai' ahjo kütmä, tarrō pūhkmä ni süüki tegemä. Tagasi tulō', sis tii'. Timä tulō kōlg'ssōst maaha. A ti' mingu-ui' tūühü kaugohe, vahtkō' perrä — sis võtkō' timä kinni. Ta isk küll hindä mafatsäugast, isk hindä tsirgust ja isk hindä kistavarrōst. A ti' vallalō öks lasku-ui' timmä, nikani ku saa tūtrigust tagasi.»

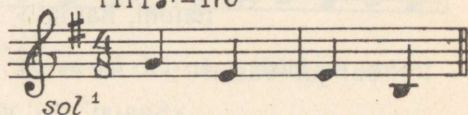
Poiss tek' targa oppust pite, võt't tūtrigu kinni. Timä saa-as inäp hinnäst mar'atsäugast iski — jäigi' sinna tallo. Tuu poiss võt't sis timä hindäle naasest. Ütskōrd poiss küsse: «Kas sul ka om kodo-paika, kohe kostma minnä?» Tuu ütēl: «Ol' öks mul ka kodo-paik ni kat's veljä ol'l.» Miis ütēl: «Läk' sis ka kuna veljo polō küllä.» Lätsi veljo poolō külla. Velenaase' jo' tundsō ar', öt ta om sōsar. Noil sai väega' häbü, öt mis nä sōsaralō tei', ja pagōsi' — üt's velenaane pagōsi kaivo, tōnō ekke, upudi' mölöba' hindä ar'. Nii ta jutus läbigi'.

Jutustanud Hemmo Mast, 54 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitsa külanōukogus (= Meremäe vallas, Obinitsa külas) 1953. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 149/54 (7)).

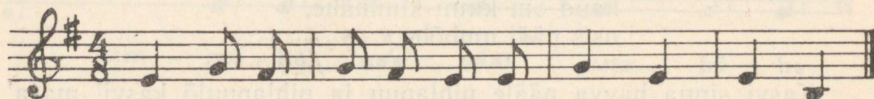
16. USSI NAINĒ.

Meremäe.

MM ♩ = 170

Sii - lo, vii - lo!

Tuu' pu-rō', la-sō' lai-va, sii - lo, vii - lo!

Kuningas tek' umalō tūtrele tsuvva'. Üte tek' kirbunahadsō, tōsō tek' täinahadsō. Sis ai kōō riki kokko, öt kiä joud ar' üteldä', mis nahast om, toolō saa tütär. Tul'l kōik riik kokko, kōik nime anti ar', öt tuust nahast ja tuust nahast, a õigust saa-as kiäki' üldä'. Tul'l siug kao salvō alt vällä ja ütēl, öt üt's om täinahanō ja tōnō kirbunahanō. Tul'l tütär anda' siulō. Lubatu ol'l ja es saa' sōnna ümbre

käändä'. Ja lät's tütar siuga' üteh ar' mere taadõ. Elli_ks sääl kui kavva elli. Käve_ks tütar kotoh ka'. Midä seledä' ka'-as uma elost.

Elli ja ol'l täl jo' kol' tütärd. Tul'l üt'skõrd kōõ tütardega' kodo. No' vele' tuud salli-is, õt sōsar eläs siuga. «Kas mi' tuud siugu saa-ai' ar' hädä'?» Nuu nõudsõ' nondõ lastõ käest, õt kuis ti' tah elät mere takah. A imäl ol'l kar'istõt ar' nuu latsõ'. Vanõba' es ütle' ka'-as, a noorõb selet ar', õt kui mi_ks süü', sis timä k'au ka' ümbre livva veere ja lakk. «Üle mere om minnä'. Kuis ti' saat? Kes teile tulõ vasta?» Latsõ käest nii nõudsõ'. Lat's selet, õt: «Mi' lää' mere viirde, sis mamma nakas laulma, õt

Siilo, viilo!
Tuu' pur'o', lasõ' laiva,
siilo, viilo!

Sis tulõ siug laivaga'. Sis mi' lää'.»

Kuningatütar taht jo' lastõga' ar' minnä'. A vele' es lää' tuud sōsard viimä mere viirde, õt meil käügi' kävvä', õt mi' lää' tōnõ päiv. A nimä es' lätsi' õks mere viirde ja hõik'i tuud laiva, lauli':

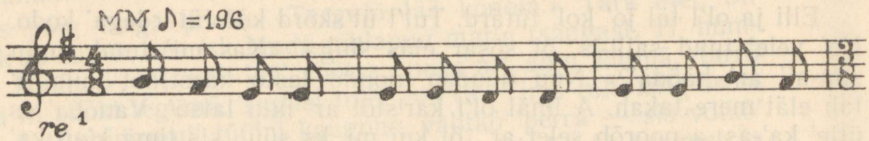
«Siilo, viilo!
Tuu' pur'o', lasõ' laiva,
siilo, viilo!»

Nimä lauli', ja tul'l siug laivaga', ja nimä otsudi' tuu siu ar'. Sis tull'i kodo ja tōnõ päiv lätsi' tuud sōsard mere viirde viimä. A tuu sōsar nende kuuldõh õs naka' laiva kutsma, õt: «Ti' minge' ar', ma es' ooda', kooni' tulõ tuu laiv viimä!» Tull'i' vele' ar', jäi timä lastõga', nakas laiva kutsma, laulma:

«Siilo, viilo!
Tuu' pur'o', lasõ' laiva,
siilo, viilo!»

Tul'l laiv — verine laiv. Tuu sai jo' arvu, õt om vele' ar' hukanu' timä. Nakas latsi praalma, õt kuas om ar' seledänü' velile. Vanõb ütle-es, keskmäne seledä-äs midägi'. Nakas noorõbalõ pääle k'aua, õt sina olõt ar' ütelnü', õt nimä es tiiä' muido. Es mõista' inäb muud — pan'd hindä kōos mere viirde. Vanõba tütre võt't hindä ligi, mis om tuu hal'as kuur, keskmädse võt't taas valgõs koorõs ja noorõbõ pan'd, mis om kōol nuu ohkukõsõ' libisejä' ja üteli: «Sina võit nii lib'istä' kui minu südä libises!»

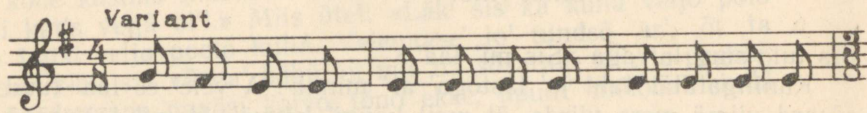
Jutustanud Anna Järv, 75 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitsa külanõukogus (= Meremäe vallas, Härma külas) 1953. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 154/7 (8)).

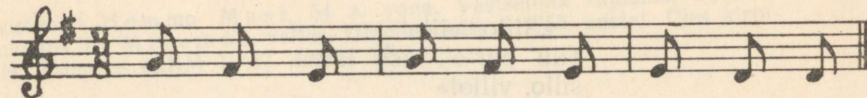
Ta - rõ - kõ - nõ , ta - rõ - kõ - nõ , mõt - sa poo - lõ

pe - rä - ga', mu' poo - lõ lä - ve - ga'!

Ta - rõ - kõ - nõ , ta - rõ - kõ - nõ , mõt - sa poo - lõ

pe - rä - ga', mu' poo - lõ lä - ve - ga'!

Miis lät's kodovävvü kosima. Puttu kahr vasta. No ütles: «Tere, miis! Koh sa' läät?» — «Ma' lää kodovävvü kosima.» Kahr ütles: «A no võta' minno.» — «Sust ei saa' vaist kodovävvü.» — «Saa k'ul.» Lät's kahruga' kodo minemä. Kõik pelgäse' kahru ja murõhtasõ'. A midägi' tetä' vôi-i'.

No naksi' nimä saaju pidämä, ai' kõik umadsõ' kokko. Tul' õtag. Lät's sis mõrsja kosilasõga' magama. Mõrsja ei' toih kuigi' minnä' kahruga'. «Pangõ' vahi' ka pähütsehe, tõsõ' vahi' jal' jalotsõhe, kolmada' vahi' läve taadõ!» A kosilanõ ütles mõrsjalõ: «Käse' nuu' vahi' ar'!» No käs'k ar' läve takast ja jalotsõst, a pähütsehe jät't tuuvoor. A kosilanõ üteli, et käse' nuu' vahi' ka ar' pähütsest. A mõrsja väega pelgäs: «Lasõ' näil maada' pääle tah!» Kosilanõ õks ütles: «Käse', käse' ar'!» No käs'k ärä. Kosilanõ võt't kahrnaha vallalõ, visas säläst maaha — ol'l väega illos, ehtsä poiss.

No lätsi' hummogult tarrõ. Timä üteli mõrsjalõ: «Ar' sa' kellegi' ärä ülgü', et ma' naha päält maaha hiidi. Sa' olõ' õks kurvalinõ.» Umadsõ' naksi' kõik küüsümä: «Kuis sa' timäga' maada' sai? Kuis ta sinno ar' süü-üs?» A tuu mõrsja õks üteli ar' sõsarõlõ. Sõsar jal' üteli muilõ. Sis umadsõ' ütli, et kuis meelega' nätä' saas.

Tul'jal' õtag. Umadsõ' ai' kivi' kuumas, virahuti' kõlg'ssõhe nulka. Kosilanõ ja mõrsja lätsi' jal' magama. Nigu visas naha kivve pääle, ni arki' palli — tsärähti õnnõ. No ütles sis kosilanõ mõrsjalõ: «No hüväkene käeh, pristkene peoh. Ku su' keelekene es kär'ss ja sa' ar' ütli, no lää ma' ar'. Sis inne saa-ai' mu' kätte, ku kolm paari ravvatsit saapit ja kolm ravvast keppi ar' kul'at ja kolm kullast ubinat ar' üvät.» Lät's kosilanõ umma tiid. Mõrsja lät's tarrõ, väega ikk, õt mis ti' mullõ sääntse pahandusõ teit.

Pan'd sis mõrsja ravvadsõ' saapa' jalga, võtt raudkepi kätte ja ubinakõsõ peio — ja lät's minemä. Lät's, lät's nikavva ku lät's, kaes — pääväkene jo mari-madalakõsõh, jo jumalõhe minekil. Saapa' olli' jo ar' kakõnu', kepp ar' kulunu' ni upin ar' süüd. A koheki' üüesest minnä' olõ-õi'. Kaes, ni kaes — üt's tarõkõnõ lätt hanijala pääl ümbre. Tuu ütles:

«Tarõkõnõ, tarõkõnõ,
mõtsa poolõ peräga',
mu' poolõ lävega'!»

Jäi tarõkõnõ saisma. Timä lät's sis tarrõ. Tarõh vana paabakõnõ präd'täs: vasinõ vokk, vasinõ lang, vasinõ kuutliki' pääl. Ta lätt tarrõ: «Vanaimäkene, kas üüses ka vöödas?» Tuu vasinõ paaba ütlet torrõhõhe: «Üümaia säläga' kannõta-i'. Üüesest õks võta.»

Tul'jal' hummog, pan'd sis vahtsõ' saapa' jalga, vahtsõ kepi kätte ja vahtsõ ubina ürrä'. Lät's jal' minemä. Lätt, lätt, ku kaes — päiv jo otsani' jumalõhe minemäh. Saapa' ar' kakõnu', kep'kõnõ ar' kulunu', ubinakõnõ ar' süüd. Kohki' olõ-õi' tarõkõist. Kohes no läät üümajalõ? Kaes — tarõkõnõ lätt jal' pääle hanijala pääl ümbre. Timä jal' ütles, väega armahe ütles:

«Tarõkõnõ, tarõkõnõ,
mõtsa poolõ peräga',
mu' poolõ lävega'!»

Jäi tarõkõnõ saisma. Lätt timä tarrõ. Kaes — paabakõnõ präd'täs: hõpõnõ vokk, hõpõnõ lang, hõpõnõ puul ni hõpõno kuutliki' pääl. Ütles: «Vanaimäkene, kas üümajja ka' vöödas?» Tuu paabakõnõ ütles jo oigõppa: «Üümaia kannõta-ai' säläga'. Üüesest õks võta.»

Tul'jal' hummog. Mõs'k suukõsõ ar', pan'd jo perämädse' saapa' jalga, kepi kätte ja naas jo perämäst ubinat süümä. No lätt jal'. Päiv jälki' minekil jal', saapakõsõ' jo katski, kep'kõnõ ar' kulunu', ubinakõnõ süüd. Olõ-õi' määnestki' talokõist näta'. Lätt ja ikk. Lätt — päiv jo jumalihe minekil. Kaes — tarõkõnõ jal' lätt hanijala pääl ümbre. Timä jal' ütles:

«Tarõkõnõ, tarõkõnõ,
mõtsa poolõ peräga',
mu' poolõ lävega'!»

Tarōkōnō saisma. Lätt jo tarrō, kaes — paabakōnō keträs: kullanō vokk, kullanō kuutsli pääl, kullanō puul ni kullanō langki' pääl. Ütles: «Vanaimäkene, kas üüses ka võtat?» A tuu vanaimäkene üteli ilosahe: «Võta k'ul', tütrekene. Üümaia kannai' kiäki' säläga.»

Sääl ol' üüd. Tul' hummog. Saapa' kakudu', kepp kulütöt, ubina' süüdü' — miist ei olõ viil kohki'. Ik'k ilmväega. Mõs'k suu ar', võt' nōnarāti karmanist vällä, nakas suud pühkmä. Vanaimä ütles: «Kost su' kätte mu' poja nōnarätt om saanu'?» Timä kōnōlas uma elolugu kõik ar'a vanaimäle. Vanaimä tõi verevä poolōga' ubina umast kirstust, an'd umalõ minijäle kätte, pan'd nōnarāti sisse. Ja ütles: «Mine' sinnä' iu viirde, sääl lõika' sa' seo upin lahki — ja sinnä saa mõisakōnō! Sis sinnä tulōva' mehe' iu viirde hobõsit juutma. Sis sa' ütle, ku mehe' küüsüse' mõisat osta', õt... Sa' ütle', et ma' taha-ai' midägi' muud, ku ütes üüs mõisa pereinist maada'.»

Lät's ka' sinnä' iu viirde, laot' nōnarāti lak'ka, pan'd ubina pääle, lahas ubina lahki — sai väega illos mõisa. Kaes, ku tulōva' mõisapoi' hobõsit juutma iu viirde. Tulõ', no: «Müü' seo mõisa meele!» küüsüse' hobõsõjuutja'. A timä ütles: «Ma muud ei taha', toogõ' mullõ ütest üüst mõisa peremist maada'!» Tul' ka mõisa peremist. Ol' vaelussõrmus sõrmõh — ja tundsõ uma mehe ar'. Ka', sis sai uma mehe kätte. Sis om jut'ski' otsah. Ma' käve minev-aastaga kōs'tmah sääl.

Foto 1956. a. (TRÜ)

Okse Luik (vasakult esimene) muinasjuttu jutustamas.

Jutustanud Okse Luik, 71 a. vana, Vastseliina rajoonis, Obinitsa külanõukogus (= Meremäe vallas, Kõõru külas) 1953. aastal. Üles kirjutanud H. Tampere (RKM II 57, 158/64 (9)).

ПОДРАЖАНИЯ ГОЛОСАМ ПРИРОДЫ И СКАЗКИ.

1. Песня ласточки. (Имитация).
2. Песня кошки. (Имитация.)
- 3—4. Песня телеги. (Имитируется ускоряющаяся езда на телеге).
5. Животных везут на ярмарку. Разговор петуха, коровы и барана; имитация езды.
6. Волк и гусь. Волк велит разгуливающему по двору гусю вызвать свинью. Гусь отвечает так, что его слышит собака.
7. Волк и свинья. Волк хочет съесть поросят, но свинья просит его сначала спеть песню. Волк поет до тех пор, пока свинья с поросятами не убегает домой.
8. Петух и кот. Лиса выманивает петуха на двор и уносит его. Петух песней зовет на помощь кота. (Ср. Н. П. Андреев, Указатель сказочных сюжетов. Ленинград, 1929, № *61 П: Кот, петух и лиса).
9. Лиса в стаде гусей. Поет песню пастуха и поедает гусей. (Ср. Андреев, Указатель № 37: Лиса-нянька, и № 15: Лиса-повитуха).
10. Лиса и волк на рыбной ловле. Избитый волк несет лису, которая поет: «Больной здорового несет.» (Ср. Андреев, Указатель № 1—4).
11. Мальчик с пальчик. Поет в животе у коровы. (Ср. Андреев, Указатель № 700: Мальчик с пальчик).
- 12—13. Сирота - кукушка. Мачеха убивает сироту, которая превращается в кукушку и поет о случившемся. (Ср. Андреев, Указатель № 720: «Мать меня убила, отец меня съел.»)
14. Сестра и чертова дочка. Братья едут в город. Чертова дочка заманивает к себе их сестру, чтобы погубить ее. Кошка предостерегает песней о грозящем несчастье. Наконец чертовой дочке удается погубить сестру, и она сама принимает ее облик. Между тем сестра превращается в птицу и поет братьям о случившемся. С помощью волшебника она снова становится человеком, а чертову дочку казнят.
15. Гроздь ягод. По требованию своих жен братья уводят сестру в лес. Но потом женам становится жаль ее, они затапливают баню и песней зовут сестру мыться. Сестра отвечает, что не может придти, так как лежит в яме, которая закрыта плитой. — Над могилой сестры вырастает рябина с большой гроздью ягод. Проходящий мимо молодой человек приносит эту гроздь домой, и она превращается в девушку.

16. Жена змея. Королева выходит замуж за змея, живущего за морем. Через некоторое время она с детьми приезжает в гости к родителям и для того, чтобы вернуться, должна песней вызвать змея с его кораблем. Но братья узнают слова песни от младшего из ее детей, сами вызывают змея на берег и убивают его. Когда жена змея узнает об этом, она превращает себя с детьми в березу, растущую на берегу моря.
17. Пропавший муж. Девушку выдают замуж за медведя. Ночью медведь сбрасывает с себя шкуру и превращается в красивого молодца. Несмотря на запрет, девушка рассказывает об этом другим. Медвежью шкуру сжигают, но после этого молодец скрывается. Девушка долго разыскивает его и, наконец, находит. В поисках ночлега она трижды обращается с песней к вращающейся на гусиной ноге избушке и просит ее остановиться (ср. Андреев, Указатель № 425 А: Амур и Психея).

SÖNASELETUSI

aanik [-u] — virre; õlu, kali (s. t.
 aanist, puukraanist lastav)
 abu — piht, turi
 anik [-e] → aanik
 anks [-i] — konks
 annik [-e] → aanik
 annivakk [-vaka] — veimevakk
 ao kistang — eha kustumise aeg
 arbulööja — ennustaja, tark
 arki' — äragi
 ask [asu] — pühkmed
 edikohe — ei tea kuhu, kuhugi
 edo — vaat
 egi [ii, iu] — jõgi (ekke — jõkke)
 eis, eisi — ise
 elksatama — kuhugi vastu puutudes
 kõlksatama
 elle — õrn
 ese — isa
 es'ki' — isegi
 hahi [hahe] — hani
 halv [-a] — vanakuri, vanapagan
 hamõh [hammõ] — särk
 hanguline — mingi vöökiiri
 hatt [-a] — emane koer
 hebo — edev; edevus, lõbusus
 heränemä — ärkama
 hiir [-o] — helehall; hall hobune
 hiitmä — heitma
 hillä — tasakesi, vaikselt
 hindä — enda, enese
 hinele — enesele
 hius [-õ] — juus
 hot — kuigi
 hõõhkama — särama, läikima
 häitse ääni — hädalise häälega
 hõste — hästi
 joht — mitte
 joude — luik
 jumalehe minemä — loojuma
 jutus [-õ] — muinasjutt
 ime — ema
 imp — enam
 iskimä — lõnga korrutama; muutma;
 ilo iskimä — laulma

kaab [kao] — kaabu
 kaaladsõ' — kaelaehted
 kaarkohe — kaarjalt
 kabo [kao] — tüdruk
 kabõhõnõ [kabõhõtsõ] — tüdruk,
 naine
 kaelakord [-korra] — kaelakee
 kahukõnõ [-kõsõ] — sõkal
 kalavunõ, kalõvunõ — kalevine
 kalitsema — võidma
 kamp [kambi] — labajalg
 kands [-u] — kants, kindlus, loss
 kanerm [-a] — kanarbik
 kangaspakk [-paku] — kangarull
 kans — kaasa, ühes (< sm. kanssa)
 kapuda' — sokid
 karali' — krõllid, suured hõbehelmed
 karits [-a] — käsikivi pulk, mille
 otsas kivi käib
 kasa — kaasa
 kassi' — kasida
 katõ [katõ] — kade
 k'auga — käima
 kavvõndõst — kaugelt
 keekord [-korra] — kaelakee
 keet [keedi] — kaelakee
 kergotama — tantsima (naiste ja
 neidude lõbutsemine suvistepühil)
 kerk [kergo] — pink
 kert [kerdi] — seelik
 kesü [kesvä] — oder
 kets [-o] — vokk
 kihukõnõ [-kõsõ] → kahukõnõ
 kihonõma — tekkima (näit. kir'ä'
 kihosi' — kirjad tekkisid)
 kikkani' — kukelauluni, s. t. koiduni
 kili, kilu — väike kits, kitsetall
 kink — kelle
 kinõl — kenadel (mitm. alalütlev
 sõnast kinä — kena, ilus)
 kir'olinõ [-litsõ] — kirjaline, kirjatud
 kistavars [-varrõ] — kedervars
 kitanik [-a] — naiste puuvillane rüü
 Setus

kivipuu — käsikivi käsipuu
 kivipuul [-poolõ] — veskikivi
 kobtõdu' — kopitatud
 kohe — kuhugi
 kohetus — sõtkumata taigen
 kolmahavvanõ [-tsõ] — väga vana, muistne
 koodsel [kuutsle] — koonal
 kooguline — mingi vöökiiri
 korgõ — kõrge
 kori [korju] — seljatugi
 korp [korbi] — kaaren, ronk
 koss [-a] — juuksepalmik
 kostma — külas käima
 kotus [-e] — koht
 kua — keeli
 kud'u — kanapoeg
 kuhid e. kuid — sisikonna rasvad
 kullus — kuulus
 kultsip [kultsiba] — kullassepp
 kul'ätama — jalutama, lusti sõitma, pidutsema
 kund [kunnu] — viljatu, tühi maa
 kur'otama — halvaks või kurjaks nimetama
 kurst [-i] — kimp, (lina)pihu
 kõiv [kõo] — kask
 kõõ — ikka, alati
 kõlgus [-e] — põhu või kõlgaste hoiuruum
 kõvasi — luisk
 käbene [käbetse] — kärke, kebja
 käpe [käpe] — kärke, kebja
 käkmä — peitma
 käiksed — naise pikkade varrukatega lühike pluus
 käokirjäs [-e] — lepatriinu
 käüspih t [-piha] → käiksed
 küdsämä — küpsetama
 laaditamma — valmis tegema, korda seadma
 laaditõlõma → laaditamma
 lahehehe — lahedasti
 laheng [-u] — lõhe, vahe
 lak'o — laiu (mitm. osast. sõnast lag'a — lai)
 laulatamma — laulma panema
 leenta — lint, pael
 leht [lehe] — hobuse lakk; õhuke lehekujuline rinnaehe
 leigar [-i] — mängija, naljategija
 leiku lõõma — mängima
 lemmitama — ajama, taga ajama
 linohvka' — lillakad (marjad)
 list [-a] — linnupesa
 litter [litri] — kaelaehe (metall-leheke või raha)
 loogaküüds [-küüdse] — sisselõige loogal aisade kinnitamiseks

lutt [lutu] — sarv, pasun
 lõigus [-õ] — karjaselaul
 lähkombahe — lähemale
 lähätümä — ennast saatma, minema
 lämmi [lämmä] — soe
 lätt — läheb
 läüdähtüma — põlema hakkama
 maadessani — minu magades
 maan [-i] — paralleelsõna saanile
 madarule — madaraid korjama (riide värvimiseks)
 mamm [-u] — mari (laste keeles)
 meeli- — meelepärane, meeldiv (näit. meelimar'akõnõ)
 mehikuanõ [-kuadsõ] — kindakiri
 meli- → meeli-
 meni — läks
 mianes, miande — missugune
 mingas — millega
 Mit'so — Mihkel (meelitussõna)
 muhaskõlõma — tasakesi hinnuma
 muhetama — naeratama, naerunõo-line olema
 mulk [mulgu] — ava aias (läbimine-miseks)
 murd [murre] — (leiva)käär
 muudsa — moekas; viisipärane
 mäanes — missugune
 nakõr [nakri] — naeris
 nessütämä — kandma; leotama
 nikani — niikaua kuni
 nilksatama — kukkuma, maha pudenema (kõlksatades)
 ninn [-i] — lill
 nogas — nokkis
 nurmik [-u] — piimapütt
 nänn [-ä] — nisa
 obuline — hobusekarjus, õitsiline
 oigõ — õige; pehme, soe
 oldermann [-i] — tsunfti vanem; saajanem
 ol't (osast. sõnast olu) — õlut
 olõki-õs — ei olnudki
 oppama — õpetama
 otsutama — otsa tegema, hukkama
 paaba — vana naine, eit
 paah — pajas
 paater [paatri] — rahadest kaelakee
 pakal [pakla] — takk
 palliv — põlesid (sõnast palama)
 panõhuma, panõhtuma — ennast panema
 park [pargi] — hulk, salk
 peeled — kangaspuud
 pesti — peksti
 pidelemä — kinni pidama
 pill [-a] — vallatus, rikkumine
 pitäi [pidjä] — pidaja

-poodi — -pidi, poole (näit. kolmi-
 poodi, katsipoodi)
 pristkene — priskekene
 proimō — auk särgivarrukas, millest
 käsivarre võis läbi pista mingi töö
 (näit. leiva sõtkumise) juures; rüü
 kirjatud äärtega käiseauk
 prunts [-i] — seelik
 pruum [proomi] — proov
 praaditāmā — ketrama
 pudume — kukkuma
 putk [-e] — kõrge nõu piima ja koore
 hapendamiseks
 putsai [pudsaja] — sulg
 put'tev — kukkusid (sõnast pudume)
 puuhu — põue
 puur [-a] — vakk
 puutma [pooda] — murdma
 puudō' [puutō] — meeste võõ
 päkk [pākā] — põial
 päalik [-gu] — pööning, lakk
 pääte' — ehted (tutid ja narmad)
 päätima — ehtima
 pälmähütmā — raputama (nii et hel-
 gib)
 ragendama — rakendama, korda sead-
 ma
 ragume — raiuma
 rahe [rahkme] — rangi room
 ravitsōma — toitma
 ritk [ritka] — rõigas
 rotsikas [rotsika] — virn (taim, Ga-
 lium aparine L.)
 ruand [-a] — pang, ämber
 rukk [ruga] — seelik, undruk
 ruok [-ga] → rukk
 ruud'as [ruudja] — roovik, katuse
 roovilatt
 saani' — saadik (terminatiiv)
 saja' — peigmehepoolne pulm
 sake — sage, tihe
 sallidsōma — lükkima
 saposnik [saposniga] — kingsepp
 sau — suits
 seohtō — sellesse, seesugusesse
 sii — siid; pael, lint
 siibikōrd [-kōrra] — kõrvarõngad
 siibokōnō [-kōsō] — tiivakene
 singelus [-e] — haak, konks
 sisask [siska] — ööbik
 siug [siu] — uss, madu
 s'olgarätt [-rāti] — siidirätt
 sora' — väiksed pärlid
 sorahōlōma — pärle lükkima
 sorre — sõre
 sulbahutma — raputama
 suoni — sõnn, härg (< sm. sonni)
 suurma' — tangud
 sõir [-a] — kodutehtud juust

sõiratama — sõõrutama, ka laulma
 sõrasilm — lauk hobune
 süskema — heitma, pistma
 taaku i' — ära tagane
 tahha — sinna
 tahvitsōma — tahuma
 tangu — teivas (< sm. tanko)
 tapits [-a] — ahjuhark
 teeda — vana mees, taat
 teiras! — mingi ahastushüüd
 telg [tele] — sõle vits
 tiidājā — tark
 tikō — kuri, kurat
 ting [-a] — mingi rahaühik
 toss [-u] — pehme nahast jalanõu,
 suss
 tsagama — raiuma
 tsiapaht [-paha] — sealaut
 tsirk [tsirgo] — lind
 tsuvva' — pastlad
 tsōör [-i] — ring, ringmäng
 tsōōratama — sõõri, ringmängu te-
 gema
 tsōōrik [-go] — sõõrik, ümmargune
 tsōōrkohe — sõõrjalt
 tsärāhtāmā — särtsuma
 tsäuk [tsäuga] — sälk, kobar
 tutkas [tutkame] — latv, ots
 tuuliluud — õlgedest luud, millega
 tuulamisele pühitati aganaid teradelt
 tōōras [tōōra] — tõbras, elajas (tõ-
 rasse — tõbraste)
 tōrahutma — jalga vastu maad löö-
 ma (näit. tantsides)
 tänitāmā — kisendama
 ugurits [-a] — kurk
 uibo — õunapuu
 ul'l [-i] — lihtsameelne, väeti
 upin [ubina] — õun
 upung [-u] — uppumise koht, sügav
 vesi
 ussō — õue, välja
 uus [oosō] — õõs
 vaaku — vaja, tarvis
 vaellussōrmus — kihlasōrmus
 vag'a [vaja] — vai
 vahelik [-u] — sõrmus (vrd. vae-
 lussōrmus)
 vahaladōv — vahakarva juus; valge-
 päine neiu
 vaksik [-u] — vakakene
 valgija — tuli, valgus
 valimō' — valjad
 valla' — valada, (siin) joosta
 vallalō — lahti
 vastnō [vahtsō] — uus
 vatsk [vadsa] — odra- või rukkija-
 hust õhuke leib, tarvitati pidulikel
 puhkudel; pirukas

vehmer [vehmre] — ais
veerik [u] — kuduja, kangur
veerüs — hästi veerev, laabuv
veese — viib
veiga — väga
vetteenna — vedades
videlemä — vedama (pidevalt)
viipsipuu — viipsik, haspel
viiratelema — virutamisest lendama
vinnümä — venima, sirguma
virges [virkse] — vagu
vislapuu — kirsipuu
voori — korra
voul [-i] — kubjas, foogt
vuun [voona] — talleke

võisi [võisma] — või
võnnu — võõras
õlitsinine — pääsusilmavärvi (sõnast
siniõllud — pääsusilmad (Primula
farinosa L.))
õllõtama — karjaselaulu laulma
õrasilm → sõrasilm
äbarik [-u] — hiline talleke
ämmäk [ämmägu] — võõrasema
ätse [ätse] — karikakar
öüts [-i] — öits, öine karjatamine
üike [üikse] — iva, tera
üll [-i] — müts
ümbrik [-u] — seelik
ürämä — närima

LAULUDE PÄRITOLU JA LAULIKUD.

I. Virumaa.

Haljala.
Klaas, Viilip — II C 3.

II. Järvamaa.

Ambla.
Freimann, Joosep — II A 12.
Järva-Jaani.
Kernauk, Kai — II A 10.
Kärnel, Liisa — I A 36.
Koeru.
Leinberg, Leena — I A 41.
— (I A 41).

III. Harjumaa.

Kuusalu.
Aaman, Eeva — (I A 22).
Einstruck, Gustav — II C 12.
Junkvist, Elts — II A 8.
Katmuk, Ann — II C 4, 7.
Kilström, Joosep — II C 10.
Krastrsov, Mai — I A 17, 27,
39.
Lilleberg, Anna — I A 13.
Paalberg, Anna — II A 13.
Velström, Eeva — I A 22.
Jõelähtme.
Ots, Rosalie-Maria — II A 1.
Sepp, Liisa — II A 11.
Harju-Jaani.
Kuuse, Liisu — I A 23.
Nikker, Leenu — I A 12.
Silberg, Kai — I A 33.
Kose.
Kotkas, Mari — II A 16.
Risti.
— I A 18, 32.

IV. Läänemaa.

Vigala.
Viibus, Mari — I A 42.

Karuse.

Aumann, Aadu — II A 25.
Aumann, Leenu — I A 6.

V. Saaremaa.

Kärila.
— II A 18.
Kaarma.
— I A 14, 25, II B 6.
Põide.
Kivi, Anna — II C 12, 13.
Ränk, Leida — II B 7.
Ränk, Liini — II C 14.
Muhu.
Kipper, Georg — II A 9, 17.
Küla, Madis — II A 2, B 1.
Oidekivi, Irina — I A 24.
Väärtnõu, Ingel — (I A 24).

VI. Pärnumaa.

Kihnu.
Alas, Liis — II A 14.
Tõstamaa.
Rea, Aleksei — II D 6.
Audru.
Viljak, Anna — II B 2.
Pärnu-Jaagupi.
Lõo, Katariina — II C 8.
Madisson, Jaan — II C 9.
— II A 7.
Vändra.
Õunapuu, Kadri — II D 3, 4.
Tori.
Normann, Erna — II B 3, 8.
Häädemeeste.
Lepp, Mari — I A 5.
Halliste.
Kutti, Liisa — II A 21.
Lätt, Selma — II B 9, 10, 14.
— (I A 26).
Karksi.
Kukk, Ann — I A 20.
Sarv, Mari — I B 10, II D 1.

VII. Viljandimaa.

- Helme.
— I A 21.
- Paistu.
Mägi, Liisu — (I A 26).
Paulson, Mall — I A 8, II B 4.
— I A 26.
- Suure-Jaani.
Köstner, Mari — I A 9.
— II B 13.
- Kolga-Jaani.
Välbe, Aleksander — I A 11.
- Pilistvere.
Leichter, Mari — II A 20.

VIII. Tartumaa.

- Kursi.
Saeale, Madli — II C 5.
- Avinurme.
— II D 5.
- Torma.
Mänd, Leena — II D 13.
- Kodavere.
Lindvere, Anna — II A 26.
Poks, Mari — II C 2.
- Maarja-Magdaleena.
Michelson, Aliide — II B 11.
Reimann, Eeva — I A 43.
- Rannu.
Tampere, Ann — II A 19.
Tampere, Herbert — II D 2.
- Rõngu.
Kurg, Linda — I A 19.
— II A 3, 15, B 5.
- Sangaste.
Anderson, Lotta — I A 40, II C 6.
Emers, Eeva — I A 40, II C 6.
Kirschbaum, Mari — I A 31.
— I A 15, (21), 29, 30, (40).

IX. Võrumaa.

- Karula.
Püss, Els — I A 7, 38.
- Hargla.
Karh, Leena — II A 27.
Pihlak, Pauline — II A 28.
- Rõuge.
Gutves, Jaan — II B 12.
— II A 29.
- Räpina.
Holsting, Aliide — II A 23.
Varusk, Ann — II A 22.

X. Setumaa.

- Mäe.
Aurik, Maarja — I A 2.
Härm, Anna — II D 11.
Laaneots, Maria — (I A 37).
Lind, Ivan — I B 7.
Orgmäe, Anni — I A 16, B 2.
Sõmer, Tat'o — I B 1, II A 24.
- Järvesuu.
Töllimäe, Mar'o — (I B 5).
Vabarna, Anne — I A 4, 34, 37, B 3.
— (I A 34).
- Satserinna.
Hedota, Ann — II A 4.
Linna, Stepanida — (IV A 16).
Mihali Kreepa — I B 5.
- Petseri.
Ando Nasta — I A 35.
Ivani Maarja — I A 1.
Martini Ir'o — I B 9.
- Meremäe.
Hedota Al'a — I B 8.
Järv, Anna — II D 9, 16.
Karro, Anastasia — I A 3.
Karro, Natalja — I A 3.
Kusma Palaga — I A 35.
Kõiv, Anne — (I B 6).
Luik, Okse — II D 12, 17.
Mast, Hemmo — II A 10, D 7, 10, 15.
Mihkali Matro — (I A 28).
Mihkali Nasta — (I A 37).
Miku Ode — (I B 8).
Rebane, Nasta — II D 8.
Semmeni Ol'oksa — II A 33.
Tepo Kati — II A 31.
Treiali Ode — II A 32.
Trossi Matro — II A 30.
Villem, Anna — (I A 35).
— I A 28, 34, B 6.
- Misso-Luhamaa.
Ivani Sohva — II A 5.
— (I A 1).
- Vilo.
Uibu, Maria — I B 4.
- XI. Asundused.**
- Lutsi.
Leitseva, Agata — II D 14.
- Krimm.
— II A 6.
- XII. Lähemad andmed puuduvad.**
- Kagu-Eesti.
— II C 1.

LAULUDE ÜLESKIRJUTAJAD

- Ariste, P. — II D 13.
 Borenius-Lähteenkorva, A. A. — I A 26.
 Garšnek, A. — I A 2, 4, 16, 34, B 1, 2, 3, 4, II A 24.
 Gross, K. — I A 15, 21, 29, 30, 31, 40.
 Haak, T. — I A 16.
 Hurt, J. — I A 1, 28, B 8.
 Jakson, D. — I A 14, 25, II B 6.
 Juhanson, E. — I A 5.
 Jung, J. — I A 26.
 Jõgever, O. — II B 7.
 Kallas, O. — II D 14.
 Kiiss, A. — I A 15, 29, 30, 31, 40, II C 6.
 Koplimägi, N. — I A 35.
 Kreek, C. — II A 2, 9, 17, B 1.
 Kurg, P. — I A 19, II A 3, 15, B 5.
 Kutti, S. → Lätt, S.
 Köhelik, R. — II A 6.
 Kärt, J. — II C 5.
 Kärt, M. — II C 5.
 Köstner, T. — I A 9, II B 13.
 Laaneots, V. — I A 37.
 Leichter, K. — II A 20, D 13.
 Leppik, A. — II A 7.
 Leppik, M. — I A 41.
 Liiv, A. — II C 2.
 Lindpere, S. — I B 6.
 Loiken, K. — II A 18.
 Loorits, O. — I A 8.
 Lätt, S. — I A 7, 38, II A 21, 27.
 Martin, A. — I A 5, 20.
 Mihhels, K. — II A 14.
 Möttus, A. — II C 6.
 Niinemägi, O. — II C 12, 14.
 Oja, E. — I A 3, 42, II A 28, B 12, C 8, 9.
 Ojavere, J. — I B 5.
 Orav, J. — II A 29.
 Pehka, M. — II D 6.
 Puurmann, O. — II A 14.
 Pöllula, E. — I B 6.
 Päss, E. — I A 2.
 Raid, H. — I A 9.
 Raja, J. — II C 2.
 Rosenstrauch, V. — I A 10, 36.
 Ruut, K. — I A 21.
 Sakkeus, J. — I A 26.
 Salström, K. — I A 22.
 Sepp, P. — I A 43.
 Sild, M. — II D 5.
 Sossi, J. — II C 6.
 Sulg, H. — I A 43.
 Tamm, R. — II A 22, 23.
 Tampere, E. — II C 13.
 Tampere, H. — I A 3, 4, 6, 7, 24, 37, 38, B 1, 7, II A 10, 13, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, B 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, C 12, 13, 14, D 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17.
 Tatz, P. — I A 20.
 Treu, E. — I A 42, II C 8.
 Truusmann, J. — I A 18, 32.
 Tubli, A. — I A 34.
 Vabarna, M. — I B 3.
 Viidalepp, R. — I A 8, 24, B 10, II B 4.
 Vilberg, G. — I A 12, 13, 17, 23, 27, 33, 39, II A 16, C 4, 7, 10, 12.
 Viljak, K. — I A 12, 13, 21, 23, 27, 33, 41, II A 16, B 2, C 3, 4, 7, 10, 12.
 Winter, A. — II C 1.
 Väisänen, A. O. — I A 1, 17, 28, 34, 35, 37, 39, B 5, 8, 9, II A 1, 4, 5, 8, 11, 22, 23, 30, 31, 32, 33.
 Välbe, J. — I A 10, 11, 36, 43, II A 12.
 Öunapuu, A. — II D 3, 4.

PILDID

	Lk.
«Kivijauhminõ» Setus	33
«Rikka- ja vaesemäng» Setus	87
Sõrve ringmäng	99
Setu «kar'avuut»	129
Okse Luik muinasjutte jutustamas	242

SISUKORD.

	Lk.		Lk.
Eessõna	3	36. Rikka- ja vaesemäng (Järva-Jaani)	88
I. LAULUMÄNGUD JA TANTSULISED LAULUD	5	37. Rikka- ja vaesemäng (Mäe)	88
Песенные игры и хороводы	19	38. Väravamäng (Karula)	92
A. Laulumängud	31	39. Hanemäng (Kuusalu)	95
1. Käsikivi (Petseri)	31	40. Sokumäng (Sangaste)	96
2. Käsikivi (Mäe)	32	41. Paarimäng (Koeru)	97
3. Ketramine (Meremäe)	34	42. Paarimäng (Vigala)	100
4. Linamäng (Järvesuu)	35	43. Oldermannimäng (Maarja-Magdaleena)	101
5. Laevamäng (Häädemeeste)	38	Песенные игры	102
6. Laevamäng (Karuse)	39	B. Tantsulised laulud	105
7. Naerimäng (Karula)	40	1. Pöörajooksmine (Mäe)	105
8. Kullimäng (Paistu)	42	2. Pöörajooksmine (Mäe)	107
9. Lambamäng (Suure-Jaani)	44	3. Pöörajooksmine (Järvesuu)	107
10. Lambamäng (Järva-Jaani)	46	4. Pöörajooksmine (Vilo)	122
11. Lambamäng (Kolga-Jaani)	46	5. Kergotamine (Satserinna)	122
12. Hobusemäng (Harju-Jaani)	47	6. Kergotamine (Meremäe)	125
13. Hobusemäng (Kuusalu)	49	7. Karavoot (Mäe)	127
14. Hobusemäng (Kaarma)	50	8. Sabatants (Meremäe)	130
15. Hobusemäng (Sangaste)	51	9. Sabatants (Petseri)	133
16. Hobusemäng (Mäe)	52	10. Telu tegemine (Karksi)	134
17. Nõelamäng (Kuusalu)	55	Хороводы	135
18. Sõelamäng (Risti)	57	II. LASTELAULUD JA MUI- NASJUTUD	137
19. Pajamäng (Rõngu)	59	Детские песни и сказки	150
20. Pajamäng (Karksi)	61	A. Hällilaulud	161
21. Olletegemismäng (Helme)	62	1. Äiutus (Jõelähtme)	161
22. Voulimäng (Kuusalu)	62	2. Äiutus (Muhu)	162
23. Kuningamäng (Harju-Jaani)	63	3. Äiutus (Rõngu)	162
24. Kassimäng (Muhu)	65	4. Äiutus (Satserinna)	163
25. Ätsemäng (Kaarma)	67	5. Äiutus (Misso-Luhamaa)	163
26. Nukumäng (Paistu)	68	6. Äiutus (Krimm)	164
27. Leinamäng (Kuusalu)	69	7. Kiigu, kiigekenel (Pärnu-Jaagupi)	165
28. Vöökudumine (Meremäe)	72	8. Laulan lapsele (Kuusalu)	165
29. Kosjamäng (Sangaste)	74	9. Kiigutaja (Muhu)	166
30. Linnamäng (Sangaste)	75	10. Kitse lapsed (Meremäe)	167
31. Vanaemamäng (Sangaste)	77	11. Lase kiik käia! (Jõelähtme)	168
32. Leigarimäng (Risti)	78		
33. Siimumäng (Harju-Jaani)	80		
34. Venna otsimise mäng (Meremäe-Järvesuu)	82		
35. Kosilasemäng (Petseri)	85		

	Lk.
12. Lase kiik käia! (Ambla) . . .	168
13. Lase kiik käia! (Kuusalu) . . .	169
14. Ärge kurjasti kiigutage! (Kihnu) . . .	171
15. Lauliku lapsepõlv (Rõngu) . . .	172
16. Uni, tule silma peale! (Kose) . . .	173
17. Uni, tule silma peale! (Muhu) . . .	174
18. Uni, tule silma peale! (Kärla) . . .	174
19. Memm läks marju tooma (Rannu) . . .	175
20. Tule koju, isakene! (Pilist- vere) . . .	176
21. Tiiluke linnuke (Hallis- te) . . .	177
22. Marjal aega magada (Rä- pina) . . .	178
23. Marjal aega magada (Rä- pina) . . .	178
24. Kasva kündjaks! (Mäe) . . .	179
25. Kasva puuraiujaks! (Karuse)	180
26. Kasva karjaseks! (Kodavere)	181
27. Kasva karjaseks! (Hargla)	182
28. Kasva karjaseks! (Hargla)	183
29. Kasva karjaseks! (Rõuge) . . .	183
30. Kasva karjaseks! (Meremäe)	184
31. Kasva karjaseks! (Meremäe)	185
32. Kasva marjatoojaks! (Mere- mäe) . . .	185
33. Kasva, karupoeg! (Meremäe)	186
Колыбельные песни . . .	187
B. Mängitamislaulud . . .	188
1. Püksid jalga! (Muhu) . . .	188
2. Sõit linna (Audru) . . .	189
3. Sõit linna (Tori) . . .	189
4. Sõit linna (Paistu) . . .	190
5. Sõit sõtsele (Rõngu) . . .	191
6. Tammu, taadipoeg! (Kaarma)	192
7. Tule meile! (Põide) . . .	192
8. Koer läheb karja (Tori) . . .	194
9. Koer läheb karja (Halliste)	195
10. Tihane (Halliste) . . .	196
11. Hiireke, too vett! (Maarja- Magdaleena) . . .	197
12. Kakutegemine (Rõuge) . . .	198
13. Kakutegemine (Suure-Jaani)	198
14. Varesele valu (Halliste) . . .	199
Песни-забавки . . .	200
C. Lastelaulud . . .	201
1. Lepatriinu (Kagu-Eesti) . . .	201
2. Iirde-piirde (Kodavere) . . .	202

	Lk.
3. Sõmeralt Sõrmikule (Hal- jala) . . .	202
4. Kits, karja! (Kuusalu) . . .	203
5. Kits, karja! (Kursi) . . .	204
6. Hiir sõidab metsa (Sangaste)	205
7. Liiri-lõõri (Kuusalu) . . .	206
8. Liiri-lõõri (Pärnu-Jaagupi) . . .	207
9. Liiri-lõõri (Pärnu-Jaagupi) . . .	208
10. Kuidas kapsad kasvasid? (Kuusalu) . . .	209
11. Kits ei lähe koju (Kuusalu)	210
12. Parmu matus (Põide) . . .	213
13. Kadaka Kai (Põide) . . .	214
14. Kadaka Kai (Põide) . . .	215

Детские песни 215

D. Loodushäälendid ja muinas- jutud 217

1. Pääsukeselaul (Karksi) . . .	217
2. Kassilaul (Rannu) . . .	218
3. Vankrilaul (Vändra) . . .	218
4. Vankrilaul (Vändra) . . .	219
5. Loomad viiakse laadale (Avinurme) . . .	219
6. Hunt ja hani (Tõstamaa) . . .	221
7. Hunt ja emis (Meremäe) . . .	222
8. Kukk ja kass (Meremäe) . . .	223
9. Rebane hanekarjas (Mere- mäe) . . .	223
10. Hundi ja rebase kalapüük (Meremäe) . . .	226
11. Põialpoiss (Mäe) . . .	227
12. Vaenelaps käoks (Meremäe)	229
13. Vaenelaps käoks (Torma) . . .	232
14. Ode ja tigetütar (Lutsi) . . .	233
15. Marjakobar (Meremäe) . . .	236
16. Ussi naine (Meremäe) . . .	238
17. Kadunud mees (Meremäe) . . .	240

Подражания голосам природы и сказки 243

SÕNASTIK JA REGISTRID

Sõnaseletusi	245
Laulude päritolu ja laulikud . . .	249
Laulude üleskirjutajad	251
Pildid	252

X. Тампере

ЭСТОНСКИЕ НАРОДНЫЕ ПЕСНИ
С МЕЛОДИЯМИ III

На эстонском и русском языках

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja Rich. Kress
Kunstiline toimetaja H. Keigo
Tehniline toimetaja I. Vahtre
Korrektor A. Kalberg

Ladumisele antud 2. IX 1957. Trükkimisele antud
2. XII 1957. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 16.
Arvutuspoognaid 14,53. Trükiarv 2000. MB-07794.
Tellimise nr. 2333. Hans Heidemanni nimeline trükikoda,
Tartu, Vallikraavi 4.

Hind rbl. 11.70

A-21337

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00356095 2